

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ARA NESİL DÖNEMİ YAZARLARININ EDEBİ YAZILARININ YENİ
HARFLERE AKTARILMASI VE TAHLİLİ**

Nurullah BULUT
1530205062

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Himmet UÇ

ISPARTA - 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Nurullah BULUT	
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı	
Tez Başlığı	Ara Nesil Dönemi Yazarlarının Edebi Yazılarının Yeni Harflere Aktarılması ve Tahlili	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında jürimiz 22/02/2018 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p style="text-align: center;">☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Himmet UÇ/Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Nuran ÖZLÜK /Abant İzzet Baysal Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK/Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*Ara Nesil Dönemi Yazarlarının Edebi Yazılarının Yeni Harflere Aktarılması ve Tahlili*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

A blue ink signature of Nurullah Bulut.

Nurullah BULUT
22.02.2018

(BULUT, Nurullah, Ara Nesil Dönemi Yazarlarının Edebi Yazılarının Yeni Harflere Aktarılması Ve Tahlili, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018)

ÖZET

Bu çalışmamızda, 1880 ile 1896 yılları arasında faaliyette bulunan edip ve şairlerimizden, eskiler ile batıcılar arasında köprü görevi görüp Ara Nesil edebiyatı olarak adlandırılan dönemin edebî yazıları tespit edilmiştir. Bu dönem şahıslarının edebî yazılarından yola çıkarak dönemin siyasi, sosyal ve kültürel alandaki olaylara bakış açılarını vermeye çalıştık.

Toplam altmış dokuz edebî makale üzerinde yaptığımız bu çalışma, “Önsöz” ve “Giriş” hariç iki bölümden oluşur. “Giriş” bölümünde Ara Nesil döneminin ana çizgilerini ve bu dönemin genel özelliklerini vermeye çalıştık. Birinci bölümde “*Seçilmiş Metinler*” başlığı altında Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine çevirdiğimiz edebî makaleleri konularına göre tasniflemeyi hedefledik. Elde ettiğimiz malzemeler ışığında o dönemin yazarları arasındaki ilişkiyi yansıtmaya çalıştık. İkinci bölümde ise dönemin yazar kadrosunun yazılarının bulunduğu on bir dergiyi inceleyerek bu dönemin edebî makalelerini tasniflemeye çalıştık. Bu bölümde yazarların hangi dergilerde kaç tane edebî yazılarının yer aldığını ve hangi konular ile ilgili olduğunu tablolar oluşturarak ortaya koymayı amaçladık.

Sonuç bölümünde ise edebî makalelerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında Ara Nesil edebiyatı şahıslarının, Tanzimat ile Servet-i Funûn dönemleri arasında nasıl bir köprü görevi üstlendiklerini ve bu görevi sosyal hayatlarına nasıl yansıttıklarını genel olarak vermeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ara Nesil, Mutavassitîn, İlimlilar, Malûmat Mecmuası

(BULUT, Nurullah, Ara Nesil Periods Transferring the Literary Writes of the to New Letters and Analysis, Master's Thesis, Isparta, 2018)

ABSTRACT

In this work, of the poets who were conducting literary activities between 1880 and 1900, literary writings of the period called the Ara Nesil Literature, which served as a bridge between the Ancient and the Witches, have been identified. By looking at the seliterary texts, we have been given an over view of the events of the period in the political, socialand culturalfield.

Our work, which was fulfilled on sixty-nine literary articles, consists of two part swith the exception of "preface and introduction." In the "Introduction" section, we tried to give the main lines of the Ara Nesil period and the general features of this period. In the first chapter, we aimed to classify the literary Works which we translated from Ottoman Turkish to Latin letters under the heading of "SelectedTexts".In the light of the materials we obtained, we tried to reflect the relationship between the authors of that period. In the second chapter, we tried to classify the literary articles of this period by examining eleven periodicals where the writers of the period were written. Here, we tried to tabulate how many literary texts the authors had and what subjects were involved.

In the conclusion section, in the light of the information we have obtained from literary works, we have tried to give a collective way of how they acted as a bridge between Tanzimat and Servet-i Funûn and how they reflected this social life.

Key words: Ara Nesil, Mutavassitîn, İlimlilar, .Malûmat Mecmuası

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
ÖN SÖZ	xii
GİRİŞ	1
1. Edebiyatta Neslin Teşekkülü ve Ara Nesil	1
2. Mutavassitîn Bağlamında Köprü Nesil: “Ara Nesil”	2
3. Ara Nesil’in Yeni Türk Edebiyatındaki Yeri:	8
4. Ara Neslin Muhtevası:	11
4.1. Tanzimat Edebiyatının Devamı Olanlar	11
4.2. Yeni Edebiyat ile Eski Edebiyat Arasında Kalanlar:	12
4.3. Servet-i Fünûn Dönemini Hazırlayanlar	13
5. Ara Nesil Bir Akım mıdır?	13
6. Sanat, Edebiyat ve Dil Bağlamında Ara Nesil	14
7. Malûmat Mecmuası Etrafında Dönemin Mecmualarına Genel Bir Bakış.....	18

1.BÖLÜM

SEÇİLMİŞ METİNLER

1.1. ARA NESİL DÖNEMİ YAZARLARININ EDEBİ YAZILARININ YENİ HARFLERE AKTARILMASI	21
1.1.1. EDEBİYAT VE EDEBÎ TÜRLERLE İLE İLGİLİ METİNLER	21
1.1.1.1. Asar-ı Mensure İfâde-i Enzâr	21
1.1.1.2. Ben Gönlümü Bilmez miyim?	22
1.1.1.3. Âsâr-ı Manzûme	24
1.1.1.4. Güzel Eserler İçin 1	26

1.1.1.5. Güzel Eserler İçin 2	29
1.1.1.6. Târihler, Kitâbelar, Mersiyeler	32
1.1.1.7. Bir Şi'r-i Ma'nidar	35
1.1.1.8. Teşkil-i Aile	37
1.1.1.9. Fennî Mûsiki - Bizde Musiki	40
1.1.1.10. Edebiyat-ı Hâkim Atûfetli Ahmet Mithat Efendi Hazretlerine.....	45
1.1.1.11. Bibliyografya	49
1.1.1.11. Eş'âr-ı Fuzûli	50
1.1.1.12. Musahâbe	52
1.1.2. BİYOGRAFİ İLE İLGİLİ METİNLER	55
1.1.2.1. Nâbizâde Nâzım Bey	55
1.1.2.2. Süleyman Salim Bey.....	57
1.1.3. ÇEVİRİ İLE İLGİLİ METİNLER	60
1.1.3.1. Çocuk (Victor Hugo'nun Eserindedir)	60
1.1.3.2. "Lâlenin Güneşe Arz Ettiği Bir Niyâz"	60
1.1.3.3. Fransa Meşâhîr André Chénier Üdebâsından Suret-i İ'damı	61
1.1.3.4. Kar Altında Kalan Güllere	62
1.1.3.5. O Sinek İle Örümcek Yahud-İntibâh-.....	62
1.1.3.6. Shakespeare'in Bir 'Sone''si	64
1.1.3.7. Alfred Dö Muse'nin Bir Sonesi.....	65
1.1.3.8. Chateaubriland Eserinden Tercüme' 'Vicdan' '	66
1.1.3.9. Nısfül-Leyl.....	66
1.1.3.10. Maryot'un Tecrübesi	67
1.1.3.11. Nevresidegan Edepen Muhiddin Bey Efendiye.....	68
1.1.4. DİL İLE İLGİLİ METİNLER	69
1.1.4.1. Kan Kaynamak	69
1.1.4.2. Tasfiye-i Lisân	71
1.1.4.3. Musâhabe	75
1.1.5. EDEBİYAT TEORİSİ- TENKİT İLE İLGİLİ METİNLER.....	78
1.1.5.1. Victor Hugaya Dâ'ir Bir Mülâhazadır 1	78
1.1.5.2. Victor Hugaya Dâ'ir Bir Mülâhazadır 2	80

1.1.5.3. Tiyatroda Hayâlât	81
1.1.6. HİKÂYE VE DENEME İLE İLGİLİ METİNLER	82
1.1.6.1. Mihnet-i Kalb 1	82
1.1.6.2. Bahçıvan Müfi'nin Üzüm Fidanı	84
1.1.6.3. En Uzun Gece	85
1.1.6.4. Zevâl-i Aşk	87
1.1.6.5. Tahattur	92
1.1.6.6. Hüsn-i İbtidâ	93
1.1.6.7. Tahtel Bahr Gemi.....	95
1.1.7. MEKTUP İLE İLGİLİ METİNLER	96
1.1.7.1. Tepedelenizâde Kemâl Bey Efendiye.....	96
1.1.7.2. Mektûp 1	98
1.1.7.3. Mektûp 2	105
1.1.7.4. Mektûp 3	107
1.1.7.5. Bir Mektûp	112
1.1.7.6. Jean Jack Roso'nun Bir Genç Âdeme Yazdığı Mektûbtur	113
1.1.7.7. Bir Mektûp	115
1.1.7.8. Madam Soyna'nın Kızına Bir Mektubu.....	117
1.1.8. SOHBET İLE İLGİLİ METİNLER	118
1.1.8.1. Bend-i Mahsus	118
1.1.8.2. Münderecat	122
1.1.9. FAYDALI BİLGİLER İLE İLGİLİ METİNLER	124
1.1.9.1. Gecelerim Yahud Mader-i Behatâ	124
1.1.9.2. Mahiyet-i Ömür-i İnsaniyeye Dair İfâdeden	127
1.1.10. İLİM-DİN İLE İLGİLİ METİNLER.....	128
1.1.10.1. İstiğrâk	128
1.1.7.2. Mektep	131
1.1.11. TABİAT İLE İLGİLİ METİNLER	132
1.1.11.1. Arabadaki.....	132
1.1.11.2. Seninle Beraber.....	132
1.1.11.3. Bir Levha-ı Masumane Yahud Firâr	133

1.1.11.4. Bir Akşâm	135
1.1.12.TIP- SAĞLIK İLE İLGİLİ METİNLER	137
1.1.12.1. Müteverrim	137
1.1.12.2. Ebu'l Ferec	138
1.1.13. GAZEL KONULARI İLE İLGİLİ METİNLER	141
1.1.14-3.1. Nazire-i Gazel-i Şeyh Vasfî	141
1.1.13.2. Gazel	142
1.1.14. DERGİLERİN YAYIN POLİTİKASI- TEŞEKKÜR VE CEVAP İLE İLGİLİ METİNLER	142
1.1.14.1. Hizmetden Menkuldür	142
1.1.14.2. Fevâid Risalesi Sâhib-i İmtiyâzına	143
1.1.14.3. Bir Tezkire Cevapı	145
1.1.14.4. İrtikâ'nın Tefrikası 1	146
1.1.14.5. İrtikâ'nın Tefrikası 2	147
1.1.16.1. Fevâid-i Risale Sâhib İmtiyâz	150
1.1.15. TENKİD İLE İLGİLİ METİNLER	152
1.1.15.1. Âsâr- I Mensure-i Kritik	152

2.BÖLÜM

2.1. DERGİ ADLARINA GÖRE FİHRİST	153
2.1.1. İrtikâ Mecmûası	153
2.1.2. Hazine-i Fünûn Mecmûası	157
2.1.3. Hâver Mecmûası	161
2.1.4. Güneş Mecmûası	162
2.1.5. Âfak Mecmûası	165
2.1.6. Gülşen Mecmûası	166
2.1.7. Şafak Mecmûası	169
2.1.8. Hazine-i Evrak Mecmûası	171
2.1.9. Hanımlara Mahsûs Mecmûa	172
2.1.10. Gayret Mecmûası	174
2.1.11. Malûmat Mecmûası	176
SONUÇ	180

KAYNAKÇA.....	186
ÖZGEÇMİŞ	189

KISALTMALAR

A.E.	: Aynı eser.
BKZ.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
HAZ.	: Hazırlayan.
MK.	: Milli Kütüphane.
NR.	: Numara.
S.	: Sayfa.
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TH:	: Tercüman-ı Hakikat
V.B	: Ve benzerleri.
Y.Y.	: Basım yeri yok.
YAY.	: Yayınları.
YAY. HAZ.	: Yayına hazırlayan.

TABLÖLAR

Tablo 1: İrtika Mecmuası	154
Tablo 2: Hazine-i Fünûn Mecmuası.....	157
Tablo 3: Hâver Mecmûası	162
Tablo 4: Güneş Mecmûası	163
Tablo 5: Âfak Mecmûası.....	166
Tablo 6: Gülşen Mecmuası	168
Tablo 7: Şafak Mecmuası	170
Tablo 8:Hazine-i Evrak	172
Tablo 9: Hanımlara Mahsûs Mecmûası	173
Tablo 10: Gayret Mecmûası.....	175
Tablo 11: Malumat Mecmuası	178

ÖN SÖZ

Milletlerin maddi ve manevi kültürlerinin oluşmasında ve yaygınlaşmasında nesillerin önemli bir yeri vardır.

Tanzimat dönemi ile Servet-i Fünûn dönemi arasında oluşan ve edebiyat alanında 1880-1896 tarihlerinde aktif hâlde cereyan eden nesile Mehmet Kaplan tarafından Ara Nesil ismini verilmiştir.

Ara Nesil döneminin şahıs kadrosunun bir kısmı birbirleriyle iletişim halinde iken diğer şahısların birbirlerinden habersiz olduklarını buna rağmen ortak bir hayat ve sanat görüşüne sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu sebepten dolayı bu dönemde verilen edebî eserler önceki ve sonraki dönemlere göre çeşitlilik ve farklılık arz etmektedir. Bu açıdan Ara Nesil döneminin birçok yönden incelenmesi Türk Edebiyatının iki önemli dönemi olarak ifade edilen Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinin daha açık bir şekilde ortaya konmasına ve de Ara Nesil döneminin Türk edebiyatına olan katkılarının anlaşılmasını sağlayacaktır. İşte “Ara Nesil Dönemi Yazarlarının Edebi Yazılarının Yeni Harflere Aktarılması ve Tahlili” adını verdiğimiz bu çalışmada dönem yazarlarının edebi makalelerinden yola çıkarak Türk edebiyatına karşı duyarlılıklarını ortaya çıkarma düşüncesi doğmuştur.

Çalışmamıza öncelikle bu dönemin yazarları tarafından yayımlanmış olan toplam altmış dokuz adet edebi yazıyı tespit ederek başladık. Elde ettiğimiz bulguların sosyal ve edebi bulguları kadın, aile, eğitim, ahlâk, yaşayış tarzı, kültür gibi genel başlıklar altında sıraladık. Bu aşamada, bahsi geçen neslin kendi arasında oluşan düşünce farklılıklarının yanında dönemin temel kriterlerine uyup uymadığını da dikkate alan bir yöntem izledik. Konuya dair başta Prof. Dr. Himmet Uç’un çalışmalarından yola çıkarak bu dönemin yazarların hangi dergilerde yazı yazdıklarını tespit ettikten sonra bu dönem yazarlarına ait olduğunu tespit ettiğimiz altmış dokuz makaleliyi Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardık. Elde ettiğimiz döneme ait düşünceleri, “Giriş” adlı başlık altında değerlendirdik. Dolayısıyla tezimiz “Giriş” hariç iki ana bölümden oluşur.

“Giriş” kısmında Ara Nesil döneminin ana çizgilerini ve bu dönemin genel özelliklerini verdik. Birinci bölümde Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine çevirdiğimiz edebi makaleleri konularına göre tasniflemeyi hedefledik. Elde ettiğimiz

malzemeler ışığında o dönemin yazarları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştık. İkinci kısımda ise dönemin yazar kadrosunu göz önüne alarak, mecmualarındaki edebi yazılarını tablolar halinde verdik. Burada yazarların hangi dergilerde ne tür edebi yazılar yazdıklarını ve dönemin mecmualarının bu döneme nasıl etkileşimde bulunduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Son olarak şunu söylemek gerekir ki hem bu dönem üzerine hem de bu dönemin daha çok yoğunlaştığı Malumat Mecmuası üzerinde pek çok şey öğrenmeme vesile olan bu konuyu şahsıma veren ve çalışmamız boyunca yardımlarını ve engin tecrübelerini esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Himmet Uç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca çalışmam boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve taleplerime karşı büyük bir yakınlık göstererek cevap veren değerli hocalarım Doç. Dr. Türkan Gözütok, Yrd. Doç, Dr. Sema Noyan, Yrd. Doç, Dr. Enver Kapağan'a ve kıymetli arkadaşım Raife Büker'e şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

1. Edebiyatta Neslin Teşekkülü ve Ara Nesil

“Fertlerin nasıl birbirlerinden ayrı bir duyma, düşünme ve hareket etme tarzları varsa, nesillerin de kendilerine has, önceki ve sonraki nesillere benzemeyen bir duyma, düşünme ve hareket etme tarzları vardır. Öte yandan, umumiyetle tez, antitez yükselen ve inen dalgalar şeklinde gelişen nesiller faaliyetleriyle devirleri ele verir. Milletlerin tarihi hayatında nesiller, büyük fertlerden daha mühim rol oynarlar zira devirlere şekil ve renk veren esas kitleyi onlar teşkil eder.”¹

“Her nesil bir devir içinde yer alır. Nesiller bir önceki nesile karşı çıkışları ile kendilerini ortaya koyarlar. Ancak karşı çıktıkları neslin anlayışını büsbütün ortadan kaldıramazlar. Çoğu zaman yeni anlayışların yanında eski anlayışlar da varlıklarını sürdürürler. Bazen bir devrin içinde varlık göstermiş bir sonraki nesil tarafından benimsenir, geliştirilir ve geniş kitlelere yayılır. Tanzimat sonrası edebiyatımızda görülen durum da böyledir.”²

Nesiller edebiyatın kendi içerisinde değişmesi ile birlikte devrin bulunduğu siyasi, sosyal, kültürel ve yeni fikirler ile harmanlanıp nesillerin oluşmasını sağlar.

Her nesil kendinden önceki döneme karşı durma kendinden sonraki dönemin ise altyapısını oluşturmayı kendine görev edinir.

“Edebiyatta bir neslin teşekkülü için başta gelen şart belli bir dönemde doğmuş bir yaş grubudur. Böyle bir yaş grubundan insanların, belli bir yer ve zamanda ortak siyasi ve sosyal hadise yahut tesadüflerin tesiri veya yönlendirmesi; ortak terbiye ve kültür birikimleriyle beslenmesi neticesinde oluşan müşterek duyuş tarzı, bu topluluğun edebi faaliyetine tesir eder. Böyle bir topluluğun ortaya koyduğu edebiyat bir devir edebiyatı olduğu kadar bir nesil edebiyatı olarak da değerlendirilebilir.”³

¹Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, 5.baskı, Dergâh yayımlar, İstanbul, 1967, s.13.

²Necat Birinci, “*Yenileşme Dönemi Ara Nesil, Türk Edebiyatı Tarihi C. 3*, 2. baskı, T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s 99.

³Ersin Özarslan, *Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1994, s. 3.

Edebiyatın geçmişten geleceğe yol almasında fertler kadar nesillerin rolü de önemlidir. Her bir nesil ne kadar bağımsız olduğunu iddia etse de önceki nesillerin mirasını kendi düşüncesiyle birleştirerek korur ve yeni temayüller oluşturur. Edebiyatların aktarılmasında ve zenginleştirilmesinde nesillerin azımsanamayacak kadar büyük rolü vardır.

Edebiyatta bazı nesiller bir bildiri oluşturmadan çeşitli dergilerde düşüncelerini savunabilir. İşte Türk edebiyatında Mehmet Kaplan'ın "*Küçük ve günlük hassasiyetler devri: "Ara Nesil"*" olarak ilk kez söz ettiği nesil böyle bir edebi topluluktur. Hemen hemen her alandan kişilerin bir arada faaliyet gösterdiği topluluğun ve dönemin adıdır.

2. Mutavassitîn Bağlamında Köprü Nesil: "Ara Nesil"

*"Mutavassiti'in zihniyet ve duruş tarzıdır."*⁴

Mutavassitîn ve Mutavassit kelimeleri çeşitli lügat anlamına gelmektedir. Mutavassitîn 1. Tavassut edenler, araçlar. 2. Orta haliler. "Mutavassit ve mutavassita kelimeleri 1. Tavassut eden, vâsita olan, aracılık eden, aracı 2. Orta, ortalama, 3. Orta halli"⁵ anlamına gelir.

"İlmliler (Mutavasittîn), ismini ilk kez Süleyman Nesib tarafından Servet-i Fünûn'da yazdığı "*İki Söz Daha*" adlı yazısında bahseder. Nesib'in bu yazısında Mutavassitîn adının "Devr-i inhitat ile şimdiki devr-i teceddüd" olarak zikreder. Biz burada çökmekte olan bir dönem ile yenilenme dönemi arasında kalan veya kalmak isteyenler için kullanıldığını öğreniyoruz".⁶

Bu grup verilen bu isimden hoşnut olmadıklarını Malumat'ın bir edebi icmalinde, grup edebi anlayışından dolayı kendilerine verilen isimden yakınır. "*Kâriin-i kiramın malûmudur ki gazetemiz öteden beri lisanımıza, edebiyatımıza dair epeyce makaleler, muhasebeler yazmış ve hatta bu yolda açılan mühasata kamel-i hulus ve samimiyetle*

⁴ Himmet Uç, "*Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler Mutavassitîn.*" Türk Dünyası Edebiyat Tarihi 7. Cilt Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.409.

⁵ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları 30.B., 2013, s.692.

⁶ Süleyman Nesib, *Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha*, Servet-i Fünûn Dergisi 1314/1898, s.146-157.

iştirâk etmişti. Esas mühasat bir zamandan beri izhâr-ı teceddüd daha doğrusu dâiye-i tereffüdle meydan atılan gençlerimizin iltizam ettikleri iğlâk ve ibham vadisinde asar-ı garbiyeye taklid ile edebiyatımızın terakki edip edemeyeceği mesele-i mühimmesi idi. Asar-ı kadimemiz asar-ı İraniyeyi taklid mahsülü, asar-ı cedidemiz efkâr-ı garbiyenin kisve-i lisan-ı Osmaniyede mütecellî bir semere-i gayr-i makbülü olduğu cihetle fikr-i acizanemizce bu yolda devam ile terakiyât-ı matlubenin istihsali muhal olduğunu ve asıl bizce terakki hiçbir milletin mâhsulat-ı edebiyesini taklid etmeyerek tabiat-ı lisâna göre bir edebî milli vücuda getirmekle mümkün olacağını evvel ve ahir serd ve beyan etmiştik. Bu mülahaza-ı halisanemizden münafail olup bazı müfritin cevaben yazdıkları makalat-ı mufassalada hülûsumuzun mükâfatı olmak üzere arafnişinan gibi bir paye-i tavassut vermişler ve kendileri doğruca cennet-i akaya terakkiye şerefyab-ı duhul olduklarını herkes dâhil tuttıkları yolu takibe davet etmişlerdir”⁷ metni yorumlarsak Mutavassitîn’in milli bir edebiyat meydana getirilmesi için edebiyatımızın taklitten kurtulması gerektiğini öne sürerler. Bize arafı vermişler kendilerine de doğrudan cenneti vermişler diyerek bu isimden çokta hoşnut olmadıklarını anlıyoruz.

“Ara Nesil” ismi sonradan bu nesil üzerine ilk araştırma yapan Mehmet Kaplan tarafından 1943’te verildiğini ve 1946’da yazdığı doktora tezi ile bu sözlü ifadesini yazılı hale getirdiği bilinmektedir. “*Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser*” adlı doktora tezinden Yeni Türk edebiyatının mihenktaşlarından bir bölümünü oluşturan Servet-i Funûn öncesi dönemi “Sosyal Ve Politik Fikirler Devri”, “Ferdîyetçilik, Büyük İhtiraslar Ve İstıraplar Devri”, “ Küçük Ve Günlük Hassasiyeler Devri: Ara Nesil” olarak üç bölümde incelemiştir.⁸ Daha sonraki baskılarında içindekiler kısmında ve başlıkta “Ara Nesil” ibaresini kaldırılmıştır.

Mehmet Kaplan 1982 yılında ders olarak verdiği “Ara Nesil” dersi ile bu olguyu pekiştirmiş ve gelecek kuşaklara aktarmıştır.

“Ara Nesil” kavramını İnci Enginün, Orhan Okay ve öğrencileri dışında hemen hemen herkes tarafından benimsenmiştir.”⁹ Birol Emil, “edebiyatımızda hassasiyet ve

⁷ İcmal-i Edebî, Cilt 7, Sayı145, 30 Temmuz 1314/12 Ağustos 1898, s.140.

⁸ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser*, Dergâh Yayınları İstanbul 2014, s.17-29.

⁹ İnci Enginün, “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*” isimli çalışmasında “Ara Nesil” kavramını hiç kullanmamış ve bu dönemi Tanzimat dönemi içerisine almıştır. Bunu Muallim Naci’ başlığı altında şöyle ifade etmiştir: “Tanzimat’ın ikinci nesli olan ve eskiyi reddeden

üslup değişmesi bakımından mühim rol” oynadığını ifade ettiği bu nesilin Tanzimat edebiyatının son devresinden Servet-i Fünûn’a kadar bir köprü teşkil eden yirmi beş otuz kişilik bir şâir ve yazarlar zümresi” olarak kabul eder ve varlık gösterdikleri dönemi 1877 ‘den 1895 yılları olarak kabul eder.”¹⁰ Himmet Uç, bu neslin “Batılşma Dönemi Yeni Türk Edebiyatı tarihi bağlamında Tanzimatın son dönemi ile Servet-i Fünûn topluluğu arasında yer alıp ne tam olarak Servet-i Fünûncuların karşısında ne de yanında yer alan bu topluluk yenileşme ve değişim adına edebiyatın her sahasında olduğunu ifade eder.¹¹ Mehmet Kaplan ve Necat Birinci Tanzimat sonrası dönemi Servet-i Fünûn’a kadar olan bölümü üç nesile ayırmış ve bu nesillerin Servet-i Fünûn devresinin oluşmasını sağladığını ifade ederler¹²

Mehmet Kaplan’ın 1943’te yazdığı doktora tezi ile birlikte gündeme getirdiği “Ara Nesil” kavramını, ismini veya problem olarak edebiyat tarihimize kazandırılması ve neslin edebi faaliyetleri veya devrin şahsiyetleri üzerine çalışma yapıldığı günden itibaren “Ara Nesil” ismi yaygınlaşmıştır. Bugüne kadar yazılan kitap başlıklarında ve kitap bölümlerinde şu isim zikredilmiştir; “Ara Nesil”, “Edebiyatta Nesil Meselesi ve

romantikler Rezaizade, Hamid, Sezayi’nin karşısında bir bakıma realizimi ve eski şiiri savunan Muallim Nâci (1850-1891), eski şiirin olumlu güzellikleri ve dil konusunda dikkati çeken mücadelesinde (Demdeme 1882); kötü bir savunmaya girmiş ve Tercüman-ı Hakikat gazetesinin edebî sütununu aslında hiç de kendisine benzemeyenlere tahsis etmiştir.” Burada sadece Muallim Nâci’yi değil o dönem içerisinde olan şahısları tanımlamıştır. Enginün, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, Dergâh yayınları İstanbul 2006, s.35-36

Orhan Okay, Yeni Türk edebiyatını siyasi ve sosyal açıdan ayrı tutmaksızın Servet-i Fünûn edebiyatına dâhil etmiş bu iki devrenin birbirinin devamı niteliğinde olduğunu beyan eder. Ama Ara Nesil kavramını da reddetmediğini kendisi beyan etmiştir. Prof. Dr. Orhan Okay’ın tasnifleri için bkz.. Doç. Dr. Orhan Okay, *Tanzimat Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayınları, Erzurum 1990, s.2 ve 10-11.

¹⁰ Birol Emil, *Mızancı Murad Bey- Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2417, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1979, s.18-19.

¹¹ Uç, a.g.e., s. 409.

¹² Kaplan, “*Tevfik Fikret Devir- Şahsiyet Eser*” adlı doktora çalışmasında “Şinasi’den Servet-i Fünûn Edebiyatına Kadar Türk Şiirine Umumi Bir Bakış” başlıklı ilk bölümde Servet-i Fünûn edebiyatına kadar olan bu devreyi nesillere ve onların hâkim temayüllerine göre başlıca üç devreye ayırmıştır. 1. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın temsil ettikleri politik ve sosyal fikirler devri 2. Abdülhak Hâmid ve Rezaizade Ekrem ‘in ifade ettikleri romantik büyük ihtiras ve ıstıraplar devri. 3. Ara- Neslin eserlerinde kendini gösteren günlük, küçük hassasiyetler devri (realizm) Kaplan, a.g.e, s.17.

Necat Birinci, Tanzimat sonrası dönemi üç nesilde ele almıştır “Şinasi Ziya Paşa, Namık Kemal neslinin yeni edebiyat adına ortaya getirdiği düşünceleri, en azından zihniyet olarak Rezaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmit çok daha geliştirerek devam ettirmiştir. Onların fikirleri de üçüncü nesil olan Ara Nesil tarafından benimsenmiş, uygulanmış ve Servet-i Fünûn topluluğunun doğuşunu hazırlamıştır” der. Birinci, a.g.e, s 99.

Ara Nesil”, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000”, “Ara Nesil Şairi Mehmet Celal”, Ara Nesil’de Tenkid, Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri gibi¹³(...)

“Ara Nesil” isminin yaygın olarak kullanıldığı edebi devrede belli bir yayın organı ve belli bir topluluk çatısı altında olmadığı için tarihi sınırları ve kadrosu net bir şekilde belirtilmemiştir; bu konu üzerinde birçok tez ve anti-tez çalışmaları vardır. İlk olarak Mehmet Kaplan doktora tezinde söz konusu dönemin başlayış ile bitiş sınırlarının 1873-1895 yılları arasında olduğunu belirtir¹⁴ Ersin Özarlan, Kaplan’ın verdiği bilgiler doğrultusunda 1887-1896 tarihlerini esas almıştır.¹⁵ Himmet Uç, ise 1880-1900 yılları arasına koymuştur.¹⁶ Necat Birinci, bu dönemin bitiş tarihini Servet-i Fünûn devrinin başlangıç tarihi ile bittiği ve herkesin bu konuda hemen hemen aynı düşüncede olduğunu söylemiştir. Fakat başlangıç konusunda kendisi de ilk başlarda 1880 olarak belirtmesine rağmen bu tarihe dayandıracak sağlam deliller olmadığından dolayı bu dönemin mensuplarının en az iki yıl birlikte yazdıkları Haver, Güneş ve Berk gibi dergilerin çıkış tarihi olan 1884, 1885 yıllarını bu neslin doğuş tarihi olduğunu beyan etmiş, bu savını ise Mehmet Kaplan’ın başlangıç tarihi olarak verdiği 1875 ile kendi düşüncesinin doğrular nitelikte olduğunu ifade etmiştir.¹⁷ Diğer bir araştırmada Mahmut Babacan bu nesil’in faaliyetlerini 1885-1896 yılları arasına yerleştirmiştir. Bu sınırlamayı iki düşünce üzerine inşa etmiştir. Birinci dayandırdığı temel: “...1885’te yayınlanan “Makber”, mukaddimesinde bizzat söylediği gibi, Hâmid’in yalnız hayatında ve eserinde büyük bir “inkilâb” vücuda’ getirmemiştir. Türk edebiyatında da

¹³ Birinci, a.g.e, s.100.

Ersin Özarlan, “Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil”Kubbealtı Akademi Mecmuası, 1996. Cafer, Gariper, “Ara Nesil”, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000, (Editör) Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.,s.39

M. Fatih Andı, Ara Nesil Şairi Mehmet Celal: Hayatı-Görüşleri-Şiiri, Alfa Yayınları, İstanbul,1995.s.36.

Mahmut Babacan, Ara Nesilde Tenkid, (Basılmamış Doktora Tezi) İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.s.3.

Ersin Özarlan, “Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1994. s.7.

¹⁴ Kaplan, a.g.e s.25.

¹⁵ Özarlan, a.g.e, s. 7.

¹⁶ Himmet Uç , “Mutavassıfın, 1880 ile 1900 yılları arasında edebî faaliyette bulunan edip ve şairlerimizden, eskiler ve Batıcılar arasında kalan gruba verilen isimdir.” Uç, , a.g.e, s., s.409.

¹⁷ Birinci, a.g.e, s.98.

bir dönüm olduğunu düşündürecek, metafizik karışımı bir romantizmin, aşırı ferdiyetçi bir şiir ve edebiyat anlayışıyla birleştiği hür bir edebiyata hız vermiştir. Abdülhak Hâmid, bu büyük şekil ve kalp kırıcı, bu bir edebiyat ihtilâli gibi geleneği bir hamlede dışına çıkan, kendi geleneğini kuran bu büyük “Ben”ci, alışılmış meselelerin, tartışmaların başlangıcı sayılabilir. O ve eserleriyle Servet-i Fünûn’a hatta sonrasına kadar Türk edebiyatında gözler “müteâl” e mânâ şâhikalarına ve kehkeşanlara çevrilmiştir...”¹⁸. Bu düşüncüyü temel alarak Makber’in yayınlandığı yılın biraz öncesinden alır ve Servet-i Fünûn başlangıcı ile durdurur. İkinci dayandırdığı temel: “...1884’lerden itibaren gazetenin yanında hatta daha yoğun şekilde “mecmuacılık” diyebileceğimiz bir hareketin hız kazandırılmasıdır.¹⁹” Ara Nesil şâhıslarının genellikle mecmualarda yazması Babacan’ının bu düşüncesini doğrular bir niteliktedir. Sonuç olarak bu neslin planlı ve bilinçli bir hareket olmaması nedeniyle tam olarak tarihi sınırlarını çizmemiz doğru olmayacaktır. Çünkü Ara Nesil yazarlarından bazıları Servet-i Fünûn’dan önce, düşünceleriyle ve eserleriyle Türk edebiyatına yön vermişlerdir. Genel bir sınırlandırma yapılmak istenirse bu Tanzimat edebiyatının son devresi ile Servet-i Funûn başlangıcına kadar olan dönemin esas alınması daha tercihe şayan görünüyor.

Ara Neslin tarihi sınırlarının belirsiz olmasının yanında neslin mensuplarının kimler olduğu konusunda da birçok belirsizlik vardır. Kimi araştırmacılar 25-30 kişilik bir muharrir ve şâir kadrosundan bahsederken kimi araştırmacılar ise bu sayıların 59 kişilik bir muharrir ve şâir kadrosu olduğunu ifade ediyor. Bu nesil üzerinde ilk araştırmayı yapan Mehmet Kaplan, 25-30 kişilik bir yazar grubunun olduğunu söylüyor. Ara Neslin ileri gelen şahsiyetlerini; Nâbizade Nazım, Mehmed Ziver, Fazlı Necib, Mehmed Celâl ve Mustafa Reşîd’ olarak ifade eder.²⁰ Bu şahıslara ek olarak asistanları ile hazırladığı Yeni Türk edebiyatı Antolojisi’nde Ara Nesil genel başlığı içinde Menemenlizâde Tahir, Nigâr Bint Osman (1862-1918), Mihrünnisa Abdülhak Hâmid (1864-1943), Abdülkerim Sâbit, Abdülhalim Memduh, A.Nazım, Ali Ulvi, Câzım, Fâik Reşad, Ali Galib, Bâkî ve Said Bey gibi isimleri de ekler.²¹ Bu çalışmasında doktora tezinde

¹⁸ Babacan, a.g.e, s.3.

¹⁹ Babacan, a.g.e. s. 3.

²⁰ Kaplan, , a.g.e, s.26.

²¹ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınmaları nr.11, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1982,s.54.

belirttiği 23-30 kişilik grubun tamamını söylemez. Fakat 1989’da yayınlanan antolojinin V. cildinde şu isimleri de zikreder: Muallim Naci, Beşir Fuad, Nabizâde Nazım, Ahmed Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ebubekir Hâzım Tepeyran, Ali Kemâl, Recep Vahyi, Şeyh Vasfî Elhac İbrahim ve M.Nuri isimlerini ek olarak bu antolojide vermiştir.²² Kaplan’ın söylediği 27 kişilik kadronun daha fazla olabileceğini doktora tezinde verdiği 25-30 kişilik bir yazar kadrosu diyerek ve Ara Nesil üzerine yaptığı çalışmalarda 27 kişilik bir isim zikretmesinden bu sayının artabileceğini anlamaktayız. “*Ara Nesil’de Tenkid*” adlı doktora tezinde Mahmut Babacan 59 kişilik bir yazar ve şâir ismi vermektedir.²³ Babacan, Ara Nesil kadrosunu 59 kişilik bir yazar ve şâir olarak zikretmesinin nedenini açıkca ifade etmemiştir. Fakat biz tezin önsözünden yola çıkarak Ara Nesil’in tarihi sınırlarının oluştuğu 1880 ile 1900 yıllar arasında yayın hayatını sürdüren mecmualarda yazan muharrir ve şâirlerin bu nesil içerisinde gösterildiğini düşünüyoruz. Himmet Uç, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi’nin “*Farklı Bir Batılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassitîn*” başlıklı bölümde bu neslin yazar ve şâir kadrosunu üç bölüme ayırmıştır: Ortanın batısındakiler, Ortanın doğusundakiler ve Ortadakiler şeklinde sınıflandırmıştır.²⁴ Bu tasnifi neden bölgelere göre yaptığını şu sözler ile ifade etmektedir: “Bu tasnif Batı’dan istifade tarzlarına göre yapılmıştır. Üç grup da Batı’dan istifade eder, tercüme yapar, telif eserler ortaya koyarlar. Ama Batı’yı en iyi sentez edenler, ilk grupta yer alan şahıslardır.”²⁵ Uç, neden bölgelere göre

²² Kaplan ve diğerleri, , a.g.e, s51.

²³ Mahmut Babacan: Abdüşganî Senî, Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Hâdi, Abdülkerim Sâbit, Abdürrahim Rüşdü, Ahmet İhsan, Ahmed Vefa, Alaybeyzâde Nâci, Ali Ferruh (İbnü’r-Reşad), Ali Kemâl, Ali Nihad, Ali Suâd, Andelib (Mehmed Fâik Esad), Avanzade Mehmed Süleyman, Cerrahîzâde Ali Sâcid, E(lif) Nazım Bey, Fâik Hilmi, Fehmi Efendi, Ferâizaidâde Osman Fâiz, H.Kemâl, Hâlid Sâfâ, Hasan Tahsin, Hocazâde E.(lif) Cevdet, Hüseyin Avin, Hâzım, İbn-i Fikri Lütfi, İbnü’r-Rifat Sâmi, İsmail Hakkı, M. Nâşid, Mahmud Sâdık, Mehmed Abdurrahman, Mehmed Atâ, Mehmed Celâl, Mehmed Müncî, Mehmed Re’fet, Mehmed Rif’at, Mehmed Salâhî, Mehmed Zîver, Menemenlizâde M. Tâhir, Müncî Fikri, Müstecâbizâde İsmet, Nâbizâde Nâzım, Nureddin Ferruh, Nüzhet Fikri, Osman Fahri, Receb Vahyî, Reşad Bey, Rusuhî, Sâbit Necmi, Selânikli Fazlı Necip, Selânikli Tevfik, Süleyman Subhi, Tâkizâde Ziyâeddin, Talib Fâik, Tâhir Rüşdü, Tepedelenlizâde Kâmil, Vecihî, Zâimzâde Hasan Fehmi, Babacan, , a.g.e, s.3.

²⁴ Himmet Uç, **Ortanın batısındakiler**; Nabizâde Nazım, Nurettin Ferruh, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim ve Fatma Aliye’dir. **Ortadakiler**; Halil Edip, Ali Sedat, Halil Eyüb, Mehmet Celâl, Muallim Naci ve Müstecabizade İsmet’tir. **Ortanın doğusundakiler**; Faik Esat, Faik Reşat, Emine Semiye, Mustafa Refik, Mehmet Ziver, Ali Muzaffer, Abdülhalim Memduh, Saffet Nezihî, Mehmet Asaf ve biraz daha uzakta Şeyh Vasfî ve Muallim Feyzi’dir. Uç, , a.g.e, s.409.

²⁵ Uç, a.g.e s.409.

tasniflediğini açıklamış, ama 22 isimden başka yazar ve şâir olup olmadığı konusunda yazısında yer vermemiştir. Necat Birinci, Ara Nesil dönemi şahıs kadrosunu 42 kişi olarak belirlemiştir. Ama verdiği bu isimlerin Ara Nesil'in tam kadrosu olmadığını ve dönemin dergi ve gazetelerinin titiz bir tarama ile bu listenin daha genişletilebileceğini ifade etmiştir.²⁶ Baktığımız zaman planlı bir devir oluşturma gayesi olmadığı için ve dönemin zengin dergi sayısı etrafında oluşturduğundan dolayı şahıs kadrosu hakkında kesin bir sayıya varmak mümkün olmayacaktır.

3. Ara Nesil'in Yeni Türk Edebiyatındaki Yeri:

Her yenilik ciddi bir hazırlık sürecinden geçirmeden köklü değişikliklere gidemez. Ara Nesil yazarları gerek bilgi ve birikimleri ile gerek dönemin sosyal olayları üzerindeki hâkimiyetleri sayesinde yeni dönemin oluşmasında etkili olmuşlardır. “Ara Nesil” bir topluluk oluşturmadan ve bir dergi etrafında toplanmadan kendinden öncekileri üstat sayıp kendinden sonraki neslin tür, şekil ve muhtevâ üzerine yenilikler getirerek Servet-i Fünûn döneminin kurulmasında en büyük katkıyı sunmuştur.

Servet-i Fünûn topluluğunu oluşturan muharrir ve şâirlerin gençlik dönemlerinde ve ilkyazı evresinde Ara Nesil dönemini yakından tanıma şansları oldu ve bu edebi hayattan feyz aldılar. Bu neslin etkisi ile Türk edebiyatında önemli yere sahip olan Servet-i Fünûn edebiyatının mihenk taşlarını oluşturduklarını ifâde edebiliriz.

Türk edebiyatının yenileşmesinde önemli bir rol oynayan bu nesil edebiyatın hemen hemen her sahasında “şiir, mensur şiir, roman, hikâye, tenkit, makale, deneme, edebiyat tarihi, hatta tiyatro türlerine eserler verir. Bu saydıklarımıza, bu neslin lügat çalışmalarını, antolojilerini ve mektep kitaplarını da ilave etmek yerinde olur”²⁷.

²⁶ Necat Birinci: “Ara Neslin şahıs kadrosunu alfabetik sıraya göre sıralayabiliriz: A. Nazım, Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Hâdi, Abdülkerim Sabit, Adanalı Ziya, Alaybeyzade Naci, Ali Ferruh, Ali Feyzi, Ali Kemal, Ali Nizami, Ali Nusret, Ali Ulvi, Andelib, Ayın Nadir, Besim, Besim Ömer, Beşir Fuad, Fazlı Necib, Halil Edib, Hasan Asaf, Hayret Efendi, Hüseyin Danış, İbnürrefik Samih, İsmail Safa, Manastırlı Rıfat, Mehmed Celâl, Mehmed Ziver, Menemenizade Mehmed Tahir, Mihrünnisa Abdülhak Hâmid, Muallim Feyzi, Muhyiddin, Mustafa Reşid, Müstecabizade İsmet, Nabizade Nazım, Nigar Bint Osman, Nureddin Ferruh, Recep Vahyi, Selanikli Tefvik, Şeyh Vasfi, Tepedelenizade Kâmil, Ziver, Birinci, , a.g.e, s.98.

²⁷ Ersin Özarslan, *Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil*, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 1996, s.195.

İki güçlü edebiyat nesli arasında kalan Ara Nesil'in Türk edebiyatına kazandırdıkları arasında edebiyata estetik bir olgu getirmeleri ve edebi türlerin yapısını güçlendirerek çizgilerini belirlemeleri söylenebilir.

Bu nesil her türlü ilerleme ve güzelleştirme yolunu aramış ve edebi türleri doğrudan düşünce konusu yapmışlardır. Bu düşüncemize en iyi örnek: “Yeni edebiyat taraftarlarıyla eski edebiyatı devam ettirmek isteyenlerin, romantiklerle (hayaliyyûn) naturalistler (hakîkiyyûn) arasında en önemli münakaşaların bu devrede meydana gelmesidir. Recaizâde Mahmud Ekrem ile Muallim Nâci, Menemenlizâde Mehmed Tâhir ile Beşir Fuad arasında münakaşalar bu devrede cereyan etti.”²⁸

M. Fatih Andı, Ara Nesil diye ifâde edilen mutavassıtîni açıklarken Türk edebiyatının XIX. yüzyılın ikinci devresinden itibaren gelişim ve değişme uğradığını ifade eder. Bunun sebebi olarak aydınlarımızın farklı bir medeniyet olan Batı Medeniyetiyle tanışmasını gösterir. Üstelik edebiyattaki yenileşmenin Tanzimat sonrası dönem denilen kısımda cereyan ettiğini öne sürer: “Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Ekrem neslinden sonra, onların eserlerini okuyarak, edebi uyanışlarını bu muharrirlerin eserleriyle edinerek yetişen nesil, bu edebi yenilik ve değişimin daha köklü ve sağlam bir zemine taşınmasında etkili olurlar. Onların bu aktarıcılık ve hazırlayıcılık fonksiyonları neticesindedir ki XIX. yüzyıl edebiyatımız içinde Batılaşma ve yenileşmeyi en kuvvetli ve bariz bir şekilde temsil eden Servet-i Fünûn edebiyatı teşekkül eder”.²⁹ der.

Ara Nesil içerisinde olan Ahmet Rasim “*Muharrir, Şair, Edib, Matbuat Hatıralarından*” adlı kitabının “*İstibâd-ı Edebî’de Edebî Hareketlerin Çeşitliliği ile Sansür*” adlı yazısında içerisinde bulunduğu nesil ile Edebiyat-ı Cedidecileri mukayese eder ve eleştirir. “Bir taraftan yuvasından çıkmaya başlamış olan Edebiyat-ı Cedideye mensup olanlar, süratli bir gelişmeyle folluk buldukça yumurtluyor, diğer taraftan da mutavassıtîn yani eski ve yeni edebi tarz arasında kalmış olanlar da ikiye ayrılıyorlardı. Bir kısmı bu yumurtların cılk çıkacağını, diğer kısmı da hindi altına konmuş ördek yumurtaları gibi civciv çıkarsa da ne anaya benzemez nede ördek huylu olacağını iddia

²⁸ Necat Birinci, *Nâbizade Nâzım*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. V-VI.

²⁹ M. Fatih Andı, *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*, İstanbul , Alfa Yayınları I.B., 1995, s. VI.

ediyorlardı.”³⁰der. Bir diğere eleştiriyaptığı konu ise Mutavassıfın yeni düşünceler ortaya koymadıklarını Fransızcadan çevrilmiş tercümele yaptığını şöyle ifade ediyor: “Hakikaten aynen tercümele sonra “intihal” kelimesini unutturmak için Fransızcadan alınmış “adaptasyon”lar Fransız nazım şekilleri hece meseleleri, Zola, Concurt’lar, Emile Bourgeois vesâir Fransız edipleri ve hikâye yazarlarının tarzları daha doğrusu taklitçiliği koca dünya garpdan şarka dönmekte binlerce sene inat edip durduğu halde şarkın garba dönmesi, ekseriyetle Redhouse lüğâtından yeni denilebilecek terk olunmuş lüğâtın araştırılıp diriltilmesi, arada sırada benim mektepteki efâil ve tefâil tecrübelerini andırırçasına İngiliz, Fransız, İtalyan edebiyatı hakkında mütalaların ileri sürülmesi cinsinden gülünç teşebbüsler gibi hâl ve hareketler görüldükçe mutavassıfın de kafaları kızışıyıyor, mizahi bahisler, hiciv hatta sövüp saymaya kadar varıyor.”³¹diyerek Ara Nesil’in batıyı tekrardan ileri gidemediğini beyan ediyor.

Milletlerin daha güçlü bir edebiyatta sahip olmasında dönemin önde gelen fertlerinin üzerine önemli işler düştüğü kabul edilir. Oysa ki milletlerin kendilerine has edebiyatı oluşturmalarında nesiller büyük bir rol üstlenir. Edebiyatın bütün malzemesinin oluşumu nesillere borçludur. Dönemin önde gelen şahsiyetlerini nesillerden ayırmak imkânsızdır. Milletlerin kendilerine has edebiyatın oluşumunda o dönemin nesillerine büyük görev düşer. Her bir millet kendinden sonraki edebiyatın temellerinin güçlü olmasında etkin bir rol üstlenir. Nesillerin milletler için önemli olduğunu Mahmut Babacan şöyle ifade etmiştir:“Edebiyat tarihi gibi edebiyat araştırmalarında da “Nesil” de “Fikir” “Devir”, “Şahsiyet”, “Eser” ve “Akım” kadar mühim bir kavramdır.”³²

Edebiyatta üslûp ve muhteva yenilikleri devir şartlarının dışında veya onların tesiriyle edebiyat nesillerinin birbirlerine karşı reaksiyonlarıyla vücûda gelir.

Ara Nesil konusu üzerinde yapılan çok çeşitli değerlendirmeler bulunuyor. Temelde Türk edebiyatında eski ile yeni arasında eski edebi anlayışa dayanarak yeni edebi anlayışın oluşma çabasının baş gösterdiği bir dönemdir. Batı ile Doğu arasında yumuşak ve birleştirici bir düşünceye sahip oldukları ve bu iki dönem arasında önemli görev üstlendikleri ortaya çıkmaktadır.

³⁰ Ahmed Rasim, *Muharrir, Şair, Edib*, Matbuat Hatıralarından, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1980, s.154.

³¹ Rasim, a.g.e., s.154.

³² Babacan, a.g.e, s. s.1.

4. Ara Neslin Muhtevası:

Bu neslin muharrirleri ve şâirleri ne eskiyi bütünüyle kabul ne de yeniye tamamen red seviyesindedirler. Yeni ile eski, batı ile doğu, ananevî ile modern yan yana ve hatta iç içedir. Bu nesil önüne gelen her şeyi olduğu gibi, dikteleri ve bunun iyi yanlarını sorgulamadan kabul etmez. Ara Nesil’de münakaşa, sentez ve bir sonuca bağlama vardır. Bu nesil kendisinden önceki devirleri ve nesilleri eleştiriye tabi tutar.

Her nesilde olduğu gibi bu edebi nesil de çeşitli yönere yönelen ve birbiri ile çatışan gruplar olabilir. Bu nesil arasındaki ayrılığın en önemli özelliği eski edebi düşünce anlayışının karşısında olup yeni edebi düşüncenin tam ortasında olmasıdır.

Bu neslin tüm edipleri bir bakıma Batı edebiyatıyla bir münasebeti olduğu kabul edilir ama derecesinin ne kadar olduğu hususu tartışılır. Bu yüzden Ara Neslinde belirli prensipler etrafında hareket ettiğini düşünmek doğru değildir. Bu edebi devreyi oluşturan muharrir ve şâirlerin düşünceleri ve dünya görüşleri açısından üç grupta değerlendirmek doğru olacaktır.

- a. Tanzimat Edebiyatının Devamı Olanlar
- b. Yeni Edebiyat ile Eski Edebiyat Arasında Kalanlar
- c. Servet-i Fünûn Dönemini Hazırlayanlar

Bu ayrımı yapmamızın sebebi bu nesil ne tam klasik edebiyatla bağlarını kopara bilmiş ne de Batı edebiyatı etkisinde gelişen Servet-i Fünûn edebiyatından uzak kalabilmiştir. Diğer bir sebep olarak ise muharrirlerin ve şâirlerin eserlerine baktığımız zaman yukarıda bahsettiğimiz üç yönelişin izlerini görmekteyiz.

4.1. Tanzimat Edebiyatının Devamı Olanlar

Bu tasnife giren muharrirler ve şâirler genellikle Tanzimat dönemi öncesi sosyal hayat fikrini sürdürmeye çalışan ediplerdir. Bu tasniflendirmeye uyacak bir tanımı Şerif Aktaş şöyle ifade eder: *“Muhafazakârların (eski taraftarlarının) edebi sahadaki faaliyetleri, Divan Edebiyatı’na daha iyi bir ifadeyle Edebiyat-ı Kadîme’ye ait zevki devam ettirme gayretinden ibarettir. Bir bakıma bunların muhatab, geniş mânasıyla Tanzimat’tan evvelki hayat tarzını sürdürmek için gayret sarfedenlerdir. Giyinişleri, insanî münasebetleri, hattâ kâinata bakışları o zevkin devamıdır. Ancak hareket ve heyecan kabiliyetini kaybetmiş olan bu zevki devam ettirmeye çalışanlarda bariz şekilde*

bir dağınıklık, bir derbederlik görülür. Bunun sebebini içtimaî yapıda meydana gelen değişiklikte, zevkte görülen çözümede aramak gerekir.”³³ Tanzimat öncesi düşünce ve duyuş tarzını sürdüren bazı edipler; Emine Semiye, Mehmet Asaf, Elhac İbrahim Efendi, Muallim Feyzi, Ali Ruhî, Şeyh Vasfi, Faik Esat, Faik Reşat, Mehmet Ziver, Mehmet Salahî, Ali Muzaffer, Mustafa Refik, Avanzade Mehmed Süleyman, Mehmed Atâ, , İbn-i Fikri Lütfi, Menemenlizâde Tâhir, Müstecâbizâde İsmet Bey, Halil Edip, Faik Esad (Andelîb) gibi isimleri mecmualardaki yayınlarını ve bu yayınlardaki düşünceleri göz önüne alarak bu edipleri zikretmeyi uygun gördük.

Hâver dergisini incelerken Menemenlizâde Tâhir’in altı şiirini bulduk. Bunlar şekil ve muhtevâ bakımından ve ölçü yönünden klasik şiirimizin devamı niteliğindedir.

Her nesil kendinden önceki neslin az veya çok yaşam tarzı ve hayat anlayışını benimser. Bu grupta yer alan edipler tamamen Tanzimat öncesi dönemi benimsemezler. “*Tanzimat Edebiyatını Devamı Olan*” muharrir ve şâirlerimiz bu neslin diğer ediplerine göre biraz daha fazla klasik kültürün temsilcisi olmuşlardır.

4.2. Yeni Edebiyat ile Eski Edebiyat Arasında Kalanlar:

Şekil ve muhteva açısından hemen hemen klasik döneme bağlı kalırken batı edebiyatından gelecek edebi düşüncelere açık olan ediplerin bir arada olduğu grup olarak nitelendirebiliriz. Bu grup arasında Halit Eyüp, Mehmet Celâl Ali Kemal, Ahmet Râsim Halil Edip, Muallim Naci Recep Vahyî, Nureddin Ferruh, Müncî Fikri, Müstecâbizâde İsmet gibi edipleri bu dönemin içine almayı uygun gördük.

Buradaki edipler aslında sanat ve edebiyatımızın ilerlemesi için Batı’nın kaynak alınmasını kabul ederler. Ama başta Halil Edip ve Ahmet Rasîm olmak üzere diğer edipler, özünde Türk olup Batılı gibi düşünme ve Türk kültür ve ahlâkına uygun olarak maddi ve manevi fikirlerden yararlanma fikrini savunurlar.

³³ Şerif Aktaş, “*Edebiyatımızda Geçen Asrın Sonunda ‘Mutavassitîn’ Grubun Edebi Düşüncesi Hakkında*”, İstanbul, Birinci Milli Türkoloji Kongresi Bildirgesi, Tebliğler, 1980, s.71-81.

4.3. Servet-i Fünûn Dönemini Hazırlayanlar

Bu grubu oluşturan edipler o günün şartlarında Türk edebiyatını ileri seviyeye ulaştırmak ve Tanzimat sonrası Batı edebiyatından istifade ederek oluşturulacak olan yeni bir neslin temsilcilerinin ilk muharrirleri ve şâirleridir. Tabii ki bundan önce isimlerini zikrettiğimiz ediplerin de yeni bir neslin oluşmasında etkisi vardır. Ama şimdi isimlerini zikredeceğimiz ediplerin felsefi, edebi, sosyoloji alanlarındaki eserleri ve bu eserlerde yararlandıkları batı kaynaklarının rolünün, yeni bir neslin doğmasında daha etkili olduğunu ifade edebiliriz. Bu dönemin ediplerini tasniflerken batıdan yaptıkları tercüme ve eskiyi eleştirmeleri hususu ön planda tutulmuştur.

Bu grupta yer alan edipleri şöyle sıralayabiliriz; Fatma Aliye, Ali Ferruh, Nabizade Nazım, Nurettin Ferruh, İsmail Hakkı, Beşir Fuad gibi edipleri ise bu gruba yerleştirmeyi uygun gördük. Bizim bu düşüncemizi doğrular nitelikte Mehmet Kaplan, Beşir Fuad için şunları söyler, "... Tanzimat devrinin en dikkate değer simalarından biridir. Bu son derece dürüst, ateşli mızaca ve matematikçi bir kafaya sahip genç subay, mübalağasız olarak denebilir ki fikirleriyle son çağ Türk edebiyatında bir devri kapatarak yeni bir devri açmıştır."³⁴

Ara Nesil edipleri edebiyatı estetik bir olgu olarak düşünürler. Çünkü edebiyatın her alanında geliştirme ve güzelleştirme çabası içindedirler. Ara Nesil edipleri temel aldıkları klasik Türk edebiyatıyla birlikte Batı edebiyatları ile yakından bir temas kurarak âdeta yeni oluşacak Türk edebiyatının temelleri kurulmuştur.

5. Ara Nesil Bir Akım mıdır?

Öncelikle akımın tam bir tanımını yapmadan Ara Nesil'in bir edebi akım belirtisi gösterip göstermediğini anlamamız mümkün olmayacaktır. J. A. Cuddon tarafından şu tanım yapılır: "Nesil, edebiyatta genellikle bir gelişme veya eğilim için kullanılır."³⁵ ibaresine yer veririr. Paul Robert "Aynı fikir ve amaçları paylaşan insan topluluğu." Aynı doktrinleri öğreten ya da aynı üstadı/hocayı takip eden sanatçıların,

³⁴ Mehmet Kaplan'dan aktaran; Ali İhsan Kolcu, *Orhan Okay'ın Beşir Fuad'ı, Orhan Okay'a Armağan*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1997, s.74.

³⁵ , J. A. Cuddon, *Adictionary of Literary Terms, Middlesex*: Penguin Reference, 1986, s.405.

yazarların, kişilerin oluşturduğu grup"³⁶ şeklinde tanımlar. Akım sözcüğünün Türk edebiyatında da bu tanımlara benzer bağlamda tanımlandığı görülmektedir. Öztürk Emiroğlu akım kavramını şöyle açıklamaktadır; “Toplumsal hayatın gerçeklerine ve gereklerine göre bir araya gelen, felsefi bir görüşten beslenen, ilkeleri ve eserleri orijinal, aynı sanat anlayışı ve ortak dünya görüşü çizgisinde birleşen, sanatın diğer dallarını da kapsayacak şekilde söylemleri olan, uluslar arası nitelik kazanmış, tutarlı gruplara akım veya ekol denmektedir.”³⁷ Diğer bir yazarımız ise : “Sanatta (edebiyat, resim, heykel, musiki vs.) belli bir görüş, duyuş ve anlayış sistemine akım denir. Edebiyatta buna 'edebi okul', 'edebi meslek' adları da verilmiştir.

Bir düşünce ve sanat terimi olarak “akım” hakkında bu açıklamalardan yola çıkarak Ara Nesil bağlamında değerlendirmek gerekirse bir edebî anlayışın akım olarak sayılması için aşağıdaki şartların tamamına sahip olması gerektiği söylenebilir;

- a. Yaşadığımız çevrenin gerçeklerine ve ihtiyaçlarına göre hareket etmesi
- b. Hazırlık evresi geçirmesi
- c. Felsefi bir düşünce kaynağından beslenmesi
- d. Fikirleri ve edebi eserlerinin orijinallığı
- e. Manifestoya veya manifesto niteliği taşıyan bir metne ya da metinlere sahip olması gerekir.
- f. Her bir edibin aynı sanat görüşünü kabul etmesi ve ortak bir dünya görüşüne sahip olması.
- g. Edebiyat dışında diğer sanat dallarını kapsayacak söylemlerin olması.
- h. Edebi eserlerin evrenselliğe ulaşması.
- i. Önce kendi içinde daha sonra topluluk içinde her açıdan tutarlı olması.

Akımın tanımı, bu maddeler ve batı akımlarından yolla çıkarak Ara Nesil’in bir akım olmadığını açık bir şekilde ifade edebiliriz.

6. Sanat, Edebiyat ve Dil Bağlamında Ara Nesil

Ara Nesil de vuku bulan yetenekli sanatçılar, kendilerinden önceki neslin üç büyük muharririnin ve Türk edebiyatının o dönemde yön gösteren “*Lisan-ı Osmanî'nin*

³⁶ Paul Robert, *Petit Robert 1*, Montreal: Les Dictionnaires Robert-Canada S.C.C., 1993, s.711.
³⁷Öztürk Emiroğlu, *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları* (Vol. 29)., Ankara, 2,Baskı, 2003). Akçağ Yayınları, s.33.

Edebiyat Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmindir” adlı makalesinin gölgesinde kalmasına rağmen bu nesilde kendilerini geliştirerek küçük parıtlar halinde edebiyatın her alanına yayılma imkânı bulmuşlardır. Bunlar; makele, deneme, şiir, roman, hikâye, tenkîd ve edebiyat tarihi gibi alanlardır.

Ara Nesil edebî faaliyetler açısından diğer edebi türlere göre şiir daha zengin bir içeriğe sahiptir. Şâirler bu nesilde geniş bir alanı kapsarlar. Ara Nesil dönemi şairlerinin en önemlileri Mehmed Celâl, Müstecâbîzâde Mehmed Tâhir, İsmail Safa, Muallim Nâci, Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Mustafa Reşîd ve Nâbizade Nâzım gibi daha sayamadığımız birçoğu Ara Nesil edipini bu şairler topluluğunda sayabiliriz. Bu şâirler arasından Mehmet Celâl ve Nâbizade Nâzım üzerine bugüne kadar alanlarında başarılı araştırmacılar Himmet Uç, M. Fatih Andı ve Neceti Birinci detaylı araştırma yapmıştır. Diğer şâirler hakkında ise detaylı bir araştırma bulmak nerdeyse imkânsızdır.

Bu şairler, temel kaynak olarak kabul ettikleri Eski Türk edebiyatının yanında Fars, Arap ve Batı edebiyatlarını da ihmal etmemişlerdir.

Ara Nesil muharrirleri edebiyat kavramını insan psikolojisi, estetik, edebiyat ahlakı, sosyal çevre, insan sosyolojisi ışığında değerlendirmişlerdir.

Ayn Mim takma adını kullanan Ara Nesil muharriri, Hakikat Mecmuasında “*Edebiyat*” başlıklı yazısında edebiyat hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir; “... Edebiyat insanın yücelmesine, ahlak güzelliği ve olgunluk kazanmasına hizmet eder”³⁸ der. Diğer bir muharrir Mehmet Ziver de Muhîr mecmuasında edebiyat insanın fikri terbiyesine yardım eder, ahlâkın düzelmesine ve insanoğlunun fikir, ruh, estetik güzelliğe ve hissin artmasına zemin hazırlar.: “... feyz ve terakkîsi arzu edildiği nisbette kerâmât-ı irfânından iktisâb-ı bedâyi edilen edebiyatın en meşkûr bir hizmeti, beşerdeki zemâyim-i ahlâkı izâle edip kemâlât-ı insaniye mübâhati içinde onun şahs-ı manevîsini fevka’t tasavvur i’la eylesidir. Binâenaleyh, terakkîyât-ı medenîye sırasında edebiyâta verilebilecek bir tâbir-i esah terbiyet-i efkâra hadim olmasıdır.”³⁹

Ara Nesil yazarlarından Ali Ferruh, Beşir Fuad, Nabizâde Nazım, Mehmed Ziver, M. Mehmed Tahir gibi muharrirlerin dil konusu hakkında düşüncelerinden edebi eserlerinde veya edebi makalelerinde bahsetmişlerdir. Ali Ferruh, Abdülhalim

³⁸ Ayn Mim, *Edebiyat*, Hakikat Mecmuası, nr. 18, 31 Ekim 1895, s.3.

³⁹ Mehmed Ziver, *Edebiyât-ı Âsâr*, Muhîr Mecmuası, nr.2, 1888 (1305), s.27.

Memduh'un bir eserinde meydana gelen dil hatalarını, anlatım bozukluklarını, mânâ açısından kötü yorumları, örnekler ve benzetmeler aracılığıyla göstermeye çalışır. Abdülhalim Memduh'un yaptığı yanlışlardan yola çıkarak yapılan açıklamalardaki asıl gayenin daha çok dönemin nesline yol göstericilik yapmak olduğu sezilmektedir.⁴⁰ Diğer bir eserinde de bir lisanın mükemmel olması konusunda düşüncelerini ifade eder. Ali Ferruh bir dilin kusursuz olması için bütün düşüncelerin düzenli olmasına, kelimelerin kökenlerinin genişletilmesi ve imkân dâhilinde kuvvetlendirilmesi gerektiğini savunur. Mükemmel bir lisanın hangi lisan olduğunu anlayabilmek için dil alanında yapılmış araştırmaların incelenmesi gerektiğini ifade eder. Ali Ferruh dilleri üç kısma ayırmaktadır: "Kâffe-i esine'i mütedâvile zâten Langue monosylla bique lisân-ı vahîd-ul hecâ ve L. Aflexion lisân-ı tasrîfî ve L. Agglutinante lisân-ı iltisâki namlarıyla üç kısımda taksîm olunmuşdur."⁴¹ Burada birinci sırada verdiği tek heceden oluşan dillere Çin dilini örnek verir, ikinci sırada ise tasrif olunan dile Frenkçe dilini son sırada bulunan iltisâki diline ise Türkçe dilini örnek gösterir. Ve yazının sonlarına doğru ikinci ve üçüncü sırada olan dillerin mükemmel olduklarını şu cümlelerle ifade eder: "Bunların mükemmelleri iki sonrakilerdir ki sebebi de evvelce dahi arz eylemediğim üzere iştikâkın nazar-ı ehemmiyetten dûr tutulmasından başka bir şeye hamil olunamaz"⁴² sözleri ile Türk lisanının mükemmel bir dil özellikleri olduğunu ve bu lisanı en doğru şekilde kullanmamız gerektiğini ifade eder.

Orhan Okay, doktora tezinde Beşir Fuad'ın Türk lisanı hakkında düşüncelerini şöyle ifade eder: "Beşir Fuad'ın buraya kadar naklettiğimiz sözlerine, bhusus Türkçedeki Arapça, Farsça kelimelerin mevcudiyetinden bir mahsur olmadığına dair fikirlerine bakıp da onu sadeleşme aleyhtarı görmek yanlış olur. O, bilakis Türkçenin tedricen sadeleşmekte olduğuna, hatta bu sadeleşmenin kendi mesleği olan fenne hizmet edeceğine inanıyordu."⁴³ Beşir Fuad lisanda yabancı kelimelerin atılmasının yerine gramerdeki kurallardan kurtulması gerektiğini savunur.

Ara Nesil döneminde Beşir Fuad'ın natüralizmi savunmasına karşı M. Mehmed Tahir'in romantizmi desteklemesi edebiyatın dil, üslup kafiye ve vezin gibi konular

⁴⁰ Ali Ferruh, *Nihâl*, C1, Cüz3, 1303, s.87.

⁴¹ Ali Ferruh, *Taklîb-i Elfâz*, İstanbul, Mihran Matbası, 1304, s.4.

⁴² Ferruh a.g.e., s.6.

⁴³ Orhan Okay, *İlk Türk Pozitivist ve Natüralist Beşir Fuad*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s.126.

hakkında birçok edebi yazılar yazılmasına ön ayak olmuştur. Bu dönemde yeni bir şiir dili ortaya çıkarmak için çaba gösterilir. Vezin konusunda hararetli bir tartışmaya girilir. “Usûl-i tehecci” ya da “parmak hesabı” diye isimlendirilen hece vezninin, savunucuları ile karşıt olanlar arasındaki münakaşalarda hece ile şiir yazmanın cinayetle eş görüldüğü ifade edilir.⁴⁴ Bu dönemde şiirde kafiyeye duyulan ihtiyaç ortadan kaldırılmaya çalışılır, hatta şiirlerde kafiyesiz mısralar yer tutmaya başlar.

Dil konusunda Necat Birinci tarafından kaleme alınan “*Yenileşme Dönemi Ara Nesil*” adlı çalışmada M. Mehmed Tahir, Nabizâade Nazım Reşad, Mehmed Ziver gibi muharrirlerin görüşlerinden yola çıkarak dil konusunda yedi maddelik bir bilgi verir. Ama bu bilgilerin nerede geçtiğini gösteren dipnotlar ve kaynakçalar bulunmaktadır. Bu verilen yedi maddeyi özetlemek gerekirse; dil çalışmaları bir cemiyet tarafından düzenlenmeli ve yürütülmeli ve bu işin ehli olan kişilerin kontrolünde olmalıdır, Kusursuz bir sözlük hazırlanmalı, kökeni ne olursa olsun dilimize girmiş bütün kelimeler bu sözlükte yer almalıdır ve değeri herkes tarafından kabul edilen eserler taranmalıdır, sözlüğün tertibi “hurûf-ı heca”ya göre olmalı, bu sözlükte aynı zamanda ıslahatlar konusunda çözüme kavuşturulmalıdır, Bu sözlük, dilde birliği sağlayabilmek için imlamızı, herkesin uyacağı şekilde çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade eder ve Arapça fillerin Türkçe’de kullanılan çekimleri alınmalıdır,⁴⁵ şeklinde maddeler sıralamıştır. Bu maddelere bakarsak dil konusunda ciddi bir çalışmanın Ara Nesil muharrirleri tarafından yapıldığını görebiliriz.

Ara nesil döneminde edebiyatın birçok alanı ile ilgili tartışmalar olmuştur. Onlardan biri de vezin konusundaki hece vezni ile aruz vezni üzerindeki tartışmalardır.

Tanzimat dönemi birinci kuşağı (Namık Kemal, Ziya Paşa, Münif Paşa, Recâizade Mahmud Ekrem, Akif Paşa) gibi şâirler hece veznini savunurken Ara Nesil yazarları ise hem hece veznini milli bir vezin olarak görmüşler hem de aruz veznini de başarılı bir inkilap olarak kabul ederler. Ali Ferruh aruz vezni hakkındaki şu düşünceleri bizim düşüncemizi doğrular niteliktedir:

⁴⁴ İbnürreşad Ali Ferruh, *Evvân-ı Milliye'nin Terkiyle Evvân-ı Arûziye'nin Kabûlü*, Mir'at-ı Âlem, nr.8, 2 Aralık 1884, s.188-120.

⁴⁵ Birinci, a.g.e, s.92.

“Fa’len fi’l olmadan nümâyân

Parmak ile idi bizde evzâ

“O halde evzân-ı milliye bize ecdâdımızan- irsen inkikâk ettiği cihetle anı milliyet nâmına muhafaza ve istimal etmek lâzım gelüp dururken terkle yerine milel-i sâireden me’ hûz evzânın neşir ve kabulüne elbette gayr-i kâbil-i itirâz bir sebab-i meşru olmak iktizâ eder.”⁴⁶ Ali Ferruh, aruz veznin neden kullanılması gerektiğini şöyle ifade eder: Türkçe kelime bakımından çok sığ olduğundan dolayı genellikle Arab ve Acem lisanından oluşan bir yazı dili oluşturulmuştur.⁴⁷

Servet-i Fünûn’undaki kelime zenginliği bu dönemde yapılan tercüme sayesinde oluşmuştur. Bu konuyu Mehmet Kaplan şöyle ifade etmiştir: “...Bilindiği üzere kelimeler, telkin kabiliyetlerini kendilerini saran muhtevadan alırlar ve tercümelerin bu hususta büyük rolü vardır. 1885’ten 1895’e kadar romantiklerden yapılan bol miktarda tercüme, Türk dilinin âdetâ yeni bir duyuş tarzı ve mâna ile doldurmuştur”⁴⁸ sözleri ile Ara Nesil edebiyatının Türk edebiyatı açısından önemini bir kez daha bizlere vurgulamıştır.

Ara Nesil dönemi muharrirleri ve şairlerinin dil, sanat ve edebiyatla ilgili görüşlerini yazdıkları edebi makalelerden öğrenmekteyiz. Türk edebiyatına bakışın eski ile yeni arasındaki hesaplaşmanın vuku bulduğu bir dönemde yeni edebiyatın oluşmasında ve Türkçe’nin bilhassa üretme alanında ilerlemesini sağlayan bu dönem muharrirleri kendinden önceki kaynaklardan beslenerek kendisinden sonra gelen Servet-i Fünûn döneminin yeşermesine zemin hazırlamışlardır.

7. Malûmat Mecmuası Etrafında Dönemin Mecmualarına Genel Bir Bakış

Tanzimatın ikinci devresi Türk edebiyatı açısından önemli değişikliklerin vuku bulduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir. Eski edebi anlayışın az da olsa devam etmesinin yanında Batı edebiyatından yapılan tercüme vasıtasıyla oluşturulan yeni edebi anlayışın mevcudiyeti söz konusudur. Bu edebî anlayışın ortaya çıktığı dönemde

⁴⁶ Ferruh, a.g.e, s.,188-122.

⁴⁷ Ferruh, a.g.e, s.,188-122.

⁴⁸ Kaplan, a.g.e, s. s.27.

birçok gazete ve derginin yayın hayatına girmesi, Türk edebiyatında yeni bir oluşumun da habercisi niteliğinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mehmet Kaplan “*Küçük Ve Günlük Hassasiyetler Devri*” olarak nitelendirdiği Ara Nesil döneminde gazetelerin yerini dergiciliğin aldığını ve bunun da yeni bir duygu ve üslup akımını hazırlamakta olduğunu ifade etmiştir⁴⁹

Ara Nesil dönemi araştırmacılar tarafından genel olarak 1880-1990 olarak kabul edildiği düşünülürse bu zaman içerisinde seksenden fazla derginin faal olarak yayın hayatını sürdürdüğü görülecektir.

Bizim kütüphane araştırmalarımızdan ve bugüne kadar yapılan araştırmalardan yola çıkarak bu dergilerin isimlerini zikretmeye çalışacağız. Askeri Tıp Mecmuası, Hazine-i Evrak, Bağçe, Bahar, Manzara-ı İrfan, Mecmua-i Ebuzziya, Bahr-i Sefid, Basiret, Mirat-ı Tarih-i Osmanî, Musavver Meşahir-i Âlem, Ceride-i Adliye, Ceride-i Askeriyye, Şark, Çocuklara Arkadaş Mecmua-ı Asar-ı Edebiye, Mecmua-ı Nevresidogan, Mahber-i Fünun, Afak, Envar-ı Şarkıyye Bahar, Envar-ı Şarkıye, Envar-ı Zekâ, Gonca-ı Edeb(1300), Mecmua-ı Asar, Hilal, İntibah, Mirat-ı Âlem, Terakki Maarif, Medrese-i Fünun, İstiklal, Tulû, Şua, Süha, A’sar, Etfal, Gayret, Gülşen, Haver, Hazine-i Fünun, Berk, Maarifeten Bir Sada, Manzara-i İrfan, Hamiyet, Hizmet, Mecmua-i Muhedat, Mecmuai-i Ulum, Ez Medrese-i Hukuk, Münebbih, İtila, Kamer, Kevkeb-ül Ulum, Miraad, Nokta, Şule, Manzara, Mecmua-ı Muallim(1304), Nihal, Muharrerat-ı Samiye ve Adliye Musavver Türkistan, Sebat, Numune-i Terakki, Risale-i Nafi, Şafak, Musul, Mekteb-i Mülkiye-i Tevz-i Mükâfat Cetveldir, Münebbih, Ümran, İşrak, Mizan, Muhit, Mecmua-ı Saadet, Safa, Zerrat, Maarif, Mürüvvet, Nevsal-i Marifet, Musavver Cihan, Mirsad, Mektep, Hazine-i Fünun, İkdam, Nevsal-i Servet-i Fünun, Hanımlara Mahsus Gazete, Malumat, Marifet, Tercüman-ı Şark, Çocuklara Mahsus Gazete, Nilüfer, Maarif Risalesi, Gülşen, Mütalaa, Rahle-i Hafi, Gayret,

⁴⁹ Mehmet Kaplan: “Bu devrenin dikkati çeken tarafından biri, gazeteciliğin yerini dergiciliğin almasıdır. 1880 ile 1895 yılları arasında, yarısından fazla edebiyatla ilgili, elliden çok dergi çıkar ki, bunların sathî bir surette tedkiki bile yeni bir duygu ve üslup akımının hazırlamakta olduğunu açıkça gösterir.” Kaplan, a.g.e, s. s.25.

PulMecmuası, Şevket-i Osmaniye, Musavver Terakki, İrtika, Panoroma Şu'a, Takvim-i Vakıy, Vasıta-i servet Zevra, Ziraat Gazetesi, Gülşen-i Edep⁵⁰

1875-1895 yılları Türk coğrafyası için siyasi ve sosyal anlamda nasıl bir kırılma noktasıysa, Türk edebiyatı için de bu kırılma söz konusuydu. Batının etkisiyle değişen sosyal ve kültürel muhteva beraberinde edebiyatı da değiştiriyordu ve gündelik hayatta Batı'ya olan yöneliş edebiyatta da en üst seviyeye çıkmıştır. Bu siyasi ve sosyal olaylara paralel olarak da dergicilik açısından Türk Edebiyatı doruk noktasına ulaşmıştır. Mehmet Kaplan 1880-1895 yıllarını dergicilik açısından zengin bir dönem olarak değerlendirir. Mehmet Kaplan bu dönem yazarlarını "Ara Nesil" olarak değerlendirir ve bu dönemde kataloglara girmiş altmışın üzerinde dergi ismi zikreder.⁵¹

Ara Nesil muharrirleri ve şâirlerinin bazıları bu mecmualarda edebi yazılarını yazmışlardır. Fakat bu mecmualardan bazılarında ise bu dönemin ediplerinin hiçbir edebi yazısı bulunmuyor. Bu dönem mecmuaları eski ile yeni bünyesinde bulunduran, eski ve yeni edebi şekilden birini veya her ikisini dönemi dergilerin yönetsel özelliklerine göre içinde barındıran dergiler topluluğudur. Bu dergiler Servet-i Fünûn gibi eski yeni tartışmasına zemin hazırlayan ve edebi tartışmalardan dolayı dönemin siyasi sosyal ve kültürel faaliyetlerine yol gösterirler.

Bu dönemin yazar kadrosu, planlı bir şekilde bir dergi etrafında bütünleşmiş bir topluluk değildir. Ama dönemin önemli dergilerinden biri olan Malumat dergisinde bu neslin birçok muharriri ve şâirini görmemiz mümkündür. Bu gösterge döneminin bir dergi etrafında toplandığını tam olarak yansıtmadığından dolayı tam bir dergi ismi vermenin doğru olmayacağını anlayabiliyoruz.

Ara Nesil Dönemi, üzerinde çok araştırma yapılmaması ve üzerinde durulmamasına rağmen dönemin öncü isimlerinin çabaları sayesinde çıkarılan dergiler kendisinden sonra gelecek toplumun sanat ve kültür hayatında önemli bir basamak oluşturmuşlardır.

⁵⁰ Bkz: Bu dönemdeki mecmualar hakkında daha geniş bilgiye Mehmet Kaplan; Tevfik Fikret\Devir-Şahsiyet-Eser, Dergâh Yay. İstanbul 1993, s. 22-23 ve Himmet Uç, Musavver Malumat Mecmuası'nın (1-7) ciltlerindeki edebi makaleler ve tahlilli fihrist /, Atatürk Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1972, s.6-7, adlı çalışmalarına bakabilirsiniz.

⁵¹ Kaplan, a.g.e, s. s. 22-23.

1. BÖLÜM

SEÇİLMİŞ METİNLER

1.1. ARA NESİL DÖNEMİ YAZARLARININ EDEBİ YAZILARININ YENİ HARFLERE AKTARILMASI

1.1.1. EDEBİYAT VE EDEBÎ TÜRLERLE İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.1.1. Asar-ı Mensure İfâde-i Enzâr

Benim gözümle; her saniye aks-ı müstesna ile ruhumda kirpiklerini kapayan gözlerinize muhabbet ve sukûtle bakarken bana bir lisân-ı harîm oluyor.

Oh diyorum, bu sâkit ve mübhem aşkın heyecanları tahammülsüz darbelerle iz'an bahş oluyor. Gözlerinizde bazı saniyeler gördüğüm mana-ı nevâzişi o kadar lakayd – telakkî edebilir miyim?...

Beni boğan, her dakika kalbimde bir ra'ş-e-i hûnîn gibi azab eden ihtiyaçlarımı agûş-u nüvazişkârınıza dökmek isterken bunların bir kabahat olacağından o kadar- endişe ediyorum ki nihâyet cesâretmi mahv için bir kuvvet-i havfdan istimdâd etmek mecburiyeti oluyor ve gözlerinizde tamamıyla lakayd olmadığımız ifade eden bir mana-ı ibtisâm ile günlerce mutma'in o nazarlardaki nişâne-i muhayyelde yaşıyorum. Bazı anlarda oluyor ki mukâbele görmeyen ruhum... Lakin anlamıyor musunuz? Gözlerimdeki müstesna manaların ifhâm etmek istediği meal-i aşka, hâsar-ı şehgalerimin izah ettiği te'ellümât-ı rûhiyyeme niçin bînâme kalmak, sizi takdir edemeyeceğiniz nüzhet ve safvetli seven beni niçin cerîhadâr etmek istiyorsunuz?

Oh, lakin sakıtın! Bu zaîf ve mahrum kalbi bir müddet-i muvakkete niçin oynatıp terk edilecek bir oyuncak gibi- aldatmaktan ihtirâz edeceğiz! O çünkü pek müellem ve mühlik bir cerîha olur. Aşkım için ben feda olurum... Ben tahammül edemem ve benim hatıra-ı idbârım vicdanınızda bir cerîha-ı nedâmet bırakır...

O zaman sizin gözleriniz bütün ibtisâm-ı şûhiyle penbe ve nermin kapakları arasına gömülerek bir iltifât-ı sevda izâh ediyor:

-Sizi seviyorum...

Ve gözlerimizin arasına bu hasbihal-i nezîhi ihlâl eden başka nazarla karışarak câzibe-i enzârınızdan istifade arıyorlar. O zaman gözlerimde bir katre-i bükâ câmid kalıyor. Ruhum, bu rü'ya-ı latîfin akım bıraktığı hakikate avdet ederek aramızdaki dikenleri harâb etmek ihtiyaçlarıyla yanıyor ve mahviyetine muktedir olamadığım bu sevdayı bir kabâhat gibi telâkki ederek gözlerimin ifşâ ettiği yeni kabahatlerimin iztirâblarıyla malûl-ı mütehezim eziliyorum.

(N. 52, s.206) 21Eylül 1802 İrtika Mecmuası (İsmail Safa)

1.1.1.2. Ben Gönlümü Bilmez miyim?

Bana derler ki:

Niçin bir şi'r-i rakîki okurken yarıda bırakırsın? Niçin menâzır-ı tabîyeyi seyr ederken, bakışların birden bire mechül ufuklara in'itâf eder? Niçin musiki boğuk boğuk inlerken, sen bu iniltileri yarıda bırakarak, kaçmak istersen? Niçin bir hissi-i hikâyeyi okuya okuya itmâm ettiğin yoktur? Niçin bir müsemerey-i leylîde bulun muyorsun? İnsan, böyle güzelliklerle yaşamaz mı? Hasta mısın, nesin?

Bu su'âllere karşı, için için ağlamaklığım bir cevap olur!

Ah! ... Ben gönlümü bilmez miyim? O, her şeyde beni üzer, her şeyde beni öldürür!... Gönlüm, beni hiç muvaffak etmemiştir, daima mükedder, talihsiz bırakmıştır!...

Şi'r-i rakîk dedikleri o feryad-ı cigersuz değil midir ki dudaklarım onu okurken, gönlüm, cerîhalarını tazeler, bu cerîhalar, kanar kanar... ben üzülürüm... Gönlüm beni böyle harab eder!.. Otuz beş seneden beri sinemde sakladığım bu gönlümü ben bilmez miyim?

O şi'r-i rakîki, bana ilelebet unutturamaz! Niçin? Ben de bilmiyorum!.. Beni harab eden bu!..

Beyaz köpüklerle gümüş zincirlerle rabt olunan kumlu sahillere, uzakta ki adalara niçin daha ziyade medd-i enzâr etmem? Bu benim ebediyetle o nümayan gönlüm, o sahillerde kalan buse sadalarını, o adalara gömülen samimi sevdaları tekrar ihyâya başları tekrar emeller peyda ederse, artık nasıl yaşarım?... Ben gönlüme daha ne kadar aldanmalıyım? Ah! ... Her şeyden vefasız her şeyden yalancı yalnız... Benim gönlümdür!...

Bakın keman nasıl başlıyor, nasıl boğuk ağlıyor, bakın, ud nasıl ses veriyor, nasıl hazîn inliyor... Şimdi gönlümü kendi haline bırakıyor muyum? O zaman gönlüm musikinin bu te'sîr-i hüzn-averini gayb edebilecek mi?...Yoksa, musikisinin târ-ı sevdâ-ı nisâri üzerinde aynı keder, aynı sûzişle kalacak mı? Kurtulamazsa ben ne olurum?

Ruhu yakan, şerârelerini ruh içinde dâ'ima alavrizeleyen şu giryan ve nalân âdemler ağlaya ağlaya okuduğum eserlerini niçin ithâma heves edelim? Neticede, gönlüm, bî emel ve bî karar, o teessürleri muhafaza etmeyecek mi? Ben gönlümü bilmez miyim? Her zaman muztarib, her zaman giryân kalacağım değil mi?. Bu iztrâb bu giryanlığı bana kim unutturacak? Gönlüm mü? Heyhât!... O öyle istiyor! Pek korkarım gönlümden pek korkarım!..

İşte avizelerinden rengerank halısının üstüne kavs-i-kuzahlar dökülen bir müşa'saa salon!.. İşte, dehân-ı siyahını açmış beyaz dişlerini uzatmış bir piyano!.. İşte o piyanonun önünde duran sandalyede biraz öne doğru mâ'ili bir vücûdun, çıplak omuzlarından bu-yi mesti-fezay-ı şebâb uçuyor!

O beyaz dişlerinden daha beyaz olan parmaklar uçuşur gibi olduğu zaman, nazarım birden bire değişerek öyle latîf bir aksiye in'itâf eder ki...

O vakit, ruhum çırpınır, titrer, gönlüme itâat etmeyerek, gözlerimi başka tarafa çevirmek isterim!

İşte şûrâda, geniş koltuğun içine yığılmış, küçük iskarpinlerini sallaya sallaya taze sevdanın yeni hulyâlar yine dalmış penbe bir gonca-ı bekâret, benim bu amîk, bu hazin dikkatimi görür görmez kara gözlerini yelpazesıyla kapar... Bakışlarımın bebeklerinde bayıldığını hissettiğim bu kara gözlerden, bu sevdanın derin girdâblarından ben o kadar korkarım, ki yanmak, üzölmek için ipek yelpazenin şu inayetinden adeta memnun olacağım gelir!... Lakin gönlüm beni aldatır!... "bak bak!.." der! Sonra bilmem, nasıl bir fevrânı his ile emellerimi ihya ederim, o kara gözler için, her şeyi unuturum, her şeyi isterim, isterim ki, en güzel şi'r-i rakiki, o kara gözler için okuyup bitireyim, isterim ki benim için en güzel bedâyi' o çeşmân-i siyâh içinde görünün? Onların her süzölüşünde musikinin baygın bir nağmesiyle bîtâb-ı tûvân kalayım, en sevdâ-fezâ hikaye, bana o sevimli gözler içinde inkişâf etsin!... Gönlüme uyarım... Böyle isterim!...

Şiddetle yelpaze kalkar, o kara gözler, benden bu zavallıdan kemâl-i nefretle çevirilir, şimdi hal-i ihtizârda bulunan amellerimin iniltilerini, keryelerini işitirim!.. Vefasız kalbim ise “Aldanıyorsun! Ey hak nâ-şinâs!” Diyerek, benim ak saçlarımla istihzâ eder!.. Ben Gönlümü bilmez miyim?..

(Adet: 52, s.134-135) 2 Ocak 1803 İrtika Mecmuası (Mehmet Celal)

1.1.1.3. Âsâr-ı Manzûme

Müelliflere:

Şute'lifler aks-ı esvatınız
Ki a'sâr içinde eder istifal
Müşabihdir ihyâye o inkaz
Ki etmekte îrâd-ı nutuk ve makâl
Mutâliler her kitab-ı nefis
Birâder, peder, hoca hayru'l-enîs
Evet, nezd-i ahlakta dilsiz
Tamamıyla benzer esersiz giden
Olur hal-u onu muhatab size,
Kütüphaneler ta-ebed encümen
Bu üslublar şive-i hasınız,
Bu sözler temasîl-i ihtisasınız
Esatiz ayendegan-ı beşer
Künuz -i rumûz ve hakâyıksınız
Sizinle cihan-ı fark hayır ve şer;
Sitayişle tazime lâyıksınız.
Eserlerde ervahınızdır nihân,
Bekanız karin-i beka-yı cihân

Bütün ruhunuzla beraber halef
Yaşar, müftekir öyle bir hemdeme;
Zaman bir zaman ve halef bir
Mükerisiniz dūde-i ādeme.
Dühūr eyledikce ta'kup, mūrūr
Bilenler sizi gösterirler gurur
Ne mutlu olur o erbâb-ı te'lîfe ki
Tabiat, hakikat olur rehberi;
Ne yazmış, bırakmışsa metnindeki
İfâdâtı hakd ve garazdan beri.
O dâhilere gıpta-ı icâb eder
Ki ahlâkı i'câz ve i'câb eder.
Kimi hiç uzatmazda başdan savar,
Kimi hiç üşenmez eder îtinâ;
Onun yok bütün izzet-i nefsi var,
Bu mimaryapmaz çürük bir bina
O meydanda beyhūde pūyân olur,
O bî-çâre mahkûm-ı nisyan olur,
Fakat hırs-ı tahrîri mutlak yeter
Tanışsa tevâzula ahabına
Hayır, çokca yazmak değildir hüner,
Beğendirmeli meslek erbâbına...
Evet, herkesin maksadı nâmdır.
Nasibi ya tahsin ya düşnamdır.

(Aded:23, s.91)4 Nisan 1801

İrtika Mecmuası

(İsmail Safa)

1.1.1.4. Güzel Eserler İçin 1

Asar- 1 Measure

“Güzel eserler için...” Muhterem kâri'lerimde umduğum teveccühâtı, ümidimin mâfevkında olarak kazandım ilk gününde gösterdi ki mulahazât-ı bîtarafânem hüsn-i niyete mükârindir. Binâenaleyh mütalatıma bir vech-i âti devam ediyorum. Fikrimin âdem-i ısbâtını isbat edenlere teşekkür ederim.

“*Da'ima Hayalimde Dalgın!*” Ünvanlı eser, hazîn bir yâd-ı maziden ibarettir. Şemsin gurûbu, gecenin hafî mahzunlukarı, kevâkibin sönük sönük nurları, kamerin sakın sakın ağlayışı güzel... Pek güzel! ...

Şairin bu gecede düştüğü istiğrâk arasında hüzn ile meserretin imtizâcından husûle gelen giryeleri, bu giryeleri takip ettiği vicdan-ı semade nurlu izini araması hele çok şâirâne! ...

Bu eserin güzel olduğunu teslim etmeliyiz.

“*Tenezzüh-i Şebâne*” hissen, fikren, lâfzen o kadar iyi değil! Bakınız niçin:

Mevzû, bir aşığın “Mağmum-ı giryenak” zevrak-ı süvar oluşunu, habide bir cûybâra karşı, şebâbete küskün bir çehrenin giryenisar olduğunu göstermektedir. Genç şairde teslim eder ki bunlar pek de nadir şeylerden değildir! ...

“Bir çehre-i ki(m) şebâbete-i küskün ve giryebir” mısrandaki (ve) tabmahal değılsede biraz münasebetsizce îrâd edildiğini zannediyoruz.

Genç şair, bizim samimi, hayırhahaane olan ihtaratımıza güvenmeyin hak-şinaasan zamandandır. Bu vechle:

“Âheste-rev giderken o maksûd-ı geħa ben” mısraındaki "maksudgâh"ı da gayr-i mûnis, şive-i lisânımıza gayr-i muvafık görürüsek, bize darılmaz, bilâkis memnun olur.

Memdûd okunacak bir kelimenin daima memdûd okunması lazım geleceğini, böyle olmadığı surette âhenk-i selâsetın belli olacak mertebede haleldâr olacağını “*Ta'lîm-i Edebiyat*” müellef-i muhteremiyle, “Ateşpâre” şair-i mükerreremi tekrar ale't-tekrar-ı isbat eyledikleri halde:

“Bir ûd sedâsı kim idi merfu'-ı bârkâh”

“Bir ûd ki ah... berîd-i nerminde nalekâr”

Mısralarındaki “ûd” ların dembedem nağme-i saz-ı letafet olan perde-i selâseti parçaladığı görülüyor.

Fakat o kadar güzel eserler arasında, böyle ufak tefek kusurları ihtivâ eder. Neşideler, hattâ bililtizâm gibi yazılan neşidelerde bulunmalı ki öbürlerinin güzellikleri daha artsın, onlara nazar değmesin! ...

“*Kalb-i Nükte*” yi okuyalım bu güzel eserin bir kısım neşirlerinde, bir kısım şiirlerinde kâil-i mahzunun şâir-i güzidesinin gözyaşlarını... Nihayet yine gözyaşlarını bulacağız!

“Hâtırında mıdır? ...” Serlevhasını takip ettiğiniz! ...

Tabiatın loşluğu, mahzunluğu diz dize gelmiş bir âşık bir aşık tasavvur etiniz. Onları birbirine yanıyorlar, Onlar, birbirini seviyorlar! ... Sonra aşık bu aşk-ı mahzûne karşı nâgehânı bir kahkaha koparıyor, gülüyor, gülüyor! ... İşte bir kadının mechûliyeti! ...

Âferîn kalb-i şikeste bu kalb-i şikesteden kopan âferîn, o kalb şikeste içindir! ...

“*Dul Kadın*” manzumesi emsali meyanında hakikate âsâr-ı ber güzideden add olunabilir. Bir dul kadın mâtemî, gözyaşları dîdâr-ı zerdi pek hazîn, pek rakîk surette tasvir edildikten sonra şöyle güzel bir neticeye tessadûf olunuyor.

“Bir ömür infi'al ile rencîde-i bâl idi...

Bir fikir târu mar ile giryân ve nalekâr

Ömründe incila-ı emel pek muhâl idi.

Bigânesiydi şevk-i şebâb-ı surûr-i eser

Vird-i ümidi nağmeler eyler iken nisâr,

Birden sümûm-ı ye's ile etmişdi askiraz

“*Meleşim*” ünvanlı manzumeyi de o yoldaki müstezadlı inşâd içinde değerli gizli addederiz.

“Hitâb velin” için rikkat-ı hayal ve nezhat-ı üslubun mirat-ı inikâsıdır, dense câizdir, bir kısım yerleri öyle bir iştiyâk-ı aşkaneden bahsediyor ki insanlar esasen şiir olan böyle bir eserin kisve-i nazm ile tecelli edememiş olduğuna teessüf ediyor ezcümle şu parça fena mıdır? :

“Ah... İsterdim ki bir bülbül olayım... bir bülbül-i şeydâ olayım ki rûz u şeb-i güzergâhınızda pervaz edeyim esnâ-ı leylide hâb u neşenize daldığınız vakit sabaha kadar o melekâne uyuyuşunuzu seyirederek en saf, en samimi bir sevdaya da'ir bir çok neşâid-i şevk ve şefkat okuyayım.. Sabah güneşi hücrenizin çiçeklerle müzeyyen revzenlerinden nüfuz ederken bende bir heveskâr-ı pür iştirâk gibi pencerenize koyam, hazîn, hazîn terânezan olayım... Ba'dehu habgahımızın penbemsî yastığı üzerinde dalgalanan siyah saçlarınıza barınayım... Orada başınızın üzerinde bütün hukuk-ı aşkımlı anlatıncaya kadar öteyim... O tatlı nevâzişlerinize nâil olayım...”

İtikâdimce mevzu' intihâb ve ta'yîn olunur olunmaz vezin dahi intihâb ve ta'yîn olunmalıdır. Vaka bir şair her mevzua her vezinde ityâne muktedir, ancak mevzûa göre vezin dahi temîn ederse, şairin selâset-ı ahengi ara sıra şaibedâr olmak nakısasına uğramaz.

“Öyle zannediyoruz ki mevzu-ı hakikaten latif olaydı bahar sensiz olur mu? ...”

Manzumesi:

Mefaülün failatün mefaülün failatün vezninde yazılmış olaydı daha selîs daha latîf olurdu.

(Aded: 33, s.121-122)

8 Mayıs 1802

İrtika Mecmuası

(Mehmet Celal)

1.1.1.5. Güzel Eserler İçin 2

Muktedir şairler onlar ki büyük mevzûları küçük manzumelerde gösterirler. Bazen bir manzume-i kaba bir hissi bile tercüme-i edemez. Fakat bazen küçük bir mısra, büyük, rakik bir hikâyenin mevzûnu gösterir.

Ezcümle “Kalb-i Şikestenin ” nin güzide şiirlerinden madûd olan “*Hasta Bir Kız*”ı tasvir etmek için manzum ve mensur birçok sahâif işgal olunurda bu sahâif kulûb-i kâri’inde yer te’sîr-i peyda edemez, yine ezcümle, birkaç kıt’a içinde hasta bir kız gösteriliyor ki insanda o kıt’aları okurken hasta bir kızın ferrâş-ı ıztirâbını görüyorum: Enîn-i garîbânesini işitiyorum, sanır

İşte o zaman hasta kız:

“Müşteki, mütekessir-i sadâsıyla
Hüsn-i masum ve dilrübâsıyla
Bana bir levh, giryedirzirûh! ...
Ağlıyor sanki nağme-i dühni
Soluyor reng-i bergül bedeni
Dili bir murg-ı zârdır, mecrûh! ...”

“Yüzü kendi kemendü hüma- derdi veren
Lebi kejdüm geiriz-i mevt-uadem
Bir mücessem mezardır! ... Güya
Sanki her nazrası kitab-ı hayâl
Safha-ı kalbi şerha zâr-ı melâl
Anda mühr-i amel-i sülâr! ... Hayfa”

Şiirinde bütün hüznüyle, bütün inkisar-ı kalbiyle tecelli ediveriyor. Binâenaleyh böyle eserlere “güzel” demekten insan kendini alamıyor.

“Gülerek Gözler..” de güzel!... Baygın ...Hasta ...Bu güzel, bu baygın, bu hasta gözlerin- şebnemli menekşeler gibi giryebâr oluşu hele bütün bütün sevda efza!... Kalarak bu güzel gözleri acaba kimin için ağlıyor!

Burada “Kalb-i Şikeste” şâirâne bir başka şâirâne olmak üzere diyelim ki, acaba bu gözler:

“Tessürnümadır izâr-ı terk
Muallâk-ı fezâdır bu vaz'-ı serin
Bütün şiirdir dude-i firak
Beni ağlatır ağlayan gözlerin...”

Kailinin aşk -ı garîbânesi için mi? Bahtiyardır o şair ki güzel kadınların güzel gözlerinden dökülen elmas parelerle tıfl -ı muhabeti tetviç-i tazim eder! ...

“Hazân” manzumesini bir kaç gün evvel yani mevsim-i şîtâyâ yakın bir zamanda okumuş oldum: Yapraklar hasta hasta düşerken... Solgun solgun titrerken...

Hazân! ... Güneşin rengi bile başka! semâ ekseriya keşif bulutlarla mestur! Deniz, gâh beyaz köpüklerle telâtum, gâh bir zalâm-ı mübhem içinde hâmûş! ... Rüzgâr, hüznün bu müteverrim yapraklarını döküyor, sürüklüyor, ezliyor! Ah melül ve hasta tabiat! Bu manzara karşısında insan bila-i ihtiyâr:

“Hüznün çehre-i şivan-ı nikabı
O mest-i hüzn ve girye-i mâhtâbı
Seması, ufk-ı mağmum i sehabi
Bütün şiddet-i fezayı dağ-i handır
Bütün rikkat-ı nüma levh-ı kışanıdır! ...”

Deniyor! ...

Şimdi böyle güzide şiirler arasında “Zavallı Kuşlar...” ünvanlı nazmı o kadar şayan-ı dikkat ve takdir bulamaz isen elbette mazur görülürüz, en evvel buradaki mevzu

naşenide olmaktan başka hemen ekser-i eserimizde his olunan mevzulardandır sırma takarrup ediyor. Yapraklar dökülüyor. Bir dal üzerinde bir yuva rüzgârdan imdat bekliyor... Kuş yavruları uçamıyor İşte yoktur vaki erbâb-ı mütalaa, burada “*Hazân*” manzumesine benzeterek, aralarında pek de çok fark olmadığını iddia edebiliyorlar. O zaman biz de her iki manzumenin dikkatle okunmasını tavsiye ederiz. Hele manzumenin neticesini teşkil eden:

“Mâderle yavrucaklar iken ah nâleler”

Mısrasında ki takdîm ve te'hîrin nazar-ı müahezeden dur tutulmayacağı tabidir.

“Bahar Geldi” manzumesinide bu kabil âsâr-ı meyanına idhâl edeceğim.

Bu cesaretimdeki hakkımı manzumenin kâilide teslim eder sanırım!

“*Ben İsterim ki...*” Manzumesinde öyle aşıkâne arzular var ki bu arzuları teşkil eden berceste mısraları insan okudukça okuyacağı geliyor. Ezcümle şu kıt'ane güzeldir:

“Ben isterim ki münevver gününde bir derya

Tulû-ı şiirime bir levha-ı cemâl olsun

Tulû nûr cemâlinle ey meh-i garrâ

Hayat şiirime feyz âver-i kemâl olsun”

“Mini Mini Çocuklar” ünvanlı manzumenin şu kıt'asında hakikaten masumanedir:

“Bakın bunlar nasıl zî-rûh bir güldeste-i âmâl

Bu rûh dilberi elvân-ı ismet eyliyor ikmâl

Münevver saçları düşünde Güya lem'a-i seyyâl

Evet! Bunlar bütün bir ruhasevdalar eder izal

(Aded:33, s.129-130) 22 Mayıs 1802

İrtika Mecmuası

(Mehmet Celal)

1.1.1.6. Târihler, Kitâbelar, Mersiyeler

Edebiyat-ı sahîhe tekerrür etmeden evvel, lisan-ı his ve rikkat olan şiirin aksâm-ı mühimesinden biride “tarih” imiş ekser divanlarımız nazar-ı tedkîkden imrâr edilirse görülür ki gâramiyata aid olan şiirlerden ziyade velâdet, vefat, hitân, çeşme, cami, rütbe tarihlerine ehemmiyet verilerek, koca sahifelerde eş’ar rakikadan ziyâde bunlar yer tutmuştur!.. Vasefâ ki, ebced hesabıyla nazım oyuncaklığından” başka bir şey olmayan bu tarih seyyiesi, edebiyatımız için, his olunacak kadar pabend-i terakki olmuştur!.. Mezar taşlarımızı ziyaret edenler içinde bir beyit-i manidar, yahud bir mısra-ı rakîka tesadüf edenler pek azdır sanırım!.. Ya “tarih” bahsinde en büyük şâirlerimiz için bürhân-ı acz olan “Tammiye” seyyi’esine ne diyelim? Bir şâir meani-i âferin için – mücerret tammiye belasıyla kırklardan, üçlerden, kelimât-ı zaideden istimdâd etmek ne gülünç şeydir,!..

“Geldi avcılar söyledi tarihini”

Gibi mısralara azmı tesadüf ederiz?

Şu zamanlarda şebân- ı edebin bu oyuncak” ile tevaggul etmediklerine teşekkür olunur.

Kâinatın tercümân-ı hayatı olacak mensur kitablar hayfa'ki eski mezar taşlarında da görülmüyor! Bunlarda isimden, tarihinden, memuriyyetden başka bir şeyi yok!..Türâb altında gunûde olan bir bir nevcivânın, yahud bir pîrin, bir tıfl-i nevreside'nin bir verem feryadının bir sâhib-i his tarafından nasıl takdir edildiği, nasıl şayan-ı merhamet görüldüğü şerh olunmamış! Sanki bu faniler, O bâkiler için, bir his-i rakîk, bir şi'r-i hazini, bir damla göz yaşını esirgiyorlar!..

Bizde, “Kitabe-ı Sengi Mezar” nesren başladı, ondan evvelde “ Edebiyat-ı Garibiye”den tek tük numuneler gösterildi. Hatta , “Kitabe-i Gam” müellifi bundan on beş, on altı sene evvel “Corney”nin “bir Muhsinenin Kitabe-ı Sengi Mezarı” ünvanlı nesir-i şi'r-i amizini de – Bu nevi-i Âsâr Meyânında – lisânımızda nakletti. Bir Şark dâhisinin “Makber” mukadimesinden sonra yazdığı” Kitabe” yalnız ezhânkârî'ine değil asuman-ı edebin tâk-ı münevverine altın hurufla yazılsa sezâdır’! Izdırabat-ı hayat ile, âh u enîn ile, göz yaşlarıyla yazıldığı anlaşılan bu ulvi kitabelerden biride Sezai Bey Efendi'nin, Küçük Şeyler” inde büyük bir rikkatle tecelli eder!..

Manzum olarak yazılan kitabelerimiz içinde ka'ilatın rikkat-ı kalbine delalet edecek bedâiye' pek az tesadüf ederiz.

Üstâd Ekrem'in:

Ey zâir-i i'tibâr-ı perver,

Seyret ne güzel durur şu makber!

Matlayla başlayan:

Söyle hele pek güzel değil mi?

Şu serv-i nihâl ve kabr-i yek-ser?

Hepsinden anın güzeldi eyvah

Altında yatan zavallı duhter!

Beyitleriyle hitame eren İran kitâbe-i enafis-i âsâr edebiyemizden add olunmalıdır.

“Hak-perestim, arz-ı ihlâs ettiğim dergâh bir”

“Bir nefes tevhiden ayrılmadım Allah bir”

Matla-ı ârifânesi kitabe-ı sengi mezarı olan Muallim Naci Efendi merhum”
garbın bu gibi enafis-i asârını- asıllarındaki rikkat-ı hissi muhafaza ederek tercümeyle muvaffak olmuştur..

Hugo'dan tercüme ettiği:

Ey sâlhurde-i sarmaşık ey nevcivân-ı çemen

Ey türlü türlü tâze nebatın meczinen

Matlayla başlayıb:

“Artık kesingürültüyü, dalsın hayaline”

“Bir parça terk edin çocuğu kendi haline”

“Rahatsız olmasın, uyusun tıfl-ı nâtüvan”

“Mâderda eşek didesini eylesün revân”

Parçalarıyla nihayet bulan kitâb-ı envâ' asardandır.

Mersiyelere gelince asar-ı kudema arasında Fuzûli, Baki, Akif Paşa, Kazım Paşa, Nursi gibi meşâhîrin bazı eserleri müstesna ve mahduddur. Bununla beraber sâir eş'ar-ı rakikamıza olduğu gibi mersiyelerimizde bir tabiat bir rikkat-ı husule gelmiş, bu tabiat, bu rikkat “Mütebbir”in zuhuruyla bütün bütün tekemül etmiştir. Gözyaşları ne kadar sehlül-cereyân ise “makber”i teşkil eden feryatlarda o kadar tabi’ o kadar derûnîdir.

Üstad Ekerem’in Pirâyeye, Necip Paşa mersiyeleri, “Devran yine ol devran alem yine ol alem” neşidesi en hazin âsâr edebiyemizdendir.

Velev Âsâr-i Garbiyeden muktâbes olsun bu mebhasda Muallim Naci Efendi merhumun “Parny” den, “Charles Foster”den nakl ettiği bedâyiin unutulmasını tavsiye eder ve Fuâd Bey Efendinin “Servet-i Fünûn” da neşr olunan mersiyelerini şayan-ı takdir görmekte beraber kendilerinin – zannederim ki- pederleri için yazdıkları:

Âlemde belâ ve derd ve muhabbet

Piraye-i her sa’id olurmuş

Mevla edecek Hüseyin’e rahmet

Gurbette ölen şehid olurmuş

Kıt’asını bu makale için hüsn-i hatime add eylerim.

(Numara: 4, s.15)4 Kasım 1800

İrtika Mecmuası

(Mehmed Celâl)

1.1.1.7. Bir Şi'r-i Ma'nidar

Geçen haftaki “İrtikâ”mız “İbn-i Rikkat Samih” in” “Kitabe-i Gam” müellefine ihdâ ettiği, “Bir Mariz Lisâniyetinden” yazdığı “Ma'îşet” ünvanlı şiir-i manidar-ı neşretti. Bu şiir-i manîdarı, hurşid-i mağribaranın son kıvıllıklarını dâmân-ı âfâka bıraktığı ortalığın hafif hafif karardığı bir dem-i tahassüsde, me'yûs gönüllere düşen zılâl-i iftirâk gibi, akşam garipliği çöktüğü bir zaman-ı hazen de okudum, gönlümün melâli, akşamın hüznü, bu şiirin kaderi beni müstağrak etti. Zavallı hasta! ...Üstad Ekremin:

“Muhtazır nev-resîde bir şâir

Bin güzel söz bulup hayalinde

Yazamaz nutka da değil kâdir!

Ne hazîndir anın bu halinde.

O bakış çeşm-i zî-meâlinde!

O güş-ı rûyi infiâlinde!

Bu da bir şi'r-i mübki-i diğer!”

Bedîa'sindeki levhayı ihtâr eden bu hasta fezâil ve mehâsın-i insânîyenin keffesini câmi' olduğu, henüz genc edib, mana-yı bülend-i âsâriyle mütemeyyiz bulunduğu halde öyle bir beter iztrâba düşmüş ki...

O beter iztrâbın içinde bir nur-ı zekâ neşir eden gözlerini kırparak şebâbın hayatın güzerânını müellem, amîk bir nazarla seyrediyor! ...Bu nazarelere karşı müz'ic bir sırın inkişaf ettiği görülüyor: İnsan itimâd ediyor ki ölmek bir saniye, yaşamak bir asırdır, hayat bir didinme, ölüm bir sukûn oluyor! ... Her nefesde dudaklarımızdan bir nağme-i iztrâb uçuyor, buna nispetle nağme-i mevt hiç! ... Fakat beşer, didinecek, dokunacak! ... Böyle icâb eder! Şevk, neşe, hande, surur, bütün mana-ı hakikiyesiyle saadet bir hayal, bir serâb olacak! ... Bu hasta-kendini alakadâr etmeyen, melâl ve ye'sini bir nazar-ı surur ile gören- edebiyata, lisana hizmet için sütunlar doldurmuş, şiirler yazmış, yine sütunlar dolduracak, yine şiirler yazacak! ... Fakat biraz istirâhat! ... Ne oldu hayalini işgal eden bir kâşâne-i safânın bedâyi'-i tabî'ata karşı açılan, tulun ilk ziyalarıyla tenevvür eden pencerelerinin önünde, yine edebiyat, lisana borclu olduğu

hizmeti düşünerek, yine münteha-ı ufukda bir şiir, bir neşide-i tabiat keşfederek dakika olsun “Oh! ...” diye! ... hayır! ...

Ona gizli bir sadâ-ı muttasıl “uğraş”! ...Uğraş! ...” der! Cevir-u kahrı yetmeyen bir hayat için, yine bir hayat olmak lazım gelecek! ...

Görüyor musunuz? Bu zavallı hastanın bi-intizâr melalinden bu esnâda, sevimli, hayat feza, mini mini, “baba! Nicin hastasın?” diye bir yavru geçiyor, bir temre-i hayat ağlıyor, bu gözyaşları bir nidâ-yı hatifiye karışarak, “yaşa! Yaşa sen lazımsın! ...” diyor! ...

Artık yaşamak ister, temre-i hayat için yaşamak ister, cerîhası kanar, keder-i fezâ bir izrab içinde – bî- tâbâne doğrulur dudakları hayatı tahkir eden bir tebessümle açılır, altından bir işmi'zâz-ı izrab âver, gözlerinden bir zılâl-i ye's uçar, inleye inleye kalkar, titrek parmakları arasına kalemi alarak, yavaş yavaş inleye inleye yazar ki:

“Bugün ki işte sızlıyor cerîha-i sıfatıma bakın teessüf eylerim hayatın şu halime çalış, meşakkat öldürür. Çalışma, derd-i ihtiyac”

Böyle ciddi, manidâr şiirlerin matla olduğu için, edebiyat hakikiyemize medyun-ı şükranız..

(Numara: 5, s.15) 6 Nisan 1802 İrtika Mecmuası (Mehmed Celâl)

1.1.1.8. Teşkil-i Aile

Malumdur ki bizlerde ailenin esasını birinci derecede vâlideler ve ikinci derecede pederler teşkil eder. Bu, umumiyetle böyledir. Bir kadına bir erkek, yahud bir erkeğe bir kadın verilir, Çocuklar olur, artık âile kendi kendine teşekkül etmeğe başlar.

Hayatda en mühim, en şayan-ı dikkat mesâilden olan izdivâc meselesinde ekseriye-i vukûât-ı garibeye tesadûf olunur: Mesala, oğluna münasib bir kız bulan valide şunu elden kaçırmıyayım diye, kızın âilesine o kadar temînât verir ki kadının ahlâkını bilip de bu temînâtı gizli bir yerden dinleyenler kahkahalarını güç zabt ederler. Evvala, bir zennenin oğlunun hüsn-ü ahlâkından, savm ve salâtından- biraz daha mübâlaga ederse beklisi de hac ve zekâtından bahs ede ede mahdumunu Ebussuud Efendinin torunu eder bırakır! Hoş bunlar sonradan tahkik olunacak ya!

Eğer kız, dışarı alınacak olunursa validenin temînâtı bütün bütün başkalaşır, kızı evinden, ne kadar nevazişle ne kadar hürmetle el üstünde tutacağını, kızın haftada bir kere validesinin evine gelip birkaç gece kalabileceğini yemînlerle temînât eyler.

Şayed, kadıncağızın oğlu birkaç kadın boşamış, bu da duyulmuş ise bu kadınlara o kadar iftirâlar edilir, o kadar lanetler okunur ki neticesinde yine kadının oğlu sırma gümüş gibi meydana çıkar.

Kız tarafının tahkîkâtı bu temînâtı, bu yeminleri iptal edecek olursa, iş bu olur, bazende basireti bağlanır, izdivâc vukûâ gelir.

Bir kısım valideler içinde kimsesiz kızlar pek a'lâ şeylerdir. Eğer oğullarıda biraz sade dilce ise büyük bir istifâde vucûda gelir. İzdivâcın haftasında gelin hanım çamaşır yıkar. Üst katlara su çıkarır. Biraz yorgunluk gözterse, Kayın valide hanım çalışmasını ister, o:

“Ev kadını olmalı bu hizmetleri hîçini gördük, Sakın hizmet gördüğünü oğluma söyleme! Sonra bilirsin ya beni? Tenbihatını ilave eder.

Zavallı çocuk! Budala kocasına ne söylesin?...

Kayın validesinin nigah-ı gazubanesi altında ezilir ezilir de ruhundan kopup kalan ağlamak isti'dâdını bile boğula boğula men'e çalışarak, göz yaşlarını gizli yerlerde döker!...

Bu gibi kimsesizlerin küçük kabahatten dolayı mühimce bir dayak yedikleri de nadir değildir. Kocasını “Nicin başın şişmiş?” dese “merdivenden düşdüm de onun için!” der. Ah bu yalan söyleten hiss-i acz!...

Yine bir kısım validelerde gelinin etvâr ve mişvarından biraz hoşlanmasa onda öyle illetler isbat etmeğe çalışır, Ona öyle iftiralar eder ki netice- zavallı zevcen sade diliğiyle müfarakata müncer olur! Kendisince oğlunu seviyor! Zavallı, bilmiyor ki onun istikbâlini harab ediyor, Onun adını çıkarıyor! Onu daha genc iken, daha hayatta iken müthiş bir mevt-i manevîye düşürüyor!

Ben öyle valideler biliyorum ki oğlunu iğfâl ederek fakir, masum, bîçare gelini (pederinin evinde iki gece kalda gel!) diye evden çıkarmış. Hemen o gece alacak oğlunun ağûş-u iştihâsına bir başka masumu atıvermiştir! Yine öyle valideler biliyorum ki yalnız bir zevcesiyle geçinmek için aşiyâne-i pederi terk edip oğlunu- güya sevdiğinden dolayı(!)- Yine celb etmek maksadıyla birçok iğfalat-ı etfâl -firîbânede bulunarak, nihayet maksadına nâil olamayınca gelinine, oğluna ayrıca bir ev tutmuş, karlar altında küçük bir çocukla bu iki bedbahtı o eve sokmuş, sonra sefâletlerini icâb ettirecek her türlü tazyiki hem bizzat icrâ edip, hem bil-vâsıta icra ettirip, nihayet böylede başa çıkamayacağını terk etmesi üzerine ma fizza mirini “ya benden, ya ondan” diye açıktan açığa izhâr etmiş, gelini boşatmış, dünyanın âlem eşvâkına karşı masûmâne tebessümler eden bir nevzadı anasından ayırmış, yabancı, mechûl mechulül ahval ahlâksız bir sût ninenin zir-i pay-ı hakaretine atıvermiş, oğlunu, o sevgili, o kıymetli, oğlunuda –Kemâl-i derece muhabbetinden (!) mahkeme mahkeme süründürmüştür! Yine öyle valideler biliyorum ki babasından, validesinden bin türlü temînât ile yalvara yalvara aldığı gelinini ağızından feverân eden tufan- hakâret altında boğmuş sonrada zavallı gelinin gözleri yaşardığını görmüş, bu seferde gürleyen bir nidâ-ı hiddetle “sus ağlama” oğlum göz yaşını istemez!..” demiştir!

Fakat oğluda ne yapsın? İş yok, güç yok ev idaresinden bîhaber, babasının evini müekkel ittihaz etmiş! Yer, içer, gezer!... O kadar avara ki ayrı bir eve çıksa geçineceği meşkûk! “Teşkîl-i âile” fikri onun zihnini birgün olsun işgal etmemiş!.. Bu sevgili çocuk öyle terbiye görmüş, öyle büyümüş!... Birde utanmadan”evlad sahibiyim!” diyor!.. Vay böyle babalara!...

Görümce!..Bu dehşetli kelimedede öyle bir sihir vardır ki bir kısmı genç kadınların, yeni gelinlerin ra'şe-i asabîyesine sebebiyet verir: en ufak bir kusur görümcenin nazar-ı dikkatinden kaçmaz. Bir eve küçük gelin girdiği zaman görümcenin bütün ihtisat-ı hiddet perverânesi galeyâna gelir. Mümkün olsa, ilk defa gördüğü bir kadını yemek ister. Eğer gelen gelin güzellikce de görümcesine takaddüm edebilirse,artık âfak-ı âilede kopan boranın şu maîşet içinde bir yıldırım patlatacağı tahakkuk eder!.. Kayın pederle, kayın valide bu yeni gelin hanıma hele küçük bir hediye alsınlar, hele bir yüz göstersonlar!.. Bu yüzden tekevvün edecek rahatsızlık tâ mezara kadar sürer! Görümce en evvel sakalını eline aldığı kocasının başının etini yer, sonra bundan oğluna şerâre-i hiddet püskürür. Kayınpederde görümceye uyup biri tarafı haksız çıkarırsa, işte o zaman felâketler katmerleşmeye başlar. Hakikatte teşkîl-i âile bu mudur?

Burada, mukadderatımıza ihtiramat-ı mahsûsa-i fevkalademi ademi takdîm ile derim ki: maksadım –haşa!- kadınlarımızı tezyif etmek değildir. Teşkîl-i âile her zaman böyle olsa, kimse bahtiyâr olamazdı! Merâm, bazen noksan terbiyenin teşkîl-i âile hususunda îka' ettiği müşkilâtı göstermektir. Yoksa herkes bilir ki her terbiyeli âile hüsn-ü ahlâk sayesinde pek a'lâ mesud olmuştur!

Bir âilenin maîşet-i mesudânesini zîr u zeber eden yalnız kayınvalidelerle görümcelerde değildir. Bu gibi hallere bunların teşvikiyle erkeklerde sebebiyet verir ki o kadınlardan ziyâde bu erkeklere acımak daha revâdır!

Mevzû'ı etrafiyla tasvir olunacak olsa- büyük bir hikâyeye teşkîl edecek kadar geniş olan bu makâle, teşkîl-i âilenin birer çirkin levhasını irâe' ediyor.

Tecrübelerimle anladım ki babasının iktidârına, anasını şefkatine güvenip teehhül eden, ayrı evde, kendi servetiyle, zevcesinin muhabbetiyle yaşamayan bir adam bedbahtır!

(Numara.17, s.998-999) 25 Ocak 1802 Malumat Mecmuası Mehmet Celâl

1.1.1.9. Fennî Mûsiki - Bizde Musiki

Epeyce zamandan beri klâsîklere dâir erbâb-ı iktidârımız arasında cerâyan eden musâhabede yakın vakite kadar fûnûn-u nefisenin unutulmuş olması benim gibi daha birçok fen muhiblerinin de elbet mûcib-i teessûf olmuştur. İşte şu teessûf sâikasıyla idi ki bundan üç dört hafta evvel resim ve bahusûs musiki gibi fûnûn-ı nefisenin en mühim bahsleri üzerine aklımın erdiği merteye beyân-ı mutaalaa ve bu vecihle klasikler muhâsebesinde fûnûn-ı nefiseninde bir mevki-i mahsûs işgâl eylemesi lüzûmunu arz eylemeyi düşünmüştüm. Fakat buna cesâret edemedim zirâ klasiklerle meşgûl olan erbâb-ı kalemin musâhabe-i ciddiyelerine karışacak derecede iktidârı hâiz olmadığım gibi bu mesele hakkında beyân edeceğim mütaalatında – henüz mahiyet-i fennî idrâk edememiş olan bir kısmın i'tirâzat ve belki de techîlât-ı taassubkaranelerine hedef olmak fedâkarlığına mukâbil – gazete sahifelerini doldurmaktan başka bir fâideyi müsmere olamayacağına emin idim. Fakat benden evvel söze saz karıştıran oldu. Birkaç haftadır Malûmatın sahifelerinde mûsikiye dâir musâhebeler zuhûra başladı. Bâhusûs Necip Asım Bey

– Bu cihetle iştiğalat-ı husûsiyede bulunmadıkları halde bile – bir hiss-i terakkiperverâne ile yazmaya mecburiyet his ettikleri “Türk Musikisi” makâlelerinde beyân-ı hakikat ederek bir takım “İnce saz şinâsların” itirâzat-ı taassubkaranelerine ilk hedef olmak fedâkarlığını göze aldirmişlar ve bu itirâzlardan birinide bizzat dinlediklerini geçen hafta yazmışlardı.

“İnce saz şinâs” tabirimiz garip görülmesin. Çünkü muharrir-i şehirin ifâde buyurduğu vecihle malûmatı beş on peşrev, üç sema'i, dokuz şarkıdan ibâret kalan tüm tek erbâbı ile fenn-i hâkîk-i musikiye âşinâ mûsiki-Şinâsan arasında fark, hemen ince sazla fenn-i mûsiki arasındaki fark kadar büyüktür.

Bu sözümüzle ihtimal ki kârî'n içinde ince sazı mûsîkiden add eylediğimize sâhib olanlar bulunur. Fakat bu fikir yanlıştır. Çünkü bir çobanın kavalından çıkan ses, bir davulun gürültüsü, bir zurnanın nağmeleri de musikidir. Fakat fennî mûsîki bu demek değildir. Belki bu nağmelerin, bu sadâların kulağa en hoş gelecek bir tarz ruhnüvâz ve sanatkâranede tanzimidir.

Acaba “ince saz mûsikisi” şu hâl-i mükemmeliyete vâsıl olabilmiş midir ki onu fen mûsîkîsi veya daha doğrusu “mûsîkî -i fennî” add edelim.

Necip Asım Bey Efendi makâlelerinde (asıl mûsikîye vakıf olanlar yani alafranga ve alaturka mûsikilerini fen mahsûsuna teb'an tedkîk edenler şimdiki ince sazın ihtiyâcât-ı medenîyemizi tesviyeden âri bulunduğunu ve bununla berâber mûsiki-i hazırımızın (Opera) ve (Operet) vücûda getirmeye müsâ'it olmadığını beyân buyurdıklarını) söylüyorlar.

Bu pek doğrudur. Ama (Hicazkâr taksim dururken aa au... Diye opera zırlamakta ne ma'nâ var? Onları kimse dinleyemez, dinlemeye de mecbûr değildir. Bizim sazımız bize kâfidir) diyecek olanlara da Allah kulak açıklığı versin demekten başka söz söylemek faydasızdır. Bunlar mazûrdur. Çünkü yanlış olarak musiki-i hakikî veya musiki-i fennîye verdikleri (Alafranga) tabiri evvalâ hamiyet-i milliyeleri iktizâsı olarak o cihete meyelanlarına mani'dir. Mâmafih alafranga ta'bir ettikleri mûsikî-i fennîden hiçbir şey anlamadıkları halde mahzan alafrangaya meyelandan mütevellid bir hiss-i mukallidâne ile âdetâ mezac-ı milellerindeki “ tın tın, tırıl” zırlıtısını bile alafranga diye dinleyerek zıplayan şıklarımıza nazaran bunların şu taasub-ı millileri şâyân-ı takdirdir.

Sâniyen: Daimâ basit bir şarkıya, sürekli bir vezine alışmış olan kulakları; usûl-i muhtefadaki birkaç şarkının an-ı vahidde husûle getirdiği âhenk ve o âhenkdeki sanat ve mükemmeliyeti - evvela fene aşına olmak sâniyen ona alışmış bulunmak hasebiyle – idrâk da henüz müstaid bulunmadığı cihetle mûsikî-i fennîden bir lezzet duyamazlar. Binâenaleyh bunlara ne derece malûmât-ı kâfiye veya temînât-ı kat'iyeye verilse yine sözlerinde sazlarında ısrâr ederler. Ve etmekte hakları vardır. Çünkü duydukları bir şeyi söylemeye mecbûr değildirler.

Mâmafih burada mûsiki erbâbınca ulûmı İslâm kabilinden olarak sevilleceğimiz bir iki sözün bunlar üzerine hiçbir tesiri olmazsa da hiç olmazsa “Alafranga” ıstılâh-ı galatıyla ta'bir ettikleri mûsiki-i fennî hakkındaki sûi teveccühlerini bir derece izâle eyleyebileceği gibi kendilerince velev bâtinen olsun bir fikir tecessüs dahî uyandıracağı ümid olunur.

Fakat şu sû'i teveccühün bertaraf olmasıyla tevellüd edecek olan fikr-i tecessüs neticesi olarak fenn-i musiki tahsîl edilmekle mûsikî-i mezkûre bir meylan hâsıl olacağını onun söyleyeceği anlaşılmasına vâbestedir.

Hatta oraya da ahîren zuhûr eder (Wagner) ismindeki mûsîkîşinâsın büsbütün başka bir tarzda açtığı usûl-i mûsikiden evvel imarda hiç kimse bir şeyi anlayamadığı gibi mûsîkişinâsın dahi usul-i mezkûredeki sanat ve mükemmeliyeti idrâk etmekle beraber Wagner'in uğrayıp ahenklerine henüz kulakları alışmadığından dolayı bir lezzet alamamışlar. Fakat bilâhère alışarak Wagner'i dünyanın en birinci mûsîkişinâsları mertebesine çıkarmışlardır.

İşte ince saz sinâslarda evvela taassublarını kaldırarak o cihetle meyil ederlerse dinleye dinleye alışacakları ve alışa alışa sevecekleri şüphesizdir.

Şu tavsiyemizden dolayı ihtimâl Türk mûsikisindeki duygusuzluk veya cehâletimize hükm olunur. Fakat biz cevâben Türk mûsikîsiyle pek çok zaman iştiğâl ettiğimiz ve bu musikiden belki kendilerinden ziyâde mütehasıs olduğumuzu beyân ile beraber mûsîkî-i fenîn – alışmış kulaklarda tevkid eylediği - te'sîr ve lezzetin bu mahzuziyyete nisbeten fevku'l had bulunduğunu ve hal-i sadegisinde bize bu derece tesir eden Türk musikisinin musikî-i fennîye göre tanzim ve tertibinde bizi şimdikinden birkaç kat fazla mütehasıs edeceğini beyân ettiğimiz halde yine sözlerinde ısrâr ederlerse böyle bir ısrâr-ı taassubkârâneye karşı haklı olduklarını bitteslim ihtiyâr-ı sukût ederek bunu zamana havâle etmekten başka çâremiz kalmaz.

Mâmafih fikrimizi tasvîb edenlerde Laternalardaki Süvitisleri, Polkaları, Toninin sekiz kişilik orkestrasında çalınan İspanyol marşlarını falanlarını tam bir musik-i fennî diye dinlememelidir. Çünkü mûsîkî-i fennînin her türlü ihtiyacâtına kâfi gelebilecek orkestra lâakal kırk beş elli üstad ve melekele çalgıcılardan mürekkeb olmalıdır. Bununla beraber yalnız bir alt mûsikiyesiyle yine mûsîkî-i fennîye muvafık parçalar çalar. Fakat o mûsîkînin ancak bir kısmını ifâde edebiliyor. Başka sazların muavini olmadıkça teessür-i malûbî hâsıl edemez.

Binâenaleyh öyle sirto ve kasab havalarını belki de râst gelen Valsleri, Polkaları alâfranga diye dinlememelidir. Çünküne bunlar Alâfrangadır. Ve ne de alâfranga – alâfransa- demek olduğuna nazaran fenn-i mûsikidir.!

Nitekim Necip Asım Bey efendinin buyurdıkları üzere her milletin mûsîkîsi ayrı olup bunları beraberinde ayırt eden şey kendi milli ahenkleri veya daha doğru tabir ile şarkılarıdır.

İşte bu nağmelerden, bu şarkılardan her hangisi olursa olsun fenn-i mûsîkiye ittibâren tanzim edildiği halde bir mûsîkî-i hakiki vücûda gelir. Bundanda anlaşılıyor ki alâfranga dediğimiz mûsîkî-i fennî –alâfransa- olmayıp belki her hangi bir nağme-i milliye'nin mûsîkî-i fenniye göre tanzîminden husûle gelmiştir.

Fransız, Alman, İtalyan, İspanyol, Macar müzikleri milletin kendi milli nağmelerinin mûsîkî-i fennîye tatbikinden başka bir şey değildir.

Fakat bunları fen, o derece tanzîm etmiş, o derece, tevhîd eylemiştir ki birbirinden ayırt etmek için mutlaka okumak nağamât-ı milliyesine âşinâ olmak icâb eder.

O halde bizim nağamât-ı milliyemiz niçin mûsîkî-i fennîye tatbîk edilemesin? Evet, edilebilir ve edilmiştir de! Buna delil olmak üzere Haydar Bey Çuhaciyan Efendi vesair birkaç erbâb-ı mûsîkîsin eserlerini gösterebiliriz. Buna ne hacet avrupa da ki erbâb-ı mûsîkîden birçoğunun avrupa ve mûsîki parçalarına dikkat edilsin içlerinde garb, Türk Acem nağmelerine tesâdüf olunuyor. Bunlar nasıl tanzim edilmiş?

Şüphesiz ki o mûsîkinin müellifi ya oralara seyahat ederek işittiği nağamâtı farazâ bir Arabın rûbabından çıkan tabîî bir parçayı veya bir çobanın tulumundan çıkan dağı bir havayı haliyle defterine kayd veya hod notolarını elde ederek bilâhere mûsîkî-i fennîye tatbîk ile aynı vech üzere ifâde eylemiştir.

Fakat şu ifâdede daha başka bir tesir vardır. İnsan o nağmeyi yalnız olarak dinlediğinden ziyâde bu yolda işittiğinden hoşlanır, ondan ziyade mütehasis olur.

İşte bizde, türkû nağmelerimizi şu fenne nazaran tanzim edecek olursak basit ve tek nağmelerimizin husûle getirttiğini mahzuziyyetden ziyade ruhumuz üzerine bir tesiri olacağı derkârdır.

Mûsîkî-i fennî ise dünyanın her tarafında birdir aynı vecihle yazılır. Aynı vecihle okunur. Aynı kavâidi muhtevîdir.

Aynı usûle tabidir. Fakat bu usûl, bu kavâid öyle her faslın peşrevi bestesi, sema'isi gibi çarçabuk okunulamaz hakkıyla bir mûsîkî şînâs olacak adamın (sol fej) (armoni) (kontrapivan) (orkastrasyon) (enstürmantasyon vesaire gibi her birinin tahsîlî seneler mütevakkıf olan aksâmı bilmesi lazımdır. Mâmafih şu kavaîdi beyân, mûsîkî-i

fennîyi tamamıyla tahsîl eden mûsikîşinâs kendisinin istidâdı olmadıkca mûsikî müellifi olamaz.

Olsa olsa bir (Şef d'orkestr) olabilir.

İşte evvalâ hüsn-i tabiat ve istidâdı sâniyen malûmât-ı mûsikîyesi olan bir mûsikîşinâs herhangi bir nağmeyi istediği tarz dilnişînîde tertîb ve tanzîm ederek dinleyenlerde tarif-i nakabil bir lezzet, bir safa uyandırabilir o sâyede bir bülbülün feryâdını, bir suyun çağlamasını, bir değirmeni, bir muhârebeyi velhâsıl tabiatın herhangi bir sahnesini tamamıyla taklit edebildiği gibi yine o fen sâyesinde en mağmûm gönülerde bir zevk ve neşât en mesrûr kalblerde bir his -gam-nek uyandırabilir bizim gibi öyle bestesi güftesine zıd şeyler yapmaz. Şairin her beyitindeki manâya tebaiyyet eder. O şiirin, o şarkının ruh üzerine olan tesirini ta'zîf eder.

Fakat husûsat-ı mezkûreyi ifâde etmek için her milletin kendi milli sazları kâfi gelmediği cihetle mûsikî-i fennîde kendine göre bir takım sazları icâd ve ihtirâna sebep olmuş ve bunlar dünyanın her tarafına taammüm etmiştir. Bazı milletler kendi nağmelerindeki şive-i milliyi muhâfaza maksadıyla şu âlât-ı mûsikîye miyânına kendi milli sazlarından bir veya birkaçını da ilâve etmişler diğerleri de ihtiyâc hissettiklerine göre o sazdan birer tane de kendi çalgıları miyânına ithâl etmişler. Velhâsıl belâ-ı taassub-ı milli bunlar dünyanın her mülkünde her memleketinde taammüm etmiştir.

Mûsikî-i fennîyi kabûl ettiğimize göre elimizdeki – milli add ettiğimiz- sazlar dahi bittabi' o fen mahiyetini ifâde edemeyeceği cihetle bir takımlarının islâh veya icâd olunacak sazlarında şimdiki bando ve orkestra âlât-ı mûsikîsinden başka bir şey olamayacakları bedîhî bulunmakla onları kabûle mecbûruz. Mamâfih içinde (bî) den başka hiç biri bizi milli çalgımız olmayan (İnce saz) takımında yine hâl-ı aslîsinde kalsın. Mandolin, mandola, gitara flüte faslı gibi ayrı bir fasıl teşkil etsin. Hatta öyle oda ve sofalara da münhasır kalmasın. Mehtâb âlemlerine, mısralara anlatılarda şümûli olsun. (fi) ile (kudüm) de bir mûsikî-i manevî şubesi teşkil etsin. Davul zurnada sahra fazlı olsun. Bunların hepsinden erbâb-ı iktidâr yetişsin.

Fakat diğer cihetden de mûsiki-i fennî erbâbı en ağır en eski bestelerimizden en yeni en hoppa şarkılarımıza, Anadolu türkülerimize, küçük havalarımıza varıncaya kadar karıştırsın, tetebbu etsinler. Fakat bunlar içinde bazı zevâtın klasik add ettikleri İran ve Arap mûsikîsinden ziyade “kibar sınıfı nezdinde mehcûr kalmış, hatta medeniyet

denilen seyl, bakâyâsını da silip süpürmeYe hazırlanmakta bulunmuş olan nağamât-ı milliyemizi tercih etsinler, fenne tatbik ile matlûb olan ifâdeyi verecek sûrette tertîb ve tanzîm eylesinler de ortaya yeni bir klasik mûsîki çıkarsınlar.

Şüphesizdir ki az bir zaman içinde herkes şu iki mûsikiyi işite işite alışacak ve alışa alışa da sevecektir.

Türklerin – meşgûl olmadıkları halde-sanâyi-i nefise husûsundaki istidâd-ı fitrîleri yardımıyla bu yeni mûsîkî heveskârlarında pek az zaman içinde çoğalarak avrupanın bile mucib-i takdîr ve tahsîni olacak bir (Mûsîkî-i fennî-i Osmani veya şarkı) vucûda gelmiş olur.

Velhâsıl şuraya kadar baş ağrıtmaktan maksadım yanlış olarak alâfrânga tabîr olunan (Mûsîkî-i Fennî) aleyhindeki sûinazarın izâlesi lüzûmunu arz etmekle beraber hâmiyet-i fennî idrâk edenlerce vucuduna ihtiyac-ı katî görünen mûsîkî-i mezkûr hakkında bir fikr uyandırmaktan ibârettir. Zaten Necip Asım Bey Efendi bu husûsda söylenecek sözlerin kısm-i a'zamını Türk mûsîkîsi makâlelerinde dermiyân buyurmuş oldukları cihetle bu kadarla iktifâ eyleyeceğim gibi evvalâ şu yeni mûsîkîde vatandaşlarıma hizmet edecek derece-i iktidârı hâ'iz olduğum sâniyen de aczimle beraber erbâb-ı iktidârın tedrisinden cesâret alarak iştigâlât-ı kalemiyemi fûnûn-ı nefisenin mûsîkîden daha ehemiyetli ve fakat bizde mûsîkîden de metrûk bir halde kalmış olan diğere bir cihetine hasr eylediğimden o hizmeti de bu husûsda sahib-i iktidâr olan diğere vatandaşlarıma bırakıyorum.

(Numara 106 s.1123-1126) 7 Kasım 1799 Malumat Mecmuası Mehmet Celal

1.1.1.10. Edebiyat-ı Hâkim Atûfetli Ahmet Mithat Efendi Hazretlerine

Maruz tilmîzânemdir.

Ben-deniz Darüşşafaka'nın ibtidâ'i sınıflarında müzakerehâne sıralarında derslerden ziyâde mâlâya'niyyât ile meşgul, ders vakitlerinin hulûlünden ziyâde paydos, bahçe, izin, teferrüc zamanlarının hulûluna muntazır... Okuduğu derslerin hiç birinden zevk almaz... Çalışırsa ancak o muvakkat-ı zevklerden mahrumiyet suretiyle

mektebe mu'în ve mukannen olan cezaları çekmemek, imtihânda sınıfta kalmamak için çalışır haylaz, yaramaz, nasihat dinlemez bir çocuk iken bana okumak hevesini veren sizsiniz.

On yedi on sekiz sene evvel Tercümân-ı Hakîkate münteşir bir hikâyeciliğiniz vardı. İki kardeş tasvir ediyordunuz: Büyüğü benimle hem-hâl idi. Şu kadar varki o Darüşşafaka gibi bir mekteb silsile-i kavânînle eli ayağı bağlanmış değildi. Etmediği haşerelik kalmıyor. Kötü komşu herkes elinden yaka silkiyor. Âlem kendisinden muhteriz, müteneffir, hâsıl-ı seyyiânu o zaman benim bile iğrene iğrene okuduğum bu çocukla aramızda cihet-ı câmi'a ile müşabehet vardır. Hatta küçük birâderinin de kardeşim Vefa gibi çalışkan, uslu, herkese kendini sevdirmiş olması o şebâheti itimâm ediyordu. Siz bana bir ayîne gösterdiğiniz ben o mir'âtda şahs-ı manevimi çirkin, iğrenç görerek irkiliyordum. Kendimi o zamana kadar öyle, o halde görmemiştim. Sonra o yaramaz çocuğu çalıştırıp çabalatıp akranına fâik bir hale getiriyorsunuz. İşte beni de tutuğum girîve-i keselan ve hüsrandan çeviren kuvvet-i hikâyenin bu müşevvik, bu umîd bahşâ neficesi olmuştu, novelinizi okuduktan sonra başka eseri-i guzîde okumak merakına düşmüştüm. Okudum: tiyatrolar güzel, romanlar güzel, tarihler güzel, pek çoğunu tenefüşhanede sohbetlere, bahçe oyunları, hatta koğuştta uykulara tecihen okudum. Hülâsa ey hakîm-i muhterem, tetebbu zevkini bana ilk veren o sehlül istifade eserlerinizdir. Eminim ki akran ve emsalimin hemen hepsi böyledir. Hatta mu'ârız-ı nevzuhurunuz Ahmet Kemal Bey dahi.

Efendi Hazretleri! Ahmet Kemal, kulunuz pekiyi tanıdığım bir arkadaşımıdır. Evvelki arızasında isti'mâl eylediği lisân-ı taarruzun bazı cihetlercede bireva bazı cihetlerce hatâ olduğu görüldü. Siz yalnız o neşir ile iktifâ edebildiğiniz hiçbir mukâbele ile bunu tezyîl buyurmamış olsaydınız her munsif kendisinin hangi nüktede hürmetsizlik ettiğini görür, her hakîkatişinâs kendisinin hangi fikirde hatâ ettiğini ta'yîn ederdi.

Hâsılı umûma karşı hâiz olduğunuz kadar aelamyao itirazlara bir derece bile tenezzül edemezdi. Hâlbuki muska-i bilât-i kerân tesîr-i mu'dabâneniz iktidarı nisbetinde şöhreti olmayan Ahmet Kemal'i kıymet-i zatiyyesinin pek dununa indirmişken “mekteb-i i'dâfî muallimlerinden Abdul Vahhab” imzasıyla ihbare-i

Tercümân-ı Hakîkatte neşir ettiğiniz varakanın o gevher-i irfânı büsbütün değersiz büsbütün hiç göstermesi doğrusu gücüme gitti.

Ahmet Kemal'in Darüşafaka'daki vazifeleri kimya muallimi muâvinliği midir? Edebiyat yahûd inşâ muallimliği midir? Bunu bilmiyorum. Bu vazifelerini bilir görünen sahib varaka nasıl oluyorda mûmîleyh mektebden müşarûn ileyh olarak çıktığını bilmiyor! Biliyorsa “müsaade-i tali'le mektepten şahâdetname almıştır” şahâdetini tecvîz ederken vicdâne-i tâbi olmak lazım gelen kalemi acaba titremiş midir? Bilmiyorsa mekteb muallimliği sıfat-ı fahiyesiyle yalancı şahitlikle fâzıl, ne mecburiyetle tezel ettiğini anlayamadım.

Efendi hazretleri! Ahmet Kemal Darüşşafaka'dan Ahmet Fahri, Salih Zeki, Ahmet Rasim, Fâik Hilmi, Mehmed Emin, Hüseyin Ferid, Ali Kemal... gibi müsemmaları Dârü'l-eytâm şakirtliğini sınıflarının birincisi olmak cehd-i cihân pesend-i gıpta fermasıyla der'uhde ederek o şerefle tayy-ı merâhil-i sınıf etmiş, o şerefle şahâdetname almışlar sırasında bütün mekteb-i hey'et idâre ve ta'lîmîyesince sitâyîş ve takdir ile yâd olunur isimlerdendir.

Kendisinin vâki olan ta'rîzâtıyla zât-ı sâmi hikâyelerinin mükâbalâtından hatırlayabildiklerim hakkındaki mütaleat-ı hakiranemide arz etmek isterim:

“*Falan Zamanın Külliyyâtlar*” ifâdesini kulunuzda hatalı görmüyorum. Buyurduğunuz gibi “...külliyyat-ı ilmiyesi denildiği yalnız bir heyet mecmua-ı eser anlaşılmaz mıydı? Külliyyâtın ta'addi gösterilmek için bir adet cem'ine lüzum vardır sanıyorum. “Ma'ârif-i hazıranın vüs'atına karşı damağın daralması” meselesinde de arkadaşımı haklı bulduğumu müsaade-i rasti pesendanelerine mağruran itiraf ederim. Bu ifadede “karşı” tabirinin karşısına sarâhatiyle “nisbete” demek olduğunu aşına değil midir? O halde “Damak daralıyor”dan “Hacim tabî'îsi küçülüyor”ma'nası neden çıkarılmamalıdır? Ay afakımızda büyüyor semt-i re'simizde küçülüyor” demez miyiz? Bu gibi muakkad, her sîganın müzârîf bir teşbih-i beliği tazmin etmek lisânın şives-i iktisâsından değil midir? Kedi fareye karşı arslan, insana karşı fare oluyor” demesek de okuyabildiğindir ki ma'nâ maksûdun “arslan gibi görünüyor, fare gibi olunuyor” demek olduğu huveydâdır. Binaenaleyh “Ma'ârif-i hazıraya karşı damak ne kadar dar oluyor” İfadesi tahtie buyurulmamalıdır demek de isbât görürüm.

“Kırk an bârlenger-endâz” İbâresinin mahlûl-i mezakı asla makbûl değil arkadaşımın en ziyade afve muhtac olduğu nüktelerden biri! Lakin ifâde yanlış değil Efendi hazretleri! Vâkıan cemiler hakkında , “iki, üç anbarlı” yerine iki, üç anbar” denilmiyor. Üç anbar gördüm “ denilince vâkıan bir cemi görüldüğü anlaşılmaz. Fakat bu anlaşılmamak belâ-ı karîne îrâd olunacak Türkçe vâf-ı terkipleri umumuna şamildir. Mesela “Bin Bir Direk” ism-i mekân olmak üzere tayin etmesiydi bir mahalle ismi olduğu istidlâl edilemezdi. Türkçe vâf-ı terkiplerin hepsi böyledir. Karînesiz anlaşılabilir. “Lenger- endâz-ı mersâ ta’tîl oldu” karînesi ise “kırk anbarın”gemiye teşbîhi için kâfi görünür.

“Büyük me’âlî, büyük mesâ’il-i mûsîkiye “terkiplerini kulağınızda bildiğim kâ’ideye muvaffak bulmam. “yüz kişiler” altıyüz neferler” demek de ki za’f te’lif bittab’ bir ism-i adedin bir cümle ittihâdı kâ’idesizliğinden münbe’is olduğu için bu cem'-i mütezammin kelimenin Arapça olması esma-i ea’dâddan biriyle terdifini o za’f-ı te’lif noksânından kurtaramaz. (Her) edatı da öyledir. “Binmeseleler” nasıl yaklaşırsa “her meseleler” yahud “her me’âlî” demek de öyle yaklaşıdır. “fikirler hucum eyliyorlar” ibaresinin ikinci (ler) edatı bende guzide bir mutavassıt haşv olmakdan hali görmüyorum. Öyle zannediyorum ki fâil-i ta’addi halinde kâil getireceği fi’l iki maksad ile olur. Ya umûmî birden kast ediliyor yahud o fâiller ayrı ayrı orada olunur. Evvelki takdirde fâ’ilin müfred ikinci takdirde cem’ olarak îrâdı lazım geliyor “fikirler hucum eyliyor”denilince bunların ayrı ayrı hücumu kasıd edildiği malûm olduğu için(ler) ziyâde görülüyor. Fakat “efendiler derslerine iyi çalışıyorlar” ifadesinden ayrı ayrı çalışacakları kasıd edileceği için(ler) fazla görülmez mâmafih bu fark o kadar belirsizdir ki hilâf-ı kâide bir hata add edilemez. Hatta Türkçemizde (etmek, eylemek, kılmak) ef’âl-i müteradifesinin bile birine göre yek-diğerine rüchanı hemen her yazı yazanın mecburiyettir.

Pastör mikrop nazariyyatının ecele karşı bir müdafî-ı namağlub olması meselesi pek müşkul buyruluyor. Bu itiraz âdeta (falan beni ölümden kurtardı) diyen bir isme ”küfr eden, tecdîd-i iman ecel gelince bir saat ileri geri gitmez. Nasıl olurda seni ölümden kurtarabilir” müahezesinde bulunmak gibi muhâtıbı küfüre sokacak ta’rîzlerindendir! “Durmaz ömür” ile “Tükenmez ömür” tabirleri arasında birinin gayr-i menus diğerinin me’nusü’l-isti’mal olmasından başka fark bulamıyorum.

Mütaleat-ı mesrûde-i hakâyık şinâsilerine muhâlefet cür'etinde bulunduğum için hakkı naçizimde bir eser-i infi'âl-i hâsıl etmek şâibesinden kalb-i me'âlî penâh-ı âlîlerini beri tanırım. Hangi nüktede hata ettimse tashih buyrulmasında ehass-ı nümâyandır. Bendenize öyle geliyor ki Ahmed Kemal maruzatını şân-ı âilelerine layık ve kendi vazîfe-i ihtirâmına muvafak bir usul-u îcâlile vücûda getirmiş olaydı ta'rîzinin hemen kasem kilîsa-ı nasfet müselleme-i müsâmaha kârînce karîn-i kabul olurdu.

Hâtır-ı nişan-ı devletleri olmak gerekdir ki yedi sekiz sene evvel bir garîban bayramında Akbaba Çiftliği civarındaki aramgah-ı tenezzühlerine ziyaretiniz için gelerek birçok mihmân nevâzâne-i iltifatınıza mazhariyet bahtiyarlığıyla dağlar bağlar arasına kurulmuş bir haymacıkda büyütüp etmiştik nur içinde yatsın damadınız muallimle o gece şiirler okuduk. Şiirlerimizi şaire mazî takdir ettikten sonra demiş idiniz ki:

-Herkes müstaid olduğu fen ile uğraşmalı o yolda ilerlemelidir. Size nasihatim olsun tetebu'âtınız edebiyata münhasır kalsın. Mesala hamiyetli falan zat edebiyattaki istîdâd-ı fevk-i alade-i kemâlini bana kalsa yalnız edebiyata hasr etmeliydi siyastten bahş ile sarf ettiği emekleri edebiyata hasr etmiş olsaydı daha büyük hizmetler ederdi. Bende bir fenne ihtisâs ile devam eder idim elbette daha iyi olurdu. Lakin erbâb-ı ihtisâs mülkümüzde fikdanı devrinde yetişerek hilkî bileğine son derecede muhtâc gördüğüm için böyle olmakta mazur idim. Siz bizim gibi olmayın.

Ahmet Kemal hulâsa-ı maruzatı Tarık'daki (Tarık İktibâs) ünvanlı makâle-i atıflarına ikitâfen Efendimizcede müslim ve mu'terif olan şu hakikatleri arz etmekden ibaret olduğu görülüyor. Binaenaleyh en büyük kusuru tebliğ-ı merâma değil arz-ı ihtirâmda vaki' olmuştur. Baki ihtiramat -ı samimi arz ederim Efendi hazretleri. (Numara 166 s.920-922) 28 Aralık 1801 Malumat Mecmuası (İsmail Safa)

1.1.1.11. Bibliyografya

Her nüshasının mütâlaasıyla lezzet-yâb olduğum muteber (Malûmat) ınızın nüsh-ı müteaddidesinde bibliographie hakkında bazı mütalaat münderiç bulunduğunu gördüm ve bu meseleye âcizlerinin dahi taalluki olmak hasebiyle serd ü beyân olunan efkâr ve arâyı kemâl-i dikkat ile mutalaa eyledim. Mamafih Beyan-ı re'y ve fikir edenler onların münâkaşât-ı edebiyelerine iştirâka cür'et edemeyeceğim üdebamızdan

olmalarından nâsî bu bab da kendim dahi i'tâ-ı re'y cesaret edememiş isem de bu kere mütalaa-güzâr-çâkerî olan on yedi numaralı nüshada Saadetlü Cemil Paşa hazretlerinin vekili Saâdet Bey efendinin tensîb eyledikleri esâmîyi okuduğum esnada mesele-i mezkûreye dâir bazı söz söylemeyi âcizleri dahi cür'et-yâb oldum. Mûmâileyh Yunanca olarak Bibliion(Kitap) ım Grafo (yazarım) diye bibliyografi kelimesinin manay-i lügavisini izâh için yazdığı balade ki iki söz arasına bir “hakkında” kelimesi sıkıştırılsa Yunanlıların kelime-i mürekkebe i mezkûre ile murâd-ı ibtikarı manen Türkçe'de dahi bir dereceye kadar anlaşılıyor. Binâenaleyh Suad Bey Efendinin bu esâs üzerine buldukları esâmînin hemen cümlesinin izâh-ı merâm kifayetini tasdike mecbur oluyorum. Çünkü “Kitap hakkında yazmak” esâm-i kitabı ta'dâd etmek değil belki kitab-ı mezkûrenin mündericâtı hakkında malûmât vermek demektir. Âcizleri bundan birkaç seneler Mektib Harbiye-i Şahaneden elsine-i ecnebiyede neşir olunup fen-i harbe esas ittihâz edilmiş olan Kitab-ı Askeriye hakkında bazı malûmâtı tedarik ve bu miyânda buna bir eser dâir dahi te'lif etmeye memur buyrulduğum zaman eserime ne nâm vereceğimde mütehayyir kalmış idim. İbtidâ “*Tarih-i Edebiyat Askeriye*” dedim fakat bu nâm tahtında eserin mevzûu anlaşılamayacağını düşünerek bir iki nâm daha uydurdum hiç biri ifâde-i merâme-i kiyafet etti. Nihayet “*Müellefat-ı Askeriye Tedkikâtı*” ismini verdim ki buda doğrusunu söyleyeyim lisânımızda olan iktidarına iğtiraren değil belki bu ünvan en ziyâde maksada kurbundur zannettiğime mebni oldu. İşte Saadet Bey Efendinin ta'dâd eylediği esâmîyi okuduğumda bu keyfiyet-i hatırıma geldi. Bunun için mûmâ ileyhın beyân eylediği esâmîden herhangi birinin kabulünü “Bibliographie” sözünü kabul etmeye müreccah görür ve her birinin baladeki kelime-i yunaniyeden ziyâde rehin tasvib havâss ve avâm olacağını itikâd eder ve mamafih tasvib-i havâss ve avâm olacağını itikâd eder ve mamafih meselenin halini lisânımızın erbâb ve üdebâsına havale eylerim efendim

(Numara: 20 s.3) 16 Kasım 1797 Malûma Mecmuası Mehmet Tahir

1.1.1.11. Eş'âr-ı Fuzûli

Fuzûli ekseriyâ-ı nazar-ı hayâlim önünde dolaşır. Pek zîyâde severim. Gâh bir derviş-i abâ-pûş hâlinde, gâh âvâre, perîşân, pejmürde bir müstemend-i visâl kiyafetinde görünür. Esmer, hazîn hüznü sevimli bir çehrede ağılamadan göz kapakları şiş, nazarı sönük yânâkları seyrek, hafif lihye ile mestûr, fakat bu hey'et-i mecmûa-ı vech-i ahzân

şiiir denecek derecede ârâm -firîb bir letâfeti hâ'iz. Bu bir hayaldir, yalnız beni işgâl eder.

Fuzuli bir sihiridir; fakat zaman onu hall etmiş, bulmuş; o dimâğ-ı azimin muhteviyatını gâib etmemiş; kadir-şinâs eller mecmua-ı eş'arîni, hissiyât-ı fuzûli ile müteessir olan zihinler parça parça eş'arîni saklamış, yalnız inzâr timsal-i sahihini bulamayarak hayâline dalmış olduğundan Fuzûli'yi göremediğim için ona bir vucûd-ı hayâlî veririm.

Cevrî gönlümdür çeken gözdür gören ruhsârını

Allah Allah kâm alan kimdir çeken kimdir ta'b!

Fuzûli nedir? Bir şi'ir-i zî-hayât, solmaz; zevâli yok. Gâh bir sahifesi natikîyyet-ı sâhirânesi terk ederek zebûn, makhûr, mütenezzil parçalarla biter; gûyâ diğer sahîfede bir sihr-i helâl görünecek imiş gibi hissiyâtı derece derece büyüyerek yine acze müncer olur. Ağlar; yalvarır; üzülür; hastalanır; dertten, elemden belâdan usânır; ölmek ister, ölemez; muttasıl çeker. Bir feryâd-ı vâpesîn ile zindegi-i aşıkânesini göstererek:

Bin cân olaydı kâşki ben dil-şikestede

Tâ her biriyle bir kez öleydim; fedâ sana

Der; yanar; ateş zebân olur; susamaz. Fuzûli bir fikre tâbi. O! Onu sever, onu düşünür, vâzgeçemez. Gazelinde kasîdesinde, manzûmesinde, müstezadlarında hep o. O kim? Ah! Onu Fuzûli olmalı da söylemeli idi! Ben ne kadar bilirim? Hissinine iştirâk ettiğim zamanlar haklı bulurum; âzâde-i teessür kaldığım vakit hatırlamam. Ben müteheyyîc iken kendimi düşünürüm; lâkaydlığımda onu düşünmem.

Hemdem olduğu onun sevdikleri de kendi gibi Mecnûn'u, Leylâ'yı, Ferhâdı Şîrîni gülü, bübülü sever, sevdirtir; değıştirir, onlarla becâyîş-i tahassüsata mübâdele-i kalbe, teâtî-i tefekkürâta başlar. Zemm eder, kendini daha büyültür, zamân zamân yine onları arar, onları istediğı gibi sever, okşâr, hâllerîne acır, fakat kendine acımdan da hâlî kalmaz. Hod-perest değıil nâkıl-ı âmâl-i kâlp olduğu için dökülür, saçılır.

Bende Mecnûn'dan füzûn âşıklık istî'dâdı var.

Aşk-ı sâdik benim Mecnûn ancak adı var.

Ben Fuzûlî'yi ezberleyemem. Okurken muttasıl düşünürüm. Düşündükçe müteheyyic olarak kalırım. Hafızam ondan haz ettiğini acz-i müteessirâne ile isbât ediyor. Onu tanzîre kalkışırım. Gazel, bu vâdî-i teng beni sıkar, büyük manzûmelere teşebbüs usandırır. Fakat ne çâre? Fuzûlî'nin “Belâ” dediği hisden bende de biraz var. O pîş-dar ben mütereddid bir peyrev, yorgun fikren müstağrak bir şâkirdi. Rûhum onunla incizâb eder. Ben bu mücazebeye tutulduğum zaman onu tanzîre kalkışırım. İşte bir tânesi:

Gâh çeşmi öldürür eyler gehi ihya beni
Bir nazarla âleme karşı kılar rüsvâ beni
Maksadım vuslat değildi başka bir sevda idi
Yoksa eyler mi bu rütbe-i nâle zen sevda beni
Dâmeni geçmez ele düşsemde râh-ı lütfuna
Merhamet kılmaz geçer çiğner o, bî pervâ beni
Gönlümü âlî eden etvâr-ı istiğnâsıdır
Öldürürse gam yemem âhîr bu istiğnâ beni
Cümlemiz müştakiken ağıâralutf eyler, fakat
Eyleyen hangi suçumdur böyle müstesnâ beni

(Adet 27, s.212-213) 10 Temmuz 1796 Hazine-i Fûnun (Ahmet Rasim)

1.1.1.12. Musahâbe

Risâlemize her hafta bir “Musahabe”derc edilmek, bu da arkadaşlarca münavebe tarikıyla yazılmak mukarrer idi.

Lakin nasılsa bâb-ı musebeyi ilk açan biz olduğumuz için bu yolda ilânihâye devam vazîfesi de bize tahmîl edilmek istenildi.

Aman! Ben yalnız beceremem; her hafta musâhabe yazmak için ne zemîni munasib bulabilirim, nede zamânı müsa'it!

Diye itizâr eyledimse de anlatamadım nihayet, sûret-i kabulde göründük. Mâmafih şu sûret-i kabul her halde bir kabul-i muvakkatdır; Onlar şart-ı maneviyeye riayet etmeseler de benim riayetim vardır.

Evvemirde “musahabe” nedir izah edelim; tâ ki asıl itizârımın sebebi de anlaşılsın.

Ekalliyette kalan erbâbının ma'lumu olan bir şey herkesçe de ma'lum olmak lazım gelmez; ekseriyet için hâkim kal vardır; binâenaleyh şu izâhım abes sayılmaz.

Efendim, Avrupada....

-Yine mi Avrupadan söze başlayacağız?

Evet; nefis-ülemirde iyi gördüğümüz bir şey'i kabul ve taklîtden memnun olmadığımız için bu bâbda “Avrupa “ kelimesini mukaddime-i kelâm edişimizde bizce bir mâni' yoktur.

Her ne ise, Avrupada yevmî olsun, mevkût olsun birçok gazatelerde, risâlelerde “Lasmin” gibi ‘Koriye düşmen” gibi, ”Eku” gibi, “Kozeri” Gibi muhtelif nâmlarla, fakat

“Kadd-ı yâre kîmisi ar'ar dedi, kimi elif“

“cümlelerin maksûdi bir ama rivâyet muhtelif”

Mefadı üzere sarf-ı şathiyatdan, yani- tabîr-i ma'ruf-ı sahihle ifâkatdan bahis makâleler yazarlar; hemde gerek ittihâz ettikleri zemîn, gerek tarz-ı tahrîr bunlara başka bir çeşni-i iltifât bahş etmekle münderecât-ı sâireden ziyâde ashâb-ı mütalaanın inbisatını mûcib olur.

İnsan ise, cibilleti muktazâsında olarak, her şeyde, hattâ cedyândan bile eğlenerek istifâde etmek istediğinde bihakkın gösterilen kemâl-i rağbet-i ta'mîmine hizmet etmiş ve hele” supor” denilen ve muhteviyatı sunûf-u kübrâ ve mu'teberânın icrâ eyledikleri şikâr eğlencelerinin, sâir-i tenezzühlerin tafsîlât-ı şâirânesinden ibâret bulunan bendler en büyük muharrirlerin hâme-i iktidârına tevdî edilmiştir. (İki sene evvel Ahmet Mithat Efendi Hazretleri tarafından yazılıp da ayrıca kitap şeklinde dahî neşr edilen “ Sayyâdâne-i Bir Cevalân” ünvanlı makâle-i mufassala Avrupada en

muteber ashâb-ı kalem tarafından yazıla gelen bu gibi bendlerin mükemmel bir nümunesi add olunabilir.

Birde bu bendleri müstakilen birer muharrir yazar ki Avrupanın her hususta ki terakkiyâtına ve oralarda yazdığını herkese beğendirerek okutmak bahtiyarlığı her sâhib-i kalem için müyesser olur şeylerden olmadığına nazaran bunları yazan muharririn ne kadar muktedir bâ husûs bu yoldaki şeyleri bir vech-i maruz-u ekseriyet üzere umûmi husûsi tenezzühlere falânlara müteallik olduğu cihetle ahvâl-ı âleme ne derecelerde vâkif olmaları lâzım geleceği şâyân-ı mulâhazadır.

Yoksa öyle bizim gibi iştigâlât-ı rûz-merresinin mahkûmu, muharrirlikle münasebeti ise ancak elinin kalem tutabilmesinden ibaret olan bir kembezaanın, hele akşamdan gece yaralarına kadar bir matbaada kâpânuh da “İcmâl-i Ahvâl”leride, bend-i mahsûsları da, şu’un-ı yevmiyeyi de, tefrikaları, hattı tertib-i tashîhâtı da kendi tahrîr ve ifâ ederek âlemi değil, ömür-i zâtiyesini görmeye bile vakit bulamayan bir zavallı muharririn bu yolda şeyler yazması biraz güc olur.

Ama – Niçin kabul ettik?- diyeceksiniz

‘‘Bu kâri sana kim etti teklif?’’

Demeyinizde ben bununla da müteselli olur ve hüsn-i zan ekseriyâ-ı müntec-i muvaffakiyet olmasıyla – arkadaşlarım tarafından olsun- gösterilen husn-i zanın semeresi olarak açılan şu tarîk-i musâhabede geri kalmaya çalışacağımı vaad ederim.

(Adet 2, s.25-26)27 Temmuz 1796 Hazine-i Funûn

(Fâik Reşad)

1.1.2. BİYOGRAFİ İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.2.1. Nâbizâde Nâzım Bey

Gaybûbet-i edebiyesi zâyi'ât-ı azimeden madûd olan bu hârîka-ı zekâ, mübtelâ olduğu “Verem-i Azmî” illetinin sadmesiyle bir seneden mütecaviz Haydar Paşa hastanesinde ser balin-i bimari iken Temmuz’un yirmi dördüncü cumartesi günü, sinni ale’t tahmîn otuz raddesinde olduğu halde rahmet-i hakka intikâl eylemiştir.

Burada intikâl haberini hâvî ibâreden evvel bir de “Hakîkaten” kelimesi ilâve etse idik pek nâ-behamal olmaz idi; zira bî-çârenin üç defa haber-i vefâtı işâa edilmişti de hiç biri doğru çıkmamıştı. Hatta evvelce cenâze namazından hâzır bulduklarını haber verenlerin sonra ramazânda bir câmide gördüklerini söyledikleri vaki’ olmuş idi!

Merhûm, Erkân-ı Harbiye kolağalarından, Seyf-u Kalemi câmi' olmakla emsâli arasında temeyyüz etmiş zâbitândan idi.

Tophânede ka'in defterdâr subyân mektebinde, müehharan Salı Pazarı civârındaki “Feyziye” rüştiyesinde 92 de Mekâtib-i Rüştiye-ı Askeriyenin ibtidâ-i teessüsünde Fındıklıda küşad olunup sonra Beşiktaş'a nakil edilen rüştiye-i askeriyede mebadî-i funûnu te'allüm ve şahâdetname ehz eyledikten sonra 94 de Mühendishane-i Berr-i mümâyün idadiyyesine 97 de mekteb-i mezkûr sunûf alîyesine, 300 de topçu mülazim-isâniliğiyle erkân-ı harbiye sınıfına bit-tefrik mekteb-i harbiyeye dâhil ve 303 de erkân-ı harbiye yüz başılığı 305 de kolağalığı rütbesine nâil olmuş ve 306 da dâire-i erkân-ı harbiyeye nakil edip bir aralık istikşafata memuren Suriye'ye azîmet ve avdet eylemişti.

Nev-hevesliği zamanında yani daha tıfılîken yazdığı ufak tefek bazı eş'ârını câmi' Heves ettim” ünvanlı risâlesi ve bir zât ile müştereken yazıp yalnız bir cüz'î neşr ettirdiği “Katre “ namındaki luğat, “ Mir'ât-ı âlem”, “Manzara” gibi birkaç sene evvel neşr olunan Risâle-i Mevkute ile bizim Kırkor Efendinin “Asır kütüphanesi roman ve hikâyeler “ meyanına idhâl ettiği “ Hasba”, “Sevda”, “ Hala Güzel “, “Karabibik”, “ Esâtîr” ünvanlı hikâyelerine ki hemân cümlesi “ fıkra” kabilinden okunduğu ve “ Seyyie-i Tesamuh” adlı küçük bir te'lîfine nazar-ı im'anile bakıldığı halde selîka-ı edebiyesi tezâhür eder.

“Müsabaka” ünvanlı üç sene evvel yazdığı ve rüfekâmızdan birinin derdest-i tab bulunduğunu haber verdiği eseri görölse bu müdde-i tasdik, ale'l-husus müellefât-ı kadîme ve cedîde-i üdebay-ı tettebbu hususundaki dikkatinin ne kadar balater olduğunu teslim edilir.

Haber-i mezkûr sırasında bu esere “Bir Manzûme” denilmiş. Hâlbuki öyle değildir; Biz bunu daha yazıldığı zamân görmüş, hattâ bir nüshasında isteyip almış idik. Merhûm bu eseri iki kısma ayırmış: Biri mensûr, diğeri manzûmdur. Nesir kısmına İbtidâ Fuzûli'nin Mukadime-i Divânından:

El kıssa, erbâb-ı ihtirâ nazm-ı cem' olub ukteza-yı zuhûr âsâr olduğu zamanlarda herdem dest-i kudretin muhtera'ât-ı masnûeden gerden-i kâinâta birhamail asârdı ve her sâat seyyâh-ı tabiatım hada'ik-i müellefât-ı bedîadan bir gülüstana kadem basardı... İlh”

Fıkrasını derc edip ba'dehu.. Güya- asrımız eâzım-ı inşâ-ı perdazânnına birer nazîre yazdırmış olduğu gibi nazım kısmında Nedîm'in:

“Hoşa nüzhet-i âbâd-ı cennet-i sirişt

Ki hâkinde müdğam-ı mizac-ı behişt”

Beyitiyle mastar olan kasidesinden bir parça alûb yine zamanımız şu'arasının serâmedâne birer nazire söyletmiş ve el hakk o kadar muvaffak olmuştur ki her iki kesimde mûnderic âsârı okuyupta hakikat-i hâla muttali olmayanlar bunları mutlaka esamiyesi gösterilen zevâtın kendileri tahrîr ve tanzim etmiş oldukları nakâil, muttali olanlar ise bila-ı ihtiyâr geyunda

Nezm-i bedî' u nezreş herkes şined-i güfta

Allah hayr-ı nazım Allah dür kail “olurlar.

Merhum ile muharrir aciz beyinde ilk mülakat üç dört sene evvel “Yeni Kimya” namıyla te'lif eylediği bir kitabı bastırıldığı sırada bir matbaada vuku bulmuş ve iftâh-ı kelimamız- mukaddimen evrak-ı havâdisinden biri vasıtasıyla lisana â'id sebk eden münâzara neticesinden ibâret olarak - Biraz hararetili düşmüş idi Ondandır sonra tarafeynce samimi bir dostluk peyda oldu.

Merhum Seriülintikal olduğu kadar seriülmakal, ciddi tavırh, saz benizli, sevdavi, tatlı, tîz, mahzûn bakışlı, vakûr, mütavâzi, natuk, kerîmü'l halk bir zâd idi. Mevla-ı Mûte'âl hazretleri garîk lücce-i mağfiret buyursun âmin!

(Adet 7, s.51-52) 17 Ağustos 1796

Hazîne-i Funûn

(Fâik Reşad)

1.1.2.2. Süleyman Salim Bey

Zamanımızda tarz-ı kudemâ üzere şî'r söylemekle iştihâr eden ashâb-ı iktidârın serâmedlerinden Üsküdarlı Süleyman Salim Bey Efendi bundan bir buçuk ay mukadem, elli bir yaşında olduğu halde, âlem-i fâniye vedâ ederek bütün müntesibin-i edeble beraber bu kem- bidaayı da dağidâr-ı hüzn u matem ile veda eylemiştir. Mevlâ garîk-i rahmet buyursun.

Tab-ı nezahat-perveri kadar şîrin ve cazibedâr olan hatt-ı dest ile muharrer olup ihvânımızdan şair-i bediu'l-müessir Talat Bey Efendi tarafından irâ'e olunan ‘‘Sicill-i Ahvâl varakası mutalasından anlaşıldığına göre merhum mûmâ-ileyh Sultan Mehmed Han –ı Râbi' hazretleri ahdinde mesned-i sadâreti ihrâz eden meşhur Sufi Mehmet paşanın sülâlesindedir. Evkâf-ı Hümayun Emîni Mûteveffa Sa'îd Efendi sulbünden 1260 sene-i hicriyesi Recebinin on sekizince günü Üsküdar'da mehd-i ârâ-ı vucûd olarak on yaşına kadar sübyân mektebinde, dört sene-i mikdârı Üsküdar Rüşdiyesinde mu'tâd olan dersleri gördükden sonra Hazîne-i Mâlîye evrak odasına girmiş ve bir tarafından Cevami Şerifede arabîyyatve bazı zevatdan dahi aruz ve Mesnevi-i Şerif okumuştur. En son memuriyeti Mekatib-i Mâlîye-ı Düyün İdâre-i Umumiyesi şubesinin birinci sınıf hulefâlığı idi. Bir aralık Hazine-i müşarünileyhada Mûteşekkil-î İslâhât-Maliye komusyonu kitabesinde bulunarak hüsn-i hizmet ve liyâkatına mükafeten rütbe-i saniye sınıf-ı sanisine nâ'il olmuştu.

Tarîkat-ı Âliye-i Mevleviyeye mensub ve hüsn-i hulk, hilm-i tevâzu'u, hâlisat-i vicdan, uluvv-i himmet, beşâset-ı sîmâ, talâkat-ı lisân gibi meziyyâtıyla nezd-i ehibba da mahbûb kulûb idi.

Merhûm-ı Mûma ileyhi yirmi yedi yirmi sekiz seneden beri tânır idim. ülfetimize ise o zamanlar kendisinin yeni iştihâra başlaması, benimde henüz on beş

yaşında bir “şuvey’ir” bulunuşum münabesetiyle “Gazel” nâmına karalaya bildiğim manzûmeleri tashih ricasıyla - bil vasıta - kendisine göndermekliğim sebep olmuştu.

Bu manzumeler hep acemice şeyler iken Süleyman Bey mahzanbeni taltîf ve teşvîk maksadıyla – tashih değil, tenzîr ve tahmîs ederek îade ve hattâ bazen bunlara iltifâtı hâvi mektuplar dahi ilâve eder idi..

Nazire ve tahmîsler ile mektuplar, hafzına âdem-i i’tinâ ve sademat-i havâdis sebebiyle, zâyi’ olup gitmiş ise de bir haylisi ezberimdedir. Ancak bir şâirin bidâyet-i halinde söylediği sözleri bugün söylemiş gibi telakki ve onunla o şâirin hüviyet-i edebiyesine hüküm etmek sahih olamayacağından ve ihtimâl ki Süleyman Bey- hepimizin yaptığı gibi – vaktiyle söylediği şeyleri muahharan beğenemeyerek mahvetmiş olduğundan bunlardan birinin dercini münâsib göremedim. Hazine-i Funûn’un 21.inci nüshasında şâir Cevri’ye nazire olarak söylediği ‘ ‘ Latif’ ’ redifindeki gazel latîf ve bî-dil-ki en son mahsûl tabiatıdır-ulüvv-i iktidâr-ı şâ’iranesine birşâhid olabilir.

Merhumun neşirdeki iktidârı da şiirde olan iktidârından aşağı kalmazdı. Şu hâle göre kendisine ‘ ‘şâir ‘ ’ denildiği gibi ‘ ‘münşi’ ’ de denilebiliyor.

Yedi sekiz sene evvel söylemiş olduğu gazellerden üç tanesini ber vech-i âtî derc ederiz.

Dimem me’lûf-i şîrk-i evvel, mezhebin bilmez müslümân ol

Veli çirk-iriyâ ve süm’adan pakize daman ol

Raviyyetlezaferı kabil mi güneş hikmet-i hakka

Sen ister İbni Sina, ister Eflatun-ı yunan ol

Ref-i ihtisas urmaksa maksat furû-i vasla

Ketan-veş çâk çâk tâb-ı aşk mah ruyan ol

Senin teşerrüfüne vabestedir germiyet-i meclis

Gel ey rûh-ı revânım neşve-bahş-ibezm-i rindân ol!

Varub bir lahzacık ayineye arz eyle endâmın

Ne dildü kâmetin var servi nâzım bak da hayran ol!

Musahhardırşüküh-ı tab’ma ins u peri elhak

Serîr-i nazma bu i'câz ile Salim-i Süleyman ol

Belâ-ı ibtilây-ı gayre sorma mübtelâdan sor

Lisân-ı aşınayı var lisânı-ı âşinadan sor

Değil her müdde'â fehme müyessser müsned-i tahkîk

Süleymân'ın şükûh u şânın ibn-i berhıyâ'san sor

Sakın evza'ına aldanma evvel şûhun ki ca'lîdir.

İnanmazsan bana, uşşâk-ı zâr ve bî nevâdan sor

Nice bir böyle hunrîz olmak ister gamze-i cellâd

Yürü ey seyl-i eşk çeşm-i ter bu mâceradan sor!

Safâ-i ruha dâir lâf yoktur sâlim onlarda

Kadehkâran-ı ikbâle neşât-ı ma'sivadan sor

Enîs-i bezmin olsun âşına yâd olmasın dersen

Gammın fâş eyleme a'dâyı dilşâd olmasun dersen

Mesavîden çekinme, halkı incitmekten el çekme

Eğer nâmın-ı cihânda hayır ile yâd olmasın dersen

Gidip gafletle der hâbol huzûr-ı şeyh-i kazibde

Uyûnun intibâh-ı ârây-ı irşâd olmasın dersen

Mugaylânzâr-i hubb-ı şamiyane mâil et gönlün

Ferahyâb riyaz-ı hayder âbâd olmasın dersen

Libâs-ı akli tathîr eylehavz-ı şer-i' garradan

Leked-kûb-i hurûş-ı seyl-i ilhâd olmasın dersen

Dilin esrâr-ı aşkullah'dan agâh edip sâlim

Anî râm et hudâya nefse münkâd olmasın dersen

Şu manzumelerin mütalaasından dahi malum olacağı vech ile Süleyman Salim Beyin şiiri ekseriyet üzere muhakkıkâne ve mutasavvıfânedir

(Adet 39, s.311-312) 21 Mart 1797

Hazîne-i Funûn

(Fâik Reşad)

1.1.3. ÇEVİRİ İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.3.1. Çocuk (Victor Hugo'nun Eserindedir)

Tâtlı tebesüme, sâde-dilâne emniyete, her şeyi demek isteyen sedaya, pek tîz kesb-i sukûn eden gözyaşlarına mâlik olan; her şeyi nazar-ı hayretle temâşâ eyleyen, hayat-ı tazesini maîşete ve ağzını bûselere arz eden çocuk ne kadar sevimlidir!

Yâ Rabbe'l-âlemîn! Bu âlemi istilâ eden alâm ve ekdâr içindeki sevdiklerime, kardeşlerime, akrabâma, dostlarıma ve hatta düşmanlarıma bile eyyâm-ı sayfi çiçeksiz; kafesi kuşsuz, kovanı arısız, haneyi evladsız gösterme!

(Sayı29 s.659-660)27 Nisan 1882

Envâr-ı Zeka

(Ahmet Rasim)

1.1.3.2. “Lâlenin Güneşe Arz Ettiği Bir Niyâz”

Korney'den Tercüme-

Ey beni perverde edip büyüden, letâfetimi reşk- âver izhâr eden kevkeb-i rahşan! Bana ihsân eylediğin şu tarâvete şu talâvete, birde ziynet-i sebât ilâve etmeyi niyâz ederim.

Cereyân-ı zaman beni kendi hâlime bırakmıyor, örselemekten hâli kalmıyor, reng-i latifimi uçuruyor. Yalvarırım, zamanın şu taaddisini men' et!

Yegâne cilvegâhım olmak üzere dahi bana- Jûli- nin pîşânî-i nûrânîsini ver, bunu o güzel alnına taksın.

Hâiz olduğum letâfete, hüsn-i şöhrete bu behre-i bahtiyârâne dahi munzam olursa hiç şüphe etmem ki bütün çiçeklerin melekesi ben olurum.

(Numara 7, s. 434-435) Cild 1

Güneş Gazetesi

(Muallim Naci)

1.1.3.3. Fransa Meşâhîr André Chénier Üdebâsından Suret-i İ'damı

(André Chénier) Otuz iki yaşında olduğu halde on altıncı Lui tarafından (Saint Lazare) habishânesine atılmıştı.

(Saint Lazare) denildiği vakit siyâsetgâha götürüleceklerin bir ve nihâyet üç gece kalabildikleri bir zindan olduğu hâtıra gelmiştir. Genç şâir ebyât ve eş'ârını zindan arkadaşlarına okuyarak cümlesini ferahnâk ederdi.

Mahbûsîn miyânında nâsiyesinde âlâim-i asâlet nümâyân olan bir genç var idi. Zavallı Nevbahar-ı ömrünün henüz mebâdîsinde iken dûçâr-ı hazan olacaktı. Bîçâre kızın ah u zârından müte'essir olan şairimiz o sırada (genc esîr) ünvanı altında bir takım ebyât söylemiştir ki pek meşhurdur.

Genç Şair (Saint Lazare) da büyük bir izdihama tesâdüf etmişti oradaki insanlar sanki mezarlarından uğramış ecsâde benziyordu. Hiç birinin simâsında kan görülmüyordu zira bîçareler hayatlarından zere kadar emîn ve emniyetli değildi. Genç şair bile kendi hayatından kat'-ı ümid etmişti hatta şair, zindâna atıldıktan sonra kapı kapandığı vakit, siyâset bâltasının başına düşüp her şe'yi bitirdiğini zan ile bir heycân-ı kalbe dûçâr olmuştu. Fakat şair bu hâl ile beraber meyyit makamında bulunân mahbûsin koğuşuna dâhil olunca birçok me'yûs kalblerin medâr-ı tesellisi olmuştu.

Genç şair ekseriya (Saint Lazare) ın ulüvv-ü cenâb ve sâdeliğine delâlet eder bazı eş'âr-ı ra'iyânesini okurdu. Bu sırada ise bütün mahbûsun etrafına toplanırdı. Şairin okuduğu ebyâtın ilk nağmeleri- alâm ve ekdâr ile inhisâfa uğrayan cebhelere envâr-ı meserret saçır ve ah u enîn ile şedîd cezr ü medlere dûçâr olarak mosmor kalan lebleri dahi latîf bir ibtisama getirirdi.

Şenier şiiir okumanın derûnuna şevk verdiğini anlayınca kendinin mesud zamanlarında söylemiş olduğu eş'ârı okumakta devam ederdi. Mahbûslar şâirin nağme-i dilküşâsından sermest-safâ olmuşlardı bir halde ki cümlesi bütün elemelerini feramûş etmişler ve râ'ilerin ahvâl-ı aşıkânesinden hissedar olarak mer'aların nesîm-i muattarını istişmâm etmeye başlamışlardı.

(Numara 7, s.814-815-816) 15 Ağustos 1882 Envâr-ı Zeka (Mehmet Ziver)

1.1.3.4. Kar Altında Kalan Güllere

(Lamartine'nin Asârındandır)

Ey bâğbân-ı ebed! Arzımızın şiddetli soğuşuna-bizim bile mukâvemet edemediğimiz bir demde- sararmış solmuş olan şu gülleri niçin arz-ı didâr ettirmek istiyorsun?

Heyhât ! Bîçâre şükûfeler! Altı aydan ziyâdedir ki çehre-i tarâvet- medârınızın masûmâne nazirelerine, şu âfât-ı mevsim hâil oluyor.

Çe-fâide, sizin gibi safalı sahralarında- ezip duran bâr-ı selce mukâvemet, biraz daha sabır ve sukûnet devamı hiss olunuyor.

İşte hakîm-i mutlakın bir irade ezeliyyesi- bazen ikbâl-i ömr ile sirişk-i kalbi mezc eyleyi veriyor.

Hâlbuki kendilerine inci gibi bir şekil veren buzlar bir derece çiçeklere letâfet bahş oluyor ise de, buzlara nisbeten şu zemistan-ı hüzn-averin- te'essürât-ı elîm-i dili her defa teskîne medâr olân ferah-efzâ güller meyl-i ızrara kalkışmasından kânûn-i uhuvvete hürmeten bir tedbir-i müessirin ittihâzını da'vet eyliyor.

(Numara 7, s. 845-846) 20 Nisan 1882 Envâr-ı Zeka (Mehmet Ziver)

1.1.3.5. O Sinek İle Örümcek Yahud-İntibâh-

Fransızcadan Mütercemdir

Kudret-i bâliğâ-ı samedâniyyeden bî-haber ve âsâr-ı gayr-ı mütenâhîye-i ilahiyyeyi kec-nazar olan gaflet-i istinas ve hikmet-i nâ-şinas bir beyzâde (acaba ne hikmete mebni olarak cenâb-ı Fatirî's-semâvâti ve'l ard dünya yüzünde ebnâ-yı beşere irâs-ı gadr u mazarrat etmekten başka hiçbir kâ'ideleri olmayan hayvânât ve alelhusûs sinek ve örümcek gibi bir takım haşerâtı halk ve îcâd eyledi. Eğer mümkün olsa ve icrâ-yı mâ-fi'z zamire iktidârım bulunsaydı bu bu mesillü hevamm vacibü'l-i'dami imhâ eder ve bunların vücûd-ı haserât-âlûdlarını şu bedâyi' hâne-i tahayyür-fermâdan kaldırır da müreffhâne yaşar, gezerdim) der idi.

Ey perde-i gafleti gözlerine çekip herşeye ayn-ı ibretle ihale-i medd-i basar eylemeyübde Halkillahlı abes ve bi-fâ'ide gören basiretsiz gâfil insanlar! İyice bilin ki kâffe-i eşyâ ve bi'lcümle mükevvenat hayret-bahşa muhterem, muazzam, mükerrerem olan insan için yaratılmış ve her birinin sûretine zulm u taaddî ve hakikatte lutf-ı hafî demek olan birer hizmetleri vardır ki onu her zâhir-perestin vehle-i ulâda ta'akkul ve tederrük eylemesi adem-i ihtimal bulunmuştur.

‘İşte bu hakâyık-ı maneviye-i Sübhaniyye'den henüz agâh olamayan beyzade de mürûr-i zaman ile hasbel memuriye meydan-ı ateş-feşan-ı mua'rekede bulunmaklığa mecbûr oldu. Fakat işbu karzâr-ı dehşetbârda sâ'ika-ı ikbâl u kaderle a'dâsına mağlûb olmakla kararı firara bi't-tebdîl doğru bir ormana duhül ve mezkûr ormanın vasatında bulunan bir dıraht-ı azîmin sâye-i latifi altına vusûl eyledi. Bir muktezâ-yı beşeriyet îade-i asayiş ve istirâhat zımında bir miktar hâb-ı rahata ihtiyacı dergâr idi. Çok vakit geçmeden şehzâde kendisini âlem-i manada buldu. Lakin öteden beri kendisi dahi bir düşman askeri tarafından takip ola geldiğinden şecer-i mezkûrun altında müşâhade olundu. Hemen fırsatı ganimet sayarak ve tîğ-ı hûn-âşâmını benâmından sıyrarak yavaş yavaş yanına yaklaştı hemen ser-i gaflet-me'nûs tu'me-i şir-i şemşir-i tedmir ve cism-i menhûs vâsıl-ı dereke-i nar sa'id olmak üzere iken menâfi hikemiye-i hafiyesini inkâr ile eltâf-ı manevîyesini bildiği ve fikir-i kâsrânesince hakîr ve nâciz add eylediği birisinin yanağını öyle bir ısırdı ki can acısı onu uykusundan bîdâr ve mâveki'i anlayınca hançer-be-kef olarak düşmanını firara icbâr eyledi. Artık orada durması câ'iz olamayacağını idrak etmesiyle yine ormanın dâhilinde ve fakat oldukça muhâfazalı bir mahalinde tesâdüf eylediği bir gâra girdi, vaktaki rûz-ı rûşen perde-i siyâha bürünübde şeb-i deycür hulûl ve zuhûr eyledi bi-kudretillahi te'ala o gârın perdevari demek olan o kendi tasavvur-ı batılânesine nazaran hiç lüzûm ve ehemiyeti olmayan ankebût mağâranın kapısına şebeke-i sani'asını girdi. Ertesi günü ale'-s sabah idi ki leşker-i a'dâdan iki kişi mumailyhi bulmak hususunda tekâpû ve ormanın her cihetinde vucuduna tavassut eder bir eser-i delâlet-küster cüst ü cû ediyorlar idi o esnada biri diğerine (birâder ihtimâl ki dündenberi aradığımız âdem bu kehfın derûnında gizlenmiştir) kelâmına mukâbil diğerinin verdiği cevap şöyleydi:

‘Behey ahmak eğer buraya insan girseydi evvelemlerde kapının ağzında olan örümcek ağı bozulur idi. Bunun için beyhûde yere durupta izâa-ı vakit etmeye gelmez. Haydi gidelim de kismetimizi başka mahâllerde aramak için şitâb edelim’ diye

birbiriyle mükâleme ettiklerini kendi kulağıyla işitti ol vakit beyzâde bir na'ra durub ve iki ellerini dergâh-ı ilahiye doğru kaldırub bülend-âvâz ve bir sadâ-ı rikkat-ı endaz ile

Ey kudretine olmayan âğâz ve tenâhî

Her zerre eder vârlığa arz-ı güvahi! ...⁵²

Senin bunca âsâr-ı bedîa-ı dilhîraşanın fitrat ve hilkatındaki hükm ve hafâyâyı teyakkun ve teferrus husunda en âkl-ı kâmil bile izhâr-ı acz ü hayret eylemiştir. Yarabbi! Sana ne vecihle teşekkür edeceğimi bilemem!!! Benim için ne lutf-i cemil ve ne intibâh bî-adildir ki dünkü gün beni bir sinek delâletiyle vâsıl şehrah-ı fevz ve necât ve bu gün dahi bir örümcek vâsıtasıyla bana îade –i hayât eyledin.

‘‘Subhane men tahayyera fî sun 'ihi'l-ukul’’⁵³

‘‘Subhane men bi-kudretihi ya'cizü'l- fûhul’’

(Numara183, s. 213-217) 26 Mart 1885 Berk Mecmuası (Recep Vahyi)

1.1.3.6. Shakespeare’in Bir ‘Sone’si

Dâimâ sevgilimin tavsîf-i mehâmidine muhtaç olan nağamât-ı yek-aheng-i şâirânemde ondan başka bir güzele dâir hiçbir söz bulunmasına ve bu nağmelerin merci-i mezamin cihetiyle yek-diğerinden fark olunmasına bakılır bu da hâ’iz bulunduğum aşk-ı sevda abide-i esnama, âşık olduğum dilber dahi bir sanem-i hoş-endâma kıyas edilmemelidir.

İntihâb eylediğim yegâne habib dünkü kadar bugün dahi dil-firîbtir onda ki mahâsin-i icâzata ha’iz pîrâye-i bekâdır. Onun gibi ilel-ebed âzâde-i âsîb-i fenâ bulunacak olan şiirim yine onun vâsf-ı kemâline ihtisâs ile müte’âli ve gayrin evsaf-ı zâidesinden hâlîdir.

Mebnâ-yı ma'na-yı şiirim melâhat, mekremet, fazilettir. Îrâd etmekte olduğum kemâlat-ı mütenevvie zımnında hep bunları tekrar eylerim. Âsâr-ı kuvve-i şâiremdeki

⁵² Ziya Paşa merhumundur

⁵³Müşârün-İleyh Hazretlerindir

tenevvü' yalnız bir maali türlü türlü makâl ile ifâde etmekten ileri gelir. Şu üç sıfat fâzılanın şahs-ı vâhidde ictimâî ne büyük mu'cizedir!

Melahat, mekremet, fazilet bundan evvel pek çok mezahirde tecelli etmişlerse de bunlardan biri yalnız bir mazhara mahsûs olmak üzere ayrı ayrı tecelli etmişlerdir. Üçünün birden mazharı vâhidde tecellisi birinci olarak cananımda görülmektedir.

(Numara 183s.162-163) 16 Haziran 1885 Berk Mecmuası (Muallim Naci)

1.1.3.7. Alfred Dö Muse'nin Bir Sonesi

Nigâhı câzibe-engîz, kelâmı letâfet-amîz melek! Bir müddet nezdinde ârâm ve o suretle nâ'il-i saâdet ve kâm olmak için gelmiş idim, hafif bir rüzgârın tesiriyle ecniha caniban-ı pervâz olan kuşçağızlar gibi saâdet ve ikbâlîm derhâl tebâüd etti bir akşam mümtedd olabildi.

Âfitâb-ı ümîdimi bir sehâb-ı küduret ihâta ettiği cihetle afâk nazarımda hazin ve zulmet -alud'dur Böyle bir ye's ve hırmân-ı dûçar olduktan sonra beni kim müteselli edebiliyor? Gumûm ve âlâm-ı hayattan vâreste bulunduğuma hükm edivermeniz nâdiren şevkyâb olabilsen de o şevk ve inbisat sizi gördüğüm zaman tahsil eden neşât ve sürura muâdil mi olabiliyor?

Ah sizi rü'yada bile sevmeye cesaret edemezdiniz! Ne yapayım? Sevdim, Çünkü gayet vazî" bir mevkiden size nazar- endâz-ı tehassür oldukça çeşman-ı dil efrûzunuzu o derece-i âlî bir mevkiden benden tarfe-i nasîp eylediğinizi görüyor idim!

Meleğim beni pek çabuk unuttunuz, arzu ettiğiniz mahalde ikâmetle kesb-i meserret ettiniz; siz sîrette meleksiniz, nazarınız hâkîlere in'itâf-ı tenezzül etsede mazurdur. Heyhât! Kerrûbiyunun semâvât da su'ûduni, güzârını görebilmek mümkün müdür?

(Numara 183, S.195-196) 9 Ekim 1885 Berk Mecmuası (Halil Edip)

1.1.3.8. Chateaubriland Eserinden Tercüme“Vicdan”

Vücûd-ı insânîyede bir mahkeme-i âdile vardır o da “Vicdan”dır. Bir insan teşebbüs edeceği her bir hususta o mahkemenin ârâ-yı saibesinde intizar eyler. Acaba ızdırabat-ı maneviye kadar müthiş, dilsiz ızdırab var mıdır? Sahib-i vicdan olan bir kimse faziletin her bir şideti-ü sefaletine uğrarda bir mal ı gayr-ı meşrûi yed-i iğtisabına almaktan hazer eyler. Çünkü vicdanı kâ'il olmaz. İnsan guş-ı insâfını bir kerede kalbe doğru çevirse oradan bir sadâ-i gaybın aks-endâz olduğunu işitir. Aya bu sada niçin mevcuttur? Kaplan şikâr sadpâre eyler uyur. İnsan ef'al-i cinaiyyeye tasaddi eyler. Çeşm-i teyakkuzunu açar halî, تنها mahaller arar. Lakin bu tenhalık kendisine dehşet verir. Buda sai'ka-ı vicdandır dense becâ değil midir?

(Numara 183, s.206-207) 17 Haziran 1885 Berk Mecmuası (Ahmet Rasim)

1.1.3.9. Nısfül-Leyl

“Müsteşrikin Âsârından Tercüme”

Yakında bulunan sen Filip kilisesinin saati yavaşca nısfu'l-leyli çaldı. Çanın her bir tınını birbiri ardınca saydım. Son tınîni aks-endâz olunca derûnumdan canhıraşane bir ah çıktı. Kendi kendime “İşte eyyâm-ı hayatımdan bir gün daha zeval-pezîr oldu. Mazi denilen bu girdâb-ı müthiş içinde anılarla asırların uzunluğu birdir. Acaba istikbâlin hakikati var mı? Ah! Mazi ile istikbâl iki adildir ben onların arasında keskin bir bıçağın keskin ağzında bulunur gibi muvazanette bulunuyorum hakikat-i zaman bana anlaşılmaz bir şey misüllü görünüyor. Kalbim mevcudiyetine inanmıyor ve zaman denilen şeyi'in azab-ı fikrinden başka bir şey olmadığına itikâd ediyorum” dedim.

Zaman kadar muzlim olan ta'rîf-i zamanı bulduğum için seviniyordum derken diğer bir saat dahi nısfu'l-leyli ördü artık kalbime bir hiss-i elem- engiz müstevli oldu. Boş yere bir mesele-i salb'-ül hall ile uğraştığım vakit esir-i gam olurum ve benim gibi feylosofa çabuk sur'at-güzerân-ı ömrü ikinci defa ihbar edişini pek büyük bir beşâret elem bulurum bu aralık benim efkârıma isâr-ı püryani eden tanînlerden bir üçüncüsü dahi aks- endâz nuhuset oldu bu da nısfu'l-leyli çalıyordu.

(Numara 183, s.283-284) 25 Nisan 1885

Berk Mecmuası (Ahmet Rasim)

1.1.3.10. Maryot'un Tecrübesi

Bir yere bakıldığı zaman Tabaka-yı Şebekiyye üzerinden teressüm eden eşkâlin kafasını görmek mümkün olursada tabaka-yı şebekiyyenin her kısmı aynı derece hasassiyette bulunmadığından en hasas kısmı üzerine tesâdüf eden kısım gayet saf ve temiz görünüyor.

Tabaka-yı şebekiyyenin hassâs olan şu kısmı tabaka-yı mezkûrenin ancak bin beşyüzde bir kısmına müsâvî olup bu da (sarılığa) tabîr olunan bir milimteremizi kadar bir sathadan ibârettir ki tam muhavvir basr-i istikâmetinde bulunur.

Binâenaleyh yalnız bir gözle bakıldığı zaman işbu hassas kısım dâhiline tesadüf eden eşkâl temiz ve saf bir surette görülüp etrafı ise o derece temiz görülemez.

Bu sebebledir ki fark-ı temeyyüzü lazım gelen tarafı görmek için nazarı oraya hasır etmek yani mihver-i basriyi o istikâmete atf ile görülmesi matlûb olan kısmı (sarı leke) dâhiline almak lazımdır.

Bu neden başka tabaka-yı şebekiyyenin bir nüktesi daha vardır ki orası ihtizâzat-ı zıya'iyi dimâğe tagile mahsûs olan asab-ı basarîden azâde bulunduğu cihetle hiss-i rü'yetden mahrumdur. İşte şu kısmın vücudunu isbât için Maryot'un atideki tecrübesini tekrar etmek kifâyet eder.

Şöyle ki: Sol göz kapadılıp yalnız sağ göz ile (şekil 3) de görülen rü'yet-i zâid olunur. Nazar-ı daima zâid işaretine hasır edilmek üzere, şekil göze yavaş yavaş yaklaştırılacak olursa tahmînen 25 santimetre kadar bir mesafede mezkûr dâirenin vücudu his olunmayıp beyazlık gâib olarak şekil-i sîm siyah bir mustatil halinde görülür. İşte o zaman mezkûre-i beyaz dâirenin hayali tabaka-yı şebekiyyenin tam (Gayr-i hasas) kısmı üzerine tesadüf etmiştir.

Eğer şekil göze daha ziyâde takrîb ediliyorsa dâirenin hayalîde o nükteden çıkacağı cihetle şeklin siyahı içinde yine bir beyazlık hâsıl olduğu görülür. Fakat mezkûre-i zâide işaretine sol göz ile bakıldığı halde dâire-i nazardan gayb olmadığı gibi sağ gözle dâireye bakıldığı zamanda zâid işareti gayb olmaz

Çünkü her gözün (gayr-i hassas) kısmı tabaka-yı şebekiyyenin bir kısmında bulunur. Binâenaleyh zâid işaretini gayr-i hassas nükte üzerine getirmek için sol göz ile dâirenin her gözüne bakmak ve eğer sol göz ile zâid işaretine bakıldığı halde dâirenin

nazardan gâib olması yani mezkûre-i nükte üzerine gelmesi arzu edilirse şekli tersine çevirerek zâid işareti sağa ve dâire sola gelecek vechle tutmak kifayet eder.

Fakat her iri gözle nazar olunduğuna göre asla dâire veya zâid işareti gayb olmaz. Çünkü bir nüktenin hayali aynı zamanda her iki gözün gayr-i hassas nokteleri üzerine tesadüf etmesi mümkündür.

Şunuda unutmayalım ki bu daire ile zâid işareti arasında mesafe mahdud olmayıp bir kâğıd üzerine aralarında her hangi bir ba'd-ı matlûb bulunacak vecihle iki şekil çizildiği halde bir gözle şekillerden birisine bakıldığı halde dahi diğeri kayıp olabiliyor. Şu kadar ki hayal matlûbun (nükte-i gayri hasas) üzerine tesadüf edebilmesi için aralarındaki mesafeye göre gözden uzak veya yakın bulundurmaları icâb eder.

(Numara:151 s.206-207) 22 Eylül 1800

Malumat Mecmuası

İsmail Safa

1.1.3.11. Nevresidegan Edepen Muhiddin Bey Efendiye

Azizim

Sizin bildiğiniz mantığın kâfiyeye karışmadığını niçin şimdiye kadar söylemediniz? O ne işe yarayacak mantık imiş! Bunu bileydim zat-ı aliyenize okuduğum, kendi bildiğim mantıktan kısaca bahs eder, her şeyden uzun uzadıya işinize yarayacak bir fikir verebilirdim. Bakınız Mirim! Mantık hâssa-yı celîle-i nutkun menş'e-i tertibi olan kuvve-i muhâkemeye müteallik her türlü kıyâsete karışır bir fen olduğu için esasen “mantık” namını almıştır. Ben size “kâfiye sem'i içindir. Semi'e taalluk eden şeyde imlaya bakılmaz. Binaenaleyh ruh ile gürûh mademki Türkçede hem-aheng telaffuzdur. Binaenaleyh mukaffadır” demiyor mu? Tabiriniz vechle: Söyleye söyleye kulaklarınızı patlatığım o sözler yok mu? Bir kazıye-i mantikiye teşkîl eder ki bunun ilk cümlesine (Dua) yahud (suğra) ikinci gelen iki cümle-i kıyâsiyeye (kübra) üçüncüsüne de (netice) derler. Zât-ı dâniş perverâneniz bunlardan hanginin kabul buyurmuyorsanız onu işaretle (la-tesellüm) dersiniz. Bizde doğruluğunu isbât edemezsek şimdi bila rüyet benimsemek istediğiniz hakkı o zaman bi-hak kazanmış olursunuz. Anlaşıldı mı efendim? Elbette bilirsiniz: Mübahase böyle olursa “münazara” derler, ayrıca tetebbu'a şayan bir fendir ki husûsiyle bizim gibi mebâhis-i edebîyeye atılmak cür'etinde bulunanalar için ibra itlakına liyâkatı vardır.

Gelelim: “Değil cihân mesela isfahanı bilmiyorum” mısra'ına! Bunu bilmem kaçınıcı defadır tekrar ediliyorsunuz. Şiddet-i harâreti çehre-i edebî kızartacak derecede olan âsâr-ı aliyenize nisbetle vâkıâ buyurduğunuz gibi hayli bâriddir. Lakin teessüf ediniz ki bu ta'rîzinizde bugün matbûatda vücûdi olmayan bir sözüme taalluk ediyor:

“ Servet-i Fünûn'un nüsha-ı mümtazeseninde mûnderic “*Kamere Hitâb*” sernâmeli manzûme-i nacizimden o mısraı kable'n-neşir tayy etmişdim. Bunuda böyle bilesiniz. Bâki cenâb-ı hak feyzinizi artırsın.

(Sayı:158, s.768-769) 2 Kasım 1801

Malumat Mecmuası

İsmâil Safa

1.1.4. DİL İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.4.1. Kan Kaynamak

Gerek fizyoloji erbâbı, gerek dram ve roman yazmakla melûf olan zevâtın ekseri “Kan Kaynamak” meselesinden bahsettikleri cihetle bu hissini mevcûd olup olmadığı hakkında ahîren (FİGARO)gazetesi tarafından dermiyân olunan suâle ber-vech-i âtî cevâp verenler bulunmuştur:

(Selestin) imzalı bir zât diyor ki:

“Yirmi bir yaşında idim. Pederimi görmemiştim. Fakat bir tasvîri var idi. Bu tasvîr bir kadın tarafından yapılmıştır ki pederimin yirmi bir yaşındaki halini gösterir: Uzun boylu, kumral, zarîf,... Hodbin tavırlı

“Ben bu tasvîre baka baka âmâl ve incizâbâtımın sâikasıyla zihnimde başka bir şekil-i hayâlî ibdâ' etmiştim. O şekil-i hayâlîdeki başta rûşen-i zamîrâne bir his tasavvur ederdim. Bir gün bir pencere önünde oturmuş, her türlü hayâlâtta âzâde olarak câlib-i nazar bir şeyi kırâatine dalmıştım gözler birden bire –beni hîn-i kırâatde yorân- bir zıll-i sâbite doğru müncezib oldu. Bir adam durmuş, inzâr-ı sâbitesiyle bana bakıyor. Kalbim vurmaya başladı.

“O zamân, bâîs-i hayâtım olan zâtı tanıdım. O, benim tasvîrime benzemiyordu. Mâmafîh uzun boylu kumral, zarif, fakat daha genc idi.”

(Mizantrop) imzalı biri dahi diyor ki:

“Etfâl kendilerine hâmî, ikdâm ve gayretleriyle sevgili fakat zamânından sonra bu himâyetin, bu ikdâm ve gayretin onlar için lüzûmsuz olduğunu derk ederek nâdiren çekilen ebeveynini severler.

“Vakt-i sabâvetlerini yan yana geçirmiş olan kârdeşler, hemşîrelere de biri birilerini peder ve mâderlerini örten nîm mekşûf mezârın başında miraslarını birbirlerinden niz’a başlayıncaya kadar severler... Fakat yine âdemler vardır ki vicdânları asla muztarip olmaksızın, ma’nen asla tevahhuş etmeksizin isimlerini taşımayan birtakım çocuk peydâ ederek onları tâli’in yed-i tertibine bırakırlar. Ma’mâfih onlar yine kendilerinin mahsulû olduklarını hissederler ‘‘Kân Kaynamak’’ denilen müsademe-i elektirikiyenin mösyö Denaneri, Bourje ve hem efkârının hayâlhânelelerinden çıkma bir mahsûl-i hayâli olduğu istihrâc olunabilir.’’

Figaro gazetesi bu bahs için verilen neticeyi (Espirit) nâmında bir zâtın âtideki cevâbında buluyor: Bu zat diyor ki: “Tamam yirmi beş senedir ben vâlidemi en derin, en kuvvetli bir muhabetle seviyorum. Yarın biri gelse de bana: - Bu senin değildir, sen şurada gördüğün kadının kızıydın binâen-aleyh seni seven, sana sâdıkâne hizmet eden bu kadından ayrıl! Bu ecnebi ile gît! – Dese yirmi beş seneden beri beni ağûş-ı rahm u şefkatinde büyüten o nazar-ı şefikten o kalbi rahimden ayrılacağını zanneder misiniz? Dahâ bir gün evvel tânımadığım bu yeni çıkmayı, bu mâder-i nev-zuhûru bugün sevebilirim, ona hürmet edebilir miyim?

‘‘ Kan râbıtası, kalb râbıtasıyla kâbil-i kıyas mıdır?

‘‘ Bunları, bu tahassüsât-ı anıyeyi, tiyatronun üçüncü perdesinde, o ona kadar pederini tânımıyan evlâdı onun ağûşuna kardeşi birden bire tezâhür eden bir hemşîrenin boynuna sarılmaya sevk eden bu bu hissiyât-ı âmiyâneyi biz bir pâreye olarak român tefrikalarına bırâkalım.

“Hayât pek sâde, lakin pek ziyâde müthîştir”

‘‘ (Figaro) : gazatesi bu bâbda hülâsatan beyân-ı efkâr ederek diyor ki

Kan kaynamak meselesi romancıların, şairlerin mahsûl-i hayâlidir. Bu hayâl mevâd-ı muharrirenin tevsî’i, görenlere, okuyanlara bir te’sîr-i nâ-gehânî vermek için bir zemîn-i umumi olmuştur. Bir aile a’zâsı meyanında maddeten ma’ni bazı muşâbehet olabilir. Tevrârüs‘ çekme’’ denilen ahvâl-ı maddiye ve maneviye olabilir. Bu na-kâbil-i

inkârdır. Fakat gerek seyyâle-i miknâtis, gerek hayâtîyye denilsin her ne ise biri birlerini bilmeyen iki karîn dem arasında sıcrayan ve onları biri birilerini birleştiren bu seyyâle nerededir?

Mesala bir validenin sevgili çocuğu gasp edilir. Kadın hissiyât-ı şefkati hasebiyle ekseriyâ çocuğunun ala'im-i vechîyyesini, ahvâl ve harekâtini, nevakısını tahatturdan hâli kalmaz, yirmi bir sene sonra dâimâ piş-i hayalinde bulunan şekle tevâfuk eden bir genc görürse ihtimâl ki zihnî müşabihden birdenbire te'sir ederek bir hareket-i sevdavî ile gence doğru yürüyebililir. Fakat bu hırz-ı cân edilmiş bir hatıranın ibdâ' ettiği bir eser, " İftirâk" denilen o kadar azmin bâis olduğu bir alâmet-i hayât , 'kan kaynamak ' denilen şey'e benzemeyen bir te'sirdir.

Adet:28, s.225-226) 17 Temmuz1796 Hazine-i Fûnun (Ahmet Rasim)

1.1.4.2. Tasfiye-i Lisân

Herkesin maksûdu olan lisân meselesine bugün şu serlevhayı koymuşlar. Ben dahi onu isti'mâl ettim.

Halit Ziya Bey Efendi'nin perşembe gün ki "Servet-i Funûn" da bu mesele hakkındaki mufassal mektûblarını defaatle okudum. Onu okurken meseleye dâir şu son haftalarda okumuş bulunduğum birkaç makâleden hatırımda kalabilen şeyleri de tecdîd ettim.

Sâhib-i mektûb her eserinde kaleminden akıttığı letâfetlerle süslediği efkârını bu mektûb da dahi müzeyyen bir sûrette temhid ediyor. Hakikaten bir şeyler söylüyor. Vakia "... Çünkü anlamadım evet, bunu anlıyorum zannediyorum, fakat şimdi şuracıkta dört satırla anlatmak lazım gelince anladım ki anlamamışım" diyor ise de kalem dokundurduğu nüktelere bakılıyor ise meseleyi en güzel anlamış olanlardan birisi de kendisi sayılıyor. Ma hâzâ kendisinininde filhakika henüz anlamadığı birkaç cihet vardır. Eğer onları da anlamış olsa idi kaviyyen umarım ki Hüseyin Cahitler, Tevfik Fikretler, Şemseddin Samiler, Ahmet Mithatlar vesaire vesaireler ile birlikte bu maksûdu herkese anlatmak yolunda o kudretli kalemmini daha başka bir sûretde kullanabilir idi.

Hasbihâl-i aşinasında "ortada haksızlık yok, anlaşılmamazlık var. Kim anlamıyor, onu bilmem; hele ben anlamıyorum, ihtimal ki herkes anlıyorda yalnız ben

anlamıyorum. Bunu kabûl ediyorum” diyor. Ben bu sözü pek kabul edemem. Eserinden anlayabildiğime göre Halit Ziya Bey Efendi sözü gibi yüreği ve yüreği gibi sözü açık bir adamdır. “anlamıyorum” demesi doğrudur. Ama anlayamadığı nüktelere mahsûs olarak doğrudur. “Kim anlamıyor” sualinde ben cevap vereyim: Anlamak istemeyenler anlamıyorlar. Hüseyin Cahid Bey Efendinin geçen hafta Sabah gazetesinde münderiç olan makâlesi bu nükteyi kâfi bir derecede izâh etmiş idi. Lisânı şöyle yapacaklar, böyle yapacaklar, kelime-i tevhid yerine “yoktur tapacaktır ancak diyecekler...” Diye feryad edenlere “bunları duyan kimdir?” su’âlî îrâd edilecek olsa acaba ne cevâb verirler? Ben lisânın tasfiyesine lüzûm görenlerden bulunduğum halde bu ifrâta vardığımı tahattur edemiyorum. Sami Bey Efendiden de böyle bir söz işittim. Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahid Bey Efendilerin böyle bir iddiâ da bulunabileceklerine hiç ihtimal veremem. Eğer bundan maksat bazı müstear imzâlarla bizi Özbekçeye, Uygurcaya, Çağataycaya filancaya tergîb eden iki fâzıl zâtın sözleri ise işte asıl onların merâmları anlaşılammış demektir. Sözün ilerisine doğru sıra gelir ise bunun hakkında da birkaç lakırdı söylerim.

Halit Ziya Bey Efendi’nin anlayamamış olduğu şeylerden birisi de bu olmalıdır ki yeniden bir lisân kurulmak hayâlini “bu bina-ı cedide ne Arabın minâlarına mahkûkatından, ne Acemin yıldızlarından, münâkaşasından hiçbirşeyi koymayalım. O bin türlü hurda, nazik, narin asâr-ı sanatından...” diyor. Bu hükmü tasfiye taraftarlarının hangi sözlerden çıkarılmış olduğu tayîn etse idi daha hoş olur idi. Tayîn lazım gelince “Tamamen böyle gelse bile buna benzer bir şey” diyor. Maksadın böyle olmadığını itiraf etmesine teşekkür ederiz. “Buna benzer bir şey” dediği şey hangisi olduğunu tayîn luzumu yine bâkîdir. Müzâkere edilirse vakî merâmlar anlaşılammaz bir neticeye de varılmaz.

“Galiba meselenin mahrek-i esâsı lisân-ı tahrîri mümkün mertebe lisân-ı tekellüme takrîb etmektir” diyor. İşte en doğru anladığı budur. Evet! Mahsûdu odur. Lisân-ı Tekellüm” denilen şey dahi İstanbul lisânıdır. Bu da dediği gibidir. Yani o İstanbul lisânı ne câmi’ havlularında laf atan çocuğun nede sopa sallayan sokağında kapı eşiğine çömelip komşu Mehmed Ağa ile çene çalan koca karının lisânı değildir. “İstanbul da güzîde bir hey’et-i irfân vardır ki “Lisân-ı Tekellüm” millet işte ona tabidir. Sözünden kasd eyledikleri adamların lisânıdır. Hatta Halid Ziya Bey Efendinin kendi lisânıdır. Ama Halid Ziya Bey Efendi bu mektûbunda kalemine söylediği “nazar-ı firib

bir levha-ı zerendüd” gibi sözleri lisân-ı tekellümünde söyletiyor mu? Şu su’âlimize bir cevap versin bize kâfîdir.

Bizce maksûd Halid Ziya ve emsâlinde elde kalem düşünüp taşınmaksızın ve düşündüğünü evvela zihinde yazıp tashih etmeye muhtâc olmaksızın spontane ile söyleyiverdikleri sözü hem lisân-ı tekellüm hemde sânat-ı tahrîr addetmektir. Bu yolda söyleniveren sözler huşûdan ta’kidden za’fdan falandan ne kadar azâde olur ise onu söyleyen o nisbette natuk, o mikyâsda hatîb sayılmaktır. Kezalik o kadar tabî bir sûrette yazılı veren şeyler fesahat ve belâgatın bu gibi şerâitini ne kadar hâiz ise onu yazan o nisbette kâtib sayılmaktadır. İşte bizde maksûd budur. Şu halimizde bizim içimizde natûk ve hatîp eloquent aramak kabul değildir. Mesela Ziya Bey Efendi şu yazdıkları mektûb gibi bir söz söylemezler. Eğer bizim nazariyemiz kabûl olunur ise “kitâbet” denilecek olan onun söyleyeceği sûret olacağından yazacakları şey söyledikleri ve söyleyecekleri şey yazdıkları bazı lisânımız her millet-i mütemeddinenin lisânı gibi olur.

“Gök kelimesi var iken semâ ne için kullansın” demek derecesinde tasfiye-i mutas’assıbı var ise bu lüzumsuz taassub ve taas’ubiyetden dolayı utansın. Hele Ebu Ziya Tevfik Bey Efendi hazretlerinin bu işi sarakaya almak için Arapçadan Farisiden birçok tabîrat dizerek bunları Uygurca, Nogayca ne gibi kelimât ile eda edeceğimizi sormaları da nazarımda yine böyle bir taassub ve ta’sîb teşkîl eder. Maksûda bu yoldaki su’âller ile varılacak ise biz dahi “bezmek, yılmak, sezmek” gibi yüzlerce kelimeler irâdıyla Arabiden mukâbillerini sorarız. Aramızda bir fark var ise o da biz mukâbillerimize “nazar-ı semâvi” demelerini men’ etmeyi hatırımızdan bile geçirmedığımız halde onların bizi “ummak, göz yummak, yavaşlık etmek” gibi tabirâtı kullanmaktan men’ etmek istemeleridir.

Mücerred ve basît âlemde hangi lisân vardır ki o sıfatı Osmanlıcamız için dahî arzu edebilelim? Fakat birçok kelimelerini istiâre ettiği lisânlara bizim kadar zebûn kalmış hangi bir lisân daha vardır ki biz dahi lisânımızı ona sani görerek boynumuzu bükelim. Bizdeki bu zebûnluk o kadar müthiş bir tahakküm peyda etmiştir ki kelimece muhtacı olduğumuz lisânların kâidelerince tatbîkât husûsunda zerre kadar bir aksaklık cehlimize hamil olunur. Mesala Halid Ziya Bey Efendinin “Bütün o binâ-i lisânın sermâye-i ulâsını toplayarak” diye ettikleri tabir bir lisân-ı muta’assıbının eline geçse

te'nîs ve tezkiri mesârri olan bir Farisi kelimeyi resim hattından mu'nîs bir sıfat ile tavsîf ettiğini kalemine dolayarak yazdıkça yazar. Buna “ben sermayenin Farisi olduğunu düşündüm. Ulâsındaki ya harf-i elif maksure değildir. Evlâsını gibi okunmaz ulâsını gibi okunur” diye cevap verilecek olsa “Ahmet’in hâne-i ulâsını ta'mîr edelim” tarzındaki bir sözün dürüst görülüp görülmeyeceğinden bahse kalkışılır. Dedim Yâ? Söz uzatıldıkça uzatılıyor. Eğer şu “bütün o binâ-ı lisânın sermâye-i ulâsını toplayarak yeniden bir binâ kuralım” yerine “lisânımıza girmiş olan kelimeleri toplayarak yeniden bir lisân kuralım” denilmiş olsa idi ne böyle bir intikâda meydan açılır idi ne de bu ikinci söz eyledikten daha çirkin olur idi.

Lisânımızın bir güle teşbihi pek güzeldir. Açmak lazım gelir ise tabî gülün müsaffi suyunu içeceğiz. Susamış olanlara da bundan içireceğiz. Ama bu suyun geldiği küçük mecraları ihmal edebilecek miyiz? Coğrafyaya müteallik hakîki ve âdî bir gül hakkında bile câiz görülemeyecek olan bu ihmâli lisânımız hakkında tecvize cesareten mukaddem düşünmeliyiz ki Avrupa ulemâsının o küçük mecralara taallukları bizde.. olmak baîd iken bile her biri bir mecrâyı takip ederek ilk menbana kadar bütün güzergâhı ve ondan akan katranı tedkîk ve tahlîl edebilirler. Bu tedkîkattan bu tahlîlâtan yalnız lisânca değil coğrafyaca, etnografyaca, tarihce ve sâirece bin hakâyıka vukûflarını vardırıyorlar. Bu hakâyıka biz onlardan zîyade muhtaç değil miyiz? İşte Veled Çelebi Hazretleriyle Asım Bey Efendi'nin gayretleri bu noktaya münhasırdır. Ama anlamak istemeyenlere söz anlatmak ne müşkildir:

Halid Ziya Bey Efendi'nin en zîyade ehemmiyete şayan olan sözlerinden birisi “Zannediyorum ki bu yapılmasında imkân olmayan şey kendi kendine oluyor; Yarım asır evvel yazılanlarla bugün yazılanlar mukâyese edilsin, lisânda gittikçe bir sâdelik, fakat letâfetetinden sanatından bir şey gâib olmayarak tabiatıyla husûle gelen bir sâdelik var. Şu hâlde bizce en iyi şey lisânı kendi haline bırakmaktır” cümleleridir. Evet? Bugün yazılanlar yarım asır evvel yazılanlardan sâdedir. Ama kendi kendine hâsıl olmuş değildir. Mektûblarının bir fıkrasında diyordu ki bu lisân münazaasını kendisi yirmi senedir işitiyor. Ben otuz beş senedir işitiyorum. Benden evvel kim bilir daha kaç seneye kadar da bu meselenin kademi uzanıp gidiyor ise de o zamanlar matbû'ât yok idi ki onun sahîfeleri bu cidâln ma'rekeleri olabilsinler. Nice insanı kendi haline bırakmak en iyi bir şey olmak şöyle dursun en fena bir şey olur. Biraz vakit kendi haline bırakılan

implânın bugün hem de beğenilemeyecek bir hâle girdiği gibi olur. Matlûb olan sadelik teâtî-i efkâr mutlaka efrâzdan terfîkadan azâde olmak şartıyla.

(Numara186, s.1329-1331) 24 Mayıs 1802 Malumat Mecmuası Ahmet Mithat Efendi

1.1.4.3. Musâhabe

Neşrîyât âlemine yeni dâhil, yâhûd duhûle heveskâr oldukları hâl ü kallerinden anlaşılın iki genç bir kırâathanede mu'âsırın-i üdebâ ve muharririn ile âsâr-ı münteşireleri üzerine söz açmışlar ve galiba bir âdem ne kadar çok eser sâhibi olursa o kadar muktedir olur zanında bulduklarından nâmını dilden düşürmedikleri zevât arasında eserlerinin adedine göre rüchân ve tefavüt aramakta bulunmuşlar idi.

Epeyce uzayan şu musâhabenin ibtidâlarında ikisinde fikri bir merkezde müctemi' yani kesret-i âsâr delîl-i iktidâr, aksâ-yı nişâne aciz ve iftikâr olmak husûsunda müttehid görüldüğü hâlde netîcesinde biraz iftirâk hâsıl eder gibi oldu. Musâhabe münazara suretini aldı. Sebebi de birinin ‘‘muharrirlik için sür'at-ı kelâm lazım’’ olduğu hakkında dermiyân eylediği mutaala-yı mahsûsa diğerrinin sür'at-ı kalem zihne ratbin ve yâbisin her ne gelirse kâğıd üzerine koymaktan ibaret ise zannedildiği gibi bir hususa değil, belki bir nakîse olmak lazım geleceği ve iktidârca, eserce birbirine musâvî olup da biri te'enni ve tedbir ile yazan yazdığında tekrar okuyup îcâbına göre tashîh etmek itiyâdında bulanın, diğeri düşünmeksizin yazarak yazdığında bir daha okumaya lüzum görmeyen iki muharririn eserinde lafz-î manevî hatâ aranılacak olsa ikincisinde daha çok bulabileceği- yolundan itirâz etmesi oldu.

Sûret-i itirâz gösteriyor ki kendisi arkadaşından daha çok yazmış çizmiş. Her neyse, musâhabe sûret-i alânîyede cer(e)yân eylediği cihetle benim gibi orada mevcûd olanlânların sem'-i ittilâlarına vâsıl oluyordu.

Öte taraftan gazete mutâla'asıyla meşgul kır sakallı, gözlüklü bir efendi, o zamana kadar yalnız arada bir başını kaldırıp bunlara hafifce atf-ı nazar etmekte olduğu halde bu son cümle üzerine gazeteyi önündeki mâsaya vaz' ve bunlara tevcîhe hitâp ederek:

-Efendi oğullarım! Vâkıâ bir âdemin muârefe peydâ etmediği zâtların sözlerine karışması hilâf-ı edepdir; lakin Rabbim feyzinizi müzdâd etsin, sözlerinizi zekâvet ve istîdâdınıza delâlet ediyor; benim de bu gibi şeylerde oldukça tecrübem vardır. Müsâade ederseniz bir iki söz söylemek isterim.

Dedi, gençler tarafından teşekkürle beraber istimâ' için gösterilen arzu üzerine şu vech ile tekrâr söze başladı:

-Kesret-i âsâr bir muharrir veya- tabir-i sahîh ile bir muellefin iktidâr ve rüchanını hükme medâr olamaz. Kesret-i vekâlet eser, sahibi eserin haline sa'yına, arzusuna tab'idir. Âdem olur ki istenildiği gibi, istenildiği kadar eser vûcuda getirmeye muktedir olduğu halde eline kalem almaz. Âdem olur ki iktidâr cihetle buna nisbet safer-i zâid menzilesinde iken kalemini, en musâid bir cevelângâh-ı umûmi olan, âlem-i telif ve tahririn her vâdisinde dolaştırmaktan bir ân hâli kalmaz. Gerek bizden gerek ecnebiden size âlim, hekim, edîb, şâir olmak üzere birçok meşâhîr gösterebilirm ki "âsâr" namına ortada fakat bir iki kitâb bulunduğu halde hem hâl-i mesleği olup da yüzlerce cild doldurmuş olanlardan iktidârca sad mertebe faîk olduğu gibi âsârda "Vâhid-i Kâlif" denilmeye layıktır. Def'aten tahattur edebildiğim Seyitler, Sadeddinler, Harîrîler, Ebî-temamlar Fuzûlîler, Nefiler, Veysiler, Nazmiler, Fenelon'lar Dekart'lar Bousue'ler Russo'lar la "klâsik" denilen ve bir fennî veya şua bât-ı ulûm-u funûndan birini te'sîsin ve tedvîsine muvaffak olan zevât-ı fâzîlenin cümlesi bu kabildendir. Amma Şeyh Ekber, İmâm Gazâli, Zamehşeri, İbni Sinâ, Suyuti, Şirani, Ebulferrec, Isfahani, İbn-i Haldûn, İsmail Hakkı, Katib Celebi, Volter gibi birtakım zevât da vardır ki hem ulüvv-i iktidâr hem kesret-i âsâr ile mümtâz olmuşlardır; lakin bunlar cihâna asırlarca müddette bir gelen ve hazanetül feyz kudretten mâlik oldukları cevâhir-i kemâlin beyninde biri binde bir kesibe nasîb olmayan havârik-ı fitrattır.

Fransanın en büyük muelliflerinden Russo ile Voltairen hem-asr oldukları gibi iktidarcada hem-rütbe sayıldıkları malumunuz olmalıdır. Hâlbuki birinin âsârı üç beş kitaba mahsûr iken diğerrinin ki kitaphâneler dolduracak derecede çoktur. Bununla beraber her ikisinin âsâr-ı mevcûdesi mukaddemâ Fransa akademisince tedkîk ve mukâyese olunarak bazı cihetlerce Russo'nun Voltaire müreccah olduğu hüküm edilmiştir.

Muharrerler için sür'at-ı kelâm, ta'bir-i âhirle, irtical lazım olduğuna dâ'ir birinizin vâki olan ifâdesine diğërinizin serd eylediği itirâz esâsen doğrudur. Bir yazdığını tekrâr okumak, luzumuna göre tashîh etmek usuli- ki bunada “tehzîb” diyorlar- yazılan şey'in hatâdan selâmetini temîn edeceği için lâzimu'r-ri'âye bir kâidedir. Lakin hikemi her yazı yazan âdeme değil, mübtedilere şâmildir. Bir insan matlûb olan iktidârı hâ'iz olunca ağırda yazsa, serî' de yazsa hatâ etmez; Aksi halde ise yazdığını bir kere değil bin kerre okusa, “tashih”etse yine hatâdan kurtulamaz.

Kesret-i âsâr ile sür'at-ı kalem beyinde bendeniz bir münâsebet-i sahîhe, bir râbîta-ı kaviyye göremiyorum. Sur'at-ı kalem bir melekedir ki ancak inşâda mûmârâse ile hâsıl olur. Yoksa bir insan bir âsârı vûcûda getirmek için lâzım olan ma'lumat ile beraber vüs'at-ı karîhaye, cevdet ve selâmet-i zihne mâlik olmadıktan sonra ona sür'at kılmak bir güne lütfu olmaz.

(Firdevsi) nin “Şehname”yi sûret-i irticâlde yazdığını meşhurdur. Bir gün kendisine “Siz bu kadar ebyât-ı belîğayı bu derece-i sûrat ve sühûletle nasıl yazıyorsunuz?” diye sormuşlar.” Bunlar ya bu derece sûrat ve sühûletle yazılır, yâ hiç yazılmaz!” cevab-ı belîğini vermiş. (Bu fikrayı “Victor Hugo” ya isnâd ediyorlarsada - Frenklerin ekseriya garb ve acemden alubda kendilerine mâl edindikleri nevâdir kabilinden – bir isnâd-ı mâlumundur) ve Volter “*Siyekıl Dö Lüi Katorz (Ondördüncü Lüi Asrı)*” nâmındaki eserinde Telemâk Muellifi (Fenelon) için bu eserini bir ayda kaleme aldığını, hatta hatt-ı destiyle mazbût olan mesûdesi manzuri olarak o kadar kâğıd içinde ancak bir iki mahalinin mahv-u isbât edilmiş olduğunu söylüyor. Kalemin lutfi olur ama işte böylelerine olur.

Câhillere devât u kalemde ne fâide!

Dilsizlere zebân ile femden ne fâide!

Şurası da şayan-ı dikkattir ki isimlerini yâd eylediğiniz zevâtın cümlesine ‘‘muharrir’’ unvan-ı müştereki altında cem' ediyorsunuz. Zann-ı acizânemce muharrir başka, muellif, edip, şâir denilen ashâb-ı âsârda başkadır. Bunlar bir birine karıştırılmamalıdır. Karıştırılıyorsa birine aid olmak lâzım gelen bir hüküm diğeri hakkında verilmiş, buda bittabi' yıkılmış olmuş olur. Nitekim sūr'at-i kalem mâddesi en çok muharrirlerde aranılmak iktizâ ederken siz bunu

-Belâ-ı istisna- ta'mîm ediyordunuz.

Okumayı yazma yemek içmek gibi evsâf âdiye-i beşer hükmüne girdiren, binâenaleyh her gün hemân sekine-i arz adedince gazete, kitâb risâle neşrini icâb ettiren böyle bir asr-ı terakkîde kalemini matbûata husrevân -ı sermâye-i maîşet ittihâz eden bir muharrire sūr'at-ı kalem lâzımdır ki ve vazîfe -i ruz-merresini bi-hakkın ifâ, kendisi de o nisbetde istifâde edebilsin, öyle ayda yılda bir kere- keyfine hizmet için- yedi beyitten ibâret bir manzûme, yâhûd yârim sütunluk bir makale veya fikra yazacak bir şâir ve edibe, alelhusûs henüz kavâid-i lisânı öğrenmemiş hevesâne sūr'at-i kalemin asla luzumu olmadığı gibi''İrtical''göreneğine tabiyetle yâzılan şeylerde lafzen ma'nen vukû' tabi' olan hatâyâdan dolayı i'tizârada imkân yoktur.

Efendi, buraya gelince biraz tevakkuf ve ba'dü sevk-i cümleyi tekrar ederek meslek-i tahrîre ve muktazayatına dâir kelimât irâd etti ki bundan yalnız o iki genç değil müste'milerin cümlesi müstefid ve mütenebbih oldu. Bende, hulâsatu'l-hulâsa olarak, buraya derc eylediğim miktarının kayd u zabtıyla iktifâ eyledim.

(Adet 25, s.195-196-197) 11 Aralık 1796 Hazine-i Funûn (Fâik Reşad)

1.1.5. EDEBİYAT TEORİSİ- TENKİT İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.5.1. Victor Hugaya Dâ'ir Bir Mülâhazadır 1

On dört yaşından 83 sene değin cem'iyete kalemen ve mâddeten hizmet eden edip-i âlim (Victor Hugo) nun alafranga Mayısın yirmi ikinci târihinde terk-i hayat-ı müste'ar eylemiş olduğu, bârika-ı belâ gibi telgrafla şâmi'a hıraş-ı kâinât oldu. Edip-i müşarunileyhin nağihân şer kuvveti üzerine hâsıl olan te'sîrât-ı derûnumuzu teskin etmek maksadıyla şurada birkaç söz arz etmek istiyor isek de mamafih arîz ve amik-i terceme-i hâli gibi ahvâl-ı zâtiyesinden bahisle bir mütalaa kaydında bulunmasak da olabiliyor. Zira: Müteveffânın terceme-i hâl-i esef-i bahşı vazifesi- kâri'în-i kirâm hazeratına gerek Osmanlı ve gerek karşı gazeteleri tarafından pek mükemmel sûrette ifâ edilmiştir. Bizim bu bâbda yalnız bir muhâkememiz vardır: O da Victor Hugo'nun âfâk-ı matbûat da ta'yin etmiş olduğu edeb-i âli'l- âli ve kelimât-ı hikmet-i nisâbının bir nüsha-ı mukaddese gibi her lisânda dâ'ir olmasını şerh etmektir.

Victor Hugo'nun yazdığı tiyatro ve roman ve söylediği ebyât gibi âsâr-ı alempesendanesi mensûp olduğu Fransız milletinden maada bil-cümle memâlik-ı mütemeddine halkının mazhar-ı takdir ve rağbeti olmuştur.

Şimdi: Cemiyet tarafından işbu hürmet-i fevkalade acaba edibin yalnız âsârında her lahza musâdif-i nazar olan belâgat, fesâhat, selâset, hikmet meziyetlerine midir? Yoksa asârındaki letâfet-i harikasından ziyâde sâir evsâf-ı insâniyesine mi ediliyordu? Vâkîâ bâdî-i nazarda lâyh-i hâtır olabiliyor ki Victor Hugo'nun edebiyat âleminde ihrâz etmiş olduğu şöret-maâl-i bahşî âsârı sâyesinde hâsıl olmuştur.

Evet! âsârı sayesinde hâsıl oldu!.. Ama asârının letâfetini terkîb eden daha sâir eczâ-ı mühimme vardır? Mesela: Miletinin refâh ve asayişinde bulunması için mesâi-i vatanperveranede bulunup dâ'ima hem-cinsine rağbet ve birkaç defalar kantara-i siyasetten geçirilecek mücriminin afvına dâ'ir hükümdârâne istirahat ve niyâznâmeler yazmak ve tuğyân-ı enhâr ve zelzele gibi âfât-ı tabîden mutazarrır olmuş zararîdekâne muavenette bulunmak, yetimânı tesâhub, cevhe-i hürriyeti iltizâm etmek gibi hasa'il-i âlî cenâbânedan ibarettir. Çünkü Victor Hugo âsârıyla ibkâ-yı nâm etmek emelinde bulundu değil avân-ı şebabiyesinden beri faza'il-i ahlâka hürmet-i mahsûsede bulunmayı medar-ı iftihâr tânımiştir.

Her milletin müntesibîn-i ma'ârifî tarafından edilen riâyet bilhâssa Victor Hugo'nun âsârına mahsûs olmadığını bugün Fransa meşâhîrinden bazılarının “Victor Hugo büyük bir zâttır lakin sahte bir fikre mâlikdir” gibi muharrin-i ta'r'îzât ile isbât eyleyebiliyoruz. Fakat kendisinin dahi mütemahhil bulunduğu evsâf halkasına yukarıda mezkûr-ı metâli'l garaziyeye mukâbil-i hezârbar: “Victor Hugo her sınıfta şanlı bir mevki-i infirâd kazanmıştır” takdîrâtına tesâdüf olunur! Gıpta olunur o ulüvv tabi ki her dimağda bir hatıra-ı hazîn ve her vicdan-ı edeb de bir nişâne-i muhabbet bırakarak terk-i enfâs-ı hayât olmuştur.

Hele kendisine muhabbet-i hâlisânede bulunanların hukukuna- riâyet-i kâmile-i her zevk-i selimin fikrine hayret verebilecek bir mertebe-i kamâle varmış idi.

Hattâ müteveffânın bu sene tebrik-i sâl-ı cedîd için konağına tecemmu' eden mekâtib-i âliye, dârülfünun şâkirdâni, zâdegân ve vükelâya bir lisân-ı hüzn ile “Ben insâniyyetin güzer eylediği şehrah-ı umuminin bir seng-i muhakkarıyım” İbâresiyle mükabelede bulunup bi'l-cümle züvvârı rikkat-ı amiz bir hale getirmişti şairin bu sözünü

tefahürden evvel biz” insâniyet ve vatan uğrunda ifna-ı vucud edebileceklerdenim” mana-ı hakikisini istihrâc etmek isteriz. Victor Hugo’nun gibta-ı âver âlim irfan olacak bir sûrette ikmâl-ı insâniyet ederek hayat-ı müste’ârine ettiği vedâ-i cedasını munsîfâne mülâhaza eyleyelim de ibret alalım.

Zira: edip ünvanını takınacak zevâtı şiir söyleyip ve münşîyane yazı yazmaktan makdem-i faza’il-i ahlâkın elzem olduğu beyândan biridir.

Tarihini bilemiyorum (edip) lafzını kim icâd etmiş? Elinde öyle bir tercüme ile boy gösterenleri (Edib-i âli-i menkıbet’) falan gibi mudahinkârene tâbirat ile nazlanmak lazım gelecek olursa- nezd-i udebâda zaten sû’istmâl olunan edip lafızının meal-i hakikisi büsbütün unutulur.

MÂB’ÂDI VAR

(Adet 40.s.156-159) 7 Haziran 1882 Berk Mecmuası (Mehmet Ziver)

1.1.5.2. Victor Hugaya Dâ’ir Bir Mülâhazadır 2

(Edip nâmını ihrâz etmek arzusunda bulunanların nâsiye-i iffet ve irfânı mezâyâyı ahlâk ile tezyîn eylemeleri lâzımdır) Kânûnuna misâl bulamayacak bir hâl-i müte’essife gelindi!

Ediplik ne kadar ucuzladı... Heyhât! Kendilerine edip namını veren mahlûklar arasında bazıları var ki nekayis-i halkiyyeleri her türlü terakkîlerine mâni’ olduğunu ve hele kendileriyle birkaç söz görüşülemeyecek bir hâlet-i pesti-i bedkârîde bulduklarını inkâr etmemek de lisân mazûrdur.

Bu yâdigârların hareket-i nâ-hemvâre ve evza-ı hod-pesendânelerini hiçbir tab’-ı selim kabul etmemekte ve buna binâendir ki bir kaç istisna edildiği halde kâlan tasavvuruna gelişi güzel unvân-ı nühûset îrâsını vermek çok münâsibtir.

Zira: Edib kelimesi hiçbir zaman edepsiz diye tercüme olunamaz tekrar edelim: Edebsize edib denilemez. Zira: Lisân-ı ediple mütekellim bulunacak ashâb-ı edebin her türlü mu’ayib ve nevâkısdan beri bulunmaları iktiza eyler.

Her ne hal ise Victor Hugo’ya dâ’ir olan mülâhazamızı biraz uzattık ise de mamafih daha ilerisine bi’z zarure devam olunamayacaktır.

Olabiliyor ki arz etmek emelinde bulunduğumuz hayırhâhâne birkaç sözümlü-âsâr-ı icâzkâranelerinin maânî-i belîğeleriyle sâha-yı edebî bir hadîkatü'l-belâgaya tahvîl eyleyen belgâ-yı suhenverâne eden birinin hoşuna gitmiyor.

(Adet 41 s.191-192) 9 Temmuz 1882 Berk Mecmuası

(Mehmet Ziver)

1.1.5.3. Tiyatroda Hayâlât

Avrupa tiyatrolarında bazen sahnede bir takım hayâlât falan göstermek için yine şu şeffâf satırlardaki in'ikâsât-ı keyfiyetten istifâde edilmektedir.

Şöyle sahnenin ön tarafına seyircilere mâilen büyücek bir cam vaz' olunur. Sahnenin arkasında koyu renkle bir perde bulundurulduğu cihetle işbu cam ile mezkûr perdesi arasında bulunan oyuncular yan ve yukarı taraftan tenvîr edilen ışıklarla âşikâr surette görünür. Fakat bu ışıklar arka perdeyi tenvîr etmeyerek dâima koyu renkte bırakılır.

Camın murtesim-i ufkîsine tesadûf eden sahne kısmı yani camın mevzû' olduğu tahtadan itibaren sahnenin seyircilerdeki kısmındaki tahtaları kaldırılmış ve bunun aşâğısına yani sahnenin altına da cama müvazi bir meyilde bir ayna vaz' edilmiştir.

Gösterilmesi malûb olan hayâl sahnesinin altında ve şu ayna karşısında bulunur. Fakat mezkûr hayal zuhur -ı matlub olduğu zaman mezkûr hayal-i elektirik veya magnezyum ziyâları gibi gâyet şiddetli bir ziyâ ile tenvîr olunur. Karşındaki aynaya ve oradan da sahne üstündeki şeffâf cama çarpmakla seyirciler tarafından aynı sahnede bulundurmuş gibi görünür.

Hayâl, oyuncu ile evvelce beyinlerinde mukarrer olan harâketi yaptıkca sahne üzerinde bazen oyuncunun bulunduğu aynı mevkide bulunur. Ellerini kaldırır üzerine yürür, koşar lazım gelen rolleri icrâ eder. Fakat bu hâyal sahne üzerinde bulunan oyuncu tarafından görülemediği cihetle o da sahnenin yanlarından ve verilen işarete göre hareket eder. O hâyali ile yakalamak ister fakat hâyal bir bahar gibi ellerinden kaçır tutulması kâbil olamaz.

Velhâsıl mezkûr aynalar vâsıtasıyla sahnenin altındaki hayâli, seyirciler âdetâ sahne üzerinde ve şuâ'ât-ı mün'akisenin camdan olan uzaklığına göre bir mevki'ide

görülür. Fakat mezkûr hayâli tenvîr eden ziyânın şiddetli olması ve tiyatro dâhilinin lambaları epeyce kısılmış bulunması şarttır.

(Numara: 107 s.232) 22 Kasım 1880 Malumat Mecmuası Mehmet Celâl

1.1.6. HİKÂYE VE DENEME İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.6.1. Mihnet-i Kalb 1

Müteferrika

Güneş gurûba hazırlanmış, “Fener” i o nüzhetgâh-ı ferîdi hafif parlatıyor, sâyeler içinde bıraktığı halde “Kalamış Koyu” nu şuâ’ât-ı mün'akiseye gark etmiş idi. Her dalga, hemen her saniyede bir levn-i diğeri ile tezeyyün ederek elvânın temevvüç ettiğine, yahud envâr-ı mün'akisenin dalgalara bindiğine zehâb hâsıl edecek derecede bir bedâa-ı gurub husûle getirmiş idi. Nazar-ı hikmete bir katre, çeşm-i temâşaya geniş bir havza halinde görünen mermere, o derya-ı teng bir tarafında bir sâhil-i münhani diğeri tarafında birkaç hâkpâre-i latif ile uzun, gittikçe nihân, koyu mavi, daha iyisi esmer, sisli, hayal meyal mer’î bir kıt'a-ı arzı gösterdiği halde tecelliyât-ı grub için bir makes veya bir mir'ât-ı tabîi olduğuna hükm ettirecek mertebe de kırmızı parça parça telâtumlarla, gâh biri birini takip eden koyu yeşil dalgalarla, gâh uzun akıntılı, hâreli güzergâhlarla celb-i nazar-ı dikkat ediyor, bazen bir kayık gruba nazar olan tarafı açık turuncu, ateşin ziyâlar, diğeri tarafı siyah sâyelerle lekedâr olarak çıkıyor, bazen bir kotra elvân-ı mün'akiseden müteşekkil tabakât-ı havaîye içinde süzülerek göze ser’i ul-tahavvül bir manzara-ı daire şekli verirdi.

Kupalar, landolar Kalamış Koyunu dolaşarak kemal-i süratle yolun bir tarafından gâib olunuyor. Kenarda kalan âşiyân-ı cüdâ birkaç havâdâran emelde azîmete hazırlıyorlardı.

Bu esnada ufak bir sandal merbut olduğu sahilden yavaş yavaş çözüldü. Ufak mevcelerle çırpınan hafif, sık sağnaklarla yüzü çizik çizik kararan koyda yürümeye başladı. Derhal afâk-ı baîdayı üç dört metre arazide kaplayan bir hatt-ı ateşin ile yine o daire üzerinde rengini atmaya müheyya olan sarışın bir sâha-ı semânın reng-i kebûd ile birleşerek imtizâc-ı elvândan mürekkebi bir safha-ı dilnişîn gösterdi. Sandalda bulunan iki gencin biri şu manzaranın safvetinden bahsediyorken diğeri:

-Yürüyelim! Gâib edecek zamanımız yok diyerek küreklere asıldı.

Sandal Kalamış'a doğru ilerliyordu.

Rüzgâr, gündüzün harâretini ta'dîl edercesine serin serin esmekte, güneş inzivâgâh-ı kadimine çekilmekte iken sandal kıyıya yaklaştı. O ana kadar şakk-ı şefe etmeksizin görerek çeken genç:

Burası bizim için en iyi bir tarassud-gâh olabilir. Diyince ikisi de yola doğru teveccüh etti.

Epeyce zamandan beri kalbinde teessüs etmiş müthiş, aramakdâz bir şüphe bu gencin eyyâm-ı hayatını ihlâl ediyor. Mâziyi lekeli, hali endîşenak gösterecek surette bir endişe de bırakıyordu.

Gözlerindeki saf, esmer çehresindeki sarılık, turnadaki hüzn-i zâhiri, sözlerindeki icâz-ı tabîî kalbinin mihnet-i alud bir girdbân-ı şûrişeya mükarin olduğunu anlatıyor. Karşısındaki bilakis lâkayd, fakat ekser-i muhakemanında isbât ettiğini gösteriyor surette mekin biraz geveze olduğundan aralarında hissen imtizac vuku' bulmasa ictima-ı zıddına ihtimâl veriliyor bir halde idi.

Tevakkuflarından sonra üç dört dakika geçer geçmez fener yolundan kopan gubârlar arasından bir lando göründü. Gencin tarifi vech ile elektirik olur renginde açık mavi feraceli iki kadın bir sûrat-i tame ile geçti.

Her ikisinde de nazarî onları takip eden diğer arabaya matûf oldu.

Esmer renklisi fevkâlâde sararmış idi. Birşeyi bekliyordu. Öbür, hasım can görecekti. Fakat çesûd! Göremedi.

Kan, o vech-i pür iztırâba bir dakika sonra yayılabildi. Gözler, bu hucum demi gösterdi. Dudaklar evvel ki reng-i remâdisini gâib etti. Nezir güyâ haline acıyormuş gibi müşfikâne bir in'itâf ile süzüldü. Hemen belli belirsiz bir surette kirpiklerini ıslanan birer katre-i sirişik, nâb-ı neşeden korudu. Fakat bir hüzn-i bâki yine o çehrede karar ederek arkadaşına keşf-i raz suretinde olmak üzere:

İşte benim mihnet-i kalbim! Ben bu sadmeye senede üç dört defa uğrarım. Her uğrayışında eczâ-i hayatımdan bir kısmının mahv olduğunu görüyormuş gibi halecân içinde kalırım. Diyerek eser-i intikâl gösterdi.

Biçâre o gece ıztırâb ve azâbın gösterdiği menâzır dimağında olduğu halde tâ subha kadar bi-tâb yanarak hakikate mihnet-i kalb erbâbına mahsus olan ihtilâcât ile müte'essir oldu.

(Adet 10, s.78-79) 31 Ağustos 1796 Hazine-i Funûn (Ahmet Rasim)

1.1.6.2. Bahçıvan Müfi'nin Üzüm Fidanı⁵⁴

Oğlum henüz aklının derece-i kemâle vâsıl olmadığı bir zamanda minhac-i müstakime sâlik olmâyasın; avân-ı tufûliyyet en kıymettâr bir vakittir, mevsim-i sa'y ve tahsildir.

Bu sûretle eşvâk-ı hevâperestâneye bir şevk-i ciddi ilâve ederek feyz ve meserretinin i'tilâ-yâb olmasına hizmet etmiş olursun; ahd-ı sabâvete mahsûs olan her nevi' meserret her nevi' ahvâl-i serî'uz-zevâldır.

Senin için yazmış olduğum şu hikâyeyi pîş-i nazar-ı dikkatten ayırma, insanın her gördüğünü dikkatle muayene ederek her şeyden istidlâl-ı hakâyık eylemesi iktizâ eder.

“Büyük bir yolun kenarında kendi kendine bir Frenk üzüm fidanı neşv ü nümâ bularak berk ü tarâvet peydâ eder, fakat nev-zuhûr fidândan meyvecin-i intifâ' olmak şöyle dursun nezâretten, terbiyeden mahrûm olduğu cihetle ânbean revnak ve letâfeti halel- pezir olmaya, yaprakları solmaya başlar.

“Bu fidanı oradan bir bahçıvan alır, mahsûs bâhçesinde hâzırladığı mahale gars ederek nezaretine, terbiyesine ihtimâm eder. Fidan daha ilk senesinde gâib ettiği reng ve tarâveti kesb ettiğinden başka bâhçivânında mahsûlünden müstefid eyler”

Muzlim bir takım endişeler, mefâsit ve hased gibi bin türlü ıztırâb, bin türlü ye's ve fütûr-ı hayat için fena-pezir bir muayyılanzardır. İşte umûm nevi' beşerin kadem-nihâde-i vucûd oldukları mevzi' böyle bir vâdi-i hevlnâktır.

“Oğlum bir Frenk üzümü fidanı hâl-i tabi'idir ki bu anda sende bu nev nihâl ile hem-hâlsin benim halimde bi't-tab' bahçıvana müşabih olmak lâzım gelir. Müala'at-ı zer'i ve terbiye, bundan iktidaf edilecek semerede fazîlet ve hünerdir.

(Numara 5, s.770-771) 15 Haziran 1882 Envâr-ı Zekâ (Halil Edip)

⁵⁴ Fransızca manzum bir parçanın neşr-i tercümesidir.

1.1.6.3. En Uzun Gece

(Müteferrika)

Bütün gün yazı ile meşgul oldum. Artık beynim, zihnim fevkâlade bir yorgunluğa uğradığı için yalnız beni ız'âc eden bir velvele içinde idim. Hava soğuk, ince ince yağıyor; poyraz mütemâdiyen eserek yüzümü, ellerimi donduruyordu. Ben bu bürûdet-i hariciyeye yolda telaş ile yürüyerek mukâbele ettim. İçim yanıyor, fakat havaya maruz olan a'zâ-ı bedenim üşüyordu. Bu tekabül-i ziddiyet bilâhere hafif bir rahâvet getirdi. Kapının önüne kadar geldim. O zaman hatırıma geldi ki hanede kimse yok. Fakat ne ziyanı var; yalnız yatarım. Artık köye gitmek müstehîl.

Açtım, cebimdeki kibrit ile merdiven başındaki gazı yaktım. Herşeyim hazır. Ateşim yanmış, kenarına iki sahan yemek konmuş, yatağım, semaver vesaire odam da. Oh, ne ala! Bir akşamda vahdet güzün olarak kendimi dinleyeyim. Fakat hâtırat insanı yalnız bırakır mı? Sofaya çıktım Rasime' nin hırvayesi asılı. Bir cebr-i deruni o nur-ı dîdenin urbasını öptürdü. Aşağıya indim Mazharın kırbacı. Mütehassirane güldüm. Sofrayı kurdum. Yemeğe başladım. Yanlışlıkla Sadiye'nin düdüklü kaşığı almışım. Bir düdükte ben ötürdüm! Ne çare? İnsan böyle hislerle mevcudiyetini anlıyor! Yemekten sonra kendi hizmetimi gördüm. Semaver yakdım. Çayı demledim sigarayı savurmaya başladım. Bir çay! Bir daha tazeledim. Yatsı okundu. Gözlerim büzüldü. Canım yatağı arzu etti. Kapıyı kapadım. İyi ki akıl etmişim. Mangal kapağını yatağa koymuş idim. Sıcacık yattım. Derhal uyumuşum galiba bir çeyreğe kadar dalmışım. Bir şamar beni yatağın içinde dim dik doğrultu. Gözlerim fal taşı gibi açıldı. Zangır zangır titriyorum. Lakin oda da kimse yok. Derhal kapıya koştum. Kilitli. Ah, Rovalvörüm içeriki oda da nasıl çıkmalı? Eyvah! Yükün kapısı biraz aralık. Korku, halecân başladı. Ne yapacağımı şaşırdım. Bir tarafta duran masanın üzerindeki ekmek bıçağı gözüme ilişti. Ufak bir teseli ile elime aldım. Oldukça bir metanet ile yüke doğru yürüdüm. Kapısını birden bire açtım. Kimse yok!...

Adeta divâne olmuşum! Bu tokat pek şiddetliydi. Bütün asâbım harab olmuşcasına titriyor. Fikrime bin türlü facia, dehşet geliyor. Bu sırrı anlayamadığım için daha ziyade şaşıırıyordum. Bir uluma bütün bütün tüvânımı kesti. Hayvan garib garib bağırdıkça tüylerim diken diken oluyor. Arada sırada ismimi çağırıyorlar gibi kulağımda sesler ötüyor, beni korkutuyordu.

Düşündüm acaba rü'ya olmasın? Belki. Yavaş yavaş mindere oturdum. Uykum bütün bütün kaçmış idi. Sigara yapmak için kâğıdı elime aldım. O zaman ellerimdeki raş'enin derecesi görüldü. Mangalı eşeledim. Her halde dikkat edenlerde görülecek bir dikkatle etrafı dinliyordum. Rüzgar az bir şiddetle devam etmekte, arada sırada dolu taneleri pencereleere vurarak çatırdamakta idi...

Fikrimi işgal eden korkuyu def için başka şeylere daldım. Fakat muttasıl hunrîzâne vakalar, fecî'alar, bazı romanlarda okuduğum dehşetli neticeler gözümün önünden geçiyor. Güya zihnim bir zabtname-i cinayet imiş gibi sahife sahife çeşm-i dehşetim önünde açılıyordu. Bana şamarı vuranın odada bulunmayışı biraz zihnimi tasrih' etti. Birkaç saat böyle imrâr-ı vakit ettikten sonra yine yatağa yattım tetik duruyor, lakin göz kapaklarıma yüklenen kuvvete mukâvemet edemiyerek uyumaya mecbur oluyordum. Gözlerimi kapamışım Ne'ûzu Billâh bir velvele-i kıyâmet kopuyor zannettim bir şangırtı, bir patırtı kıyamet kopuyor!

Yerimden fırladım bu fırlayış bu ana kadar yaptığım hareket-i serianın hiç birine mukayese olamaz. Kapının önünde incimâd etmiş gibi, duruyor, dışarıda ki muhavereye kulak veriyordum. Ne oldu? Evde ne var? Bu patırtı nedir? Bu sırrı bana bir miyavlama, bir kedi münâzaası keşf etti! Anladım: Akşam yemekten sonra sofrayı dışarıya bırakmış idim. Ah! O hınzır kediler ödümü patlatdı!

Artık kemâl-i ceseretle çıktım. Odaların hepsini birer defa girerek yokladım; Kimseler yok, fakat neye yarar? Ben o geceyi kemâl-i meşakkatle geçirdim. Şamarın nereden geldiğini anladım: meğher ben kendi kendime vurmuşum! Hazımsızlık! ...Fart-ı iştigâlden neş'et eden za'f-ı asab, bana bir sille-yi asabi indirmiş. Sabah mavi mavi inkişâfat ile pencereleri, aydınlattığı zaman ben yine semaverî yakmış, çayı demletmek ile meşgul idim.

(Adet 30, s.241-242) 17 Ocak 1797 Hazine-i Funûn (Ahmet Rasim)

1.1.6.4. Zevâl-i Aşk

Bu ne? Bu kim? Feneri şöyle yakın getirir misiniz? Vah biçâre! Yine düşmüş kalmış! Geliniz muavenet edelim. Yine kûfelik olmuş! Kaldıralım evine götürelim. Tanıdınız mı? Âh! Bu bizim Mazlum!..

Saat sekize geliyor. Acıyorum zavallıya! Validesine bundan ziyâde acırım. O evde bunu bekler. Bu, burada kimi bekliyor? Ah Mazlum! Daha enfiye çekmeyesin?... Böyle zemherîr gecelerinde kar yığıntılarını içinde yuvarlanıp yatmaktan bilmem ki ne zevk alıyorsun?

Arif bey şu kelimeleri söyler söylemez üç arkadaşının da enzâr-ı dikkati Mazlum'a teveccüh etti.

Mazlum karın içine gömülmüş kollarını birbirinin, başını da kollarının üzerine koymuş duruyordu.

Hararetili hararetili teneffüs edişi sarhoşluğun derecesini anlatıyor idi.

Paltosu arkasında ama fesi başında değil. Oraya düşüp büzüleli epeyce vakit olmuş. Hafif bir rüzgâr ile ağır ağır yağmakta olan kar siyah paltosunu, siyah saçlarını haylice ağartmıştı.

Evvelden görmedikleri adam olduğu için Mazlum'u tanımakta Arif beyin arkadaşları da güçlük çekmediler. Teessürde Arif beye iştirak eylediler.

Mazlumunu hemen tutup kaldırmak istediler. Arif bey dedi ki :

“Kaldıralım diyorum fakat acele etmeyelim. Mazlum dâ'ima yanında ateşli bir rovelver bulundurur. İhtiyât lazım kendimizi tadrîcen tanıtalım da ondan sonra refakate teşvik edelim”ellerini çektiler.

Arif bey yanına yaklaşarak kulağına “Mazlum! Ben seni tanıttım. Sende elbette en sevgili arkadaşını sesini tanırsın “demesiyle Mazlum başını kaldırdı. Beyazları gülgün olmuş olan humâ-âlûd gözleriyle fenerin şu'lesinden bilistifade Arif Beyin yüzüne baktı. Fakat hiçbir söz söylemedi.

“Bak! Biz senin için gelmedik. Bu bir tesadüftür. Biz senin kadar ateşli değiliz. Üşüyoruz. Bu sözlerden maksadım şurada oturup da bir kar sefası yapamayacağımızı anlatmaktır. Seni burada bırakıp gitmemize ise sende kâilolmamalısın. Ah! şu mübarek

karın böyle aheste yağışı da ne kadar hoşuma gidiyor! Gel Mazlum'um! Kar üzerinde yürümekte az safâlı olmaz''diyerek Arif bey Mazlum'un bir koluna sarıldı.

Diğer koluna da arkadaşlarından biri tuttu, kaldırdılar. Yavaş yavaş yürümeye başladılar.

Mazlumu der âgûş etmiş olan kar yığıntısından nerede olduğunu merak etmeniz tabiidir. Haber verelim.Bu günden âyine-i kabâ düşen Mazlumun nazarında pek mukaddes olan bir sokâk kapısının önüne seriliyormuş idi.

Bu kapının yirmi beşer adım sağ ve sol cihetlerine bakıldığı vakit hesapsız ayak izleri görülüyordu ki bundan Mazlum'un orada aşağı yukarı birçok gezindikden sonra mihraba karşı murakabe-i medhûşane tarzında kapının ta önüne çıkmış olduğu anlaşılıyor idi.

Mazlumu böyle vakitsiz oralarda dolaştıran, sonrada tutup karın içine atan kim idi? Bunu yapan pek meşhur bir zalim-i kahırdır. En büyük âdemleri bile pence-i gâlibinde bâzîçeye döndürür.

Sadmesine uğramamış olanlar namını yâd etmekle olurlar. Belasını çekmiş bulunanlar ismi anladıkça yüreklerinde lerziş hissederler. Bilemediniz mi? Aşk aşk!

İşte bizim Mazlum'u bu hale koyan o idi. Onun bu kadarcık olsun bir makhûriyetini çekmeyenler ne kûtda-i behâne –i berendâz olduğunu anlayamazlar.

İşin içinde aşk olduğu anlaşılırdıysa! Öyle ise Mazlum'u evine götürelim.

Mazlum iki muin-i müşfik arasında bulunduğu halde beş on adım attıktan sonra hafif hafif titremeye başladı. Hafif gelmedi. Lerzesi gittikçe ziyadeleşti. Fesi bulunamadığı için başına bir çevre sarmak istediler. İşaretle reddedildi. Rûfekâsı ara sıra kendisine bir iki söz söylerler idi. Kenan, Mazlum'u nutka getirmek kabul olmaz idi. Arif bey Mazlum'u o civarda bulunan kendi hanesine götürmek suretini düşündü. Birde validesinin şiddet-i intizarını tasvir etti kendisini validesine koşturmak tarafını tercih eyledi. Mazlum'un evi ise düşmüş bulunduğu yerden yarım saatten ziyadece bir mesafede idi. Arif bey rûfekâsıyla söyleşti. Mazlum'u validesine götürmeye karar verdiler.

Bu muhavereden iki dakika sonra idi ki cümlesinin nazar-ı hayret ve merhameti Mazlum'un bir levhe-i ye's-i tasvir olmuş olan yüzünde ictimâ' eyledi.

Buna sebep ise o ana kadar lisânından harf-i vahid sudûr etmiş olan Mazlum'un ansızın şiddetli bir suretle ağlamaya başlaması ve güya istediği gibi ağlamak için sokak ortasında durmak istemesi idi. Şefik hem titrer hem ağlar idi.

Rufekâsı bu hazin manzarayı birkaç saniye müteessirane seyrettikten sonra Mazlum'un teessürünü ta'dil için birçok lakırdılar bulup söylediler ise de teessürü görülmedi. Sözü kestiler. Mazlumunu yine yolla devam ettirdiler.

O gece mahud kapının önüne erkence şıtab etmiş olan zavallı aşkın bir aralıkta kapının önünde durup da hayalince maşukasının aks-ı envar-ı didarıyla parlamakta bulunan pencerele doğru mahsurâne nazarlara ithaf edildiği sonra da kapıdan çıkan bir ağadan nasıl şedid bir muamele-i tard ve tahkir gördüğünü ve bundan hâsıl olan infial ile nasılsa revolvere meydan vermeksizin oradan ayrılıp bir buçuk saat sonra mest –i harab olduğu halde yine geldiğini kim bilsin?

Belâ-zede Mazlum titremekte haklı olduğu kadar ağlamakta da haklı idi. O haliyle o kadar geldiler. O da bî- hâb u huzur beklemekte olan validesiyle teyzesi kapıyı açtılar. Kendisini arkadaşlarıyla beraber içeriye aldılar. Mazlum doğruca odasına çıktı. Kendisine mahsus olan küçük minderin üzerine oturdu. Rufekâsı da etrafını aldılar. Soyunup geceliklerini giymesi validesi tarafından ihtar olundu. Biraz kendi haline bırakılmasını rica etti. Titreyip ağlamak bir cereyan kadar daha hâkim sürdü. Nihayet Mazlum gözlerini silerek arkadaşlarına karşı şu vecihle söze başladı.

Teşekkür ederim kardeşler! Bir biçarenin imdadına yetiştiniz. Hayatını vikâye eylediniz. Allah istediği vakit insana Suru ile Hızır gönderiyor. Ulüvv-i cenabınız beni yeniden size meftûn etti Mazlum gibi sefih nerede? Sizin gibi âlî tabiatlı dostlara mâlik olmak nerede?

Size şimdi benden umduğunuz vecihle “beni niçin orada bıraktınız? Sabaha kadar orada yatıp kalaydım elbette ölür idim. Sevdiğimin aşkında kurban olmak şerefini olsun kazanır idim.” der isem benim indimde de en münasebetsiz hezeyanlardan olmak üzere dinleyiniz, demem Mazlumdan bundan sonra öyle âşıkane, en doğrusu mecnunane söz işitmeyeceksiniz. Dikkat ediniz! Mazlum bu dakikadan sonra âşık değildir. Çünkü mecnunluk aleminden çıktı.

Aklını başına topladı. Aklım nerelerde geziyormuş her türlü sefalete tahammül etmek! Öyle mi?

Aşk, bir aşkın çifte-i tahkirini de taltif olmak üzere kabul edecek kadar alçak tabiatlı demek ise Allah aşkına Mazlumı öyle âşıklıktan, öyle alçaklıktan tenzih ettiniz! Mazlumı öyle bir âşık tanıyınız. Öyle bir insan tanıyınız. Bakınız şu çılgınlığa! Eyvah! bin eyvah!!

Gençliğimin o en güzel, en keyifli zamanlarını nede beyhûde geçiriyor imişim! Ne beyhûş imişim! Yine gerçekten sevmekte olduklarını şimdi anladığım âdemlerin kardaşca ettikleri nasihatleri dinlemek şanından olmayan ben idim

Ne cehennemi imişim o rahîmâne sözler nazarımda zebaniler ağzından saçılır ateş parçaları kadar menfuridi.

Aşk ha aşk! Ne ne tatlı kelime! Ne cazibeli nâm! Artık dünyanın aşıkları bir yere gelsinler de bana anlatsınlar. Aldanır mı? Bir daha mı? Bu kadar tecrübeden sonra ihtimali mi var?

Aşk! Ey dünya cehennemi! Hele senden çıktım. Cehennemden çıkan bir daha girmez! Bir daha girmemek üzere çıktım.

Ben dünyada, ahiret de günahı kadar nîrân-ı intikâm içinde yuvarlanıp da nihayet cennete gönderilecek mü'mine-misâl oldum. Günahım ne kadar çok imiş! Ne kadar çok yandım!

Ah'! Cismim ruhuma giydirilmiş bir pîrahen-i ateşin kesilmişdi. Azab-ı cahîmi sığâ-yı na'îm kıyas edermiş!

Bunların hepsi bir müteharrik insan sureti için idi. Yazık yazık! o surette aradığım manaların meğer hiç birisi yok imiş. Ne mübtedilik! Lafız-ımühmelde mana mı aranır?

Kari de vefa aramak fercü'l bahr içinde müşhidâne inci aramak gibidir!... Mazlumun bu nezaketinden sonra rufekâ kemal-i memnuniyetle musahabete giriştiler. Söylenilen sözlerin birçoğu Mazlumun bu suretle sahve gelmesinden ne derece memnun ve ve müstebşir olduklarına dair idi.

Muhasebe haylice uzadı. Hatta sabah açılmağa başladı. Nihayet Rufekâ Mazlum'u artık biraz istirahat etmesini tavsiye ederek kalktılar gittiler. Mazlum'u da

validesi yatağına yatırdı. Fakat biçare Mazlum ertesı gün yatağından kalkamadı. Bir hafta sonra kalkabildi.

Mazlum yirmi beş yaşında ezkiyâ-yı ümmetten bir gençtir. Perişan-i aşktan bu suretle yakayı kurtardıktan sonra mukteza-î terbiyesi olmak üzere küçüklüğünden beri matlab-ı alası olduğı vecihle vücutlarından vatanca istifade olunur âdemler sırasına geçmek için yeniden bir azm-i kat'î ile tahsil-i fen ve marifete çalışmağa başladı.

Sür'atle terakkî ediyor. Birkaç sene sonra Mazlum'un ne çalışkan bir genç ne âlî bir vatan perver olduğunu meydana koyacağı eserden herkes anlayacaktır.

Mazlum'un bu hali emsalinden bir haylisine numune-i intibah oldu. Onlarda heva-perestane revîşi terk ettiler. Çalışmaya başladılar. Onlarda terakki aşığı oldular. Bu aşk-ı sahihin umum evlat-ı vatana sirayet ettiğini görmeğı âşıkane arzu edenlerdeniz. İnşallah göreceğiniz! Yaşasın erbâb-ı sa'y ve sebat!....

(Numara 5,s.141-147) 19 Ocak 1786

Âfâk Dergisi

Muallim Naci

1.1.6.5. Tahattur

Kalbimi istîlâ eden hissiyât-ı me'yûsâne, gözlerimden sirişk-i nevmîdâne suretinde çıkıyor! Ağlıyorum!!.. Zulmet-i leyl, envâr-ı semâvî ile imtizâc etmiş, nazarımı işgal eyleyen ağaçlara garip bir hal vermiş! Düşünüyorum, tahattur ediyorum.

O gece semâda bu revnak mefkûd idi. Ecrâm-ı semâviyenin neşr ettikleri şu hazin ziyâlara bedel; âfâkî muhit olan sehbi-i keşife arza kâr parçaları saçıyordu.

Hâk-ı süfliye hafif bir temas ile âsmâne su'ûd eden melekler gibi nûrânî bir şekil alan şu ağaçlar, o gece beyaz kefenlere bürünmüş mevtâları andırıyordu.

Ah, sevgilim, arzı setr eden karlara rekâbet edecek kadar beyaz olan omuzlarından satreni atıp beyaz gömlekle arz-ı endâm ettiğin zaman sende onlara benziyordun. Şu müşâbeheth bize acı bir hakikati ihtâr ediyordu!

Beden-i sîmînine düşen, kar parçalarından ihtiraz etmeyerek boynunu uzattın, dudaklarımız temâs etti. Ateşin bir bûse her ikimizi de ürküttü şiddetle geriye atıldın! Seni burûdetden muhafaza edecek olan settareni karların üzerinde unutarak ağaçların arasında çılgıncasına firâr ettin

Ah o gece! Bir dakikalık saadete, ebedi bir felâket bıraktı!

Bana enfâs-ı ruh eden dudakların hayatdan kaldı, tebessüm etmez oldu!... Lakin emin ol sevgilim, senin tebessümlerini ecrâm-ı semâvîde müşâhade ediyorum.

Bulutların hava-ı nesimin daha ötesinde vücudunun ihtizâzâtını his eyliyorum.

Beynimizde garip bir muvâsala var.

Ben sana sirişk-i hûn âlûdumu buhâr suretinde arz ediyorum, sende bana tebessümlerini ziya şeklinde îsâl ediyorsun!..

(Numara 183 s.233-234) 19 Haziran 1778

Berk Mecmuası

(Halit Ziya)

1.1.6.6. Hüsn-i İbtidâ

Cenâb-ı Rab izzet-i vücûd âlem-sûd-ı şehinşâhileri ame-i Osmâniyân için ayn-ı inâyet olan velî ni'met bîminnet, hâmî-i ilim ve marifet şevketlü padişahımız (Abdülhamit) Hân Sâni-i Bi Müdani Efendimiz hazretlerini kemâl-i tendürüsti ve âfiyetle mediyyü'l a'vâm evrenin saltanat-ı uzmada müstedâm buyursun âmin.

Ahdı-ı güzîn-i hilafet penâhileri devr-i ırfân ve kemâl olmak haysiyetiyle mağbut-ı a'sâr olan tâcdâr-ı kesiru'l asâr Efendimiz hazretlerinin sâye-i inâyetvâye-i şâhânelerinde mülkün her cihetinde bâhusus üssülesâs-ı medeniyet olan maârifin vâsita-ı intişârı bulunân matbûat husûsunda yeniden yeniye gördüğümüz terakki-i âsârı nasıl a'zam-ı esbâb bahtiyârı ise “Ennasü ala sülûki mülûkihim...” muktezâsı üzere eser-i hümâyûn feyz-i meşhûn cenâb-ı metbû-ı mu'azama iktifaen dâima neşriyât-ı müfideye sarf-ı sa'yı mezîd ederek mahsûl-ı ırfânlarından sâir beni nev'ini de müstefid eden ashâb-ı kalemin himmetleri o kadar câlîb-i şükrân ve minnetdârdır. Cülûs meyamin-i menus-ı hümâyûnlarından şimdiye kadar neşr olunan ve bihavlehü te'âlâ peyderpey şiraze-ş bend-i intibâ olân müellifata- ki her biri elhâk şu asr-ı marifetin mü'essir-i bed'isına birer burhân-ı nâtik hükmündedir- nazar-ı em'an atf olunduğu halde sîdk-ı med'i sâbit olur.

Terekkiyât-ı marûzenin kulûb-ı zümre-i gayret-veranda hâsıl eylediği şevk –i mesai perestaneden min gayrı haddin hissedâr olan bu aciz dah'i vakit ve fırsat oluverdikce daima hidemât-ı tâbi'âne arz etmekden geri durmadığı gibi bu kere şöyle bir risâle-i mevkutenin tab' ve neşrine vesatât eylemeyi de emel edindim.

On yedi seneye karîb bir müddetden beri kitabcılık ve tâbi'lik umurunda gösterdiğim sebât ve gayretin derecesi erbâb-ı tecrübe ve insâf nezdinde muhtâc-ı izâh olmadığına binâen temîn-i devamı ve tahrîr ve tertibe aid intizâmı yolunda uzun uzadı idâre-i kelâma luzûm göremeyerek yalnız her hususta muntec hüsn-i muvaffakiyet olan tevfikât-ı ilahiyeyi burada dahi tekrar istid'â ile iktifâ eyledim

Bu gibi resa'il-i mevkutenin ma'lum olân hâl ve şânlarına nazâran ta'yîn-i meslek ve tebeyyün-i maksad yolunda temhid-i mukaddemata lüzûm olmamakla

beraber (Hazîne-i Funûn)nun muhteviyâtı hakkında bir iki söz söylemeyi fâ'ideden hâli görmedik.

Evvalâ, zann-ı acizânemizce alelîtlâk funûna veya şubât-ı funûndan birine müte'âllik ve mahsûs olarak neşr olunan resâ'il-i mevkûte istisnâ edildiği halde bu kabîl risâleler ashâb-ı mutaala için âdetâ nüzhetgah hükmünde olmak lâzım gelir. Binâenaleyh (Hazîne Funûn) nun münderecâtını ekseriyet üzere zevk ve inşirâhı mucib olacak mevâddan ibâret bulundurmağa sa'y edeceğiz ki gıdâ-ı rûh ve tercüme-i vicdân itibârında olan resim ve mûsîkîde ara sıra her türlü menâzır-ı latîfeyi musavver levhalar, gerek Osmanlı gerek ecnebi usûl mûsîkîsi üzere yeniden yeniyeye zuhûr eden hoş aynada ve tarab-ı efzâ şarkı ve besteleri hâvî notalar derci cümle-i mukarreratımızdandır.

Sâniyen, risâlemizin muhteviyâtını "makâle-i mahsûsa- Funûn- Terâcüm- Eslâf- müteferrikât " dan ibâret olmak üzere esâsen beş kısma ayırmışızdır ki umûr-ı nâfia, ticâriye, zirâ'îye ve kavâid-i sıhhiye ile kavânîni velhâsıl menafî-i umûma şâmil makâlâtı; ikincisi alelîtlak fenne müteallik ve fakat herkesin zevk ve idrâkıyla mütenasib-i mebâhis; Üçüncüsü üdebâ-ı hikmete, ahlaka mûcib-i istifâde olacak şark ve garb âsâr-ı mu'teberesi tercümelerini; dördüncüsü ekseriyet üzere Osmanlı ashâb-ı dehâ ve irfânın tarih-i hayatını; beşincisi seyâhat, tarih, muhazırât ve emsâli malûmât ile fikarât-ı muhayyiler ve belîğâneyi muhtevî olacaktır.

Risâlemiz her ne kadar şimdilik, sekizi roman ilâvesinden ibâret olmak üzere, on altı sahîfe olarak neşr edilecekse de memûlümüz olan rağbete mazhar olduğumuz halde şükrâne-i iltifât olarak- bedeli ve hacmi tağyîr edilmeksizin- sahîfelerini tezyîd etmek mümkündür.

Meslegimize muvâfik âsâr ihdâsına himmet buyuracak ashâb-ı ma'ârif için " Hazîne-i Funûn" sahîfeleri dâima açıktır

(Adet 1, s.1-2) 7 Temmuz 1796

Hazine-i Funûn

(Fâik Reşad)

1.1.6.7. Tahtel Bahr Gemi

Mucidi mösyö Aleksandır'ın (Tahtel Bahr Gemi) namını verdiği âlet bir parça uzanmış şebh-i kat' nâkısıdır. Mecmû' tulu 33 kadem ve en büyük İrtifa' 8 kadem 10 pusdur. 18000 libre ağırlığındadır

Bir buçuk hatt kalınlığında sacdan i'mâl olunmuştur.

Bunun içerisi, büyüklükleri muhtelif iki odaya taksîm olunmuştur. En küçüğü tâ'ifeyi ve gemiyi harekete koyacak kâffe-i âlatı almağa mahsûsdur. Diğeri dahi iki kısma münkasım olup: (1) Gerek tâ'ifelerin teneffüsü için ve gerek manevraiçün luzûm görünecek havâyı bir tulumba vâsıtasıyla tekâsûf ettirecek bir muhbiri; (2)yine bir tulumba vâsıtasıyla suyu götürmeğe mahsûs boş bir mahallî hâvîdir.

Bir delik vâsıtasıyla içerisine girilen(içerisine) tâ'ife odasının kısm-ı fevkânîsi, içeriye ziya girebilmek için bilmek için, cam adeseler ile techîz edilmiştir. Bu usul Mariout kanunu üzerine müessesdir.

Bu kanunun muktezasınca: Bir şu'a-yı malume derûnunda mahfûz bulunan havâ tazyîkını aşağıdan yukarı veya doğru icrâ edecek olan, suyun hücumunu men' etmek için bir mukâvemet-i kafiye arz edebiliyor. Bunun için bir misâl irâd edelim: Elinize bir kadeh alınız, kadehi ağızı aşağıya gelmek üzere çeviriniz, gâyet amûdî(dikey) olmak üzere suya daldırınız; su evvalâ yükselir, ba'dehu, kadehi iyi dâldırınca, hadenin içindeki havâ suyun bir hed-i malûmdan öteye çıkmasını men' eder.

Geminin içinde havanın tazyiki suyun tazyiki ile müvazenetde olacak derecede yapılmıştır; Bu halde korkulacak hiç bir şeyi yoktur.

(Nüsha:2 s.239-240) 22 Kasım 1790

Fevâid Mecmuası (Ahmet Rasim)

1.1.7. MEKTUP İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.7.1. Tepedelenlizâde Kemâl Bey Efendiye

Efendim!

“*Yeni Bir Hâdise-İ Edebiyye*” ünvanlı haftalık Malûmat gazetesiyle neşrettiğim mektûba lütfedip cevap yazdığınızdan dolayı evvela beyân-ı teşekkür eylerim.

“Vukû'ı ihbâr buyurulan hâdise-i edebiyye ne olursa olsun keşke mesâil-i ma'hûdeye dâir böyle bir mektûp yazarak beni hiç arzu etmediğim bî-mana şeylere “karıştırmayaydınız!..” Buyuruyorsunuz ama manasız yazdıklarımı defaât ile isbât edildiği halde, hala bî-mana yazmayı iltizâm eden bir kısım şebân-ı zamanın (!) yine şu sıralarda:

Derenin kuytu bir kenarında

Münzevi, mest-i hüzn-i tenhâî

Kuşlar bile ötüyor civârında

Çehre-i lâciverd âb-ı hazân

Bir temevvücle ansızın buruşur;

Suya daldıkça muttasıl giryân

O çiçek bir hayal ile konuşur:

Duyulur bir tazallüm-i mübhem

Ooh, ey hâtırat-ı mağmûmem!

Ağlarım yâd edib onu ekser

Nerde bir mor menekşe görsem ben

Taze bir dul kadın hayali gibi”

Yahud:

Bir leyl-i mükevkebe, nücumun mütemevvic deryalara aks ettiği bir yaz gecesinde bir ses duyarım bazı seherlerde gunûde elhânı birer nağme-i sevda ile tehyîc eyler ve uçar sonrada ucunda semânın bir lerze-i mîna ile titrer; bütün âfâk titrer, bu sesin lerziş-i bî-tâbına müştak bir kuş gibi tâ umk-ı hayalimde inilder her mevc-i esirisi

bu şelâle-i nûrun bir ses ki bu esrâr-ı garamat ile meşhûn bir ses ki bütün ruh-ı tabiat bunu dinle; bir ses ki bu her nağme-i şuhande gülümser bî-tâb-ı hulyâsı hafâyâ-yı leyâlin, bir ses ki selamlar onu âvâre ve rengin sahraların ufkunda uçan şiir semenber gibi hezeyânlar neşir ettiklerini gördüğü zabt-ı dehân, gayr-ı kâbil oluyor, edebiyat şiir nâmına böyle dert lerzeyi mîna sekizleri bîtâb ile ortaya çıkan çocuklara:

Başka bir fenle iştigâl eyle

Edebiyat, başka fen çocuğum

Dememek elden gelmiyor! Zât-ı edibânelerini şu yolda tasdî' idub, mektûba cevap yazmak külfetini ihtiyâr etmenizi bendeniz de arzu etmezdim, fakat ne yapayım? Şu yolda müdavele-i efkâr her ikimizce evet, on beş senelik bir şi'âr olduğundan, âlem-i matbûatda münasebetsizliğin zuhûrunda sizden başka kiminle söyleşelim? Matbûat-ı Osmaniye'yi taht-ı inhisara almak dâiyesinde bulunanların istizahına cevap vermeye tenezzül buyurmayacakları tabi bulunduğu ve bir mesele-i edebiye hakkında yazılan mektûblar da zât-ı âliyelerinden başkasına hitâb benim için bir azab olmayacağından tasdî'atımın mazûr görüleceğinden eminim, bu ma'zeretimi tasdîk ettirmek için ümîdim bir kere bulunduğu, müsaade-i biraderâneleriyle A.Nadir Bey Efendinin “Musahabe-i Edebiyyeye Cevap” ünvanlı makâle-i güzidelerine dâir olan mütalaat-ı acizânemi isbât edeyim!

“*Musâhabe-i Edebiyyeye Cevap*” şöyle başlıyor: “Servet-i Fünûn” da geçen hafta bir musâhabe-i edebiye münderic idi. Bunu okudunuz mu? Sonunda “Tevfik Fikret” imzası bulunduğu için okumuşsunuzdur.”

Burada, Nadir Bey Efendinin afv-ı edibânelerine müracat etmek iktizâ ediyor. Sonunda “Tevfik Fikret” imzası görülen bir eserin mutlak okunması neden kat'ü'l-vücûb olsun? Bilmem bu imza, A. Nadir Bey Efendinin zehâb buyurdukları kadar hâiz-i iştihâr mıdır? Bir kısım müntesibîn-i edebin bu imza üstündeki nazmı, hemen her hafta muntazaman mütehalikâne gözden geçireceklerinde şüphem var!..

Birde, şu ibâreyi okuyalım: ... Tevfik Fikret Beyin mesâlik-i Edebiyesi bir de “beyân-ı zımnı!” Mesleğiyle tecelli ettiğini bilemezsiniz. Bunu ben pekiyi bilirim.”

Şüphesiz! Âsâr-ı mevcudesi, muharrirlerinin yek-diğeri hakkında yazdığı medayihden ibâret kalan Servet-i Fünûn'a muavenet-i alicenâbânedede bulunan ve bugün malûmatımızı eş'âr-ı ber güzidesiyle müşerref buyuran Nadir Bey Efendi bu “Beyan-ı zımnî!” yı hepimizden iyi bilmek lazım gelir bununla beraber, izâh etmek icâb eder ki, bazı efkâr-ı dakika eshâbı bu edebiyat zımnî!” den bî haber değil idiler. Herşeyi okunuyor, herşey anlaşılıyordu. Bu okunan bu anlaşılan şeylere dair beyan-ı mütalaa-taallukı olmadığı münasebetiyle- bize düşmezdi!... Nadir Bey Efendinin, böyle bir Hakikat-ı Edebiye izhârından dolayı teşekkür ederiz.

Fikret Bey Efendinin kendini Kont Delile, Nadir Bey Efendiyi Victor Hugo'ya teşbihindeki “Beyan-ı zımnî!” ye handezen olan erbâb-ı vukufa birşeyi demek istemezsem de, “Mağlubiyet-i Zımnî!” nin Nadir Bey Efendiye aid olacağını ümîd edemem..! Çünkü,işte her şey itirâf edildi,herşey anlaşıldı!..

Baki, mektûbun cevabını beklemekle beraber beyân-ı ihtirâm, birâderim, efendim!

(Aded:52, s.134-135) 25 Temmuz1880 İrtikâ Mecmuası (Mehmet Celal)

1.1.7.2. Mektûp 1⁵⁵

Efendim!

(Vecdi) nin dîvânçesine dâir bundan evvel yazdığım ve “Elvâh-ı Masumâne” ile de neşr eylediğim mektûbumun müntesibîn-i edeb tarafından layık olduğundan zîyâde mazhar-ı teveccüh olduğu malûm-ı âlîleridir. Zât-ı edibânelerine hitâben yazılan o mektûbun cevapsız kalması malum olan meşâgil-i ruzmerrelerinin haylûletinden münbais olsa gerek. Fakat bu arızanın cevapsız kalmayacağını ümîd ediyorum. Ümidimin aksi, yazacağınız cevaptan istifâde etmek isteyen heveskârân-ı edeb ile bilhâssa bendenizi müteessir edeceğinden bunu hâtıra getirmek istemem. Husûsuyla bu mektûbumda ve cedîden daha mühim bir şairimizden bahs edeceğim. Hüviyyet-i edebiyesini bir dereceye kadar olsun irade edebilirsem bendenizce ne büyük bahtiyârlık!

Zât-ı edibânelerince izâhdan müstağnîdir ki bir zaman – şimdi “Kâğıthâne” denilen- “Sadabad” ın zılâl-i latîfi ruhu okşayan ağaçları arasında, çağılıtları, habide-i

⁵⁵ Ser muharririmize hitaben şair bi..... Mehmed Celal Bey Efendi tarafından yazılmıştır.

sukûn olan tabiata ninni söyleyen çağlayanları kenarında âsumân-ı laciverdiye karşı i'lân-ı nağamât eden andelîb-i hoş elhân vardır: (Nedîm) denilirdi. İşte kendisinden bahsetmek istediğim şair budur. Müşarünileyhin bir kısım bedâyi-i edebiyesi üdebâmız tarafından tekrar tekrar takdîr ve tezekkür edilmiş olmasına mebnî yine o bedâyi'den burada niçin bahsedelim? Bu cihetle kasâidini bütün bütün geçtiğim gibi, meşhûr olan gazellerini de erbâb-ı mutaalaya irâ'eye luzûm göremem. Maksadım şu büyük şairin bedâyi-i edebiyesi o kasâidden o gazellerden ibâret olmadığını göstermektir. Şimdi Nedîm'e bakın:

Ağlar, intizâr eder. İntizâr-ı aşıkânesinin neticesinde bir şarkıyla başlar.

Kimlerüñ çeşmine ol sîne bu şeb nûr oldu

Nereye gitti o her-câyî o meh-pâre 'aceb

Kimlerüñ yâresine merhem-i kâfûr oldu

Kandedür kande o zâlim o sitem-kâre-i 'aceb?

Fikr-i rindânesini bir tarafa bırakalım, selâset-i ifâde ve âheng-i şiirini göstermekte olan şu makta'dan kat'-i nazar takdîr edecek bir suhanşinâs tasavvur edebilir misiniz?

Bezm-i şarâbdan geçemem doğrusu Nedîm

İşret tabi'atımca, tarab meşrebimcedir

Koca şair! Bir subh-i zî safâ-i letâfetde, pejmürde bir halde çimennişîn olan bir peri peykerin perişâni edâsını tasvir için:

Saba ki dest-i avâre ol zülfe müşg-i nab kokar

Açarsa ukde-i pirahenin gülab kokar

Yolunda gâyet aşıkâne başladığı bir mutâ'ı, tabiatının şu halefine mağlûb olarak:

Ne berk-i güldür o leb, çiğnesem şeker sanırım

Ne goncadır o dehen, koklasam şarap kokar

Beyitiyle takip etmesi hiffet-i şâirânesine verilse bile

Nedîm'in meşrebi nazar dikkate alınca- Yine hoş görülür. Bilmem ama:

Çekme dâmen nâz ile üftâdelerden vehm kıl

Göklere açılmasın eller ki dâmânındadır

Demiş olan Fuzûlî Nedîm'in:

Çak çak olmazsa destkere geriban-ı seher

Rûz-ı haşr ey âh iki destim giribânındadır

Beyitini görmüş olaydı, şa'sa'a-ı hayâline hayran olduğu bir şâirin daha âlem-i edebi tenvîr ettiğini itirâf ederdi sanırım.

Gamze! Bu kelime manaen anlaşıldığı kadar- maddeten bir dereceye kadar olsun- mestûr kalacaktır. Genc âteşin kalblere müracat ederim: Şu kirpiklerin süzülüşüyle göz ucunda zuhûra gelen gamzenin az bir in'itâfı niçin bir hayatı sarsıyor? Bu te'sîr nedir? Hemen her gazeline gamze mazmûnu îrâd eden Nefî bile bihakkın maruf-ı gamze olamamıştır. Hâl böyle iken Nedîm'in:

Ne havf eylersin ey dil-i ser aşkın inkişâfından benim ol gamze gibi muteber bir razdaşım var.⁵⁶

Yolunda nağmeperdâz olması şâyân-ı takdirdir. Ya şu makta ne kadar âbdâr

Nedîm reng-i bahârân o lâle ruhsârın

Zaman-ı şermde bir katre-i çekidesidir.

Fıkr-i şâirâneyi esâtîrperilerine ircâ' eden şu beyit, hazîne-i fıkr-i Nedîm'in ne parlak bir cevheridir:

İşittim der sade-i pirahanın çâk eyleyüb çıkmış

Meger ol dilber-i sîmîn beden-i deryaya girmiştir!

Göz! Rûhun mir'ât-ı in'itâfı olan ve nigâh-ı şâirane de gizli hislerin, şiddetli sevdaların matlaı bulunan göz hakkında eslâf-ı şuaranın ekseri nazar-ı takdiri celb edecek, ihtisâsât-ı aşıkâneyi okşayacak eserler vucûda getirememişlerdir. Hattâ bugün bile edebiyât-ı atika ve cedîdemizin bi-hakkın gavamıza vâkıf olamayan, maa hâzâ edebiyât-ı garbiyyeye aşına olduklarında kendilerinin kavlı-i mücerredlerinde kalan

⁵⁶ Vecdiye aid olan mektûbunda, Nedîmin beyitini îrâd ettiğim sırada dediğim gibi, böyle amaler hoş görülmelidir.

gençlerimiz arasında “çeşm-i pürguu” tabîrini anlamayan kaç bünyan vardır! Hâlbuki gözlerde okunan serâiri bir fırçanın tasvîr, bir kelamın tahrîr etmesi kâbilmidir? Gözlerdeki belâgata, selâsete hangi şâir mâlik olabilmiş midir? Âcaba bir nigâhın temin ettiği kat’î va’dleri, ebedî muhabbetleri - ne kadar fasîh, ne kadar beliğ olursa olsun- bir lisân temin edebilir mi? Bakınız Nedîm ne diyor:

Bir çeşmi var ki bir nice yüz bin lisân bilir

Bin hem-zebânı hem-demi bin âşinâsı var

Bir gazelinde şü su’âlde bulunur:

Ya bir nigâha dahi tab yok mu çeşminde

O nâz hastası tâ böyle bî-mecâl midir?

Nedîm, îcâd-ı mezâminde- Fuzûlî müstesna – Her şâirin fevkinde add olunur. Şü beyitdeki tasavvura bakın:

Âşık ki nakş eder dil-i pür-cûşa la’lini

Gûyâ kirâs dânesidir kim şarâba kor

Bir pîr-i sefid sırrı tasavvur etmeli: Eyyâm-ı şebâbını bir takım meşâgil-i maddiye ile geçirmiş. Şebâbın ebvâb-ı mezhebinden giren peri-i muhabbet bu nevesideye agûş-u letâfetini açamamış. Lakin iyi düşünölsün: Muhabbet hissetmemiş, Muhabbet için bir damla gözyaşı dökmemiş. Sonra kemalat-ı beşeriyesini ikmâl ede tahassüsü müzdâd olarak muhabbeti anlamış. Sevmiş fakat Efsus! Yüz yaşından sonra sevmiş. Yazık! Bu muhabbet gülünc olmaktan ziyâde şâyân-ı merhamettir! İşte o vakit bir feryâd koparmak ister bu feryâdı Nedîm şöyle tefsîr ediyor:

Eyyâm-ı haremde turalım genç bulunmuş

Âdem o zaman neyleyim genç bulunmaz

Fuzûlîyi sevenler binâenaleyh müşarünileyhin dîvânını okuyanlar:

Ey esîr-i dâm- gam bir gûşe-i meyhâne tut

Tutma zühhâdun muhâlif pendini peymâne tut

Mutallî’i gazelinde ki:

Dişledimse la’lin ey kanım döken kahr eyleme

Tut ki kan ettim adâlet ile kanı kana tut”.

Beyîtinî elbette tahattur ederler. İşte bu fikirde bulunan Fuzûlî bir âferînde Nedîm’in şu beyitine bahş ederdi:

Gelîr ol şûh-ı nazende iki destî yine kanda

Bir elde sağır ve bir elde câm-ı erguvân tutmuş

Bir nigah-ı gazubanenin infiâlini i'lân eden şu matlayıda kayd edelim:

Yine bugün acabâ kaç cihân harâb olmuş

Ki gûşe-i nigehein mahşer-i itâb olmuş

Bilirim: Nedîm, bazen o kadar laubaliliye meyyâl olur. Hattâ üdebâ-ı mecâz olamayan, erbâb-ı hayânın nazar-ı teessüfünü celb eden parçaları eâzim-ı erbâb-ı kemâlden bir zât-ı âlî kadrin intikâdına bâis olmuştur. Bendeniz de lisân-ı edeb olan şiirde bu kayıtsızlığı tecvîz edenlerden değilim. Fakat Nedîm’in mesela:

Şöyle mest olmuş ki açılmış giriban-ı gaba

Nâfdan tâ bendgâh-ı hançer-i fülâde dek

Gibi bir beyit derc etmesiyle gazelin ehemiyetten sâkıt olması icâb etmez. Belki bu gibi beyitler nazar-ı tesâmüh ile geçilirde yine o gazelinden şu beyiti mazhar-ı takdir firâvân olur:

Şöyledir kaht-ı tahammül sine-i tengimde kim

Bitmez olmuştur nefsi-i bir âteşin feryâda dek

Bununla beraber Nedîmin ma’yûb gördüğümüz o beyiti, Sünbülzâde Vehbî’nin:

Zîrnâfînde olan güzeli şikâfîn-ı zevk

Açmadık kimseye ancak kaleme çatlandık

Münasebetsizliğinden daha latîfdir ya!

Bir şarkısına şöyle başlar:

Yine oldum esîri âh bir şûh-i sitemkârın

Ki dilber sevmemiş, bilmez belâsın aşk-ı zârın

Ne kâfirliklerin gördüm ben ol zülf-i siyehkârın
O ebrûnun, o zâlim gamzenin, ol çeşm-i mekkârın

Bu şarkıya şöyle hüsn-i netîce verir; der ki:

Bugün bir mahrem-ı esrâr-ı yâr-ı nükte-pirâdan
İştittim ki sayıp aşkını ey şûh-ı sîmin-ten
Nedîm-i zara benzer âşıkım yoktur demişsin sen
Efendim işte vardır ben esirin ben giriftarın
“Kâmet” mazmûnu hemân her dîvânda görülür.

Eslâf-ı şuarânın- ekser- eş'arında görülen “Kâmet”i mutlak bir “kıyâmet” takîp eder!
Hattâ yeni şâirlerimizden Muâlim Fevzî Efendi bile bir gazeline:

Kıyâm eyler kıyâmet kâmet-i afet-rehîninden
Ayandır şûr-ı mahşer dîde-i seher âferîninden

Matla'ıyla başlamıştır ki en muktedir şâirlerimiz de bile “İktibâs-ı mazmûn”
seyyiesi görülüyor! Tecdid pek az! Bu tecdid muhâl midir? Nedîm bu muhâli mümkün
haline koymuştur işte isbâtı:

Nâzî âb etmiş de bir fevvâre resm etmiş hayâl
İşte ol sûdur atılmış kâmetün olmuş senin

Âheng-i selâseti bir cuy-i hoş ceryân gibi âheste-i revân olan şu beyit ne kadar âbdâr

Nedîm'in yukarıda zikrettiğim laubaliliği hemen her gazeline âşıkârdır. İnsan
bunlardan bahsetmek arzusunda bulunmasa bile gönül- bilmem şûh-meşreb olduğundan
mıdır nedir?

Ol perî-veş aşıkâ râm olsada manî' değil
Gündüzün olmazsa ahşam olsa da manî değil
Hüsnünü seyr eyleyemde gördüğüm yer ol gülü
Gülüstân olmazsa hamâm olsada mani' değil

Sen dolu üç defacık çok câmide sonra senin

Vuslatın muhtâc-ı ibrâm olsa da mâni değil

Beyitlerini irâd etmekten bir türlü vazgeçmez.

Bilmem neden? Bu da şâîrin bir mazhariyet-i edebiyesi olmalı. Nedîm'in ekser-i ebyâtı ihtisâsât-ı şâîrâneyi okşayıp fikirde bîn türlü tasavvurâta yol açtığı gibi şâyân-ı şerh ve izâh oluyor ez cümle bendeniz:

Göstermiyor felek bize mihri bu nevbahâr

Sen ey piyâle mihr-i dirahşânım ol benim

“Beyitini okuduğum zaman kendimi nisan-ı sünbül olmaktan zîyâde serîn, nemnâkbir havasında, katarât-ı bârânın zîr-i bâr-ı meşâkında eğilen dallar altında jâlelerle ıslanmış bir çimen üstünde mütefekkir buldum. Bir kısım tebessümlerin gözyaşlarıyla imtizâcî gibi bazı bahâr olur ki hazanı andırır Piyâleden neşedâr olmasam bile anı bir kudret-i şâîrânenin mihr-i dirahşâne teşbih etmesini pek parlak bulurum.

Nedîm yalnız kasâidde, gazeliyyâtta iktidâr-ı edebiyesini isbât etmekle kalmamıştır Şarkılarda da tarz-ı nevin ve dânişin ibdâ' ederek erbâb-ı vecde şevk bahş olmuştur.

Parlak şarkılarından biri şöyle ibtidâ eder:

Yeniden eski muhabbetleri tecdîd edelim

Gel benim kâş-ı hilâlim bize, bir ıyd edelim

Seni bir câm-i musaffâ ile hurşîd edelim

Gel benim kâş-ı hilâlim bize, bir ıyd edelim

Oh, bu şâîr! Sanayi-i edebiyeyi tabiat-ı şiiiriyeye fedâ ederken, hâme-i muciz beyanından o kadar tabîî sanatlar zuhûr eder ki birini tanzîr kabil değildir.

Sabâdan evvel açıp göğsün okşadım zülfün

Benim de bir ancık rüzgârım oldu bu gün.

Beyiti hem musanna', hem tabîdir

Bugün edebiyat-ı garbiye-i musavverân –ı hayâlâtının tasavvurâtına hayran olan bir kısım erbâb-ı şebâb bundan bir asır evvel iktidâr-ı edebisini isbât eden Nedîm’in kasr ve sâire tarifinde bulan bedâyi'-i edebiyesinden başka gazeliyyâtında:

Ïydiye câmelerle çıkıp seyre dilberân

Uşşâkın ettiler yeniden hâlini yaman

Kasr-ı cınana azm idelim sevdiğim dedim

Ol hûri-veş dedi ne durursun âmân hemân

Yolunda şairlere tesâddüf ettikleri zaman birazda âsâr-ı edebiyeye-i şarkıyyeyi tettebbu etmek luzumunu acaba düşünmezler mi? Geçelim!

(Adet 42, s.335-338) 18 Nisan 1797 Hazine-i Funûn

(Mehmet Celâl)

1.1.7.3. Mektûp 2

(Mâbad 43)

Eski şairlerimizden bir kısmında bir seyyie daha: Bilmem zaman-ı kadîmde kâfiye, redîf kıtlığı varmış, ne imiş? Her şair garip, bârid kâfiye ve redif de gazel söylemeyi itiyâd etmiş! Hattâ kesret-i eş'arı itibâriyle değil, fakat – ekseriyâ- belâgat-ı mana ve fesâhat mevidâ cihetiyle kendine üstâd-ı suhan demek ahrâ olan ve:

Beyaz ise de her ne kadar çeşm-i siyahı

Uşşâkı perîşân edecek kudreti vardır

Gibi birçok neşîdesine ahlâkı takdîr hân iden (Nâbî) bile o kadar vüs'at-ı tasavvura mâlik olduğu halde “Bûzündisidir” kâfiyesinde fikren bu zevk “zımnında” kâfiyesinden, zımnında manasızlıktan başka bir şey anlaşılmayan garib garib gazeller tanzîmine inhimâk etmiştir. Şairlerimiz arasında birincilerden madûd olan Koca Rağîb Paşa- ne maksatla olduğunu kimse bilmez “Husûsunda” kâfiyesini intihâb ederek bir gazel vûcûda getirmiştir ki şu beyit o gazelin eczasındandır:

Eğer, maksûd eserse mısra-ı berceste kâfidir

Acep hayretteyim ben seddi-i İskender hususunda

Nedîm, bu hususta paşadan geri kalmamıştır.

Nedîmâ sine ve bâzûnı nerm it yâr geldikçe

Misafir rahat ister bâliş u bister hususunda

Demiştir ki Koca Rağıb'ın Efkâr-ı Hakîmânesiyle yine Koca Nedîmin Etvâr-ı Şâirânesi bu iki beyit arasında bir tezâd-ı edebi vucûda getirmiştir. Arz edebiliyorum ya? “Hûsûsunda” Kâfiyeli gazellerin içinde en güzeli efkâr-ı şâirâneye göre en tabiyisi Nedîmin gazelidir.

Edebiyatımız için bir devr-i teceddüd ve terakki olan şu son asırda, birçok mizahından başka gül ve bülbül mazmunlarında, nevbahâr-ı marifete karşı yavaş yavaş rehîn-i hazân olduğunu gördük, hatta buna daîr merhûm Muallim Nâcî Efendinin “Andelîb” imzalı bir varakası vardır. Ancak, bazı şairlerimiz gülü, bülbülü sû'isti'mâl etmiş oldukları için bu dilber-i zemîn ile o tâir-i semâvîyi nazar-ı şâirânedan bütün bütün ıskât etmek lazım gelmez. Belki onlar cemiyet-i beşeriyeden, hususıyla bu cemiyetin sanayi-i nefise kısmına mensûb olanlardan bir nevâziş, bir nazar beklerler. Tulû'n bir tebessüm-i nûrâniyesine karşı seherin gözyaşlarıyla açılan, belki bir aşkın sirişk-i tahassüruyla ıslanan, darabâniyle muhabbet-i samîmânesini ilan eden bir kalb üstüne ta'lîk edilen bir gül-i eş'ar maneviyyenin en rûh-u perveri, en nazikitir zalâm-ı eşcâr içindeki aşiyânesinden gâh necm-i mahmura seher, gâh sabaha yakın bî-tâb u hâb olan kamere gâh semav-ı zî safâ-ı laciverdiye karşı küçücük gözlerini kaldıran, nağamât-ı şâikânesini hazîn hazîn akân bir derenin terâne-i garibine karıştıran bir bülbül-i cihân-ı ma'nevînin en tabîi, en belîğ bir şairidir. O nazar ruba-ı gül ile bu nagme-i fezâ bülbülü- bir münasebet ile- yâd etmek için bîn türlü ta'kîd arasında boğulmaktan ise, hazreti Nedîm gibi şu vech ile terânesâz olmak evla değil midir:

Bakıp o şûh ile nâz ü niyâza meşk ederiz

Gülün tebessümüne, bülbülün terânesine

Fuzûlî'nin:

Her gören ayb etti âb-ı dîde-i giryânımı

Eyledim tahkik görmüş kimse yok cânânımı

Matla'nın daha nâzikanesi gibi gelir. Yine bu gazelinde münderic olan şu beyitine de dikkat ister:

Fezâ-i sîne bir yavru besledim âher

Konuşdu eller ile gelmez aşiyânesine

Adet 43, s.346)25 Nisan 1797

Hazine-i Funûn

(Mehmet Celâl)

1.1.7.4. Mektûp 3

(MÂBAD VE HÎTÂM)

Şüphesiz, muhakak! Ne kadar sarf-ı makdurat edilse yine ta'rifi gayr-ı kâbil olan muhabbet, hiss-i hasedle beraber başlar. Eğer bu reşk-i âşikâne olmasa tıfl-i muhabbet neşv ü nümâ bulamayacakmış sanıyorum. En büyük şairlerimiz en güzel şiirleri tedkik olunsun: bir vaveyla-ı muhabbeti bir şikâyet-i serzenişkârâne takîp eder.

“İnsâf olursa bizde rakibin rakibiyiz”

Hikmet-i şairânesinden kat'-ı nazar olunursa Nedîm'in:

Çün mihr ü kamer sîne vü ruhsâr-ı küşâde

Düş etmesin ol şuhu hudâ çeşm-i hasude

Beyiti de nâzik, rakîk, bununla beraber hazîn bir reşk-i aşikânedan ibarettir. Şairin hayat-ı şairânesini iyi tahlil edemediğimi ekliyorum. Hüsn-i lisânına istediğim gibi tecüman olamıyorum. Fakat ne yapayım? Bu benim aczimdir.

Kim bilir nasıl bir çeşm-i kebûdun hayaliyle, “ahu ” mazmunlarına vakıf-ı tabiat ederek ve “meşk “den “hatn”den dem vurarak hissien hatâ edenler Nedîmin şu beyitini meşk ittihâz etseler sezâdır:

Dağda sayd-ı gazâl etmeye hasret mi çeker

Hanede gözleri âhûsun eden amade

Eş'ara en zîyâde revnak bahş olan teşbihtir. Bugün edebiyatımızın en mühim, en mu'tenâ bahsi teşbîhe dâirdir. Divanlarımızın muhtevî olduğu eşarın yüzde doksanı

teşbih ile mâlidir. Teşbih olmasa şiirimiz pek fakir kalırdı. Fakat bakalım her teşbih şerâitine muvâfik mıdır?

“Mukadime-i Celâl” de bir teşbih bahsi vardır. Onu okumalı.

Kabri nur olsun! Merhum Muallim Naci, bizim Ahmet Rasim Beyin bir eserine yazdığı takrize şu vech ile hüsn-i hâtıme vermişti:

Bir kâmeti meyşeye müşabih

Tutmaz bu diyar-ı şâ'irani

Bir zülûfe göre müşebbehün bih

Olmaz hele engerek yılanı

Hakkı var: Âsâr-ı şi'iriyemizde öyle teşbihlere tesadüf olunur ki insan iğrenmeden nazarını atf edemez.

Mesala:

Görünür saçlarının her teli sü'bân gözüme

Mısrâ'na imâle-i nigâh için, zevk-i selîmin pek büyük bir cesareti lazım. Sâbit:

Zannetme nohutdur dühn-ı dağ tenimde

Âğzına gıdâ oldu peresti-i muhabbet

Beyitindeki teşbihde bu kabîlden.

Maksadım Nedîm'i tenkîd değil, takdir idi. Zaten vecdininde bir hayli şâyan-ı intikâd-ı ebyâtı musadif-i nazarım olduğu halde, dîvancesine dâir olan mektûbum da onlardan bahsetmedim; çünkü bendeniz vazîfe-i intikâdı erbabına bırakarak vazife-i şinâslık göstermek isterim.

Yine göz! Fakat bu sefer ki göz, atf ettiği nigâh-ı manîdar ile yanaklardaki işmizâzın, dudaklardan düşen itâb-ı gazab-âlûdun bir nazdan ibâret olduğunu gösteriyor. Ah! Bunu anlamak için kitab-ı muhabbetin bir sahifesini okumak kifâyet etmez. Her halde “ nüfûz-ı nazar” ın mukâbilinde bulunmalı. Âtîdeki beyiti söyleyecek bir his, şâ'iri tehzîz etmeli. Nasıl mı dediniz? Bakınız nasıl?

Sen itâb-ı naz kast etsen dahi ol çeşm-i şûh

Aşkın memnun eder bir şîve-i mümtâz ile

Mektûbunun mukadimesinde arz etmişim ki bu şâ'ir "Sa'd Abad" ı pek çok seviyor.

Hatta bir şarkısı şu ebyanı hâvîdir.

Bir safa bahşedelim gel şu dil-i nâ-şâda

Gidelim serv-i revânım yürü Sa'd-âbâd'a

İşte üç çifte kayık iskelede âmâde

Gidelim serv-i revânım yürü Sa'd-âbâd'a

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan

Mâ-i tesnîm içelim Çeşme-i nev-peydâdan

Görelim âb-ı hayât akdığın ejderhâdan

Gidelim serv-i revânım yürü Sa'd-âbâd'a

Geh varub havz kenarında hırâmân olalım

Geh gelüb Kasr-ı cinân seyrine hayran olalım

Gâh şarki okuyub gâh gazel-hân olalım

Gidelim serv-i revânım yürü Sa'd-âbâd'a

Nedîm'in teşbîhât-ı şairânesinden en latîfini hâvi olan matla'-ı ati de, mebâhis-i edebiyede misâl olmak üzere yazılmaya şâyeste ve şera'it-i esâsiyesine muvâfik bir tezât-ı mükemmeli hâvîdir:

Gerden-i sâfi beyâz öyle ki kâfûr gibi.

Çeşm ü ebrûsu siyâh öyle ki semmûr gibi

Bu mutaâla başlayan gazelin dördüncü beyitinde yine göz, yine bakış! Ah! Bu şâir ne kadar âşık! Böyle diyor:

Nigahın böyle neden hastadır ey şuh senin

Gözlerin bezm-i ezelden beri mahmûr gibi

Şebabetden devr-i hayalinde bulunan her genç bilir: En müşkil, en ıztırâb-âver bir şey varsa:

Feryadı saklamak, o da feryadı saklamaktır.

İnsafınıza müracaat edelim: Bu böyle midir? Böyle cevap vereceğinizi ümîd ederim: Evet!

Pekâlâ! Şimdi bu cevabın musîb olduğunu isbât edelim:

Bir nazar bir nazarla tekâbül eder. Fakat nasıl? Biri muzdarib, diğeri müsterih, O anda iki kalb- elbette- darabâne devam eyler. Biri sekteli, biri tabîi biri nâzında müdâvim, öbürü niyazında kâ'im. Lakin bu zavallı niyaz-i gârlardan böyle bir feryâd-ı intişâr eder.

Sinemde aşkını tutalım etmişim nihân

Ama ki kande saklayalım âh-ı hasreti

Nedîm'de her mazmûn hârikulâde olduğu gibi perçem, giysü, zülf, mazmunları da hârikulâdedir. Ezcümle bir gazelinde böyledir:

Ol perçemin nazîrını hâtırda mı gönül

Görmüş idik geçen sene sünbül zamânları

Yine istitrâd kabilinden arz edeyim. Ben bu sûâl-i şairâneyi okudukça Şinâsi'nin şiirini tahattur ederim.

Ey nev-nihâl-i işve Bahâriyye semtine

Bir sünbülî hevâda hırâmân olur musun?

Zât-ı âliyenize tarîfe hacet yok. Fakat erbâb-ı şebâb Nedîmin yalnız şair olarak, mükemmel bir (Ba'ir) olmadığımı iddiâ edecekleri ihtimâline mebnî nesirdede bir mevki'-i âlî ihrâz eden üdebâdan olduğunu arz etmeyi vazifeden add eyledim.

Bu bâbda, e'âzım -ı üdebâmızdan bir zât-ı fazîlet-simanın âtide ki mülâhaza-ı edibânesi mektûbum için bir hüsn-i hâtıme olabilir:

“Nedîm asrımızda değil, milletimizde emsâli nadir gelen ecille-i üdebâdandır. Hele eş'ârı hüsn-i tasavvur ve letâfet ma'nâ-ı cihetleriyle âdeta icâz mertebesindedir.

Hattâ vaktiyle bir adımız- Edebiyat-ı Osmaniyeye dâir neşr ettiği bir makale de- Nedîm'in divanını şu ibâre ile tarîf etmişti:

(Nedîm'in divanı ise anadan doğma soyunmuş bir güzel kız resmine müşabihtir; Eğerci erbâb-ı mezak bir nazarda letafet-i hüsn anına meftûn olur, lakin müfsid-i ahlâk olduğu için Nedîm efkâr etmek câiz değildir.)

“İtikâmızca Nefî'nin

Civanmerd cihandır, şûh meşrebirdir, melek-i hoddur,

Sahîdir, ehl-i dildir, nükte dândır, nükte-i piradır

Beyiti

Safâ bahş-ı edebtir, bezle guy şûh meşrebirdir

Nedîm ehl-i dildir, nükte vardır, nükte-i pirâdır

Sûretine tahvil eylediği halde, hakkında tarîf-i nâtık olur.

“Tercüme eylediği müneccim başı tarihinde kullandığı lisân gerek zamanına gerek nazmındaki mehâretine nisbetle kendisine lâyıktır denilebilir. Nakil eylediğimiz parçadan anlaşılacağı vech ile tarihin hiçbir yerinde zâid-i ibâre ve ekser ibaresinde muğlâk bir kelime görülmez. Şive-i ifadesi, açık açık fikirleri, kısa kısa cümleleri hakikate bu zamanda şayan-ı taklittir.”

“Tarihin mukadimesinde (katibane) tezyîn-i elfâzı, sanayi'-i bedîayi iltizâm etmiş zan olunur. Hâlbuki Nedîm nazmında, nesrinde parlak parlak fikirlerden başka bir şey iltizâm etmez, hattâ ciddî bir eserin mukadimesinde bile efkâr-ı şûhânesine mağlub olur.”

“Mâ hâsıl, Nedîm'in mü'essir-i efkâr u güftarı başlı başına bir lisân-ı edebtir; diyebilirim.”

Nedîm on ikinci asır hicri evâsıtında vefat eden şairimizdendir. Nedîm hakkındaki mütaalatım şimdilik bu yazdıklarımdan ibârettir.

Tevfik-i hudâ refik olursa, zat-ı âlinizde bu yazdıklarımın cevap vermeye vakit vakit bulursanız Cevri, Neşatı gibi meşâhîr-i şuarımız hakkındaki takdîrât-ı mahsûsamı yine böyle mektûblarla irâeye çalışırım. Efendim!

(Adet 44, s.349-350-351) 3 Mayıs 1797 Hazine-i Funûn (Mehmet Celâl)

1.1.7.5. Bir Mektûp⁵⁷

Sakızdan Fi 20 Ağustos Sene 297

Aziz Birâderim

Sakızda yine zelzele olduğunu gazetelerde görmüşsünüzdür. Validemiz hanım elbette endişeye düşmüştür. Kendisine teselli ver.

Adanın tezelsülüne dâ'ir işitmekte olacağınız mübalağalara inanmayın. Fakat burada hiç de hareket-i ârz vukû' bulmuyor sanmayın.

Zelzelesiz yirmi dört saat geçmiyor. “ve kalel insanu maleha” mazmûn-ı mukaddesi her gün tahkik ediyor. Bayramın ikinci gecesini şiddetli bir sâllanış hissi olundu. Zîr-i zeminden bir takım sadâlar da işitildi. Ben yerin altını o kadar düşünmem ama üstünü fenâ görüyorum.

Dediğim hareketin te'siriyle benim oturduğum ötede mâsanın üzerinde yanmakta olan şamdân devrildi. Kitaplar birbiri üzerinden kayıp masanın üstüne yayıldı. Hâsılı öte vardı geldi. Nasıl? Epeyce bir şiddet değil mi?

Kasaba içinde evvelce zedelenmiş olan bazı ebniyye yıkıldı, bir iki hayvan telef oldu ise de insanca zâiyât olmadı. Fakat halk feryât ederek sâhilde vâki Kılıç meydanına döküldü.

Paşa Efendimiz⁵⁸ müsellemlen olân hamiyet-i rahimânesi iktizâsınca gece saatlerce memleketi dolaşip ahâliyi avutmaya çalıştı.

Sonra o şiddet kalmadı. Şimdi zelzele oluyorsa da hafif hafif oluyor. İnşallah bütün bütün kesilir. Oturduğumuz dâ'ire bâyağı ahşap baraka olduğundan ne kadar sallansa yıkılmaz. Malumdur ki hareket-i arz kargir ebniyeyi çabuk yıkar. Ahşap

⁵⁷ Bu mekubu Muallim Nâcî Sakız'dan göndermiştir.

⁵⁸ Berlin Sefiri Said Paşa

binaları, hususiyle bizim ikametgâhımız gibi yerden yapma şeyleri kuhvari salları geçer. Biz ise böyle büyük patırtı görmüş geçirmiş erenlerden bulunduğumuz cihetle hiç aldırmiyoruz.

Bu ifâdâtdan maksadım (şimdilik sizin buraya gelmeniz uymayacak) demektir. Orada oturun. Rahatınıza bakın böyle bir yere gelip de ne yapacaksınız? Oturacak ev yok gezecek yer. Konuşacak âdem yok.

Meşhur ‘‘ Homeros’’un Feyz-i Ruhânîyesi âsârından mıdır nedir burada tabiatım muttasıl şiir söylemek istiyorum. Fakat mevkii’in muktezâsı olarak âvâzelerim sürûrengîz değil, hüzn-amîz düşüyor.

‘‘Viranede baykuş öter gibi söylenip durma! Deme. Bir nühûset-i âbâd içine atıldımsa devlet-i cavid denmeye sezâ olan mesûdiyet-i fikriyemden tecrid edilmedim.

Bu kere yazdığım ‘‘Feryad’’ ünvanlı manzûmeyi gönderiyorum. Bunu Tercümân-ı Hakikate verip vermemek re'yine vâbestedir. Neşri cihetini niçin tercih etmediğimi sorarsan şu cevabı veririm:

Bir paraya Sad hezâr feryad!

(Numarası: 183 s.66-69)6 Haziran 1788 Berk Mecmuası (Muallim Naci)

1.1.7.6. Jean Jack Roso’nun Bir Genç Âdeme Yazdığı Mektûbtur

Mösyö, gâfil bulunuyorsunuz, acz u mesavi ile muttasıf bir âdemin re'yine müracaat ediyorsunuz ki o âdem fart-ı iştigâlden bitâp olarak size cevap verebilecek bir halde bulunmuyor, iştigâlat-ı mütevaliyyeden vâreste bulunmuş olsa idim teklif ettiğiniz cem’iyyette de beraber bulunur idim.

Mâmafih benden bir fâ’ide ümidinde bulunmak, re'yime murâcat etmek gibi bir şerefe mazhar buyurduğunuzdan dolayı teşekkür ederim, beyân buyrulan tasavvurât ve âmâliniz şâyân-ı takdis ve tebcildir fakat bir hizmetle istihdâm olunmak için Mont Moransiye kadar ihtiyâr-ı sefer eylemeniz husûsunda bir fâ’ide göremiyorum. Yakın meslek, iktisâb-ı kemâlat maksadıyla böyle bâîd bir mahalle azîmete, o suretle cüstcû-yı amâle ihtiyacınız yoktur. Kalbinize müracaat ediniz. Aradığınız şeyleri orada bulursunuz: Vicdanınıza müracaat eylediğiniz surette hakikatini- bu bâbda benim size

söyleyebileceğim sözlerden daha iyi anlamış olursunuz. Fazilet, mekârim-i ahlâk – esbabına teşebbüsle tahsil edilebilen- bir â'leme kıyas olunamaz. Fezâil-i insâniyye ve mehâsin-i hisâl ile ittisâf olmak için kalben meyil ve arzu hâsıl etmek kâfidir, eğer böyle bir meyil ve arzuya mâlikiseniz maksad husûle gelmiş, mes'udiyetiniz tahkik olmuş demek olur. Size nasihat vermek bana â'id olmuş olsa idi en evvel böyle bir meyl-i vicdaniye, bu türlü tahayyülâta tebaiyetten tevakkî eylemenizi tavsiye eyler idim ki bu haller rûha sıklet bahş etmekten, herkes, ba-hûsus sizin gibi gençleri taht-ı esârete almaktan başka bir kâ'ide bahş etmez. İnsan evhâm ve tahayyülât için değil, çalışmak için halk olunmuştur. Vedî'a-ı kudret olan hayat öyle bir isti'dâd-ı inbisatı hâ'izdir ki vazifesini hüsn-i îfâya çalışan âdem hayatın lezâiz ve eşvakından her zaman müstefid olur, ahd-ı civânîde hâ'iz olduğumuz kuvvet ve iktidar bize – atâlet ile tahayyülât ile mahv edilmek için ihsân buyrulmamıştır. Mösyö, cenâb-ı hakkın ihsân buyurduğu, akrabalarınızın nasib ve ta'yîn eyledikleri hizmete müdavemetle çalışınız: İşte iktisâb-ı fazıl ve kemâl için en ziyade riâyet olunacak hüküm ve kâ'ide budur; Pariste ikâmeti ihtiyâr ederek bir hizmetle muvazzaf bulunsanız müşkilâtı artırmış olursunuz, daha iyi hareket etmiş olmak için vatanınıza avdet ediniz; fâmiyânızın agûş-ı şefkatinde yaşayınız; akrabanızın hizmetinde bulunarak fezâil-i insaniyeyi muhafazaya gayret ediniz; fazilet-i zâtiyenizi bu suretle hüsn-i muhafaza ve ibrâz edebilirsiniz. Evkât-ı hayatı elviye ve mülhakatta imrâr etmek, Paris'de servet-i saadete nâ'il olmak emeliyle ızdırabât-ı ebediyyeye tahammül etmekten her halde hayırlıdır, herkes de bilir ve sizinde bilmeniz lazım gelir ki, Paris'de zengin ve mütehavvil görünen zevâtın ekserisi bir takım esbâb-ı gayr-i lâyikeye teşebbüsle tedvir-i dolab-ı ihtiyâl ile iştigâl eden erbâb-ı mefasidden, edâniden ibarettir.

Pederiniz gibi bedbahtâne sûrette yaşamayı iltizâm ederseniz celb-i intizâr-ı ihtirâm edemezsiniz. Âlemde mes'ûdâne yaşamak için - sa'y, dikkat, iffet, kanâ'at gibi sıfatlarla ittisâf ederek hüsn-ü îfâ -yı vazifeye çalışmaktan başka çare yoktur. Mösyö İşte Mont Morans da bulunduğunuz zaman işiteceğiniz sözler, alacağınız nasihatler bundan başka bir şey değildir. Korkarım ki bu sözleri arzuza, tabinize mûvâfık göremeyerek yine re'y-i hod-serânenize ittibâ etmek isteyeceksiniz; fakat eminim ki harekât-ı vâkıanız bir gün sizi nedâmete mecbûr edecektir: Sizi öyle bir mesleğe sevk etmek arzusunda bulunuyorum ki bu yüzden mütevellid bir takım iztirâbât-ı elîme ile

müteezzî olmanıza mecburiyet görülmesin. Bâki muhalasat-ı kalbiyemin hüsn-i kabulünü ricâ ederim.

(Numarası: 183 s.264-265) 17 Temmuz 1788 Berk Mecmuasu(Halil Edip)

1.1.7.7. Bir Mektûp

Geçen hafta bir mektûbunuzu aldım. Ne güzel yazmışınız. Hissiyât-ı kalbiyenizi tasvir ve ifâde hususunda mektûbunuzdan güzel bir tercümân tasavvur edemem. Âferîn Behice! Terakkiyât-ı ahirenizi handânınız için pek büyük bir şeref, akrânınız için de celî bir ibrettir. Tebrik ederim memleketce esbâb u vesâ'it-i tahsîlin fikdânından şikâyet ediyorsunuz. Bu sözünüzü teslim ederim. Fakat sâye-i ma'ârif vâye-i cenâb padişahîde karîban iktisâb-ı fazıl ve kemâl emrindeki arzunuzdan istifâdeye muvaffak olacağınızda şüphe etmem. Şefkatli padişahımız efendimiz hazretlerinin nuhbe-i âmâl-i şâhâneleri envâr-ı ulûm ve maârifin bilâd-ı şürefiye her cihetine münteşir ve evlâd-ı vatanın umûmen n'am celfle-i me'ârifle dil-sir olmaları kaziyyesine matuftur.

Müteselli olmalısınız; mutasarrıf merhum Ali Rıza Beyin himmet-i ma'ârif-perverane ve hamîyyet mendânesiyle Isparta'da bir inâs mektebi te'sîs ve küşad edilmemiş olsaydı- mukaddimât-ı ulûm ve maârifinden iktisâbât-ı hâzırınız derecesinde de istifâde edemeyecek idiniz. Değil mi? Me'yûs olmayınız; sa'yınız sebâtınız, istîdâdınız sayesinde eyler vede kemâlât-ı müktesebenizin daha parlak âsârını ibrâz ile hem kendiniz iktisâb-ı meserret eder, hemde terakkiyâtınız arzu edenleri karir-ül ayn-ı mefharet eylersiniz.

Düşününüz; nihâl-ı ömrünüzün esmâr-ı latîfesi olan mini mini yavrucaklar irfân ve terbiyeniz sayesinde perver-i şebâb-ı kemâl olarak ne kadar mesud olacaklar!

Sizin şu halinize, şu fikrinize, şu terakkiyâtınıza vâkıf olduğumdan dolayı bilseniz ne kadar memnun oldum. Pederînizi belki yüz defa rahmetle yâd ettim. Merhum dakika-ı-beyn bir zât olduğu için validenizin sedd-i mümânaat olmak istemesine bakmadı. Tahsilinize, terbiyenize pek çok çalıştı. Şevk ve arzunuzun kemâlini görür idi de validenizin tehdîdatına mümanatına hafif bir tebessümle mukâbele ederek dâima izdiyâd-ı şevkinize hizmet eylerdi. Fena mı yaptı? Sağlığında pederlik nâm ve sıfatını ihrâza kesb-i istikâk etti. Âlem-i fenâya vedâ edip gittikten sonrada her

cihetle nâmını ibkâya vesile olacak bir eser bıraktı. Elden bir şey gelmediği cihetle“kızım okursa sihirbaz olur...” gibi efkâr-ı bâtileye esir olarak semere-i hayatını zulmet-i cehl ve nâdânı içinde bırakan validelerin hallerine ne kadar aciz, ne kadar teessüf ederim! Bilmezler ki dünyada cehâlet gibi devâ-nâ-pezir bir maraz yoktur. Emrâz-ı rûhaniyenin en şedîdi cehalettir. Reng-i latîf-i ismet, hilye-i irfan ve faziletiyle tezyîn zât ve sıfât etmiş bir validenin haliyle bu sıfatlardan mahrum cahil bir kadının ahvâli göz önüne getirilir, muhakeme olunur ise aralarında ne büyük bir fark görüleceğini bilâ-tereddüd sizde itiraf ederseniz.

İstediğiniz kitapları gönderiyorum. Bunlar meyânında bir de (Bir Mektûb Paketi) namında küçük bir eser görürseniz. Mütala'aya şayan eserden değilse mahza birâderimin tercüme ettiği bir asâr diyerek kitaplarınız meyânında bulundurmaya tenezzül edersiniz sanırım. Zevciniz Tevfik Efendi birâderime birkaç defa mektûp yazdım. Galiba size göstermemiş. Henüz o mektûbların cevabını alamadığıma yalnız teessüf değil, bir merak hâsıl etmiş idim. Mektûbunuz beni bu teessüften, bu meraktan kurtardıktan başka hakkınızda gönlümün arzu ettiği amallerin husulünü tebşir ettiği için ne derece teşekkür etsem azdır. Ba'demâ ara sıra mektûblarınızı beklerim. Kitap için sıkılmayın, hangi kitabı ister iseniz derhal alır gönderirim. Mektûbunuzu okur iken validemin ne kadar ağladığını görseniz mutlaka hemşîremi vefât ettiğini yevm-i mâtem engiz hatırınıza gelirdi. O fecâa-ı nâgihâniden sonra bîçârenin hande-i inbisatî da kerîh-i teessürle memzucdur.

Hakikat, mektûblarınız pek ziyade gecikiyor. Yoksa bizi unuttuyordunuz. Biliyorsunuz ki zâten hanedânınıza olan münasebetimiz merhumenin vefatını müte'âkib hakiki bir irtibat ve muhabbetle tahavvul etti. Valideniz hanım efendi hemşîrezâde mi ırza' etmek gibi pek büyük bir asâr-ı insaniyet izhâr etti. Ondan sonra validem sizi kerimesi makamında sevmeye başladı. Benide hemşîresiz bırakmadınız. Bu lütufların bu garib nuvazlıkların ber hayat oldukça unutulması mümkün müdür? Hemşîremi yâdigâr-ı hayatı olarak bırakıp gittiği Âişeyi ne kadar sever isen hakkınızdaki muhabbetimizde o nisbete, o derecede olduğundan emin olunuz. Şimdi Âişe'yi görseniz bi't-tabî tanıyamazsınız. Hîn-i müfâratımızda üç yaşında idi. Şimdi on yaşındadır mektebe devam ediyor. İşte sizin için karaladığı varakpârede melfûd'dür. Valideniz Hanım efendinin ellerini, İffet Bey İle Münireciğin gözlerini öperim. Peder ve validem

de gözlerinizden öperler. Baki kemâl-ı âfiyetle mesrurü'l fevaid olmanızı Cenâb-ı Haktan temenni eylemekdeyim hemşireciğim. Kardeşin Halil Edip

(Numara:183 s.176-180) 25 Ağustos 1788

Berk Mecmuasu

(Halil Edip)

1.1.7.8. Madam Soyna'nın Kızına Bir Mektubu

‘ Teessüf-i Mâderâne’

Semere-i nihâl-i hayâtım, sevgili yavrum! Sana dehşet-i meal

Bir hâl-i esef-iştîmâl nakledeceğim: Buraya geleli üç saat oldu Paris'den müfâarakat ve mübâadet etmemek maksadı perşembe günü akşama kadar dünyadan ve o dünyanın velvele-i sâmi'a-hıraşından azâde bulunmak için idi. Kendi kendime bir ma'bed yaptım dâman-ı zühd ü takvaya sarıldım mabedimde Fahiru's-semavati ve'l-ard" a tazarru u efkâr ve mûlahazat-ı hakikiyye ile iştilal etmek istedim. İbadethanemde aşk-ı Allah için vesâil-i diniyye ve esbab-ı hakîmâne aramak ile tazyik-i nefis ettim. Hangi insan vardır ki nefis, şehvet, fikr-i müellim, hiss-i muzîk gibi kuvvetlerin elinden tahlis-i girîbân edebiliyor. Ben her ne kadar tarîk-ı zühde sâlik olmayı arzu eder ve ondan başka bir hatırayı tahattur etmemeye tecviz eyler idisemde yine senin hatıra-ı muhabbetin yine benim muhabbet-i mâderânem daima seni düşünmeyi senin didarını görmeyi elhâsıl seni hatırlamayı bana tavsiye ettiler. Nihayet hani sevdiğin o ağaçlı karanlık yol yok mu işte o yolun nihayetindeki çimenli seddin üzerine oturarak ve seni o seddin üzerinde birkaç defalar âgûş-i muhabbet ve nüvâzişime aldığımı ve orada oturduğunu düşünerek sana mektûb yazmaya başladım mektûbum hissiyât-ı derûnumu kâmilan anlatamaz. Zira tercümân-ı efkârım olan hâme-i hissiyâtıma gelsin fart-ı heyecândan mütehayyir kalmıştır. Lakin acep ben seni orada hiç görmedim mi?! Nasıl oluyor da bu efkâr-ı ızdırap âsâr-ı kalbimden güzâr ediyor? Evimin, kilisenin, memleketin, bâhçemin içinde bir mahalli yoktur ki orada ben seni görmemişimdir. Hiçbir mahalli yoktur ki bana hayâl-i cemalinidir hâtır ediyor musun; lakin budur hâtır ediş nasıl olursa olsun mutlak yüreğime bir acı, bir ızdırap geliyor.! Ben seni görüyorum! Sen benim yanımdasın seni düşünemiyorum!... Tekrar düşünüyorum beynim, fikrim yoruluyor. Kızım seni çıldırırçasına severim. Seni çok aradım; fakat... Neticesinde benden ikiyüz fersah

uzakta olduğunu anlayınca bir ye's-i küllî içine daldım kendi kendime: nur-ı aynım sana mâlik değilim dedim!

(Numara183 s.23-25) 8 Ekim 1788 Berk Mecmuası (Ahmet Rasim)

1.1.8. SOHBET İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.8.1. Bend-i Mahsus

Vesâit-i Muhâbere Ve Mürâsele

Bunu kim bilmez? İki memleket arasında haberleşmek için kullanılan vâsıtalara (Vesâit-i Muhâbere) ve iki memleket arasında eşya göndermek için muracaat edilen vâsıtalara dahi (Vesâit-i Mürâsele) derler. Bunu kim bilmez? Bunu değil hatta elyevm vesâit-i muhâberenin en serî telgraf ve telefon olup vesâit-i mürâselenin en serî de şemendüferler, vapurlar olduğunu dahi her kesbîlur. Bu belki üzerine bil-ibtina elyevm vesâit-i muhâbere ve mürâselenin bu derecelerdeki süratına nazaran sath-ı arz üzerinde “Mesafe” denilen şeyin hemende hükümden düşmüş olduğunu bile herkes düşünür.

Ha işte asıl maksûdumuz da budur. Elyevm vesâit-i muhâbere ve mürâselenin peydâ etmiş olduğu sürata nazaran mesafenin hükümden düştüğünde herkes düşünür. Değil mi? Fakat düşünceden düşünceye fark vardır. Acaba herkes düşündüğünü zihinde tamamıyla takdir edebiliyor mu? Bazı şeyler vardır ki “dile kolay” denilir. Bundan yirmi beş otuz sene evvelki muhârebede Fransa Almanya’ ya beş milyar frank tazmînât-ı harbiye vermiş idi. Dile kolay! Yani söylemesi kolay ama takdiri güc! “Beş milyar” demek ne demek olduğunu takdir için düşünmelidir ki “dakika” dediğimiz şey âdeta bir nefes alabilecek kadar zaman gibi bir şey olduğu halde bir sene zarfında ancak altıyüz bin dakika bulunup beş milyar dakika geçmek için iki bin seneye karîb bir zaman ister. İşte böyle düşünülür ise “beş milyar!...” diye direk kolayca söyleyebileceği bir aded takdir olunmuş olur. Ma Hâzâ bu halde de “ikibin sene”nin dile kolay bir tabir olup olmadığını anlamak lazım gelir. Tarih bilmeyen bir adam için bu dahi bir “dile kolay” dır. Yüz sene zarfında dünyanın ne kadar değişeceğini nazar-ı hikmetinde takdir etmiş olan bir ehl-i tarih yüz sene evvel ki ecdâdımızdan birisi bugün mezardan çıkarak kalbimizden, kıyafetimizden, ahvâl-i beyitiye ve usûl-u maîşetimizden, hattâ bir

dereceye kadar lisânımızdan bile bizim kendi ahfâdı olduğumuzu tanıyamayacağını düşünür ve birde bin ve iki bin sene zarfında umum-i dünyanın ne kadar değişmiş olduğunu fikr-i hikmet önüne getirürde iki bin senenin uzunluğunu ona göre takdir eder. O hakîmin “iki bin sene” demesi arasında dağlar kadar fark vardır.

Vesâit-i muhâbere ve mürâselenin zamanımızda peydâ etmiş olduğu süratin derecesini benim damağıma, ruhuma takdir ettirmiş olan iki madde vardır ki şu münasabetle onları sevgili kâriâlerime dahi arz etmeyi münâsib buluyorum.

Vâsıtâ-ı muhâbereye dâir olan madde şudur:

Basra'dan bir vapur karantina firârisi olmak üzere patentasız çıkmış gitmiş idi. Bir sabah Basra karântinası bu vak'ayı bize telgrafla yazmış ve biz dahi bundan dolayı cidde ve kameran adası ile muhâbere edip âşina-ı muhâberede yine Basra ile de telgraflar teâtî etmiş idik. İstanbul'dan Bağdat'a ve oradan Basra ya kadar seyahat etmiş ve İstanbul ile Bağdat'ın arasındaki mesafeye kırk günde nasıl kat ettiğim ruhuma tesir edip o eseri muhafaza etmekte olduğumdan bir gün zarfında Basra ile birkaç def'a telgraf teâtîsi nazar-ı dikkatimi celb etmekle Kameran ve Cidde'yi de düşünmeye başlamış idim. Bu düşünceye İran'ın Bender Buşirini Belucistan'ın Kuraşı'sini Hindistan'nın bu mübayini, Ceziretul Arabın âdetini dahi kattım. Bunlar dahi zaten muhâbere etmekte bulunduğumuz yerlerden değil mi? Birde İstanbul'dan Bağdat'da kırk günde gitmiş olduğumu tekrar hatırlayınca şu mesâfat-ı baide arasındaki muhâberemin sürati âdetâ içimi ürküttü! Beynim dönüyor, gözlerim kararıyor içim bulanıyor gibi bir hale geldim. Aman yarab! Bin Bir Gece hikâyelerinde Sendabad-ı bahrinin o kadar muhayyel-i sergüzeştelerine mahal- vukû' olan hayali yerler şimdi hakikat hükmüne girmiş olduktan fazla aylarca ve hatta yıllarca müddet zarfında seyr ü sefer edilebilmekle mukâbil şimdi bir günde bunların her biriyle bir kaç def'a muhâbere edebiliyoruz. İşte dile kolay ile takdir-i hakiki arasını ancak bu vechle bulmak kâbildir.

Vâsıtâ-ı mürâseleye dâir olan vak'a dahi şudur:

Acib ve garip bir karantina kaçakçılığı! Öyle ya kaçakçılık yalnız gümrüğe mahsûs olmaz. Karantina kaçakçılığı da vardır. Hindistanda veba olduğundan vebalı yerlerden hüccacın gemilere binmesini İngiliz hükümet-i hindiyesi men' etmiş. Hüccac için bir liman ta'yîn ederek oraya toplanacak olan hüccac bazı tedbir-i sıhhiye altında

gemilere erkâb olunacaklar. Oradan bizim kameran tehaffuzhanesine gelecek hüccâc dahi on gün gemide vebadan eser var ise on beş gün karantinada bekleyecekler. Şimdi hem bu karantineden kurtulmak, hemde o muayyen limana kadar şemendüfer ile gitmek zahmet ve masârifinden neyse hiç de karantine beklemeksizin Ciddeye varmak yolu bulunursa az kâr mıdır? İşte bu yolu bulmuşlar. Hem de bakınız nasıl:

Cochinchine, Singapore gibi münteha-ı şark limanlardan kalkan bir vapur Bahr-i Ahmer tarihiyle avrupaya gidecek, hacı vapuru değil? Posta vapuru! Yolda birkaç yüz mil bir inhirâf ile Bombay'a uğrayıp karantina kaçaklarını ama hacı sıfatıyla değil! Yolcu sıfatıyla alacak Bahr-i Ahmer yolundan birkaç yüz mil daha bir inhirâfla bu gemi, maskata uğrayıp kaçakları avrupaya çıkaracak. Ba'dehu Basra'dan bir yolcu vapur kalkıp Cidde ye gidiyorken temeyyüz patenteli yolcu gemisi olduğu için hiç karantina beklemeyecek. Bu vapur Maskata uğrayıp o kaçakları alacak Cidde' ye getirecek!

Anlaşıldı mı? Elbette anlaşılamadı zira bu da bir “dile kolay” dır. Yalnız yüzlerce mil inhirâfâtı binlerce mil mesafe teşkil eden bu mürâselenin mecmû'ı ne büyük bir mesafe teşkil ediyor! En büyük seyahatleri boğaziçi ve adalara doğru sekiz, onar milden ibâret olan kârilerimizin dimağı, ruhu bunu takdir edememekte mazûrdur. İşte bir kaçakçılığı haber aldığım zaman yukarıda tarif ettiklerim hayret gibi bir hayret daha beni istîlâ etmiş idi. Zaten haber alışımız dahi vesâit-i muhâberenin sûratına başkaca bir misal add olunacak suret-i serie de, telgrafla, vukû'a gelmiş idi.

Vesâit-i muhâbere ve mürâselenin zamanımızda kesb etmiş olduğu sūr'atı kârilerimiz mesela Aydın ahalisinin düçâr olduğu felâket gibi ahvâl-i mesâib-i iştîmâlde dahi tecrübe edebilirler. Bazı koca kâriler veyahut yine koca karı akıllı adamlar görüyoruz ki şu zamanlarda mesâibin kesretine beyân-ı hayret ediyorlar. Yalnız bizde değil, dünyânın her tarafında! Amerika'da bir yangın koca bir şehir kadar heybetli ve Paris'de diğer bir yangın koca bir pazarı yakıyor. Yüzlerce adam yanıyor. Macaristan'ın koca koca vilâyetleri coşkun sular altında kalıp mâlca, insanca zayıat-ı külliyyeye sebep oluyor. Bunlar meyânında bizimde hissemiz bulunuyor. Aydın vilâyetinde şiddetli bir zelzele birçok ziyana sebebiyet veriyor. Bunlar yalnız şimdilerde şu zamanlarda mı oluyorlar. Tarihe sorar iseniz bunların en büyüklerinden binlercesini size haber verir. En küçüklerine varıncaya kadar diğer birçok binlere ehemmiyet vermediği için kayd etmemiştir. Fakat hakikat-i hâl şudur ki vesâit-i muhâberenin bugün ki sûratı kesb

etmemiş olduğu zamanlarda bu gibi vukuat-ı haber bilinemez idi. Bazıları resmen haber alınsa bile o zamanlar vukuât-ı yevmiyeyi i'lan etmek mu'tâd olmayıp gazetecilik henüz mevcut veya müterakki olmadığından havâdis neşir olunmaz idi. Şimdi ise vukuât günü gününe haber alınmakla beraber neşir dahi ediliyor. Mesâibzedekâne karşı evvelleri yalnız hükümetlerce muavenete himmet buyuruluyor idi. Şimdi ise umûm hamiyetkârlarca muavenet himmet buyuruluyor. İşte bunlar hep vesâit-i muhâberede ki sür'at sayesinde.

Mürâsele vâsıtalarındaki sürat bundan daha mühimdir. Bir zamanlar âfettede olan bir mahalın haber-i afeti alıncaya ve oraya imdat yetiştirilinceye kadar âfetten ziyâde imdâtsizlik o biçâreleri berbât ediyor idi. Daha uzak zamanlara ve daha uzak yerlere kadar sevk-i zihin etmeye ne hacet? Yirmi beş otuz sene mukaddem Ankara'da bir kaht olup vilâyet-i mütecavizde zahire mebzûl olduğu halde vâsita-ı mürâselenin fıkdanından dolayı oraya imdâd yetiştirilemiyor idi. Devletçe külli fedekarlık mukâbilinde her taraftan zahire yetiştirebilmiş ve orada devletin muhtacına meccanen tevzî' buyurduğu ekmeğin bir okkası on kuruşdan ziyadeye mal olmuştur. İşte dillerin kolay kolay söyleyi verdikleri sözlerin mahiyetlerini takdir için insan düşünse ve fakat bir ehl-i dikkatin bihakkın takdir için düşündüğü gibi düşünse birçok hatalarını insan kendi kendisine tashîh ederek hakâyık-ı matlubeye dahi kendi kendisine yol bulabilir.

Vesâit-i muhâbere ve mürâselenin bu kadar sürat peyda etmiş olduğu bir asıra yetişmiş bulunduğumuzdan dolayı ne kadar bahtiyar olduğumuzu düşünelim. Zât-ı merahim simât Cenâb-ı Abdülhamid Gazi gibi bir padişaha sahip rafet ve merhametin asr-ı humayün-ı terakki numûnelerinde bulunduğumuzun ne saadet olduğunu tahattur edelim. Mülkümüzün bir kısmında bir âfet olsa derhal haber alınmakla beraber matbuat vâsıtasıyla onu derhal bütün ahâli haber alıyor ve devletçe mesâibzedekâne muavenete müsaraat buyurmakla beraber bütün ashab-ı hamiyet tarafından dahi isti'câl gösteriliyor. Levâzım-ı insâniyet ve muktezâ-yı medeniyet budur. Bu ise kadar celilini takdire muktedir olan nimet-şinâslık için büyük bir bahtiyarlıktır.

(Sayı: 223 s.611-613) 8 Şubat 1803 Malumat mecmuası Ahmet Mithat Efendi

1.1.8.2. Münderecat

Biri bana- ekseriya- ne ile iştigâl etdiğimi soracak olsa, hemân dâima yazı ile meşgul olduğumu anlar. Uyku, yemek zamanlarını istisna ettikten sonra:

“Benim Nedîme-i rûhum tefekkür etmedir”

“Dem-i tefekkürüm en hoş dem-i hayatımdır”

Mazmûnca en evvel tefekkür, sonra yazıya başlarım. Hakikat; peri-i felekün şefik penbe parmaklarıyla hâbına hemen perdelerini okşamaya başladığı vakit- ekseriya- odamın pencerelerinden birinin üstünde yuvasını yapmış olan küçük bir kuşun, nûr nev zuhûr-u sehere karşı okuduğu şarkılar beni uyandırıyor. İhtimâl ki yüzümü yıkamaya vakit bulamam. Hemen ondan birkaç şiir hatırıma gelir karyolamın başucuna mevzii masaya yaklaşırım. O şiirleri kayd ederim. Ayıp değil ya! İsterse çirkin olsun. O şiirleribin severim. O şiirler benim çocuklarımdır.

Sonra masamın üstüne bir göz gezdiririm: Bir bâb-ı hitâme yaklaşmış bir hikâye bulurum. O bâbı da itmam ederim.

Öte tarafta inşâyâ aid yazılan bir kitabın müsveddatı durur. Bu müsveddata birkaç numune ilâve etmek isterim. Yine yazarım.

Derken efrâd-ı âileden biri tarafından bir mektûb yazılmak için mürâcaat edilir. O kadar meşguliyet arasında bu mürâcaat nâhoş gelirsede, artık hatırı kalmasun diye bir mektûbluk kâğıdı birkaç satır ile işgal iderim. Yine yazarım.

“Yemek!” derler Allah ne vermiş ise yerim’ mevki me'mûriyyete giderim. Vazife-i resmîyemi ifâya bir tehâlük gösteriyorum. Yine yazarım.

O güne âid olan vazife-i mukaddese-i me'mûriyyetimide itmam ettikten sonra çıkarım rehğuzarıma bir kütüphane tesadüf eder. Bu kütüphanede biraz nefes almak için otururken, maârif nezâret-i celilesinden ruhsatı istihsâl olunup matbaaya verilen bazı âsâr-ı nâçizânemin tertib-i sehviyyâtını tashihe luzûm görülür. Alırm kalemi elime yazarım.

Bu kadar yazı yazan asabî bir muharririn akşamüstü o yine gelmesi pek bîtâbane olur. Artık bunu herkes bilir. İşte ben bîtâbane eve geldiğim vakit, artık hiç bir şey yazmamak isterim.

Hâlbuki eve gelirken hüsn-i teveccühünü celb ettiğim rüfekâdan birine tesadüf ederimde, mesala Hazîne-i Funûna musahabe ünvanı altında mutlak bir makâle yazmalısın- uhuvvetnamına (kardeşlik namına) –tavsiye ettikten sonra bu makaleninde yine mutlak yarına kadar yetiştirilmesini emir eyler. Şimdi ne yapmalı? Çaresiz yazmalı.

Eve gelirim o makâleyide yazmaya çalışırım, mesela şu yazdıklarım, o gibi bir cihan-ı nevresinden niçin abd olunamasın? Yazarım.

Yine yazarım ama dimağım bana “yoruldum!” der. Zaten ben bu hitâbı anlarım. Dimağıma karşı bende “bir sigara” derim. Müte’akiben bir münebbihe ihtiyacım olduğunu his ederken sade, köpüklü, sıcak bir kahve isterim. Bu kahvede intibâhı hâsıl eder. Yine yazarım, değil mi? Hayır! Artık yazmak icâb etmez, Şimdi biraz tenezzüh lazım. Biraz eğlenmek isterim. Birkaç adım atarım pencerenin önüne gelirim hurşid-i mağrib aranın gâh deryâ-yı sîmîn içinde afaklara gâh bir yağmurlu havada bulutlara gizlendiğini görürüm. Ah bu pek güzeldir! En uzakta görünen maî deniz İhtisâsât şairanemi heyecana getirir. Pîşgâhımı bir perde-i hazıra ile örten yaprakların ruhuma bir sukûn bahş eden hışırtilarını dinlerim. Menâzır ve tefekkürât tenevvü"ettikçe ciyadat fikriyemin avdet ettiğini his ederim. Bu ciyadat ertesi günkü yazılar için hazırlanır.

Şimdi ne demek istediğimiz soruyorsunuz değil mi? İştigalat-ı zihniye erbâbınca ara sıra tenezzühün maddi manevi fevâidi olduğunu arz etmek isterim. Maddi fevâid var: Dimâğ-ı istirâhat mutlaka içinde bulunduğu halde güzel bir hava teneffüs etmek, açık bir manzara görmek ne kadar muvafık-ı sıhhatdır! Manevi fevâid var: hele bu manevi fevâid sanâyi-i nefise erbabınca kâbil-i inkâr değildir. En güzel bedi’aları tabiattan iktibâs eden ressamalar, şâirler o bahârî levhaları, o sahrayı, şiirleri tenezzühlerinin neticesinden istihsâl etmiyorlar mı?

“Temevvüc etmede yer yer çimen latîf latîf

Peyapey olmada cuy-ı mucizan latîf latîf”

Matla’ının bir çemenzâr mütemevvicin, bir şelâle-i letâfet-şârın yadigârı,

“Güh ü derya iki câbdan der ağuş eylemiş

Sanki derya dâyesi kühsarise lâlâsıdır”

Yetenek bir temâşâ-ı deryânın mahsûli olmadığını kim iddiâedebilir?

“Ey ebr-i latîf renk sayar
Pek şa'sa'alı nümâyışın var
Fesehatında sipihr içinde
Derya-ı ziya-i mihr içinde
Mahi gibi hoş sebahatın var
Dur dur nede çok seyahatın var!
Güya uyuyormuşum uyandım
Nâgah seni görünce sandım:
Reng-i ruh-ı dilberan şu anda
Uçmuşda birikmiş âsmânda”

Yeterli nigâh-ı aşıkânesini semâya atf eden bir şairin âsârından değil midir?

Hayfa ki zihin yorgunlugunu ta'dîlden tenezzühden daha münâsib ve daha şâirâne bir çare yok iken bir kısım erbâb-ı kalem bu çâreyi muharrib-i hayat ve menba-ı fezâyih olan işretde arıyorlar ve istidâdları henüz münbasit olmadan, tam fikirlerinden istifâde edilecek bir zamanda ya cünûn getiriyorlar, ya hayata vedâ ediyorlar!...

(Adet 7, s.49-50) 17 Ağustos 1796

Hazine-i Funûn

(Mehmet Celâl)

1.1.9. FAYDALI BİLGİLER İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.9.1. Gecelerim Yahud Mader-i Behatâ

Fikrimin bir hayal-i nâ-mahdûd içinde cevelân ettiği bir dem gecedir. Bazı geceler, öyle hayâlât-ı meserretbahşanın kucağına atıyorum ki neşâtımdan, inşirâhımdan tabe-sabah gözüme uyku girmez. Gözlerim gecenin perde-i zulmetini çâk ederek bir meserret-i âbâda doğru medd-i nazar eyler.

Öyle bir meserret-i âbâdki derûnunda perî-çehre kızlar yerine, terakkî beyleri görülür nağamat-ı zevkamizâne yerine terennümât-ı hüzn-engîz iştilir. Öyle bir meserret âbad ki der u divârı tasvir-i şehvet perestâne, münakkaşât-ı safâhat âlûd ile mülevves değil, sanâyi levhaları; ma'rifet manzaraları şeh-râh-ı kemâlat haritalarıyla

müzeyyen. Fikrim o terakkî-i beklerini der âgûş-u idrakın mahzûz ve kûşem o şevk-aver terennümâtı işiterek pür-neşat gözüm o bedâyi'-i kemâlâtın elvâh-ı hayaliyesini olsun görerek münevver olur.

Elhâsıl hayâlim, bir cihân-ı mes'udiyet kesilir, ben de güya o cihân-ı mes'udiyet mekânın içinde perveriş bulmuşum gibi nâil-i ârâm olurum. Bazı gecelerde öyle hayâlât-ı kasvet- efzâ-yı esîr olurum ki melâlimden sabaha kadar uyuyamam, artık şu'â-ı basarım zulmet içinde sevinir, pîşegahımda bir zulmet âbâd peydâ olur. Her bakışımda o zulmet-i menhus hayaller arz eder. Kendimi rehrev-i bekâ olmadan cehenneme atılmış sanırım.

Saatın tınıtını dört göz ile gözlerim.

Ekseriyâ kalbim:

“Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkıt ne bilir,

Mübtela-yı gama sor ki geceler kaç saat”

beyitini okur.

Bir akşam... nın Rumeli sâhiline nâzır bir bucağında oturdum, teşrif-i mâhâ muntazır oldum. Mekânım bir kayalığın içerisi idi. Nâzarım, dalgaların mu'ânekasıyla eğlenmekte, fikrim deryalar kadar vâsi' bir hayal-i latifin içerisinde senâ-varlık etmekte olduğundan kalem de de zerre kadar eser-i melâl görünmüyordu. Zulmet, çehre-i abûsî rakip gibi mağrîbe kadar dostsuz istilâ oldu. Karşı yakada îtikâd olunan birkaç kandilîn ziyası, gözlerime kadar îsâl-i nur ediyordu. Bilmem, gecenin sükûtundan mı nedir? Mevcelerin tesâdüm-ü şematet-engize başladı. Her dalga yükseldikçe bana: “hoş âmedi” ediyor zannediyorum. Sağ tarafımda, dağların üstüvanede bir kızılık peyda oldu. Kızılık gittikçe kesb-i za'f etti. Artık gözlerim dalgaları bıraktı, o manzara-ı hırd-ı efrûzu temâşâyâ daldı. Nihayet pîş-i çeşmde nuranî mağdur bir levha göründü. Mecma'a'l- envar'dan bir revzen-i kemâl açıldı sandım. Meğer ay doğmuş!...

Denizde yakamozlar görünmeye ve bir hayt-ı nûrânî gibi ka'r-ı deryâya inmeye elhasıl nazar- rubalıga başladı. Nazırım, o hayt-ı nûranîyi takip ede ede ka'r-ı deryaya doğru gitti. Kamerin aks-ı ziyası karşı tarafımı hafif nurlara gark eyledikten o sahili seçebildim.

Sımah-ı takayyüdüm, her ne tarafa açıldıysa hiçbir şamâtayı gûş edemedi. Güya lisân-ı âlem lâl olmuş idi!

Fikir ne kadar hercâ-i mekkâre! Büyük bir hayalin aguşuna atıldı hiçbirinde ârâm edemedi. Kalbimin darabâtı bana kevrân-ı ömrümü göğsüme evre evre ihbâr ediyordu. Nihayet bir hayal-i amîka daldım. Hayalim, bana bûy-ı mes'adet neşr eden demetler takdim ediyordu. Bende mesudâne kokluyordum.

Daldığım hayal âsâr-ı kâdirâne-i hallâk idi. Ah! Ne kadar vâs'i hayâl! İşte bu hayale hayal-i nâmütenahi denir. Fikri ne kadar tîzrevân olursa olsun, isterse hümâ-yı tedkikin sipihr-i iclâlîne binsin yine o gâyeti bulamaz, mu'terif-i acz olur.

Kendimi kürenin haricinde farz ettim. Kürre-i arz denilen kürre-i cesimiyyemizin fezâda nasıl bir suret-i azime ile tayy-ı mesafe ettiğini farazî olarak gözümün önüne getirdim. Hayali bile fikrime dehşet verdi. Bir kuvve-i müessirenin daha iyisi dest-i kudretin çizdiği bir muharrikden zerrece udûl etmeyerek ve Fermân-ı Celilü's-Şân-ı Sübhani'ye imtisâl ederek döndüğünü tefekkür eyledim, bu devranın hâvî olduğu sırr-ı azim akla hayret verdi. Bu halde ki hayretimden korkmadan titredim.

Kalbim yükseldikçe yükseldi. Âdem-i tenahi içine karıştı, gitti. Lakin gözlerim rûy-i hak-i perestîşkârâne bir sûretle seyr eyliyordu.

Gecenin letâfeti, civarımdaki âşiyânın sükûneti vücuduma gittikçe rehâvet verdi. Birdenbire uyumuşum rû'yalarım da hemen hemen hayalatıma şebîh idi.

Saat beşe gelmiş, mehtâb seyrine çıkanlar âşiyânelerine çekilmiş, ben o zaman uyanmışdım fakat bu uyanış gûş-zed-i teessürüm olan bir iniltiyi takip etti.

Başımı kaldırdım sağ tarafımda benden otuz adım ileride iki kişi gördüm ayın nuru ikisinde tenevvür ediyordu.

Biri orta boylu ve büyük siyah bir mantoya bürünmüş bir erkek diğeri uzun boylu nahif bir kadın idi.

Erkek etrafına bakındı ise de beni göremedi.

Kadın denizin kenarına doğru çömelerek elinde bulunan bohçasını sath-ı deryaya bıraktı bir lisân-ı te'sirle: "mahsûl-i muhabbetim olan yavrum! Bu gün doğdun

gecesinde geldiğin âdem-i âbâda rihlet ettin seni deryaların dalgalarına emanet ettim’’ dedi ve ağlayarak geriye çekildi.

Ben bu manzara-ı dehşet-nâkın tesiriyle müteessir olurken lisânım: Namus belası! Diye bir sadâ çıkardı bu iki kişi hızlı yürümeye başladılar. Arası biraz geçer geçmez, çocuğun deryaya karıştığı yere gittim; zavallı masum! Çoktan şikâr-ı emvâc olmuş idi!!..

Artık hissiyâtım galeyana geldi. Bu gibi mâder-i bihataların vücûduna lanet okudum. Ola ki şetâretim şimdi bir küdürete munkalib oldu. Her hatvemde insanların efâl-i cinâ’iyelerini düşünerek külbe-i ahzânıma doğru yürüdüm o veled-i garibin uğruna bir hayli göz yaş döküm!!...

(Numara 183 s.346-351) 15 Şubat 1778 Berk Mecmuası (Ahmet Rasim)

1.1.9.2. Mahiyet-i Ömür-i İnsaniyeye Dair İfâdeden

O aşk ve alâka ve sevda-ı hırs ve heves dedikleri belâlar biçâreyi bend ederek yolunu kat' edip o güne düşerler.

...İlh

İşte o his ve alâka veyahud heves insanı gereği gibi taht-ı esâretine aldıktan sonra zîr-i bâzûyi tahakkümünden sıyrılıp kaçmak mümkün olamadığından insan dünyaya saplandıkça saplanıyor.

Sen temyîze vasıl olup da kendisini telef etmek arzusunda bulunduğu sırada gaflet-i beşeriye gözlerine bir perde-i siyehfâm keşide edip biçâreyi bend-i zinciri eden aşk-ı alâka veyahut hırs-ı heves gibi belalar kendisine esîr ettiği gibi nâil-i amel etmez. O sevda veya hevesin sâha-ı husûle vusûli ol kadar müşkilleşir, ol kadar güçleşir ki zavallı bin türlü âlâm ü ekdar içinde kalır. Hele amelin husul için sedd-i hâil olan mevani’i bertaraf edip vasıl-ı kâm ve âzâde-i gumûm ve âlâm olmak için cinayetler irtikâbına kadar gider o halde ya cinayet işler iken hedef tîr-i intizâm veyahut cinayet cinsinden bir belâya düşer. Mihen ü meşakk kat kat artar. Yüzüne bakılsa vech-i abusundan ve sevk-i mihnetle lâl olmuş kâmetinden biçârenin hali anlaşılıyor. Aynanın karşısında geçip de dikkatlice yüzüne bakacak olsa yine kendisinden korkacağına şüphe edilmez. Bununla kurtulsa yine bahtiyâr sayılabiliyor. Fakat kendisinde bir hasse-i

istisnaiye farz ederek zamanımıza kadar nice bin milyonlarca zengüs-i rihlet edenlerden ve her gün etmekten devr-i müstesnâ olamayanlardan birisi hârikulâde olarak avdet etse o kadar milyonlarca insanları unutup yalnız o avdet edeni tasvir-i hayalde büyüde büyüde kendisini de o imtiyâza şerik eder. Artık hırs ve heves veya sevda belâları her gün bir şekilde bir nikab-ı muğfel altında arz-ı endâm eder artıkça artar. O heves veya sevdasının husûli için irtikâb ettiği sünîyet-i tedbiri zâhire çıktığı anda yakayı ele vererek haysiyet-i zâtîyye ve rüteb-i devlet ref'olunduktan sonra câniler ötesinde beytütet lazım gelir dünya esâsen bir zindan-ı mihnet olduğu halde o zindân-ı mihnet-i kâfi değilmiş gibi birde dünya zindanlarında kendini çürütür. İşte bu hâl yolda yürüyüp giden bir âdemin mihnet-i tarîka ilâveten kendisini total etse veya ayağına bir zincir bağlaması ve bu vechle yine meşy etmekte devama mecbûr bulunması keyfiyetine teşbih olunmuştur.

(Numara 183 s.47-50) 15 Mart 1778

Berk Mecmuası (Ali Kemal)

1.1.10. . İLİM-DİN İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.10.1. İstiğrâk

Kudret-i İlahiyye –Şâir-i Cezbedâr –i Tevhid

Bir tabib-i kudret ve sanat-ı zülcelâli bir levha-ı icâz nümada mümteziç olarak görür: O levha vücud-ı beşerdir.

Bir hey'et şinâs-ı kudret- perverdigârı vâsi' bir levha-ı kebûd renge müstağrak olarak ru'yet eyler: O levha-ı semâdır.

Bir hikmet-i istînâs kudret-i ma'budu kâinâta münteşir olan ecsâmın imtizâcında kuvva ve harekâtında mütalaa eyler.

Bir kimyager kuvvet-i rahmaniyyeyi ecsâmı terkîb eden anâsırın levha-ı imtizâcında müctemi' bulur.

Bir mühendis marifet-i Sübhaniyyeye intizâm-ı eşkâl-i avâlimde tesadûf eyler...

Bir ressam mahâret-i sâneyi-i elvân-ı tesâvîr -i cihanda görür: mu'terif-i acz olur.

Bir şair de cemâl-i İlâhînin in'ikâsını tabiatın çehre-i bimisâlinde müşâhade eder:
Meftûnû hüsn olur.

Cenâb-ı Hallâk-ı A'lemin kudret ve kuvvet-i Rabbânîyesi her ne tarafa bakılsa çehre-i Bürûz-i kemâl oluverir. Bir kere cihâna atf-ı nazar edelim: Gökteki güneşle kamerin azameti, zîr-i pâyımızdaki türâbın hey'eti, deryâların cesâmeti, elhâsıl bârika-ı Kudretin azameti bizi secde-ber-î ta'zîm olmaklığa davet ediyor. Kudretin büyüklüğünü, iktidâr-ı beşerin küçüklüğü anlaşılıyorda lisân-ı beşer:

Allah ki mûcid-i cihândır.

Her türlü nikâbdan ayândır diyor.

İnsan feyz-i infilâkın akşama tahavvülünü, şa'ş'a'alı tulû'n, hazin gurûbe-i tebeddül-ü mevasimi tebeddül-ü ahkâmı, tahavvul-i zamanı inkılâb-ı deverânı gözünün önüne âlûb cihana hükmeden, cihanı bâzîçe-i irâdâtı eyleyen kuvve-i müessireyi bir kere pîş nazar-ı tefekküre alıyorum:

Bulmaz o tecelliyât gâyet

İ'dâd nasıl bulur nihâyet

Beytiyle teselli bulurum.

İnsan nasıl olur da mu'terif-i acz olmaz? Milyonlarca büyük bir heyet-i göz denilen bid'a da in'ikâs ettiren kudret düşünölsün, mu'inde cihandan vâsi' görünen magazin âsâr-ı tahaffüziyesi teemmül olunsun. Yumruk kadar cesâmet de bir kalbin vazâif-i mühimmesi mîzan-ı tedkike vurulsun.

Kalb-i beşerde bile dâiye-i tefevvuk varken bizi, cihanı yaratan o Hallâkda azamet-i Kâdirâne bulunmasın mı?

Tevhidi sor o Hâlık-u'r-rûh

Birdirbir o bî niyâz sebûh

Yok, şirke egerçi itibarı

Tevhide de yoktur iftikârı

Vucud-ı bariyi tahayyul etmek için bir zihne avâlim-i sâire ile cihân birlikte sığdırılabiliyor ise belki küçücük bir enmûzec-i azameti görülebiliyor.

Allah nasıl tarif edilir? Sükût! İşte bu sûal akıllara aktarsânâne bir sûaldir. Bir nâmutenahinin nihâyetini bulacağım diye seğirden bir fikir bâlâpervaz mutlaka beyhûde yere zahmet çekmiş olacaktır.

Allah kimdir? Hâlik-i avâlim!... Hâmem bu satırları yazarken lisânım:

Tarifine gitmemektir evvalâ

Tarife gelir mi hiç Mevlâ

Allah nedir deyince gâfil

Allah deyip hamûş olur dil

Akıl biliyor ki var bir Allah

Mahiyeti anlaşılmıyor ah!

Olmaz mı hîred-i güdâz-ı ümmet

Peygamberi lâl eden hakikat?

Beyitlerini okurdu. Kudret-i İlahiye ile iştigâl eden fikrim birden bire hâmûş oldu.

Şâ'ir-i cezbedâr kim? Azamet-i ilahiyeyi görüp de o şevk-i câvîdin verdiği hissiyât-ı müheyyciyi zapt edemeyerek tahrîr-i tevhide muvaffak olan şâ'ir! İşte o şâ'ir fikren teâla, kalben teâla ettiği vakit

Ölsem de muhîti âsmânın

Elbette muhatıyım hudânın

Beyitini kemâl-i acz ile itiraf ediyorum.

Şâ'ir nedir? Tecelliyat-ı avâlimi kisve-i zerrîn içinde gösteren mahlûk! Şâ'ir nedir? İnkılâbât-ı hüsn-ü efzûnu kemâl-i şetâretle tasvir eden mahlûk!

(Numara 183 s.292-296) 26 Nisan 1778 Berk Mecmuası (Ahmet Rasim)

1.1.7.2. Mektep

--Talebeye--

Mektebde öğrenir kişi hak ve hakikati, mahlûku, halkı, haliki, ahlâkı, hilkatı, mekteb değil mi gözlere iğrenç gösteren caniliği, yalancılığı, fisk ve sirkati? Tahsinle âferînle, mükâfât ile bütün ilkâ eden gönüllere zevk-i sadâkati... Vicdanlara serâir-i uluvvâne arz eden celb eyleyen kevâkibe-i intizâr dikkati... Tayîn eden ihsâsanı hep mesâlikin, tayin eden mahâsin-i şer' ve tarikâtı... Mekteb değil mi âdeme insanlık öğreten? Mekteb değil mi kalbe veren hiss-i rikkatı?

Bir zevk bî-nihayeti vardır faziletin hâsıl eder bu neşveyi mekteb meşakkati. Mektep de sebk eden emeği nisbetindedir insanların saâdete varsa liyâkatı. Mektebde çok çalışmasının ecr-i feyzidir zeydin vukûf-ı hikmeti, Amrın hazakatı.. Mektebde öğrenilmede şart-ı mu'âşeret, mektepde beller âdem usûl-i refâketi. Mektepli mektebin bilemez kadrini yazık, âtide olmadıkça giriftâr-ı fırkatı. Mektebde şimdi haylaz olan itirâf eder, bir gün bu şeytanlara benzer hamâkatı. Mektep de sa'y eden ise kalb eylemiş olur, bir ömür câvidâne hayat-ı muvakkatı.

Mektebi yegâne bâis-i alâyiş-i bilâd, Mektep medâr-ı a'zam asâyiş-ı ibâd. Mektep dedikçe mektebim etmektedir hutûr, mekteb dedim de ettim o darüyetimi yâd: endişe-i ders! Korku: ceza! Çile: İmtihân! Ta'tîller ise ezmine-i şâdî-i fuâd. Gezmek, oturmak, oynamak ekser bölük, bölük yatmakta, kalkmakta bütün vardır ittirâd.

Her ferd bir rakip ile eyler musabaka, her hâce derste sebk-i âmûz-ı ictihâd, her sınıf olur gurur-nümâ kendi dûnuna, rüchan-ı fazlına ediyor çünkü itimâd, biz kardeşimle yan yana her dershânedede, biz kardeşimle vahdeti etmiştik itimâd. Yarab o neydi ah, o ne hoş bir zaman idi! Pek az değil sekiz sene etmişti imtidâd. Vaktiyle girmeseydik evet, biz o mektebe, o baş ve serseri idik âlûde-i fesâd. Rahmet-i müessisine, rahmet o cennetin olsun sirişk-i mehmedetimle? Umumi şâd. Mekteblere devam edin, ikdâm edin! Yazık ey bî-haber çocuklar aman etmeyin inâd! Haylazlığın neticesi yoktur bilin bunu çok serseriye ortaya attı bu tünd-ibâd, çok muktedir-i duhât içinizden zuhur eder mülkün sizinle eyleyecek şanı izdiyâd.

(Numara:18, s.71)2 Temmuz 1800

İrtikâ Mecmuası

(İsmail Safa)

1.1.11. TABİAT İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.11.1. Arabadaki

Şu gerdûn reftârlı gerdûne-i haşmet hangi vucûd-ı muhteremi taşıyor? Ah, meğer bir timsal-ı sevdavinin mahmil-i i'zâz ve iclâli imiş! Dil uftedegan kadar hassas yayılır üzerinde nâzân nâzân devran eden tekerleklerin taşlarla temasından çıkan hafif bir enîn-i muzdaribâne hüzn-i hicrâne mübtelâ gönüllerin nevha-ı istimdâdını andırıyor.

Şir-i jiyân vasfına şâyan bir çift küheylân ise, nice biçarelere tac-ı zerrîn kadar kıymetdâr kalan, o parlak nallarıyla saçlarının nazâra dilefrûzına rekâbet gösterir gibi, granitler üzerinde şerâre- pâş-ı nected oluyor.

Eğer iltifât-ı avâlim behâsına nailiyyet-i mutlaka fedâ-ı hayâta mütevakkıf ise hemân grande rehşanın paymalı ve bu vesile ile mazhar-ı feyz-i cemâli olayım.

(Adet:25, s.166-167) 12 Haziran 1778 Berk Mecmuası (Nabizade Nazım)

1.1.11.2. Seninle Beraber

Ey, bu leyla-yı leyâl, beyaz bulutların arasından kurtularak, uzakta gözüken köyün sisleri arasında yükselen çatılarının üstüne soluk bir şuânı döker, bu şuâ, köyün önünden geçerek, o zaman gunûde gibi görünen ovalarda, dağlara şırıltılarıyla ninni okuyan dereye yâdlılarken, seninle beraber, ötede bir sevda ağacının dalları altında otursak, o ayı, o bulutları o köyü böyle sükût-i temâşâ etsek... O dereye böyle müstağrek bir halde dinlesen...

Güneş, bu semâ-i laciverdinin ikilî-i mezhebi, şafakın bakıyye-i elvân gülgünü içinde ilk huzme-i ziyaiyesiyle o bahtiyar çobanın beyaz koyunlarını uzaktan penbe gibi gösterdiği, o bahtiyar çobanın, bizim en rakîk en hazin sazlarımıza mukabil elinde tuttuğu kavalın sadâsı bir köylü kızı kadar sade, itirâf-ı muhabbet kadar tabîi olarak aks ettiği dem tulûda, seninle beraber, çatılarının üstünden sisler uçan o köyün civarında tabiata ninni söyleyen o derenin kenarında, kuş yavrularının altında bir aşiyane-ı saâdet bulmak

Bahar, bu elvan-ı şebâb-ı tabiat, semâ-ı nîlkâmın berrak, saf bir gözyaşı kadar lekesiz jâlelerini pembe güllerin mai sümbüllerin, ah... pek ziyade sevdiğim menekşelerin sine-i muattarına saçtığı, serin hafif bir nesîm-i hayatbahşa ile bu uzun, bu kara saçları yüzüme attığı vakit, seninle beraber, kara gözlü bir gazâlin ormanlara doğru kaçtığını görsek, sonra sen, beyaz parmaklarınla onu bana göstersen... “ve işte ormanda gâib oldu!” desek, bu girye-i bârid-i tabiat , kıyamaya kıyamaya kopardığımız leylakları, menekşeleri bir kefen-i sefid içinde saklamış, ay, fırtına bulutlarının ağuş-ı muzlimine düşmüş, o aşiana-ı saâdete ilticâ etsen.. Böyle kimsesiz... Bir birâder, bir hemşire gibi... İki öksüz gibi... ocakda görünen şerârelere karşı ben seni buselerimle ısıtsam... Sen benim alınımı sirişk-i meserret ile ıslansak... Sonra seninle beraber, “ seviyorum.... Bende seni...” diyek bu buseler... bu göz yaşları... bu itiraf-ı bahs daha idi., daha masumâne olmaz mı?

Nasıl? Böyle olalım mı?.. İster misin?.. Seninle beraber...

(Numara 6, s.23-24) 26 Aralık 1800 İrtika Mecmuası (Mehmed Celâl)

1.1.11.3. Bir Levha-ı Masumane Yahud Firâr

Çalıkların arasına gizlenerek semâ-yı laciverdi; nasb-ı nigâh eden sevdalı kuşlar, tulûa karşı kanatlarını açarak nağamât-ı tarab fezâlarıyla güneşi alkışlıyordu; saha'ib-i latîfe-i seher yavaş yavaş dağılıyordu. Sonbahar sabahına mahsûs serin bir nesim-i nevâz-ı şikâr yapraklara dokunuyor, bu nağme-i baharı, dallar arasında husule getirdiği âheng-i muttaridiyle Sahra'nın mühim bir şiirini okuyuyordu. Hevâ-ı nesîmi içinde bir sema-ı zümrüdün teşkîl eden sık yaprakları altında, te'sîr-i nesîm ile mütemevvic olan çemenzâr üzerinde, çeşmân-ı seherden düşen ve bir damla göz yaşının serâirini havi gibi görünen şebnemler parlatıyordu.

Bu esnada pencereleri güneşe açılmış nazar-ı rüba bir sayfiyenin müzeyyen bir ötesinde hâb-ı masumaneye dalan iki kardeşi bir kuşun tîz nağmesi uyandırdı. İki nazar-ı masumâne yek dîğere tekâbül etti. Bu nazarların içinde bilemem nasıl bir iztirâb menkûş idi. Biri pancuru açtı; fiskiyesinden elmas dâneleri saçan havza mütehassirâne baktı. “Bugün hava çok güzel; lakin gezemeyeceğiz!” dedi.

Bu iki kardeşin büyüğü yatağından çıktı. Başka bir pencereye yaklaştı. Elini uzattı; manzaraya hâil olan leylak dallarını açarak arasından semaya baktı. ‘‘Oh! Ne güzel hava’’ dedikten sonra küçük kardeşine bir nazar-ı muzdaribâne atıf ederek ‘‘ hakkın var; gezmiyeceğiz!’’ sözünü ilâve etti.

Evet; bahar hayatın bu iki goncası letâfet havadan, kendileriyle beraber uyanan kuşlardan, hergün kovaladıkları kelebeklerden, jalelerle ıslanan çiçeklerden istifâde edemeyeceklerdi; çünkü ders vardı. Ağaçların arasından istedikleri gibi koşmak için bir çare düşünmeğe başladılar.

Büyük dediki:

-Kimse görmeden kaçalım

-Hemân şimdi!

Erkek pantolonunu giydi; gömleğini arkasına aldı. Kız entarisini değiştirmeye vakit bulamadı. Bir dakika sonra Sayfiyye’nin arka kapısından bahçeye çıktılar koşuyorlardı.

Kâliçe-i zemin olan nemnâk-ı çemenzâra çıplak ayaklarıyla basarak yürürlerken, bir meyvenin bir ağaçtan sukûtu, bir meyvenin bir daldan sallanışı, rüzgarın dalları tahrik edişi, hep bu şeyler sabâvetin tatlı bir server ile haykırmalarını mûciboluyor, bununla beraber Sayfiyye’nin damının uzun ağaçlar arasından görünüşü yine sabâvetin hafi bir halecanına sebebiyet veriyordu. Kız aralıkta nazın parmaklarıyla menekşeleri koparmayı unutmuyor. Oğlan kendini takip ediyordu.

Bir karışdan ziyade derinliği olamayan küçük bir ırmak, üstüne eğilen dallardan bu bûse-çîn olarak sahilindeki sazları berrak suyuyla yıkıyordu. Köprüsü bir tahtadan ibâret idi. Birâder hemşîreye:

-O tahtanın üstünde yürüyebilirmisin? Geçelim didi.

Çocuk kollarını, bacaklarını sıvadı. Hemşîresini tahtanın üstüne çıkardı; âdeta kuçağına aldı. Böylece köprüyü geçmeye başlatılar. Nesim, kızın uzun saçlarını beyaz omuzlarına attı.

Köprüyü geçmek için bir adım kalmıştı. Kız tereddüd etti. Ayrı, mâî gözlerini kardeşine atf eyledi. O da bu nazara, uhuvvetin rikkat ve şefkatini tefsir eden, bir nigâh ile mukâbele ettikten sonra “nasıl? Dönelim mi? “diye sordu.

Avdet etmek lazımdır, ey yavrular! Ağûş madei boş bırakmak bir aşianeyi terk etmek değil midir?

Sizin bir dakika gaybûbetiniz valideniz için bir asırdır!...

Ah, ey sabâvetin sadme-i hayaliyle sarsılan, şeyhuhatın iztirâbatıyla cerîhadar olan bir ruhun hatıra-ı masumânene karşı müteselli olması ne hoşdur!.

Kızın nazarlarıyla hayâlât-ı masumânesine kapılarak yürürken ansızın birinin vürûdı ile korkmuş gibi bir kolunu uzatması tereddütden zîyâde havfe delâlet edebilir. Bu halde yalnız bu küçük kıızı vazifeden mütebâid göstererek büyük kardeşini bir muakkib olmak üzere erae etmekte mümkün idi. İki kardeşin alelhusûs böyle küçük kardeşlerin- ekseriyetle – bir arzuda bir fikirde olacaklarını daha tabî gördüğüm için böyle yazdım.

(Adet 19, s.150-151) 9 Kasım 1796 Hazine-i Funûn (Mehmet Celâl)

1.1.11.4. Bir Akşâm

Güneş batıyordu. Tabiatın âheng-i velvele dâri yavaş yavaş kesb-i sukûn ederek denizin şamâtası arasına gömüldü. Sahil hazîn şefâf sisler içinde kaldı. Gözümde o günde bir kotra var. Beyaz kânâtlı bir murg-u şinaver gibi ucuyor, “’Moda burnuna ” doğru süzülükce yelkenleriyle teknesi birleşerek ayrı bir martı gibi nazarımı işgâl ediyor, döndükçe aks-i şûadan bir pertevi zerrîn per gibi hızlı hızlı aramaya hemen hemen sokuluyor. Bocaladıkca gözümde hareler peydâ edecek derecede dalgalı, sâniyede mütebeddil bir sath-ı sefid gösteriyor. Sırma saçlı, göğüsleri,, kolları açık iki çocuk, siyah elbiseli matemimizde bir vâlide içine oturmuş, akşamın terâvet-i bi kararından istifâde ediyor.

Bir duman ; tâ karşıda bir gemi adalara gidiyor. Bacalarından fırlayan “’dumanlar semâda dağınık bir siyah bulut., çarhlarından kurtulan sular denizde beyaz bir güzergâh bir bırakıyor. Muttasıl yürüyor. “’Hayırsız adalar” bu sefine-i müzeyyenin

haylûletiyile görünmüyor. Köpüklü dalgaları o deryâ-yı tenk ile kenârında bulunduğum dil-nişin Körfeze ma'il-i zevâl bir işâret-i hudûdi gibi inüb çıkıyor.

Nazarımın hayâl meyal gördüğü o cezîre-i sengîn tütün dumanı renginde bir pûşîde-i bahâr-ı âlûde sarılmış gibi duruyor sath-ı deryâdan tâ zirvesine kadar yükselen bir nevi' dumân cenâhlarındaki oyuklarını, kayalarının reng manzurîni değiştiriyor. Kirli, lekeli, gayr-i muntazam bir dîvâr gibi duruyor. Saniye geçtikçe karararak bir heyûlâ-i zulmânî şekline giriyor.

Fenâr-ı sâyezâr ağaçları gûyâ zemîne kadar eğilmiş dalları arasında görünen seviye-i semâ hüzn-engiz bir manzarada geçikmiş bir araba gubâr-ı mütesâid içinden geçiyor, koyu, siyah enli bir parça gibi ağaçlar arasından görünüp gâib oluyor. Bir gürültüyü muteakib sâhildeki ensiz yoldan geçerek bir müddet sonra görünmüyor.

Görüyorum, o sâhilin önüne serpilmiş olan kayaları görüyorum. Sular onların ser mütâtini örtemiyor.

Denizde ârâm eden ‘zevi'lmaâşîn’ gibi sâbit duruyor. Bir sandâl onların pişkâh-ı sebâtından geçerek ilerliyor. Tâ uzaklarda parlâyan seviye-yi deryâ artık reng-i aslîsini almaya başladı, akşam oluyor.

Grub henüz şuaât-ı ahîresini bitiremedi. Tâ ‘Moda ’nın üzerinden geçip gelen birkaç hayt-ı münir bir levn-i ta'ir gibi uçup gidiyor. Ziya vürûdündeki kuvveti inikâsında da bulamadığından ateşin geldiği halde kakülünü birânda mahv olan parıltılarla bitiyor.

Ben ne duruyorum? Sandalıma atladım. Dereye doğru gidiyorum, ka'ri küreklerin uçlarına râm olan o koyda endîşnâk bir sûretde yürüyorum. Nazarımda bir dalğınlık var. O havza-ı dilnişin karasına ‘sahil’ denir mi? O yerler nazar-ı firîb bir inhina ile bükülerek bir ağûş-ı tabîi halinde açılmış, behiştî manzar bir sîne gibi duruyor.

Göz almayan bir şu'a-ı ahir tâ sandalımın kenârında söndü. Dere hafif hafif çırpınarak îade-i sükûn ediyor, yalıların alt katlarında görülen ziyâ mukaddime-i leyli ihtâr eyliyordu. O zaman tâ yânimden geçen sandalda o perestar kalbi gördüm.

Güneş yanmış, kamer şekil-i münîrini dalgalar üzerine bırakmış idi.

(Adet 7 s.20) 9 Kasım 1796

Hazine-i Funûn

(Ahmet Rasim)

1.1.12.TIP- SAĞLIK İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.12.1. Müteverrim

Üniformasının koluna vakit-be-vakit nazar ederdi de kalbi hissiyât-ı mağrûrane ile malî olurdu. Biri beyaz ve diğeri sarı kamış şeritlerin latîf bir surette fes rengi kadifenin yanında parlamış mektep de sarf ettiği emekleri, doktorların (göğsünüz zayıf! Bu kadar çalışmayınız) yollu nasihatlerine ehemmiyet vermeyip de fikrinin olanca kuvvetini derslerine hasr eylediğini ahtâr ederdi. Akibeti şedid intizarlarla beklediği zaman saâdet gelmiş idi. Bir aydan beri (doktorun) gelmesi dudaklarını bahtiyârâne bir tebessümle tezyîn ediyordu.

Maddeten çektiği zarûretler mahv olmuş, ebeveyninin ettikleri fedâkârlıklar mükâfat müstahakalarına bulmuş idi. Lakin genç, güzel, müstaid doktor bunları o kadar düşünmüyordu. Kendisine mev'ûd başka bir saâdet başka bir bahtiyârlık var idi.

Sevgilisinin dest-i izdivâcına nâilyet kendisinin doktor olmasıyla meşrûd idi. İşte şimdi doktor oldu. Biraz zaman sonra nail-i mükâfât olacağından ümîd-i yegânesinin husûl bulacağından şüphe mi var?

Aldığı haber ciğer- enduz şule-i ümid ile pertev-efşân olan gözlerini bir perde-i ye's amiz ile setr etti. Kalbini azîm bir kasvet, müthiş bir ıztırab, istîlâ etti. Maşukasının başka birisini zevceliğe kabul edebileceğini asla tahayyül etmeyen kuvve-i mefkûresine büyük bir perişanî çöktü.

Bîtab kalan vücudu iskemlenin üzerine yıkıldı, ağlamak istedi, ağlayamadı bağırarak istedi, boğazını tıkayan bir hıçkırık mâni oldu.

Gözlerini kapadı sarf ettiği mesai-i şebâbının saat-i mâziyesi manemî bir hayâl sûretinde âsmâne su'ûd ediyordu.

Hayattan vahşi bir nefret yüreğini kabarttı

Yatağındaydı, nabzını muayene ediyordu. Hayatından pek az bir zaman kaldığından kesb-i emniyet etmişti. Kendisini ıztırab-ı hayâtiyeden halâs edecek olan mev'ti takdis ediyordu!

Semâ bulutlarla mestûr, kasvet- fezâ bir halde idi.

Birkaç dakika pencereden havayı seyr eyledi, yüzünde asâr-ı rikkat zâhir oldu. Vucûduda kalan son yaşları kirpiklerinin ucuna kadar geldi, genç doktor nefesine büyük bir icbâr etti, yaşlar tevakkuf ettiler, başı yastıkların üzerine düştü, hazin bir tebessüm rengsiz dudaklarını açtı, ruhu bir hande sûretinde âsmâna pervâz eyledi!

Bu esnada bulutların bir kısmı açılmıştı. Ziyâ-ı Şems arza mâilen aks ederek bir selam-i nûrânî arz ediyordu.

(Numara:183 s.291-292)14 Eylül 1778 Berk Mecmuası (Halit Ziya)

1.1.12.2. Ebu'l Ferec

Mahall-i velâdet ve neş'eti Bağdat dır. (Kâim Biemrillah)⁵⁹ zamanında iştiâr eyledi. (Ebul Hayr bin Hamar)ın⁶⁰ havâss-ı telamizesindendir. Halk, hikmet ve tıb tedrisi için gürûh-ı meclis dersine müdavemet edip behre-i kâfi hâsıl eylerler idi.

Büyük tabibler Ebu'l Ferec'i eserlerinde pek ziyade medh ettikleri gibi akvâl hakimânesiyle de müdde'ilerini te'yîd etmişlerdir. Fühul-i hükemâ ve etıbbadan (İbn-i Rızvan) pek çok etıbbaya i'tirâz eylediği ve hiç kimseyi beğenmediği halde “Menâfi” ünvanlı kitabında Ebu'l Ferec pek çok akvâlini serd edip kendi beyânâtını bunlar ile tenvir eyliyor.

Ebu'l Ferec, hıfz-ı sıhhât, izâle-i maraz için kendisine müracaat edenlere hüsn-i muamele eder idi. Emrâz-ı müzmine ve mühlikeye tedâvisi sâyesinde şifâ-yâb olmuştur.

Ebu'l Ferec, “Miftahu'l Tıb” ünvanlı eserinde şöyle bir hikâye-i acıbe nakil ediyor:

Bağdad'da fuzalâ-ı mütekelliminden bir zât var idi. Fen tıbb-î red, mualecât-ı etıbbâyı cerh hususunda bir kitap tasnif etmiş idi. Gezdiği yerde etıbbâyı, mualecâtını tezyif eder idi.

⁵⁹Kadiri billahinoğlu Hulefa-ı Abbasiye'nin yirmi altıncısıdır. Kırk dört yıl, sekiz ay saltanat sürdükden sonra 467 şabanında yetmiş altı yaşında vefat etti. “esâmî”

⁶⁰Ebul Hayr Bin Hımar (382) de Bağdat da etmiş (389)dadüşüp gazetede fevt olmuştur.

Mûmâileyhe bir baş ağrısı arz oldu. Bir hayli zaman sabretti, fakat tâkatı kalmayıp bir devâ bulmak üzere etıbbâya müracaata mecbûr oldu. Etıbbâ- kitâb-ı ma'hûdden dolayı tedâvisinden iğmâz-ı ayn ettiler.

Bir sabah, hazreti üstadın hastahânesinde bir marizin muayene ve tedavisiyle meşgul idim Fazıl-I Mûma İleyh hastalığını ber tafsîl yazıp karûresiyle Ebu'l Ferec'e göndermiş ve lütfen kendini tedavi etmesini ricâ eylemiş idi. Cenâb-ı üstad da o münker-i tıbbi tedâviye tenezzül etmedi. Bu zavallı, tedâvisi için fevkâlade istirahat eylediğinden Cenab-ı üstâd:

“Ömrünü etıbbanın mezemmeti husûsunda sarf edib dinlemedik birşey bırakmayan bir kimsenin tedavisiyle meşgûl olmak hamakattır. Eğer ser-ta-pa olan o kitabı yırtıp sözlerinin butlânını itirâf edersen dost ve düşmanın mualecesi nazarlarında müsâvî olan ve hiçbir ilâç hususunda takdim ve te'hîri ca'iz görmeyen etıbbâda sana bakarlar.”

Diye haber gönderdi.

Bî çâre çâr nâçar kitab ma'hûdun sevâd ve beyazdan bir şey alıkoymayıp Ebu'l Ferece gönderdi ve akvâl-ı sahîfesinin butlânını huzur-u etıbbâ da itirâf eyledi.

Bunun üzerine Ebul Hayr tedavisine sarf-ı himmet eyledi maraz külliyyen mündefî' oldu, Fazıl Mûmâileyh de bakıyye-i ömrünü tıbb ve etıbbanın sitayışıyle geçirdi.

Ebu'l Ferec birgün Fazıl Mûmaileyhe rast gelib demiş ki: Sen Esatin-i ulemâdansın. Cenab-ı Hak, kullarına ibâdeti farz etmiştir. İbâdet ise sıhhat-ı bedene, itidâl-ı mizâca mütevakkıfdır. Bahusus marifet-i ilahiyye, kuvâ-yı dimağının îânesi olmaksızın müyesser olmaz. Bunların kâffesi ise tıbbâ muhtâcdır. Bilmiyor musun ki Rasûl-i Ekrem salallahu aleyhi ve sellem efendimiz hıfz-ı sıhhat, devâ-yı emrâz husûsunda ümmetini irşâd eyledi. Fuzalâ-ı etıbbadan birisi bu bâbda vârid olan ehâdis-i nebeviyyeyi kitab-ı ihbârdan toplayıp tedvîne himmet eylemiş ve bu te'lîf-i behînine de “Tıb'un nebevî” ünvanını vermiştir.

Huneyn Bin İshak'dan da böyle hikâye-i acîbe nakl olunuyor:

Efâzıl-i fukahâdan birisi hıfz-ı sıhhat, devâ-ı maraz husûsunda tıbbi, etıbbâyı tanıyamaz imiş. Kazârâ o zât “Hanak”a tutulur. Huneyn Bin İshak komşuluk hukûkuna riayet

ıyâdetine gider. Mûmîleyhi görünce: (tıbben bu maraza hangi halt-ı gâlib hangi ilâç nâfidir?) diye sorar o da der ki: (Bu marazda sebab-i kulli demdir. İlâcıda “arpa suyu, nar suyu, rab-ı altın, sirke, hindibâ suyu, hıyâr-ı şenbe, fasd-ı kîfâl”dır)

Bu ilaçları işitince: (bal yemek, hurma şırası içmek benim için nasıldır?) diye sorar. Huneyn İbn-i İshak: (Ne'ûzu Billâh! Bunlardan vazgeçin, elinizle kendinizi helâk etmeyin.) der

Bunun üzerine Fakih-İ Mûmâileyh talebesine teveccüh edip: (Ben şimdiye kadar etibbanın ve vesâyâsini kabul ettim daima bunların re'ylerinin hilâfına hareket ettim. İtikâdım onun üzerinedir ki o iki şeyi yiyecek olursam hiçbir zarar görmem. Bana bir az bal, birazda hurma şırası getirin!) diye emreder. Talebesi derhal bunları ihzâr ederler.

Huneyn Bin İshak bu hâli görünce kalkar evine gider. Daha hânesine vâsıl olmadan Fakih'in vefatı haberini alır.

Ebu'l Ferec, Funûn-ı tıbbiye ve ulûm-ı hikemiyede üstazala-ı Üstazü'l üstaza olduğu gibi nazım ve nesirde de bî-nazîr idi. Ebu Mensur Salibi "Yetimetü'd-Dehr" de Ebu'l Ferec'in manzûmâtını ziyâdesiyle senâ edip fenn-i şiirde asrînin ferîdi olmak üzere tanıyor ve merâtib-i faziletde nazar-ı dakik, makâmat-ı belâgat da fikr-i amik sahibi idi, diyor.

Eş'ârından iki kıt'a:

Ârız-ı verd bord arıza

Fe-ittifâkan fi'l hisâl vehtilâfa

Yezdâd bi'l katf verd ü cennete

Ve yenkusu'l verd küllemâ katifâ

Ve hakkınmâ ahret ketebi anküm

Velâkin dem'i iz ketebtü müşevveşi

Lâ kavâl vâş ve kelâm-ı muhdesi

Kitâbı ve mâ nef'al kitâbul müşûş

Ebu'l Ferec, hicretin dört yüz elli beş senesinde irtihâl eyledi. Te'lifâtı şunlardır: Miftahu't- Tıb, Makâle-i Museviye, Medhal, El-Kelimu'r-Ruhaniyyetu Mine'l-hikmeti'l-Yunaniyye, Divan, Hezeliyyât.

Bazıları, hata edip Ebu'l Ferec'in eş'ârını Adu'd-devle'nin divan efendisi olan Ebu'l-Ferec kâtibin terceme-i hâlinde yazmışlardır

(Numara 202 s.190-191) 13 Eylül 1802 Malûmat Mecmuası Şeyh Vasfi

1.1.13. GAZEL KONULARI İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.14-3.1. Nazire-i Gazel-i Şeyh Vasfi

Duysa etmez nağme ki murg-i hoş elhân-ı iftihâr

Azm-i gülşen ile etsin gel gülistân iftihâr

În'ikas-ı hüsn-i yârimle münevver kâinât!

Etmesin nâhak yere şems-i dirahşân iftihâr

Sevmeyim mi ben seni hüsnünle dil-sir eyliyor.

Yerde insan arş-ı alâde serv-i şân iftihâr

İşve-perver, cilveger der aşika canbahş eder.

Böyle bir cânânı sevdik eyle ey cân iftihâr

Müstefid oldu kemâlinden bütün nevrestekân

Hakkı yok mu itse Vasfi suhendan iftihâr

(Numara:183 s.244) 19 Nisan 1778 Berk Mecmuası (Ali Kemal)

1.1.13.2. Gazel

Cihanda sanma efendim misaliniz vardır

Duyunca lal olurum hoş makaliniz vardır

Ne rütbe naz eyleseniz seza ve ihradır

Zevale irmeyecek bir haliniz vardır

Cemalinizle gehi teşerrüf eyliyoruz

Ne lütuf atıfet-i alü'l-aliniz vardır

Safâ-yı canımı bâis visaliniz vardır

Tenezzül eyleyüb ülfet iderdiniz bazı

Unutmayın meleşim bir kemaliniz vardır

Nigah-ı ruhum... Bakmazsınız şu hâlimize

Güzelsiniz güzel ama bu haliniz vardır

(Numara:183 s.282) 23 Şubat 1778

Berk Mecmuası

(Ali Kemal)

1.1.14. DERGİLERİN YAYIN POLİTİKASI- TEŞEKKÜR VE CEVAP İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.14.1. Hizmetden Menkuldür

İrtika'nın ikinci nüshasında gördük. İstanbul erbâb-ı kaleminden irili ufaklı hayatın yekdîğerine karşı açtıkları manasız, bî-fâide mübahesat ve tecâvüzâtdan bu nüshada iyice hisse-mend olmuştur.

İsmail Sefa Beyin “Çocuklarım” ünvanlı manzûmesi istisnâ edilirse okunacak manalı bir şiir yoktur. Bilemem böyle manzum saçma söylemekten ne zevk alıyor. Yüzlerce senedir ağızda dolaşa dolaşa tükürük değmeden bir zerresi kalmayan fuhs mazmunları evirip çevirip tekrar söylemekten onlar bıkmamışlar ise dinleyenler usandı.

Hâtıram meksur, gönlüm zâr, dîdem girye-nak

Bende ölürsem felâket kimseyi etmez helâk

Sözü şiirmedir. Şu mazmûnu müddet-i ömründe binlerce defa şekl-i nazmda görmeyen bir ferd var mıdır?

Eder mi ah tahattur o şîvekâr beni

Bilir mi ettiğini böyle dil-fikar beni

Beyiti gibi hâbire de, yavan sözlerden matbûat sütunları halâs olmak zamanı gelmemişse çok geç kalmıştır.

(Numara:5 s.20) 26 Mayıs 1798 İrtika Mecmuası (Abdulhalim Memduh)

1.1.14.2. Fevâid Risalesi Sâhib-i İmtiyâzına

Fevâid-i umûmiye ve menafi-i vataniyeden ibâret olup mekâtib şâkirdanının istifâdesine hizmet edeceği cihetle şâyan-ı tebrik ve takdîs olduğu birinci nüshasında mütalaasında anlaşılan risâlenizin mevki-i intişâra çıkması saâdet-i umûmiyemizi terakki-i maârifimizde arayanlarca elbette mûcib-i memnûniyet olmuştur.

Ancak âcizlerinde hâsıl olan sürur ve mahzuziyyet daha âlî bir derecede ve hûsûsi bir haldedir.

Şöyle ki: Bursa i'dâdiye-i mülkiyesinde min gayr-ı hadd tedrisine memur olduğum tarih-i tabînin şubât ve teferru'ât-ı adîdesine müteallik kütüb ü resâilden bazılarının nüshası bulunmadığı ve bazılarının dahi mektebin programına ve tarz-ı tedrise elverişli olmadığı ve teferru'ât-ı mezkureden bazılarının da zaten müellif ve müretteb risâlesi bulunmadığı cihetle muteber ve mukaddes risalenizin ilk nüshasında maska-ı ulyalarının mekâtib şâkirdânının istifâdelerinden ibâret bulunduğu tebşîrâtını gördüğüm gibi mektebin programına muvâfak bir sûretle tadrîs eylemek üzere elde bulunan âsârdan alarak cemi'-i tertib eylemekte olduğum dersler evveleminde risâleye derc edilerek şâkirdâna tevzî' olunduğu halde şâkirdânın ders yazmak külfetinden kurtulması ve binâberin istifâdelerinin tezyîd ve taz'îf edilmesi husûsunun müyesser olacağını mütaala ve taraf-ı âliyelerinden dahi buna muvafakat buyrulacağı mâ'mûl bulunduğunu mülâhaza ettim ve artık şu mütalaa ve mulâhaza üzerine kendi kendime sevindikce sevindim. Binâenaleyh kabul buyrulduğu halde başlıca Doktor İbrahim Beyin

“İlm Ü1 Arz Ve’1 Maadin” nâm kitâbından telhîs ve istihrâc eylediğim(ilm-i maadin) ve(ilm-i tabakat-1 arz) dersleri ve Selanikli Fazlı Necip Efendinin eseri olan “Sanayi'-i Cesîme.” Ve ceb kütüphânesinin“ İhtirâat ve Keşfiyat”risalelerinden dahi memzucân ve gâh aynen ve gâh telhîsen ve bazân dahi funûn ve târih kitabları îanesiyle tevsian tertib eylediğim (Tarih-i Sanayi') dersleri ve ileride îcâb ettikce sâir dersler peyderpey takdîm olunacaktır.

Ancak şu meşâgil-i tadrîsiye arasında ağız yüzü düzgün eser vücuda getirmek mümkün olmadığı gibi benimde böyle mühim eserler çıkarmak haddim değildir.

Bu derslerin gerek şîve-i ifâdece ve gerek sâir sûretlerce noksân olduğu görülecek ve ihtimâl ki birçok şeyler münasabetsiz ve çirkin düşecektir.

Ancak maksat içinde malûmat-furûşluk gibi ağız-ı reddiye mevcûd olmayıp arz olduğu vecihle yalnız şâkirdânın istifâdeleri ciheti düşünöldüğünden ve buna dahi süslü eser yazmaktan ziyâde aşınâ-i tedrisde vüs' ü iktidâr derecesinde vukû' bulacak dikkat ve ihtimâm sâyesinde muvaffak olunacağından ve bir taraftan dahi mektebin programıyla şâkirdânın ahvâl-i dersiyyelerinin teşkil eylediği hudûd içinde bulunduğundan mezkûr dersler şâkirdânın ellerinden hiç olmazsa fihrist makamında birer re's-i kelâm bulundurmak üzere muhtasarca hemân yazılıyormuş şeylerden ibâret olduğu cihetle bu bâbda dûçâr-ı ta'ayüb olmayacağımı zan eylediğim gibi mehazım olan âsâr-ı âliye sâhibeleri tarafından dahi mazhar-ı mehuza olmayacağımı kaviyyen memûl ederim.

Çünkü âsâr-ı mezkûre kendilerinde mahzûz olacakları bir maksatda yani evlâd-ı vatanın istifâdesinde isti'mâl olduğu halde bu bâbda kendi faziletlerini tekrâr îlân-ı acizâne bir vâsıta olmaktan mâadâ hiç meziyyete mâlik olamayacağım güneş gibi aşıkârdır.

(Fevâid)in ilk nüshasını idârehâne-i âcizîye göndermişsin okudum pek ziyâde memnûn oldum. Vatanın selâmet ve saadetine hizmet edeceğin etfâlin tasfiye-i vicdânına tezkiye-i ahlâkına hâdim olacak böyle bir eser per fevâid neşrine himmet ve gayretinizden dolayı sizi mukaddes vatanım nâmına tebrik ile hüsn-i muvaffakiyetinizi eltâf-ı Samedâniyyeden temenni eylerim.

Mecami ül üdabâ ve zurafâ sevgili vatanımın bir zamandan beri maârifce vilâyât-ı şâhânenin pek çoğundan geri kalması beni pek ziyâde dağdar-ı telehhüf

ediyordu. İnşallah himmetiniz devam eder ve bu yolda size pek çok peyrevlar zuhûr eylerde o telehhûf mübeddel-i surûr ve inbisat olur. Birbirini veli eden tâkat-fersâ gâilelerden ser-âzâd oldukça (fevâ'id) e yazı yazmayada çalışırım fakat yazacağım değersiz eserleri Mecmua-ı Nefisenize derc edermisiniz orasını bilemem.

Bâki tevfikini Allah bize rehber etsin.

(Nüsha:1 s.10-11) 22 Kasım 1790

Fevâid Mecmuası

(Halil Edip)

1.1.14.3.Bir Tezkire Cevapı

Bazı âsâr-ı acizânemin geçende bir mecliste medâr-ı bahs olduğu ve bunlardan ortaya konulan bir kaçının orada hazır bulunan bir zât tarafından beğenilmek istenildiği sırada ne yolda müdafaa buyrulduğu hikâye olunuyor.

Beyhude yorulmuşsunuz. Herkesin bir zevki var. Bunun beğendiğini o beğenmez, onun beğendiğini bu!

Zevk-i selim dediğimiz kuvve-i mümeyyize nerede ise evvelâ onu bulmalıdır da asâr-ı edebiye-i intikâdiye sonra cür'et etmelidir.

Bu sermâyeden mahrum bulunanların söyleyecekleri sözler şâyân-ı mukâbele görülmek meziyetini hâ'iz midir? Hâ'iz ise böyle nâzan bahşlarda o kadar şedîd lisân isti'mâl câ'iz midir?

Kim ne derse desin bir asârın mahiyeti lâkırdı ile değişmez. Zaten âlem-i matbûatda böyle mahâfil-i husûsiyede deverân eden mebâhisin hiç hükmü olamaz. Mebâhis-i mezkûr ne zaman bu âleme çıkarsa o zaman îcâbına bakılır. Siz merak etmeyiniz asûde olunuz.

Bir daha öyle itirâzata tesâdüf edecek olursanız

‘‘Kim ehemmiyet verir acı melâmet sengine ‘‘ dediğinizde...

(Numara:183s.35-36) 25 Temmuz 1778 Berk Mecmuası(Muallim Naci)

1.1.14.4. İrtikâ'nın Tefrikası 1

Neşide-i Ruh

Benim bir paralık şiirim yoktur. Ben her şeyi lâkaydî ile nazar-ı itibara alır ve vaktimin üçte ikisini için için sıkılmakla imrâr eylerim. Üçte üçüncüsünü de satırlar yazmakla işgal ederim ki - tarafınızdan beni manen mümtâz kılmak şerefine nâil eden bu sanatı yaymak mecburiyetimden dolayı mükedder olarak o satırları mümkün mertebe pahalı satarım!

İşte size bir takım meharim-i kalbiye! Buna ne diyorsunuz madam?

Beni pek laubali bulacaksınız, affediniz size yazarken her adımda bir çukur korkusuyla yürüyorum gibi geliyor çiğnediğim yeri sondalamak için tesadüfe karşı bastonumu savuruyorum.

Rayihanız hangi rayihadır?

Aç gözlü müsünüz?

Sem'-i maddîiniz nedir?

Gözlerinizin rengi nasıldır?

Elhân-ı şinas mısınız?

Siz mütehil misiniz diye sormuyorum eğer müteehhil iseniz hayır diye cevap vereceksiniz. Değilseniz evet diyeceksiniz.

Ellerinizi öperim madam.

Bir ders mu'âvenesi kalemi vâsıtasıyla bir genç kız mektûbu benimle muhâbereye başlamışdı cevaplarım ders zamanlarında elden ele geçermiş, bu hile pek garib idi. Bunu bizzat mu'âvenet vâsıtasıyla haber aldığım zaman haylice güldüm.

Siz bir monden, bir mağlube-i his veya sadece bir avâre meşrebsiniz? Yoksa sadece içi sıkılıb gönlünü eğlendiren bir kadın mısınız? Beni görüyorsunuz a hiç bir vechle aradığınız adam değilim.

Son derecede sıkılıyorsunuz! Ah zalim!! Zaten bir vakt-i müsâide vâsıl olub beni meshûr eden kerem-nâmenize mukâbele etmek vâzifesi hakkında sizi bir hayâle sıgdırmak için, anlattığım doğrudur, fakat sizi o kadar tanıdığım doğru değildir; size

yemin ederim ki renginizi, cematınızı bilmiyorum, husûsiyetinizde de siz ancak ihsanına inâyet buyurduğunuz bize âvâz yapmayacak ve muzipliklerden ma'râ olmayan hararetiniz arasında şöyle bir seçer gibi oluyorum.

Elhâsıl okkalı bir natüralist nazarında budala değilsiniz, hatta şayed izzet-i nefsimi hüsn-i isti'mâl etmese idim. Cevabım bir cihân olurdu. Sakın bütün seyyâle-i ihtirasatımın buradan geçtiği zannına düşmeyiniz.

İsterseniz evvelâ tekrarlar hesab-ı tesviye edelim; bu biraz uzun olacak; zira beni bununla dolduruyorsunuz, hakkınız var, toptan.

Fakat asl-ı hüner, tabiatın insanları vâsıtasıyla yaptığı gibi, bizi ebediyen telzîz ederek o tekrarları bize yutturmaktır... Fakat... Bunun gibi musîkîşinâslar vardır ki ancak bir defa sadâları vardır ve ressâmlarda vardırki ancak birkaç renge mâlikdirler...

Zaten bunu siz benden iyi biliyorsunuz banada çalım sattırmak istiyorsunuz.

(Mâbadı var)

(Numara:39, s.156) 22 Kasım 1803

İrtika Mecmuası(Ahmet Rasim)

1.1.14.5. İrtikâ'nın Tefrikası 2

Ey nasıl! Koca muhterem...

Tekrar mı dedin... Peki, öyle olsun. Prusyalıların Annesi Edebiyatta, Jan Darkda sanat-ı tersîmdesiz, bunda yeni ve müheyyic bir cihet bulacağına hakikaten emin misiniz?

Şimdi şüphesizdir ki haftalık Şuûnat olmak üzere bu oldukça iyidir...

Bu oldukça iyidir ve bu bâbda söylediğim... Sizin o kadar meşakkatli sanatınız hakkındaki şu diğer tekrarlar! Siz beni zat-ı âlînizi bir şair telakki eden bir burjuva farz ederek beni tenevvür etmek çarelerini arıyorsunuz. Zaten George Sand para için yazı yazdığından dolayı temeddüh etmişti. Çalışkan Flober de Maşâkk-ı bî bihâyesine rağmen zaruretde bulunuyor. Hem kendine verdiği zahmetten hiss olunuyor Balzac bu hususda hiç şikâyet etmemiştir yapacağı şey için daima müteheyyic Montesquieuye gelince, bu suretle ifadeye mütecasir olursam, ilm hususunda zevki o kadar parlak idi ki

bu parlaklık menba'-ı muzafferiyeti olduğu gibi mûcib-i saadeti de olmuştur. Sizin cin ve perilerle meşhûn Leyli kız mektebi muallim-i mu'âvinesinin diyeceği gibi pahalı sanmağa gelince, bu pekiyidir, Zira altınsız, hakikaten parlak zevk ve rahat asla vâki olmamıştır. (Terub) ın muâsırı olan Yahudi (Bahrun)ın dediği gibi (Bir leyli âlem septezbub) tarafından hıfz edilen fıkralar zaten herşeyi güzellik, ve hatta itimâd ve iman bile hissedar-ı ziynet olmak ihtiyacıyla mütehasdır.

Demek ki, siz böyle sıkılıyorsunuz, herşeyi, lâkaydî ile telakki ediyorsunuz, bir paralılda şiiriniz yoktur! Acaba beni bilir mi zannediyorsunuz...?

Sizi buradan görüyorum, büyük bir kasrınız olsa gerek, şöyle bir kumaştan kısacık bir bir yelek, son düğmeside çözükle pekiyi, bu halde yine beni meşgul ediyorsunuz. Yalnız nasıl sıkıla bildiğinizi anlamıyorum ben bazı kere mahzûnum me'yûsum, hiddetliyim de fakat sıkılmak,.. Asla!

Siz benim aradığım adam değilsiniz Hayfâ, bedbahtlık! (İşte kapıcı kadın) bunun nasıl şey olduğunu lütfen izah buyurmuş olsanız beni pek memnun ederdim ben kimseyi aramıyorum, efendim, takdirime görede erkekler kutlu kadınlara ancak eğlence olabilmelidirler (İhtiyar kuru kız)

Ne ise, su'âllerinize cevap vereceğim hem büyük bir samimiyetle: zirâ akşam taâmından sonra siğarasıyla kesb-i rahavet eden bir sâhib-i dehânın saffetiyle oynamak istemem.

Zaîf Hayfâ! Hayır, fakat şişman da değil. cihânperest, mağlube-i his, âvâre meşreb fakat siz bunu nasıl telakki ediyorsunuz? Zannıma göre bunların hepsine ayn-ı âdemde yer vardır. Herşey vakte göredir, fırsata, îcâbâte, ben oportunistim husûsuyla su-i ahlak sirâyetinin kurbanıyım: Nitekim tabî ki sizin gibi şiirden mahrûmiyet bana da âriz olabilir.Râyihe-i fazîlet vulgoaucun evet aç gözlü, yahûd daha doğrusu müşkilpesend.

Kulak küçükdür, âz müntazam, fakat güzel; güzel yeşil evet mûsîkîşinâs, fakat sizin muallim mu'âvenesinin piyanist olması iktizâ ettiği kadar değil. Ben müteehhil olmasa idim sizin müstekreh kitablarınızı okuya bilirdim,usluluğumdan memnun oldunuz mu? Eğer oldunuz ise bir düğme daha çözünüz ve güneş batarken beni düşününüz şayed olmadınız ise... Sizi bilirsiniz, ben artık sizin sırdaşlıklarınıza mukâbil yazdıklarımı kafi buluyorum.

Mûsîkîşînâslarınızla ressâmlarınızın kimler olduklarını sormağa mütecasir olabilir miyim?

Eğer ben erkek olsaydım bu mektûba birde kroki leff edilmiştir Bu kroki bir hurma ağacı altında deniz kenarında bir koltuk içinde köşeniş bir mösyöyü arz eder. Bir masa, bir bira bardağı birde siğara

Madam, Paris de on beş gün geçirdim mektûbları mı size îsâl ettirmek îzâhât-ı seher amizini “Kan” da bırakmış olduğum için bundan evvel size cevap veremedim.

Hemde biliyormusunuz, madam, beni ağır suretde tedhîş ettiniz!

İhtâr etmeksizin, biri biri üstüne bana George Sand, Flaubert, Balzac Montesqu, yahudi Biron ve Berlinli âlim Sitzobub İle Musayı zikir ediyorsunuz! Oh! Şimdi sizi tanıyorum, güzel maske, siz Lui Luran mekteb-i’ dâdîsinde altıncı sınıf hocasımanız, size itirâf ederim bundan biraz şüpheleniyorum kâğıdınızda biraz tönbeği râyihası istişmam edildiğinden O halde nazik olmakdan ferâgat eyliyorum. (zaten nazik miyim?) Size dârülfünun muamelesi yapacağım, yani düşman muamalesi. Ah eski hîlekar, eski Latin Feruş siz kendinizi güzel bir kadın olarak satmak istediniz öyle mi? Bana tecrübe-i kaleminizi gönderceğiniz sanat ve tabiatından bahş bir cüz’ü; bazı mecmualara takdim etmek ve bazı makallerde bahs etmek için!

Paris’de bulunduğumdan sizi ihbâr etmediğim için ne bahtım varmış; şayet ihbâr etmiş olsa idim o evimde cebimden sicimle bağlı bir deste kâğıt çıkarmak için şapkasını yere koyacak olan sefil kiyafetli bir ihtiyar adamın bir sabah nezdime vürudunu görmüş olacaktım. Bu adam bana şöyle diyecekti “mösyö o madamım ki siz“...”

Pekâlâ hoca efendi bununla beraber sizin bazı suallerinize cevap vereceğim. Teşekkül ve zevkiniz hakkında vermiş olduğunuz tafsilât teveccüh ettiğinize teşekkür etmekden ibtidâr ediyorum. Bunun gibi benim yapmış olduğunuz resmim içinde teşekkür ediyorum doğrusu andırıyorum, bununla beraber bazı hatıraları işaret ediyorum.

1 Daha az karın 2 Asla tütün içmem 3 Ne bira, ne şarab, nede alkol içmem yalnız su içerim.

Benatıyla bira bardağının karşısındaki saadet benim vaz-ı müreccehimdeğildir.

(Numara:40, s.160-161) 6 Aralık 1803 İrtika Mecmuası(Ahmet Rasim)

1.1.16.1. Fevâid-i Risale Sâhib İmtiyâz

Fevâid umûmiye ve menafi-i vatanîdan ibâret olup mekatıb-ı şâkirdanının istifâdesine hizmet edeceği cihetle şâyan-ı tebrik ve takdîs olduğu birinci nüshasınınmütalaasındananlaşılan risâlenizin mevki-iitişâre çıkması saâdet-i umûmiyemizi terakki-i-i ma'arifimizde arayanlarca elbette mucibi-i memnûniyet olmuştur.

Ancak âcizlerinden hâsıl olân sürur ve mahzuziyet daha âlî bir derecede ve hûsûsi bir haldedir.

Şöyle ki: Bursa idadâdiye-i mülkiyesinde min gayr-i haddi tedrisine memur olduğum tarihte tabînin şuuabât ve teferru'ât-ı adîdesine müteallik kitab ve resâilden bazılarının nüshası bulunmadığı ve bazılarının dahi mektebin programına ve tarz-ı tedrise elverişli olmadığı ve teferru'ât-ı mezkureden bazılarında zaten Müellef-i Müretteb risâlesi bulunmadığı cihetle muteber ve mukaddes risalenizin ilk nüshasında maksad-ı ailelerin mukateb(mekatih) şâkirdânının istifâdelerinden ibâret bulunduğu tebşîrâtını gördüğüm gibi mektebin programına muvâfak bir suretle tadrîs eylemek üzere elde bulunan âsârdan alarak cem'-i tertib eylemekte olduğum dersler evvel emirde risâleye derc edilerek şâkirdâna tevzî' olunduğu halde şâkirdân ders yazmak külfetinden kurtulması ve binâberin istifâdelerinin tezyîd ve taz'îfedilmiş hûsusunun müyesser olacağını mutâla'a ve taraf-ı âlilelerinden dahi buna muvafakat buyrulacağı mâ'mûl-ı kavi bulunduğunu mülâhaza ettim ve artık şu mütalaa ve mulâhaza üzerine kendi kendime sevindikce sevindim. Binâenaleyh kabul buyrulduğu halde başlıca doktor İbrahim beyin " ilm ül arz olmadığından" nâm kitâbından telhîs ve istihrâc eylediğim ilm-i meadine (İlm-i tabakât-ı arz) dersleri ve Selanikli Fazlı Necip Efendinin eseri olan "Sanayi-i Cesîme." Ve Ceb kütüphânesinin "İhtirâat ve Keşfiyat" risalerinden dahi memzucân ve gâh aynen ve gâh telhîsen ve bazân dahi funûn ve târih kitabları îânesiyle tevsiât-i tertib eylediğim (Tarih-i Sanayi') dersleri ve ilerüde îcâb ettikçe sâir(diğeri) dersler peyderpey olunacaktır.

Ancak şu meşâgil-i tadrîsiye arasından ağzı yüzü düzgün eseri vücuda getirmek mümkün olmadığı gibi benimde böyle mühim âsârlere çıkarmak haddim değildir.

Bu derslerin gerek şîve-i ifâdece ve gerek sâirsûretlerce noksân olduğu görülecek ve ihtimâl ki birçok şeyler münasabetsiz ve çirkin düşecektir.

Ancak maksat içinde malumatfuruşluk gibi aġrâz-ı reddiye mevcûd olmayıp arz olunduġu vecihle yalnız şâkirdânın istifâdeleri ciheti düşünöldüġünden ve buna dahi süslü eser yazmaktan ziyâde aşınâ-i tedrisde vasi-i iktidâr derecesinde vuku bulacak dikkat ve ihtimâl sâyesinde muvaffakolunacaġından ve bir taraftan dahi mektebin programıyla şâkirdânın ahvâl-i dersiyyelerinin teşkil eylediġi hudûd içinde bulunduġundan mezkûr dersler şâkirdânın ellerinden hiç olmazsa fihrist makamında birer re's-i kelâm bulundurmak üzere muhtasarca hemân yazılıyormuş şeylerden ibâret olduġu cihetle bu bâbda dûçâr-ı ta'yîb olmayacaġımı zan eylediġim gibi mehazım olan âsâr-ı âliye sâhibleri tarafından dahi mazhar-ı muaheze olmayacaġımı gûya memûl ederim.

Çünkü âsâr-ı mezkûre kendilerinde mahzûz olacakları bir maksatda yani evlâd-ı vatanın istifâdesinde isti'mâl olunduġu halde bu bâbda kendi faziletlerini tekrâr ilân-ı acizâne bir vasıta olmakdan mâadâ hiç meziyete mâlk olamayacaġım güneş gibi aşıkârdır.

(Fevâid)in ilk nüshasını idârehâne-i âcizîye göndermişsin okudum pek ziyâde memnûn oldum. Vatanın selâmet ve sadetine hizmet edeceġi etfâlin tasfiye-i vicdanınatezkiye-i ahlâkına hâdim olacak böyle bir âsâr-ı pür fevâid neşrine himmet ve gayretinizden dolayı sizi mukaddes vatanım nâmına tebrik ile hüsn-imumvaffakiyetinizi eltâf-ı Samedâniyyeden temeni eylerim.

Mecmua-ı üdabâ ve zurafâ sevgili vatanımın bir zamandan beri maârifce vilayet-i şâhaânenin pek çoġundan geri kalması beni pek ziyâde daġdar-ı telehhûf ediyordu İnşallah himmetiniz devam eder ve bu yolda size pek çok peyrevlar zuhûr eylerde o telehhûf mübeddel-i surûr ve inbisat olur. Birbirini veli eden tâkatfersâ gâilelerden serâzâd oldukça (Fevâ'id)e yazı yazmayada çalışırım fakat yazacaġım değersiz âsârları Mecmua-ı Nefisenize derc edermisiniz orasını bilemem.

Bâki tevfikini Allah bize rehber etsin

(Nüsha:2 s. 10-11) 22 Kasım 1790 Fevâid Mecmuası (Halil Edip)

1.1.15. TENKİD İLE İLGİLİ METİNLER

1.1.15.1. Âsâr- I Mensure-i Kritik

-Halid Eyüp Beye-

Oh! Benden kritik mi istiyor sunuz? Amma yaptınız ha! Hangi eser hakkında? Meydanda böyle bir şey var mı? Mecâmi-ı Mevkûte ve Ceraid-i Yevmiyye hakkında diyecek olursanız işte ortada bir hayat-ı matbû'ât var. Canlı cansız önüne gelene saldırıyor. Müzakerât ve müşaverât-ı amîke neticesinde yazıldığı mütevatir olan bu sütunlardan bir eser-i zindeği görmek muhâl. Kelimeleri bîrûh, ten bîarâm-ı sutûr bî mecâl, heveskâran-ı edebîn altında, kırâat salonunda, deste deste müvezzi' koltuğunda, Servet-i Funûn idârehânesinin baş muharirlik masası üzerinde, Terakkî matbaasında, âlem-i matbûata bir nazar edecek kadar bir derece-i ikbâli görünen tarikatta sürünüp duruyor. Hayat-ı matbûat! Ohh! Bu hayat ne terakkisiz geçiyor. Bir zaman Lisân-ı İstihfaf Matbûat bizim ilim matbûatı bî çare araklık dükkânından Sucu Kostaya kadar add ve itibâr ederken şimdi o da darlaştı.

Ohh! Hayat-ı Matbûat! Sen neredesin? Ne yerlerde aramaksızın? Bizim burada kaht-ı üdebâdan, gala-ı erbab-ı fenden istimdâd üzereyiz. Eğer önümüzde Servet-i Funûn olmasa bütün bütün sıkılacağız, fakat onda eş'ar-ı rakikası içimizi bayıltıyor.

Ohh! Hayat-ı Matbûat! Erbâb-ı kalem nerede kaldılar? Acaba onlar şimdiki mel'abe-i etfâle mi şükran oluyorlar? Soneler, dağ başında, kayalıklarda, dere içinde, deniz kenarında, senin yanında, ser nâmeli şiirler mi okuyorlar? Yoksa eyadi-i himmet Nev-restganda mel'abe olan edeb-i nevzemin-i Osmaniye bakıp bakıp ağlıyorlar mı? Yoksa şu muhit-i basit-i hod-füruşaneye kapılarak (Ten) den (jullemeter) den menkul (estetik) parçalarıyla mı kanâa't ediyorlar? Ohh! Fekondite!

Azizim! Sakın kimseden kritik istemeyin! Eser yokki kritik olsun ne zaman ağız ve şahsiyatden tebâüd eylersen o zaman sîmâ-ı beşûş-ı müsa'ite handeler görürsünüz.

(Numara: 36, s.144) 23 Kasım 1802 İrtika Mecmuası (Ahmet Rasim

2.BÖLÜM

2.1. DERGİ ADLARINA GÖRE FİHRİST

Dergi adlarına göre fihrist: Ara Nesil dönemindeki yazarların nesir yazılarının dergilere göre tasniflenmesi ile oluşur.

Bir nesli daha iyi anlamak için dönemin ediplerinin yazı yazdığı dergileri siyasi, kültürel ve sosyal bakımdan incelenmesi gerekir. Bu nedenle yayımlanan dergileri tarayarak bu dönemin genel özelliklerini, edebiyata ve toplumun kültürel birikimine olan katkılarının anlaşılması için dergilerin incelenmesi şarttır.

Bu fihrist, tarama yaptığımız on bir dergideki bazı Ara Nesil yazarlarının edebi yazılarını konularına göre tasniflemeye çalıştık.

2.1.1. İrtikâ Mecmûası

“Her eli kalem tutan yazı gönderebilir.”

İrtikâ mecmûasının beş yıl (1899-1904) gibi kısa bir dönemde cereyân etmesine rağmen yayın hayatına 251 sayı sığdırmıştır. Ara Nesil muharrirlerinden Mehmed Celâl, Ahmet Rasim, Fatma Aliye, Menemenlizade Tahir, Şeyh Vasfî, Ali Kemal, Faik Reşat, Tepedelenlizâde Kâmil, İsmail Safa, Faik Esat, Müstecâbizâde İsmet, Abdülhalim Memduh, Nureddin Ferrûh, Müstecâbizâde İsmet gibi muharrirler bu dergide yazı yazmışlardır. Ve birçok genç ve isimsiz şairler ve yazarlar mevcuttur.

Mecmûanın ilk sayfasında yer alan beyan genç şairlere fırsat verildiğini gösterir.

İrtikâ mecmûası, Ara nesil ve Servet-i Fünûn dönemi arasındaki önemli mecmualarından biri olduğunu dergideki tefrikalar, biyografi, tercüme ve edebi makalelerdeki düşünceler ile daha iyi anlaşılıyor. Derginin yayın politikasında siyaset barındırmaması bu derginin kısa sürede edebiyat sahasında önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir. İrtika mecmuasının yayın politikasında şu söze yer verilmiştir. *“Siyâsetten maâda her şeyden bahseder.”*

Bu mecmûada, Mehmet Celâl'in önemi fazladır çünkü hemen hemen her sayısında her sayfasında bu şairimizin yazılarını görmek mümkündür.

Tablo 1: İrtika Mecmuası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Biyografi	Niğâr Hanım (Niğâr hanım'ın hayatı)	Fatma Aliye	3.Yıl, Nr:109, s.170-171
Edebiyat	La Dans De Dekadan	Mehmet Celâl	1.Yıl N:25 s.100
Edebiyat	Târihler, Kitâbeler, Mersiyeler	Mehmet Celâl	1.Yıl N:4 S.15
Edebiyat	Bir Şi'r-i Ma'nîdar	Mehmet Celâl	1.Yıl, N.5,S:18-19
Edebiyat	Câm-ı Hâlî	Mehmet Celâl	1.Yıl N:7 S:27
Edebiyat	Tercüme Nümuneler	Mehmet Celâl	2.Yıl. Nr:90, s.166 / 2.Yıl. Nr:91, s.169-170-171 / 2.Yıl. Nr:92, s.174 / 2.Yıl. Nr:95, s.114-115 / 2.Yıl. Nr:99, s.130 / 2.Yıl. Nr:91, s.170 / 2.Yıl. Nr:98, s.165-166-167 / 2.Yıl. Nr., s.184 / 3.Yıl. Nr:101, s.138-139 / 3.Yıl. Nr:102, s.141-142 / 3.Yıl. Nr:103, s.145-146 / 3.Yıl. Nr:104, s.149-150/ Güzel Eserler İçin (Makale) 3.yıl, nr:132,s.117-118
Edebiyat	Güzel Eserler İçin	Mehmet Celâl	3.yıl, nr:133,s.121-122 / 3.yıl, nr:135,s.129-130

Tenkid)	Taharrî-i Melâl	Mehmet Celâl	3,yıl nr:113, s.114 / 3,yıl nr:115, s.122 / 3,yıl nr:128, s.174 / 3,yıl nr:131, s.114 / 3,yıl nr:137, s.138
Edebiyat	Nâbîde Hayât-ı Âşıkâne	Mehmet Celâl	1.Yıl nr:26, s.104 / 1.Yıl nr:27, s.110 / 1.Yıl nr:28, s.113 / 1.Yıl nr:29, s.116 / 1.Yıl nr:30, s.120-121 / 1.Yıl nr:31, s.124 / 1.Yıl nr:33, s.132-133 / 2.Yıl nr:33, s.132-133
Eleştiri	Tepedenlizade Kâmill Beyefendi'ye	Mehmet Celâl	2.Yıl, N:100,S134-135
Sohbet	Aşk ve Kadın	Mehmet Celâl	1.Yıl nr:35, s.140-141
Edebiyat	Tedkîkât-ı Edebiye	Mehmet Celâl	1.Yıl nr:39 s.155-156 / 1.Yıl nr:40 s.160 / 1.Yıl nr:41 s.164 / 1.Yıl nr:42 s.167 / 1.Yıl nr:43 s.172-173 / 1.Yıl nr:44 s.176-177 / 1.Yıl nr:45 s.180-181 / 1.Yıl nr:46 s.184-185 / 1.Yıl nr: 47 s.188-189 / 1.Yıl nr:48 s.192 / 1.Yıl nr:49 s.2-3 / 1.Yıl nr:50 s.6 / 1.Yıl nr:51 s.6 / 1.Yıl nr:51 s.10-11 / 1.Yıl nr:52 s.14-15 / 1.Yıl nr:53 s.18-19 / 1.Yıl nr:54 s.22-23 / 1.Yıl nr:55 s.27 / 1.Yıl nr:56 s.30 / 1.Yıl nr:57 s.34-35 / 1.Yıl nr:58 s.38-39 / 1.Yıl nr:59 s.42-43 / 1.Yıl nr:60 s.47-48 / 1.Yıl nr:63 s.59 / 1.Yıl nr:62 s.54 / 1.Yıl nr:64 s.62-63 / 1.Yıl nr:65 s.66
Edebiyat	Mebhas-ı Eş'ar	Mehmet Celâl	2,Yıl nr:79, s:123

Sohbet	Kritik	Ahmet Rasim	1.Yıl, nr:36, s.143
Edebiyat	Îcmâl-i Edebî	Ahmet Rasim	1.Yıl Nr:1, s.2 / 1.Yıl Nr:2,s..51.Yıl Nr:3, s.9 / 1.Yıl Nr:4, s 13-14
Eğitim	İngiltere'de Amelenin Ta'lîmi	Ahmet Rasim	1.Yıl Nr:37, s:148-149
Dil	Mülâhaza,	Ahmet Rasim	1.Yıl nr:5 s:17 / 1.Yıl nr:8 s:29
Mektup	Hafta Mektupları	Ahmet Rasim	1.Yıl, N:1, S:4 / 1.Yıl, N:2, S:8 / 1.Yıl, N:3, S:11-12 / 1.Yıl, N:4, S:16 / 1.Yıl, N:5, S:20 / 1.Yıl, N:6, S:24 / 1.Yıl, N:7, S:28
Gazetecilik, Hatıra)	Kitâbe-i Gam	Ahmet Rasim	1.Yıl, Nr:46,s.186
Edebiyat	Ma'rifetnâme-i Dehr	Ahmet Rasim	1.Yıl, Nr:37,s.148
Edebiyat	Edebiyât-ı Fârisiye	Şeyh Vasfî	1.Yıl, N:24, s.96-97
Makale	Derviş Senânî'ye	Şeyh Vasfî	3.Yıl, N:119,s. 138-139
Edebiyat	Makâle-i Mahsûsa	Müstecâbizâde İsmet	1. Yıl, N.18, s.73
Edebiyat	Yazılmış Bulundu	Müstecâbizâde İsmet	1. Yıl, N.18, s67-68-69

2.1.2. Hazine-i Fünûn Mecmûası

Hazine-i Fünûn dergisinin yayınlandığı yıllarda eski yeni tartışmasının hararetli olduğu bir dönemde eski edebiyat yanlısı olanlar Hazine-i Fünûn dergisi etrafında toplanırken yeni edebiyat anlayışı yanlısı olanlar ise Mektep dergisi etrafında toplanarak bir fikir tartışmasını başlatmışlardır.

Hazine-i Fünûn incelediğimizde aşağıda isimlerini zikredeceğimiz yazarların sadece birkaç şiiri ile karşılaştık. Ara Nesil döneminde aktif bir şekilde hizmet veren Hazine-i Fünûn dergisinde, bu dönem yazarlarından birçoğuna sayfalarında yazı yazma imkânı sunulmuştur. Araştırmalarımız sonucunda isimlerine denk geldiğimiz Ara Nesil yazarları şöyledir: Abdülğani Seniy, Abdülkerim Sâbit Necmi, Andelib Mehemet Fâk Esat, Ali Ekrem, Faik Hilmi, Feraizcizâde Osman Faiz, İbnürrıfat Sâmi, Mehmet Celal, Muallim Feyzi, Müstecâbizâde İsmet, Hüseyin Daniş, Hayret Efendi, Manastırlı Rıfat gibi muharrirler bu mecmuada yazılar yazmışlardır.

Hazine-i Fünûn dergisi Ara Nesil döneminde adından sıkça söz ettirmiş; edebiyat hayatımıza katkılar vererek Türk edebiyatındaki yerini almıştır.

Tablo 2: Hazine-i Fünûn Mecmuası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Edebiyat	Fuzûli	Ahmet Rasim	Adet 27,s,211-212
Edebiyat	Kan Kaynamak	Ahmet Rasim	adet28, s.225-227
Hıkaye	En Uzun Gece	Ahmet Rasim	Adet 30, s241-242
Tabiat	Bir Akşam	Ahmet Rasim	Adet 7, S.52
Felsefe	Şeb-i Tefekkür	Ahmet Rasim	Adet 11, S.90-92
Edebiyat	Şikâyet-i Ezelî	Ahmet Rasim	Adet 1, S.4-5-6-7
Mensur Eser	Âsâr-ı Mensûre	Ahmet Rasim	Adet 3-4, S.41-42
Mektup	Bir Mektup	Ahmet Rasim	Adet 2, S.23-24
Edebiyat	Mücadele-i Edebiyye,	Ahmet Rasim	Adet 2-3, S.44-45
Sağlık	Süt Ana	Ahmet Rasim	Adet 9, S.67-69

Sosyal Hayat	Usul-ı Mesai	Ahmet Rasim	Adet 5, S.37-38
Biyografi	“Katip Çelebi”	Faik Reşad	Adet27 ,S.213-214; / Adet28,S.221-222
Biyografi	Eslâf”Ahmet Vefik Paşa	Faik Reşad	Adet 8,S.58
Biyografi	Talip	Faik Reşad	Adet28, S.222-223
Biyografi	Hayâli Bey	Faik Reşad	Adet 29, S.229-230
Biyografi)	Valihî	Faik Reşad	Adet 30, 237-238
Edebiyat	İfade	Faik Reşad	Adet30, S.243
Edebiyat	Mussahhîh	Faik Reşad	Adet30, S.243-244
Biyografi	Nâdiri	Faik Reşad	Adet31, S.245-246
Biyografi	Abdûlgani Efendi”	Faik Reşad	Adet 32, S.256-257
Biyografi	Vahid	Faik Reşad	Adet 33, S.263
Edebiyat	Ders II”	Faik Reşad	Adet34, S.274-276
Biyografi	Cunûnî Dede	Faik Reşad	Adet 35, S.277-278
Biyografi	Ali Fenârî	Faik Reşad	Adet 36, S.285-287
Edebiyat	Neşâtî	Faik Reşad	Adet 37 S.293-294
Biyografi	Süleyman Salim Bey	Faik Reşad	Adet 39, S.311-312
Biyografi	Râmî Paşa	Faik Reşad	Adet41 S.325-326/ Adet42, S.333-334
Biyografi	Behişt	Faik Reşad	Adet 42, S.334
Çeviri	Musahâbe	Faik Reşad	Adet 43, S.341-342
Biyografi	Vecdi	Faik Reşad	Adet43, 342-344
Biyografi	Edhem Pertev Paşa	Faik Reşad	Adet45, S.357-359
Edebiyat	Ders”	Faik Reşad	Adet 45,S.363-364 / Adet47, S.380 / Adet49, S.395-396
Biyografi	Sinan Paşa	Faik Reşad	Adet 47, S.375-377

Biyografi	Râşid	Faik Reşad	Adet 49 S.391-392
Biyografi	Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi”	Faik Reşad	Adet 50, S.401-402
Biyografi	Bezmi	Faik Reşad	Adet 3, S.18-19
Makale	Bûse	Faik Reşad	Adet 7, S.55
Biografi	Zâti	Faik Reşad	Adet 8, S.63-64
Biyografi	Şeyhü'l İslam Yahya Efendi”	Faik Reşad	Adet 9,S.69-70
Makale	Kısmı- Edebi	Faik Reşad	Adet11, S.85
Biyografi	“Diyarnakırlı Said Paşa	Faik Reşad	Adet 13, S. 102-103
Makale	Eslâf Hakkında Muakkadime Yollu Birkaç Söz	Faik Reşad	Adet 5, S.35-36
Biyografi	Şarih-i Mesnevi Sururî	Faik Reşad	Adet14, S.110-112
Edebiyat	Musâhabe	Faik Reşad	Adet 15, S.117
Biyografi	Nâhifî	Faik Reşad	Adet 15, S.121-122
Biyografi	Sâbit	Faik Reşad	Adet 16, S.127-129
Biyografi	Sümbülzâde Vehbi	Faik Reşad	Adet 18, S.141-143
Biyografi	Gelenbevi İsmail Efendi	Faik Reşad	Adet 19, S.149-150
Biyografi	Öteberi	Faik Reşad	Adet 19, S.155-156 /Adet 25, S.200-201/ Adet 26, S.209-2010
Sosyal Yaşam	Tabâhat	Faik Reşad	Adet 20, S.158-161
Çocuk-kadın	Leyli El-hayliyye	Faik Reşad	Adet5, S.35-36
Sohbet	Ni'me'l Edevâti'l Kalemi Ve'd Devât,	Faik Reşad	Adet 24, S.194-196
Biyografi	Visnezade İzzetî	Faik Reşad	Adet 27, S. 216
Edebiyat	Öteberi	Faik Reşad	Adet 28, S. 224–225

Biyografi	Hoca Neset	Faik Reşad	Adet 29, S. 230–231
Edebiyat	Öteberi	Faik Reşad	Adet 29, S. 235–236
Biyografi	Âşık Çelebi	Faik Reşad	Adet 30, S. 238–239
Biyografi	Nazîm	Faik Reşad	Adet 31, S. 245–246
Edebiyat	İntihâl	Faik Reşad	Adet 32, S. 258–260
Biyografi	Seyyid Vehbî	Faik Reşad	Adet 35, S. 280–281
Makale	Âsâr-ı Fennîyeye Münasip Üslûb-ı İfade	Faik Reşad	Adet 35, S. 279–280; Adet 37, S. 294–296
Biyografi	Celâl Bey	Faik Reşad	Adet 36, S. 285–286
Biyografi	Eslâf Sâ nizade	Faik Reşad	Adet 38, S. 303–304
Biyografi	Hâmî-i Âmedî	Faik Reşad	Adet 44, S. 352–353
Makale	Arz-ı Hâlisâne	Faik Reşad	Adet 45, S. 361–363
Biyografi	İki Bayraklızade	Faik Reşad	Adet 46, S. 367
Biyografi	Ragıp Paşa”,	Faik Reşad	Adet 47, S. 373–375
Biyografi	Hüdâyî”,	Faik Reşad	Adet 51, S. 405
Makale	Mustafa Nuri Efendi’ye Düsülen Bir Tarih	Faik Reşad	Adet 52, S.414–415
Tenkid	Sâmih Beyefendi’ye	Faik Reşad	Adet 24, S.192-193
Edebiyat)	Mektup	Mehmet Celâl	Adet 42, S.335-338 / Adet43, S.346/ Adet44,S.349-351
Kadın-Çocuk Eğitimi	“İki Hayat	Mehmet Celâl	Adet 30, S.242-243
Edebiyat	Taklid”	Mehmet Celâl	Adet 32, S.254-255
Mektup	Bir Mektup	Mehmet Celâl	Adet 3, S.19-20
	Eş’âr-ı Âtikamız Hakkında Bazı Mütalaat,	Mehmet Celâl	Adet 22, S. 176-177- 178

Gezi Yazısı	Büyükdere’de Bir Cevalân,	Mehmet Celâl	Adet 21, S.167-168
Övgü ve teşvik	Hazine-i Fünûn,	Mehmet Celâl	Adet 20,S.159
Mektup	Şair-i Bedi’il-müessir	Mehmet Celâl	Adet 26, S.207-208
Biyografi	Munif	Muallim Nâci	Adet4, S.26-28
Biyografi	Ahmet Paşa	Muallim Nâci	Adet1, S.4
Biyografi	Baki	Muallim Nâci	Adet2, S.9-13
Biyografi	Munif,	Muallim Nâci	Adet4,S.26-28
Edebi Sohbet	Musâhabe”	Şeyh Vasfi	Adet 10, S.77-80
Edebiyat	Hâl	Şeyh Vasfi	Adet 16, S.125-127
Övgü	Cülûsiyye	Şeyh Vasfi	Adet 8, S.59-60
Deneme	Nevbahar	Şeyh Vasfi	Adet 43, S. 343–344

2.1.3.Hâver Mecmûası

Şuana kadar üzerinde durduğumuz dergilerin arasında en kısa soluklu dergilerden biri olan “Hâver” 13 Eylül 1885 başlayıp 28 Ekim 1885 gibi kısa bir süre sonra yayın hayatı sona ermiştir. Bu kısa zaman dilimine 4 sayı sığdırmış bir edebi ve siyasi dergidir. Fakat 4 sayı çıktıktan sonra “Güneş” adıyla ve imtiyâz sahibi Beşir Fuad vasıtasıyla yayın hayatına devam etmiştir.

Dönemin şartları gereği derginin kapağında kimliği hakkında şu sözlere yer verilir: “*On beş günde, bir cüz’ neşr olunur siyâsiyâtta mâ’ada her şeyden bahs eder.*” Bu ifade doğrultusunda edebi konular 4 sayıda ver verilir.

Yazar kadrosu ağırlıklı İstanbul ve çevresindedir. Çünkü derginin yayın hayatını İstanbul’da sürdürmesinden dolayıdır. Ara Nesil dönemi yazarlarından; Beşir Fuad, Menemenlizâde Mehmet Tâhir, Muallim Naci, Hüseyin Avni gibi isimler Ara Nesil dönemi muharrirleri olarak bu derginin çeşitli sayılarında yazı yazmışlardır. Bu

isimlerden Menemenlizâde Mehmet Tâhir 9 eseriyle dergide en fazla yazı yazan muharrir olarak dikkatleri çekmesinin yanında Hâver dergisinin edebi kimliğinin vukû bulmasında azımsanamayacak bir etkisinin olduğunu görüyoruz.

Hâver mecmuasını diğer mecmualardan farklı kılan özelliklerinden birisi de on bir şiir hariç diğer bütün yazılar düz yazıdan oluşmasıdır. Bu yazılar bazıları edebî makale bazıları ise fenni makalelerdir. Eğer bir sınıflandırma yapmak gerekirse fennî makaleler ağırlıklıdır.

Hâver mecmuasının kapanmasının sebebini Menemenlizâde Tahir Gayret mecmuasındaki makalesinde “Muharrirler beyninde zuhur eden bir ihtilaf” olarak ifade etmiştir.

Tablo 3: Hâver Mecmûası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Edebiyat	Bir Kamûs ile Kâvaid Kitabına Muhtâcız	Menemenlizâde Tâhir	Adet 1, s.7-10
Edebiyat	Şiir ve Şair	Menemenlizâde Tâhir	Adet: 2 s.38-41
Tercüme	Harâret ve Hayat	Beşir Fuad	Adet 1, s.13-17
Felsefe Tarihi	“Tarih-i Felsefeden Bir Katre	Beşir Fuad	Adet 1, s.22-26
Fen Bilimini	Şu’ûnât-ı Fenniye”,	Beşir Fuad	Adet 2 s.61-64
Din	Kötülüklerin İki Velisi	Beşir Fuad	Adet: 3 s.92-95
Fen Bilimi	Şu’ûnât-ı Fenniye	Beşir Fuad	Adet 3 s.95-96 (
Makale	Mütenevvia	Hüseyin Avni	Adet:1 s.26-30

2.1.4. Güneş Mecmûası

Beşir Fuat’ın sahib-i imtiyâzlığında çıkarılmaya başlanan Hâver mecmûası Güneş mecmuasının devamı niteliğinde aynı yazar kadrosu ile çıkarılmış bir mecmuadır. Bu ifadeyi Güneş mecmuasının mukaddime kısmında yer alan “ *Şimdiye kadar Hâver ismini almış olan mecmuamıza bu kere Güneş nâmını verdik*” sözleriyle bu düşüncemizi doğrular niteliktedir.

Mecmuanın her sayısındaki yazılar düzenli olarak belirli başlıklar altında tasniflenmiş bir şekilde verilmiştir. Mecmuada yer alan konu başlıkları şöyledir: Edebiyat, Fünûn, Mütenevvia, Terâcim-i Ahvâl, Tarih ve Letâif başlıklar altında isimlendirilmiştir.

Güneş mecmuasında, incelenmesi sonucunda şiir ve düzyazı alanında birçok Ara Nesil şâiri ve yazarını tespit ettik. Bu muharrirlerimiz: Muallîm Nâci, Menemenlizade M. Tahir, Beşir Fuad, Hüseyin Avni, Şeyh Vasfî, Ahmet Rasim, Selanikli Fazıl Necib, Abdülkerîm Sâbit gibi şâir ve yazarlar bu mecmuada yazı yazmışlardır.

Tablo 4: Güneş Mecmûası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Edebiyat	Zemzeme	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet:1 S.4-10
Tercüme	Tulu’-ı Şems	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet:3 S.108-109
Makale	Mektûb	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet 5 S.253-258 / Adet 5, S.253-258
Edebiyat	Birkaç Kahkaha”	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet:5 S.530-534
Edebiyat	“Bir Güzel Âlem	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet: 5, S.250-253
Edebiyat	İfâde”,	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet5, S.387
Edebiyat	Âlem-i Seher Yahud Galeyân-ı Hissiyât	Menemenlizâde Mehmed Tâhir	Adet: 5, S.435-436.
Makale	“Bir Lokma Ekmeğin Tarihi	Beşir Fuad	Adet 1, S.22-31/ Adet 1, S.22-31 / Adet 2, S.75-83 / Adet 3, S.130-136 / Adet 4, S.151-159 / Adet 5, S.210-218 / Adet 5, S.274-? / Adet 5, S.356-365 / Adet 5, S.391-398 / Adet 5, S.436-443 / Adet 5, S.491-509
Makale	Sudan İlaç	Beşir Fuad	Adet:2 S.87-96
Biyografi	Bennardinde Saint Pierre”	Beşir Fuad	Adet 1 S. 40-48 / Adet 3 S. 136-142 /

			Adet 4 S. 40-48
Tabiat	Siyah Yağmur	Hüseyin Avni	Adet1 S.48
Biyografi	Spinoza, Hayat ve Mesleği	Hüseyin Avni	Adet:5 S.231-238 / Adet 5 S.283-288 / Adet 5 S.331-336 / Adet 5 S.429-432
Edebiyat	“Mutâla’a	Şeyh Vasfî	Adet:5 S.290-291
Edebiyat	İrşâd	Muallim Naci	Adet 5, S. 50
Edebiyat	Esîr-i Harb; Lisânında	Muallim Naci	Adet 5, S. 103-105
Din	Delîl’in Bir Manzûmesi:Allâh”,	Muallim Naci	Adet5, S.249-250
Tercüme	Goethe’den Tercüme Vedâ”,	Muallim Naci	Adet5 S.385-386
Tercüme	Corneille’den Tercüme, Lâlenin Güneşe Arz Ettiği Bir Niyâz”	Muallim Naci	Adet:5 S.434-435
Edebiyat	Şiir ve Musıkî	Selanikli Fazlı Necib	Adet 1, S.243- 246
Edebiyat	Tasvîr-i Lisânından	Abdülkerîm Sâbit	Adet:2 S.529-530

2.1.5. Âfak Mecmûası

*“Her fikr-i şûledârdan evrâk alır cilâ
Âfâka her sitâre verir başka bir safâ”⁶¹*

Tanzimat edebiyatının getirdiği eski-yeni tartışmaları arasında 1882 yılında ilk sayısının yayımlandığı ve 7 sayı sonunda yayın hayatına son veren Âfâk mecmuası, Ara Nesil döneminin ünlü simalarına çeşitli sayılarında yer vermiştir.

Âfâk Mecmuasının imtiyaz sahibi A. Kâmil Efendi'dir. Tüm sayıları boyunca yazı işlerinde Muallim Naci, Mehmed Şükrü, Tevfik Rıza, Mehmed Nadir yapmıştır.

Derginin yayın politikasını oluşturan “Edebiyat” başlığı altındaki yazılar isimsiz olarak ya da Muallim Naci imzası ile çıkarılmıştır. “Edebiyat” sütunlarında genellikle Muallim Naci tarafından yapılan tercümelere, kendi eserlerine ve tenkitlere yer verilmiştir.

Dergi dönemin önde gelen kişilerinin övgülerine mazhar olmuştur. Örneğin Abdüllatif Fecri ve dönemin Trabzon valisi Sırrı Paşa'nın övgülerine nail olmuştur. Fakat 7. sayının neşretmesinden sonra yayın hayatı sonlandırılmıştır.

Orhan Okay, Âfâk mecmuasını şu sözler ile özetlemiştir: *“İlk sayısında, dilinin “belîğâne değil sade, güzel ve kâtibâne” olacağı, sayfalarının “terakkiyi sevenlere açık” bulunacağı belirtilen Âfâk, Tanzimat'tan sonraki yıllarda Doğu-Batı kültürünün sentezini arayan karakteristik dergilerden biri olmuştur.”⁶²*

⁶¹ Derginin her sayısında siyasetden hariç her konu hakkında söz edileceğini ifade eden bir yazıdır.

⁶² Orhan Okay, "Afak", TDV Ansiklopedisi, c. I, İstanbul

Tablo 5: Âfak Mecmûası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Mektup	Sakız'dan Mektûb	Muallim Naci	Nr.2, ...1300, s.2-3
Tercüme	Me'âlen Tercüme, Mersiye Parny	Muallim Naci	Nr. 1...1300, s.4-6
Mektup	Birinci Cüzde Münderiç Sakız Mektubunun Cevabı	Muallim Naci	Nr:2 s.36-38
Edebiyat	Devlet-i Abbasiye'nin Müessisi Olan Meşhur Ebu Müslim Horasni' Bir Sözü	Muallim Naci	Nr:2, s.38
Edebiyat	Edebiyat	Muallim Naci	Nr :2, s.38-39
Edebiyat	Letâif	Muallim Naci	Nr : 4, s.102-103
Edebiyat	Püsküllü Belâ	Muallim Naci	Nr :4, s.103-107

2.1.6. Gülşen Mecmûası

Gülşen dergisi dönemin siyasi baskılarının yoğun olduğu II. Abdülhamit döneminde yayın hayatına başlamıştır. Böyle bir ortamda daha çok edebî ve fenni konular üzerine yoğunlaşmıştır.

Gülşen mecmuası, 1885 ile 1886 yılları arasında yirmi yedi sayılık bir edebiyat ve sanat dergisi olarak edebiyat tarihleri arasındaki yerini almıştır. Ara Nesil döneminin

önemli yazar-gazetecisi olan Ali Kemal tarafından daha çok şiir ağırlıklı bir dergi olarak yayınlanmıştır.

Gülşen dergisi de birçok dergi gibi “Edebiyat”, “Fennî”, “Mütenevvia”, “Şerh, Edebi”, “Malumat-ı Fenniye”, “Teracim-i Ahval”, “Mevadd-ı Edebiye”, “Mevadd-ı Sâire” şeklinde sütunlara ayrılmıştır.

Bu dergide, Ara Nesil döneminin önemli muharrirlerinden Ali Kemal hakkında bilgiler elde edebiliyoruz. Ali Kemal mecmuanın “*Ömrüm*”de adlı bölümünde derginin her sayısında şiir yazdığını başka yazılar yazmak için edebi birikiminin az olmasından dolayı diğer türler hakkında yazı yazamadığını ifade ediyor: “*Hele benim tabîat-ı şâirânem o şevk ile çûş u hurûşa gelmişti; her nüsha için iki üç manzûme yetiştirirdim Eserlerim hep şiir, hep şiir idi; çünkü başka yazı yazmağa kudrtim yoktu, sermayem kâfi değildi fakat şiir için sade bir karîha kâfi idi.*”⁶³

Gülşen mecmuasında imzalı yazıların yanında imzasız birçok yazı bulunmaktadır. Bu isimsiz yazıların kimlere ait olduğunu anlamak için ayrı bir tez konusu olarak çalışmak gerekeceğini düşünüyoruz. Ara Nesil yazarlarından Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Sâbit, Ahmet Rasim, Ali Ferruh, Ali Kemal, Selanikli Tefik, Hüseyin Avni, Mehmet Celâl, Mehmet Ziver, Muallim Naci, Recep Vahyi, Şeyh Vasfi, gibi muharrirler Gülşen mecmuasında yazmışlardır.

⁶³ Ali Kemal, *Ömrüm*, Haz. M. Kayahan Özgül , Ankara, Hece Yayınları, 2004, s.74.

Tablo 6: Gülşen Mecmuası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Edebiyat	Şafak	Ahmet Rasim	Adet 12, S.47-48
Edebiyat	İstiğrak,		Adet 4, S.14
Hikaye	Kumru ile Yolcu	Ahmet Rasim	Adet 18, S.70
Mektup	Dördüncü Mektup	Ahmet Rasim	Adet. 19, S.74
Makale	Tabiat	Ahmet Rasim	Adet 22, S.86.
Edebiyat	Cümel-i Hikemiyye,	Ahmet Rasim	Adet 22 S.88
Edebiyat	Büyük Bir Cür'et Yahut Küçük Bir Dikkat,	Ali Kemal	Adet 4, S.14-15-16.
Tabiat	Şeb-i Mehtab	Ali Kemal	Adet 5,S.18-19.
Münakaşa	Cevabu'l Cevap	Ali Kemal	Adet 7, S.27-28.
Sağlık	Deniz Hamamları	Ali Kemal	Adet 23, S.90-91
Fen Bilimleri	Bacon'un Fenne Hizmeti,	Ali Kemal	Adet 23, S 90-91.
Tercüme	Montesquieu	Ali Kemal	Adet 22, S.87
Makale	Mükemmel Bir Heyet Saati	Ali Kemal	Adet 22, S. 88
Edebiyat	Muaddime	Mehmet Ziver	Adet 14, S.54/ Adet15, S.58-59

2.1.7. Şafak Mecmûası

“Bir Şafaktır nevha-i Fikrim ki derler şark-ı renk

İncilâsından olur âfâk-ı irfân gark-ı renk”⁶⁴

Şafak mecmuası, hicri 1302 yılında imtiyaz sahibi M. Asım önderliğinde yayın hayatına başlamıştır. Dönemin siyasi olaylarından dolayı yayın politikasında siyasi konular dâhil edilmemiştir.

Şafâk mecmuasında içerik bakımından oldukça çeşitlidir. Mecmuada edebiyat fen, sağlık, kültür ve sosyal konulara yer verilmiştir.

Şafak mecmûasında imzalı, imzasız ve takma isimler ile gönderilmiş birçok edebi yazı bulunmaktadır. Bu takma isimli kişilerin kimler olduğunu tam olarak tespit edilememiştir. Bu mecmuadaki Ara Nesil yazarları hemen hemen Gülşen ve Güneş mecmuaları ile ortaktır. Çünkü bu üç mecmuanın yayın tarihleri aynı döneme denk gelmektedir.

Ara Nesil yazarlarından Abdülkerim Sâbit, Abdülhalim Memduh, Ali Ferruh, Ahmet Rasim, Ali Kemal, Mehmet Celâl, Selanikli Tefvik, Mehmet Ziver, Hüseyin Avni, Muallim Naci, Recep Vahyi, Şeyh Vasfi, gibi muharrirler Şafak mecmuasında yazmışlardır.

⁶⁴ Muallim Naci tarafından Şafak mecmuasının kapak kısmına Şafak ismine atıf yapılarak yazılmıştır.

Tablo 7: Şafak Mecmuası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Fen Bilimi	Telefot Yani Eşkâlin Elektrik Vasıtasıyla Mesafat-ı Azamiyeye Nakil ve İrsali Meselesi	Ahmet Rasim	adet 1 s.15-17
Fen Bilimi	Elektrikli Olta	Ahmet Rasim	adet 1, s.20.
Sağlık	Evlere Hâkim- Sıhhat ve Hastalık”	Ahmet Rasim	adet 1, s.12-15/ adet 2 s.34-35-36-37/ adet 3, s. 61-65/ adet 4, s.89-95/ adet 5, s.117-121
Fen Bilimleri	Elektrik Hamamlar	Ahmet Rasim	adet 3, s69-70.
Sağlık	Yeme ve İçme 2	Ahmet Rasim	adet 3 s. 66-68/ adet 4, s.96-99/ adet5, s.121-123/ adet8, s.205-206/ adet10, s.249-252.
Edebiyat	Kuvvetin Elektrik Vasıtasıyla İrsali	Ahmet Rasim	adet 6, s.145-148
Edebiyat	Hem Sağır ve Hem de Dilsiz Olanları Ta’lim İçin Yapılan Tedrisatın Terakki-i Cedidi,	Ahmet Rasim	Adet 6, s.150-153.
Edebiyat	Kitabe-i Seng-i Mezar	Ahmet Rasim	Adet 6, s.150-153.
Edebiyat	“İki Sevdazede	Mehmet Celâl	adet 2, s.27-30
Edebiyat	Kursi-i İstiğrak Nazire	Mehmet Celâl	adet 6, s.165-167.
Edebiyat	Güzel Bir Gece	Mehmet Celâl	adet 8, s.195

2.1.8.Hazine-i Evrak Mecmûası

Hazine-i Evrak, Türk dergiciliğinin yeni başladığı bir dönemde yayın hayatına başlamıştır. Bu dergi 1881-1886 yılları arasındaki yayın süre içerisinde kesintilere uğramasına rağmen 5 yıllık Türk edebiyat tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.

Mehmet Kaplan, “Tevfik Fikret\Devir-Şahsiyet-Eser” adlı eserinde Hazine-i Evrak’ın yayın hayatına başladığı yılların dergicilik bakımından verimli bir dönem olduğunu ifade eder.

Hazine-i Evrak mecmuasında dil, edebiyat tarihi, tenkit, tercüme ve edebiyat yazılarını yoğun olarak görmek mümkün değildir. Fakat şiirler ve hikâyeleri yoğundur.

Mecmua yetkilileri hiçbir beyanda bulunmadan aniden derginin yayın hayatına son vermişlerdir. Yayın hayatına son verilmesinin nedenini Akün’ün şu ifadeler ile açıklamaktadır.

“Yayının aniden kesilmesine sebep, o nüshada Nâmık Kemâl’in “Cevher-i Girân-ı Kıymet” adlı yazısında baş ve son harfleriyle rumuzlu bir şekilde iki defa “hürriyet” kelimesine yer verilmesi yanı sıra M. Celâleddin’in kaleme aldığı özlü sözler arasında birbirine düşman iki kuvvet teşbihi ile esâretin karşıtı olarak “hürriyet” sözünün doğruluğundan dolayı yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir.⁶⁵

Hazine-i Evrak’da Recâizâde Ekrem Abdülhak Hâmîd, Nâmık Kemâl Nâbizâde Nazîmi Menemenli Tâhir gibi yeni edebiyatın muharrirlerine mecmuanın her sayısında sayfalar ayrılırken eski geleneğe bağlı edebi hayatı sürdüren Feyzi Efendi, İsmet Efendi, Sırrı Paşa Yusuf Kamil, Muallim Naci gibi isimlerde bu mecmua eski ile yenin sentezini sunarlar.

Hazîne-i Evrâk mecuası 5 yıllık neşir hayatında yüz civarında bir muharrir kadrosuna sahiptir. Bu muharrirler arasında Ara Nesil döneminin önemli yazarları bulunmaktadır: Abdülhalim Memduh, Nâbizâde Nâzım, Muallim Nâci, Mustafa Reşid, Mehmed Rıf’at Bey, Menemenlizâde Mehmed Tahir, Reşad Bey, E(lif) Nâzım Bey gibi muharrirler bu mecmûada yazılarını neşretmiştir.

⁶⁵ Ö. Faruk. Akün, “Hazine-i Evrâk” DİA, Diyanet Vakfı Yay., Cilt no:16 sayfa 133-135 İstanbul, 1998.

Tablo 8:Hazine-i Evrak

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Eğitim	Der-Ta'dil-i Usûl-i Mekâtib ve Medâris ü Teshîl-i Husûl-i Metâlib-i Medâris'	Abdülhalim Memduh	Adet 40, s.683-685
Tercüme	Aleksander Duma-Zâd	Nâbizâde Nâzım	Adet35, s.550-553
Tercüme	Hikemiyât-ı Manzûm	Nâbizâde Nâzım	Adet43, s.697-680
Tercüme	Hikemiyat Manzum	E(lif) Nâzım Bey	1.devre nr:43/679-680

2.1.9. Hanımlara Mahsûs Mecmûa

Osmanlı Devleti'nde yenileşmenin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat'la beraber Türk tarihinde unutulmuş kadının yeri tekrar canlılık kazanmaya başlamıştır. Bir toplumun gelişiminde toplumdaki kadının rolü büyüktür. Bu dönemde bu düşüncüyü yayma ve desteklemede en önemli rolü mecmualar üstlenmiştir. Hanımlara Mahsûs mecmua, Türk tarihindeki ilk kadın mecmuası olarak edebiyat tarihlerindeki yerini almıştır.

Bu dönemde kadınlara yönelik çıkarılan en kapsamlı ve en uzun süre yayın hayatına devam eden mecmuadır. Hanımlara Mahsûs mecmua 1895 ile 1908 yılları arasında 13 yıl boyunca 612 sayı çıkarmıştır.

Ara Nesil yazarlarının da arasında bulunduğu yüzü aşkın muharrir bu dergide yazı veya şiir yazmışlardır. Ara Nesil yazarlarından ilk kadın romancı olan Fatma Aliye, Ahmet Rasim, Nigâr bint-i Osman, E(lif) Nâzım gibi muharrirler yer almaktadır.

Tablo 9: Hanımlara Mahsûs Mecmûası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Kadın	Başlıksız	Fatma Aliye	Nr.184, s.1-2
Kadın	Başlıksız	Fatma Aliye	Nr.193,s.2-3
Evlilik ve aile hayatı	Zevce	Fatma Aliye	Nr.186, s.3-4
İnsan	Şebâbet	Fatma Aliye	Nr.185, s.1-2
Güzellik	Başlıksız	Fatma Aliye	Nr.31, s.1
Edebiyat	Eslâf-ı Nisvân	Fatma Aliye	Nr.87,s.1 / Nr.82,s.1 / Nr.83,s.1 / Nr.86, s.1/ Nr.91, s.1
Edebiyat	Nisnân-ı İslâm ve bir Fransız Muharriri	Fatma Aliye	Nr. 91, s.5
Edebiyat	Bablolardan İbret Alılım	Fatma Aliye	Nr.2, s.2
		Fatma Aliye	
Tercüme	Madam Montegü	Fatma Aliye	Nr.5, s.2/ Nr.6, s2
Edebiyat	Meşâhir-i Nisvân-ı İslamiyye den Biri Fatma	Fatma Aliye	Nr.8, s.3
Eğitim	Ta'lim ve Terbiye-yi Benât-ı Osmâniyye	Fatma Aliye	Nr.37, s.1
Kadın	Mevadd-ı Ahlâkiyye	E(lif) Nâzım	Nr.135, sç2-3
Kadın	Kadınlar	E(lif) Nâzım	Nr.78, s.4/ Nr.79, s.2/ Nr.80, s.2/ Nr.81, s.3 / Nr.83, s.2/ Nr85, s.3 / Nr.86, s.5
Kadın	Türk Kadını Türklerde Hayat-ı Âile	E(lif) Nâzım	Nr. 85, s.2 /Nr. 87, s.6 / Nr.90, s.2/ Nr.91, s.4
Kadın	Vezaif-i Nisvâbiyye	E(lif) Nâzım	Nr.84, s.3 / Nr.87, s.3
Kadın	Bir Kadının İstikameti	E(lif) Nâzım	Nr. 892, s.2

Evlilik	Sa'adet Servet midir?	E(lif) Nâzım	Nr.23, s.2
Evlilik	Numune-i Fezail-i İnsaniyye	E(lif) Nâzım	Nr.88, s.2
Din	Vezâif-i Nisvâniyye	E(lif) Nâzım	Nr.84, s.4
Kadın	Nisvân-ı İslâmda Terakki	Nigâr bint-i Osman	Nr.108i s.1
Çocuk	Şefkat	Nigâr bint-i Osman	Nr.157,s.1-2
Deneme	Eylül Sabahı	Nigâr bint-i Osman	Nr.132, s.1-2
Deneme	Teessürât-ı Kalbiyye	Nigâr bint-i Osman	Nr.140, s.1
Tabiat	Kar Fırtınası	Nigâr bint-i Osman	Nr.148, s.1-2
Güzel Sanatlar	Musâhabe	Nigâr bint-i Osman	Nr.120, s.3-4
İnsan	Vicdâna Mürâcat	Nigâr bint-i Osman	Nr.110, s.2
Kadın	Sa'y ve Amel	Nigâr bint-i Osman	Nr.61, s.1
Tabiat	İstanbul'dan Müfârekat	Nigâr bint-i Osman	Nr.19, s.2
Edebiyat	Arz-ı Hakikat	Nigâr bint-i Osman	Nr.77, s.2
Edebiyat	Hatıra	Nigâr bint-i Osman	Nr.86, s.3
Tabiat	Bahar	Nigâr bint-i Osman	Nr.62, s.1
Tabiat	Dağlar ve Denizler	Nigâr bint-i Osman	Nr.78, s.1
Tabiat	Büyük Ada	Nigâr bint-i Osman	Nr. 80, s.1
Sosyal Bilim	Arz-ı Şükran	Nigâr bint-i Osman	Nr.70, s.2
Sosyal Bilim	Te'ssüf-i Azim	Nigâr bint-i Osman	Nr.98, s.3

2.1.10. Gayret Mecmûası

Gayret mecmuası, Menemenlizâde Tahir'in önderliğinde ve tanınmış birçok muharririn katkıları sonucunda çıkarılmıştır. Yoğunlukla edebiyat konuları üzerinde durulmuş ve yayınlandığı süre zarfında tam olarak kaç sayı çıkarıldığı bilinmiyor. Ankara Milli Kütüphane ve İstanbul Beyazıt devlet kütüphanesinde 33 sayısı mevcuttur.

Mecmûa yayın hayatında kaldığı bir yıl içerisinde yayın kurallarına uygun olarak edebiyat alanına hizmet vermiştir. Mecmûaya birçok eleştiri yazısı yazılmasına karşı bunlara Menemenlizâde Tahir tarafından cevap verilmesi mecmuanın edebiyat tarihinde yerini almasında etkili olmuştur.

Mecmuanın imtiyâz sahibi aynı zamanda Ara Nesil muharriri olan Menemenlizâde M. Tahir'in bazı konulardaki düşüncelerini sayesinde bu dönem hakkında daha geniş bir bilgi birikimine sahip oluyoruz.

Gayret Mecmuası Menemenlizâde M. Tahir olmak üzere Mehmed Celâl, Tepedenlenlizâde Kemâl Bey, Mustafa Reşid, Fehmi Efendi gibi muaharriler bu mecmûada yazı yazmışlardır.

Tablo 10: Gayret Mecmûası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Edebiyat	Tebrik	Fehmi Efendi	Nr.6, s.21-22
	Teşekkür	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 2, s.6
	Tabi'at	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 2,s.7
Makale	Ölü	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 2,s.7-8
Makale	Mukabele	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.3, s.10-11 / Nr. 4,s.15-16/ Nr.5, s.18-20 / Nr.6, s.23-24 / Nr.5, s.18 /nr.6, s.22
Tabiat	Bir Çoban	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.4,s.14-15
Makale	Bazı Mülahazat	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.5, s.20
Tabiat	Bir Yerde	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 6, s.23-24
Tercüme	Birinci Buse	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.9, s.35-36
	İhtar	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.11, s.42
Makale	Edebiyatımıza Dair Bir İki Söz	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.11,s.42-44
Makale	Mulahaza	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.13,s.51
Makale	Mütala'a	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.16, s.62-63
Makale	Mukabele	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.19, s.76

		Tahir	
	Makale	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 20,s.71-80/ Nr. 21 s.83-84
Makale	Hamid Bey Terakki mi Ediyor Tedenni Yahus Makber	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.22, s.87-88
	Mektup	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.23, s.89-90
Teşekkür	Arz-ı Şükran	Menemenlizâde M. Tahir	Nr.25,s.97
Makale	Mukabele	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 29 s.113-115 / Nr. 30, s.117-120 / nr.31, s.122-123 / Nr. 33, s.129-130
Makale	Mukabele	Menemenlizâde M. Tahir	Nr. 33, s.131-132
	Tebrik	Mustafa Reşid	Nr.3, s.10

2.1.11. Malûmat Mecmûası

Malûmat mecmûası tıpkı Ara Nesil gibi Tanzimat'ın ikinci nesli ile Servet-i Fünûn topluluğu arasında kalan ve kaderi de Ara Nesil dönemine benzeyen Malûmat mecmuası derinlemesine araştırılma konusunda Servet-i Fünûn mecmuasının gölgesinde kalmaktan kendini kurtaramamıştır.

Bu mecmûa Divan edebiyatını benimsemesinin yanında batı tarzı yeni ürünlere de tamamen açık olmuştur. Mecmuayı incelediğimizde Servet-i Fünunda görülen edebi tarzdaki yeniliklerin bu mecmuada da olduğunu fark ettik.

Malûmat mecmuası iki ayrı dönemde yayın hayatını sürdürmüştür. Birinci dönem 1893--1895 yılları kapsarken ikinci dönem ise 1895-1903 dönemlerini kapsamaktadır. *Malûmat*, şüana kadar incelediğimiz mecualara arasında en uzun yayın hayatı olan bir mecmua olmasının yanında eski ve yeniyi bünyesinde bulundurmasından dolayı Servet-i Fünûn döneminin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

Mecmuanın imtiyaz sahibi Mehmet Tahir'dir. Malûmat mecmuası 423 sayı ve 19 ciltten oluşan tam olarak dergi demenin doğru olmadığı üstelik Servet-i Fünûn'un kimliğini oluşmasında etkili olmuştur. Malûmat mecmuasının Servet-i Fünûn gibi büyük bir ses getirmemesinin sebebi Recaiâde Mahmut Ekrem gibi bir muharririn bu

mecmuada kimliğini ortaya çıkarmaması ve imtiyaz sahibi Mehmed Tahir'in saraya yakın olmasıdır. Muhteva sınırlarını kısıtlaması ve bağımsız hareket edememesinden dolayı bir neslin yayın organı olmasının önüne geçmiştir.

Malumat mecmûasında, Ara Nesil muharrirlerinden Ahmet Rasim, Ali Kemal, Müstecâbizâde İsmet Bey, Manastırlı Mehmet Rıfat, Recep Vahyi, Selanikli Tefvik, Vecihi, İsmail Safa, Menemenlizade M. Tahir, Tepedelenlizâde Kâmil, Fatma Aliye gibi edipler bu mecmuada yoğun olarak edebi faliyette bulunmuşlardır.

Tablo 11: Malumat Mecmuası

Eserin Türü	Eserin Adı	Yazarın Adı	Sayısı/Sayfa Numarası
Tercüme	Son Bahar(Gustave Durs'tan)	Ahmet Rasim	Nr. 60, s.232-233
Tercüme	Çocuk	Ahmet Rasim	Nr.60, s.232-233
Edebiyat	Muhakemat-ı Edebiye	Ahmet Rasim	Cilt.3, sayı. 103, s.1032. / Cilt. 5, sayı.104, s.1076,1077. / Cilt. 5, sayı.105, s.1093,1094./Cilt.3, Sayı.107, s.1033-1034
	Muhakemat-ı Edebiye	Ahmet Rasim	Cilt.5, Sayı. 111, s.1276-1217/ Cilt 5, sayı 112, s.1234-1235
	Risale-i Pejmürde Hakkında	Amet Rasim	Cilt 5, sayı 117, s.1316-1317-1318.
	Makale-i Mahsusa	Ahmet Rasim	228+244
Mütercimi	Son Bahar	Ahmet Rasim	Nr.60, 8 Aralık 1896
	Mülahazat-ı Edebiye	Ahmet Rasim	Cilt 6,sayı 128, s.134-135.
Sohbet	Musahabe-i Edebiye	Ali Kemal	126+129
	Saaderlü..... Bey Efendiye	İsmail safe	250+253
	Nevebetazan-ı Edebden Muhiddin Bey Efendiye	İsmail Safa	Cilt 7, s.768-769
	Edib-i Ahmet Mithat Efendi Hazretlerine	İsmail Safa	Cilt 7, Sayı 166,s.920-922
	Makale-i Mahsusa	Müstecâbizâde İsmet Bey	Cilt 6,Sayı 131,s.218-219
	Sadelik	Müstecâbizâde İsmet Bey	132
	Bir Kafiye Meselesi	Müstecâbizâde İsmet Bey	Cilt 6, sayı 130, s.183-184.
	Hem Cidal Hem Habihal	Ali Kemal	Cilt 6, sayı128, s.130-131.
	Paristen Hem Cidal Hem Habihal	Ali Kemal	Cilt 6, sayı132, s.226-251

	Makale-i Mahsusa Tekamül ve Terakki	Ahmet Rasim	Cilt 6, Sayı 133, s.254-255.
	Sadetlü Haşim Bey Efendiye	İsmail safa	Cilt 6, sayı 136, s.322-324.
	Muhiddin Bey Efendiye	İsmail Safa	258
	Edib-i Ahmet Mithat Edendi Hazretlerine	İsail Safa	259-261
	Klasikler Meselesinini Verdiği Bir Fikr-i Edeb-i Hazi	Ahmet Rasim	Cilt 5, Sayı 100, s.999-1000.
	Muhakemat-ı Edebiye (6)	Ahmet Rasim	Cilt 6, Sayı138, s.360-361.
	Musahabe	Ali Kemal	Cilt 6, Sayı 169, s.162-164.
Felsefe	Bend-i Mahsus Hazariyat-ı Terakki Felsefe	Nureddin Ferruh	Cilt2, Sayı 31-32 s. 679-681.
Felsefe	Ulum-u Fünun Felsefe Sanat	Nureddin Ferruh	Cilt 2, sayı 33-34, s.710-712
	Süleyman Nesid Bey Efendiye	Ahmed Rasim	Cilt 6 , Sayo134, s.278-283/ Cilt 6, Sayı 135, s.294-299./ Cilt 6, Sayı 136, s.320-321.
	Felsefe ve Sanat	Nureddin Ferruh	Cilt 2, Sayı 40, s.369- 371.
	Tahassûs-u Asri	Nureddin Ferruh	Cilt 4, Sayı 78, s.605- 607. / Cilt 4, Sayı 915, s.852-853. / Cilt 5, Sayı 101, s.1028- 1029. / Cilt 5, Sayı 102, 1041-1042. /Cilt 7, Sayı 145, s.506- 507. / Cilt 7, Sayı146, S.530-531. / Cilt 7, Sayı 148, s.570-572.
	Nazariyat-ı Terakki	Nureddin Ferruh	Cilt 2, Sayı 150, s. 679.
	Komşuluk	Mehmed Celâl	Nr. 52, 18 Eylül 1896

SONUÇ

Ara Nesil, şair ve muharrir sayısı tam olarak sınırlandırılmayan, 1880-1896 yılları arasında Türk edebiyatının gelişmesinde etkili olmuş ve toplumsal dönüşümde aktif olarak kendini hissettirmiş bir nesildir. Bu nesil ve muharrirlerinin üzerine yapmış olduğumuz çalışmada hem edebiyat tarihimize olan katkılarını hem de sosyal hayatın zenginleşmesinde etkili olması münasebetiyle birçok disiplin açısından önemli bir konuyu irdelemektedir.

Ara Nesil dönemi hakkında geniş bir araştırma yapılmadığını daha çok bu dönemdeki yazarlar hakkında kitaplar, tezler ve makaleler yazıldığını görmekteyiz. Bu düşüncemizi Necati Birinci *“Menemenlizâde Mehmet Tahir Hayatı ve Eseri”* adlı çalışmasının ön sözünde şu sözler ile ifade etmektedir. *“Menemenlizâde, Ara Nesil içinde tek değildir. Bu nesil, edebiyat tarihimiz içinde önemli yer tutabilecek birkaç edebiyatçı yetiştirmiştir. Bunlar, kendilerini aydınlığa çıkaracak araştırmacılarını beklemektedir.”*⁶⁶ Bu nesil üzerine ilk araştırma yapan kişi Mehmet Kaplan’dır. 1946’da yazdığı *“Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser”* adlı doktora tezi ile bu dönemin şahıslarını ve duyuş tarzlarını ilk kez yazılı hale getirmiştir.

İkinci önemli çalışmayı Mahmut Babacan, 1993 yılında yazdığı *“Ara Nesilde Tenkid”* adlı doktora çalışmasıyla bu dönemin Servet-i Funûn’a giden yolda nasıl bir yenileşme ve batıya açılma olduğundan söz etmektedir.

Üçüncü önemli çalışmayı Himmet Uç, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi 7’deki *“Farklı Bir Batılaşma Anlayışını Temsil Edenler Mutavassitîn”* adlı geniş kapsamlı kitap bölümü ile bu dönemin Türk edebiyatında yenileşme sürecinde büyük işler yapan bir nesil olduğunu ve kendinden önceki nesilini etkisinde kaldığını kendinden sonraki nesili de etkilediğinden bahsetmiştir.

Dördüncü önemli çalışmayı ise Necati Birinci yapmıştır. Araştırmacı, Türk Edebiyat Tarihi 3.ciltindeki *“Yenileşme Dönemi Ara Nesil”* adlı bölümü ile bu dönemin Tanzimat

⁶⁶ Necati Birinci, *Menemenlizade Mehmed Tahir: Hayatı ve Eserleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, Önsöz.

sonrası edebiyatımızın geliştirilip ve geniş kitlelere yayıldığını, dönemin sınırlarını, yazarlarını ve Türk edebiyatına dil açısından katkılarından bahsetmiştir.

Diğer çalışmalar daha çok bu dönemin edipleri üzerine yazılan kitaplar olmuştur. Bunlar; Ersin Özarlan, “*Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey ve Hayatı ve Eserleri*”, M. Fatih Andı, “*Ara Nesil Şairi Mehmet Celâl*”, Necati Birinci, *Menemenlizade Mehmed Tahir: Hayatı ve Eserleri*, Himmet Uç, *Şair ve Yazar Nâbizade Nâzım*, Necati Birinci “*Nâbizade Nâzım*”, gibi kitaplar yayımlanmıştır.

Giriş bölümünde Ara Nesil dönemini yedi alt başlıkta inceledik. Bu incelememiz sonucunda son başlık olan “*Dönemin Mecmualarına Genel Bir Bakış*” ayrı tutarsak şu sonucu elde edebiliriz: Ara Nesil sanatçıları, eski edebiyat anlayışının aynen muhafazasını uygun görmezler, ancak geleneksel edebiyatın özünü kaybetmeden batı anlayışı ile harmanlanmasını savunurlar. Tanzimat döneminden beri devam eden Türk Edebiyatı ile Avrupâi edebiyat karşılaştırmaları Ara Nesil sanatçılarını da yakından ilgilendirmiş, bu konuda kimi zaman bir tartışmanın içinde yer almış, kimi zaman da ortak görüşlerin temsilciliğini yapmışlardır. Bu durum değerlendirme ve karşılaştırma temelli bir sürecin sonucudur. Çünkü söz konusu sanatçılar hem eski edebiyatı hem de batılılaşma döneminde gelişmeye başlayan yeni edebiyatı izlemiş ve değerlendirmişler, neticede edebi eserlerimizin batılı eserler kadar başarılı ve değerli oldukları sonucuna varmışlardır.

Çalışmamızda sanatçıları sanat anlayışları, yaşam tarzları ve hayat anlayışları bakımından üç kısımda ele aldık: “*Tanzimat Edebiyatının Devamı Olanlar, Yeni Edebiyat İle Eski Edebiyat Arasında Kalanlar, Servet-i Fünûn Hazırlayanlar*”. Bu sınıflandırma Ara Nesil’in bir yandan eski geleneği sürdürmesi diğer taraftan yeni oluşuma geçme çabasının baş gösterdiği bir dönem olduğundan bu sınıflandırmayı yapmayı uygun bulduk.

Giriş kısmındaki son bölüm olan “*Dönemin Mecmualarına Genel Bir Bakış*” adlı başlıkta 1880-1896 yılları arasında seksenden fazla derginin aktif olarak yayın hayatına devam ettiğini bu sayede yeni bir duygu ve üslup ve akımın hazırlanmakta olduğunu

anlıyoruz. Ara Nesil'in öncü isimlerinin cabaları ile çıkarılan bu dergiler kendisinden sonra gelen topluluğu sanat ve kültür hayatı bakımından etkilediğini ifade edebiliriz.

Birinci bölümde, 1880-1896 yılları arasında faal olarak yayın hayatına devam eden dergilerde dönemin yazarlarının bugüne kadar incelenmemiş ve Latin harflerine aktarılmamış edebi yazıları “*Seçilmiş Metinler*” başlığı altında Latin harflerine aktarılmıştır. Metinlerin belirlenmesinde Ara Nesil döneminin edebi anlayışını yansıtmasına dikkat edilmiştir. Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktardığımız metinlerde Ara Nesil yazarlarının tercüme eserlerini de görmek mümkündür. Sanatçılar bu vesileyle yabancı muharrirleri, eserlerini ve dönemin edebî akımlarını derinlemesine kavrama ve batı edebiyatı hakkında değerlendirmeler yapma fırsatı elde etmişlerdir. Bu tercümelemlerle, batıdaki önemli edebî simaların ve eserlerin tanıtımı yanında önemli edebi akımların daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Bunun en iyi örneği Beşir Fuat'ın “*Victor Hugo*” isimli eserinden sonra edebiyatımızda önemli bir yer tutan “hayâlîyûn-hakikîyyûn” tartışmasının yaşanmasıdır. Böylece Türk edebiyatında romantizm ve realizm akımı ciddi denilebilecek boyutta ele alınmıştır. Dergilerde eğitim konusu başta olmak üzere birçok konu yabancı kaynaklardan Türkçe'ye aktarılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde metinleri konularına göre başlıklar altında topladık. Edebi makalelerin kaleme alındığı dönem zarfında her ne kadar siyasi ortamın vuslatlı olduğu bir dönem olsa da muharrirler edebi yazılarında, doğrudan dönemin siyasi konularını merkezine almadan, sosyal hayatla ilgili sorunlar üzerinde durmuşlardır. Yazarların ağırlıklı üzerinde durduğu konular; toplum-evlilik, edebiyat-lisân, eğitim-öğretim, toplumun yaşayış tarzı, ahlâk ve tenkit yazıları kaleme almışlardır. Bu konuları özetlemek gerekirse:

Toplum ve evlilik konusunda yazarlarımız olumsuz toplum yapılarına karşı ideal toplum yapıları ile örnekler vermeye çalışmışlardır. Edebi yazılarda toplumsal bilinci önemseyen ve yücelten yaklaşımlar söz konusudur. Edebi metinlerde insanların acıma duygularını ön plana alarak okurun merhamet duygusunu harekete geçirmeyi hedeflemişlerdir.

Edebiyat konusunda genellikle halkın günlük yaşamına dair konulara yer verilir. Bu konuların belli başlıları; eğitim, evlilik, kadınların toplum içindeki yeri, yozlaşma, eğlence hayatı, batıllaşma zihniyeti, alafranga yaşamın getirdikleri ve daha birçok toplumsal konulara değinirler. Dil konusunda orijinal imlâlı yabancı kelimeleri sıkça kullanmaya özen göstermişlerdir.

İlim konusunda bu dönem yazarlarının edebi yazılarına baktığımızda, Tanzimat sonrası kurumsal eğitimin önemine ve yaygınlaşması gibi konulara yer verildiğini görüyoruz. İsmail Safa'nın "*Mektep*" adlı edebi yazısında geleceğin teminatı olan eğitimin kaçınılmaz olduğunu ve eğitim kurumlarının insan hayatı üzerindeki önemine dikkat çekiyor.

Toplumun yaşam tarzı ve çevresindeki olaylar bu dönem edebi makalelerinde sıklıkla görülür. Muharrirler, bu yaşantıların iyi yönlerini gösterirken kötü yönlerini eleştirerek özelde okuru genelde de halkı ikâz etmeye çalışmışlardır. .

Yaptığımız çevirilerde bu neslin Türk edebiyatına olan katkılarını sıralamak gerekirse maddeler halinde şöyle ifade edebiliriz:

1. Yoğun olarak gerçekleştirilen tercüme eserlerle hikâye, roman, tenkit, şiir ve edebi makale gibi türlerin zenginleşmesine katkı sağlanmıştır.
2. Estetik, zenginlik ve sanat yönünden Türk edebiyatının Servet-i Fünun gibi zengin bir dönem yaşamasında etkili olmuştur.
3. Bu dönemdeki yoğun tercümelemler birçok derginin açılmasında ve bazılarının yayın hayatına devam etmesinde etkili olmuştur.
4. Bu dönemin önde gelen birçok muharriri Servet-i Fünûn dönemi yazarlarının kendilerini ifade etmesinde etkili olmuştur.
5. 1880 yılları edebiyatımızda bir geçiş dönemi olarak Klasik edebiyatımız ile modern edebiyatımızın sentezine sebep olmuştur.

İkinci bölümde ise 1880-1896 yıllarında faal olarak yayın hayatına devam eden on bir dergi incelenerek Ara Nesil dönemi yazarlarının edebi yazılarının künye bilgileri tablo şeklinde verilmiştir. Mecmualardaki makalelerin içeriğine bakıldığında, edebiyatın her alanında, çeşitli konuların yer aldığı görülmektedir.

Sanayi devriminden sonra büyük öneme sahip olan kültürel ve ticari etkileşim edebiyatın da milletler arasında etkileşimini artırmasına neden olmuştur. Ara Nesil yazarlarının da büyük çoğunlukla tercih ettiği dergiler, bilgileri halka aktarmada önemli bir araç görevi üstlenmiştir.

Sonuç olarak Ara Nesil kendi geleneklerine bağlı kalarak, değişime karşı direnç göstermeyerek yüzünü Batı edebiyatına ve yeniliğe çevirmiş, edebiyatı yeni alanlara sürükleyen önemli tartışmaların içinde kendine yer bulan bir nesildir. Ara Nesil dönemi, birçok dergide yayınlanan edebi yazıları neticesinde geniş okur kitlesine hitap edebilmesi, zengin bir muhtevaya sahip oluşu ve Servet-i Fünûn edebiyatına ortam hazırlayacak yetenekli muharrirlerden oluşması sebebiyle edebiyat tarihimiz için önemli bir yere sahiptir.

Ara Nesil, diğer dönemler gibi çizgilerini kalın bir şekilde çizmemesine rağmen Türk edebiyatının en hareketli dönemlerinden biri olmuştur. Daha önceki yıllarda bu nesil üzerine yapılan çalışmaların sınırlı kalmasından dolayı, çalışmamızın amacı bu dönemin, sınırlarını, yayın organlarını, şahıslarını, Türk Edebiyatına etkilerini ve muhtevasını daha açık bir şekilde ortaya çıkarmaktır. Edebi makaleleri Latin harflerine aktardığımız bu çalışmamızda eski harfli bazı metinleri günümüze taşımış olduk. Bu dönem hakkındaki incelememizin temel amacı yenileşme devresine girmiş Türk edebiyatında önemli bir mihenktaş olan Ara Nesil'in eksik kalmış taşlarından bazılarını yerine koymaya çalışmaktır.

Son olarak ifade etmek gerekirse, her edebi yazının bütünüyle dönemin siyasi ve sosyal meselelerinden uzak olmayacağı düşüncesinden yola çıkarak, Ara Nesil yazarları yaşadıkları dönemlerin insanlarına ait olumlu ve olumsuz yönlerine yer vermişlerdir.

Çalışmam boyunca Milli Kütüphane ve İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesinde bu döneme ait pek çok dergi incelemesini yaptık. Ara Nesil muharrirlerine ait olan edebi metinleri Latin harflerine aktardık. Bunların içinde edebi yönü ağır basan metinleri ayıklayarak çalışmam dâhilinde incelemeler yaptık. Bu makaleleri dergilerin alt başlığında tablo haline getirmeye çalıştık

KAYNAKÇA

- Andı, M. Fatih. (1995). *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*. İstanbul: Alfa Yayınları I.B.
- Andı, M. Fatih. (1995). *Ara Nesil Şairi Mehmet Celal: Hayatı-Görüşleri-Şiiri*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Babacan, Mahmut. (1993). *Ara Nesilde Tenkîd*, (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birinci, Necat.(1987). *Nâbizade Nâzım*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Birinci, Necat.(2007). *Türk Edebiyatı Tarihi 3 (Yenileşme Dönemi Ara Nesil)*. 2.Baskı, İstanbul: T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Cuddon, J. A. (1986). *Adictionary of Literary Terms*, Middlesex: Penguin Reference.
- Devellioğlu, Ferit. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Emil, Birol. (1979). *Mızancı Murad Bey- Hayatı ve Eserler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2417. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Emiroğlu, Öztürk.(2003). *Türkiye'de Edebiyat Toplulukları*.(Vol. 29). Ankara: 2,B. Akçağ Yayınları,
- Enginün, İnci.(2014). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. 8. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ferruh, Ali.(1303). *Nihâl*, C1.
- Ferruh, Ali.(1304). *Taklîb-i Elfâz*. İstanbul: Mihran Matbası.
- Korkmaz, Ramazan.(2009). "Ara Nesil", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*. (Editör) Ramazan Korkmaz. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İbnürreşad Ali Ferruh, (1884). *Evvân-ı Milliyyenin Terkiyle Evvân-ı Arûziyyenin Kabûlü*" Mir'at-ı Âlem.
- İnci Enginün, (2006). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet ve diğerleri.(1982). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayınları nr.11. Edebiyat Fakültesi Basımevi.

- Kaplan, Mehmet ve diğeri.(1982). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi V*. Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayınları nr.11. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Kaplan, Mehmet.(1967). *Nesillerin Ruhu*. 5. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınlar.
- Kaplan, Mehmet.(2014). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kudret, Cevdet.(1980). *Örnekleriyle Edebiyat Bilgileri*. Cilt: 2. İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri.
- Mim, Ayn.(1895). *Edebiyat*. Hakikat Mecmuası.
- Nesib, Süleyman. (1898). *Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha*. İstanbul: Servet-i Fünûn Dergisi.
- Okay, Orhan.(1990). *Tanzimat Edebiyatı*. Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayınları.
- Orhan Okay, İlk Türk Pozitivist ve Natüralist Beşir Fuad, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s.126.
- Özarlan, Ersin.(1996). *Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil*. Kubbealtı Akademi Mecmuası.
- Özarlan, Ersin.(1996). *Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil*. Kubbealtı Akademi Mecmuası.
- Özarlan, Ersin.(1994). *Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri*. Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Paul, Robert. Petit, Robert 1.(1993). *Montreal: Les Dictionnaire*, Robert-Canada S.C.C.,
- Rasim, Ahmed.(1989). *Muharrir, Şair, Edib, Matbuat Hatıralarından*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Sâmi, Şemsettin. (1980). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Uç, Himmet.(2006). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi (Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler. Mutavassitîn*, 7. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Zîver, Mehmed.(1888). *Edebiyât-ı Âsâr*. Muhît Mecmuası.
- Kemal, Ali.(2004). *Ömrüm*. Haz. M. Kayahan Özgül. Ankara: Hece Yayınları.
- Okay, Orhan: "Afak", TDV Ansiklopedisi, c. I, İstanbul: Tddv yayınları.

Akün, Ö. Faruk.(1998). “Hazine-i Evrâk” DİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.

Birinci, N. (1988). *Menemenlizade Mehmed Tahir: Hayatı ve eserleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Nurullah Bulut

Doğum Yeri ve Yılı: Sivas / 19.05.1991

Medeni Hali: Bekar

Eğitim Durumu:

Lise Öğrenimi: İstanbul Mevlana Lisesi (2005)

Lisans Öğrenimi: Karabük Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı (2010-2015)

Yüksek Lisans: SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (2015-2018)

Çalışma Durumu:

Karabük Üniversitesi TÖMER (2017- Halen devam ediyorum)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi: İngilizce (İyi)

Katıldığı Kurslar:

Isparta Kavram Dil Merkezi / İngilizce Kursu

Yunus Emre Enstitüsü Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifikası